

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Студентський науковий вісник

Випуск № 42

Тернопіль — 2017

ББК 74.480.278
С.88

Студентський науковий вісник. — Випуск № 42. — 2017. — 183 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
за поданням Ради молодих вчених і спеціалістів.
Протокол № 10 від 25 квітня 2017 р.*

Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ББК 74.480.278
С.88

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Король І.

Науковий керівник – проф. Струганець Л. В.

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЯК ВИЯВ ДИНАМІКИ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Неологізація – один із найдинамічніших процесів у словниковому складі української мови. Щодня світ розвивається, створюються нові предмети і поняття, що є причиною виникнення неологізмів. Життя лінгвосоціуму висвітлюють сучасні засоби масової інформації. Безперечно, у мові мас-медіа активно функціонують і неологізми. У медіапросторі вони зазнають апробації та усталення. З огляду на те, що оновлення лексичного складу відбувається постійно, процес неологізації необхідно детально вивчати. Це увиразнює актуальність нашої розвідки. А метою статті є дослідження динамічного процесу неологізації в сучасній українській мові.

Неологізми мають давню традицію вивчення. Студіювали нові лексичні одиниці І. Огієнко, М. Гладкий, А. Москаленко, О. Сербенська, О. Стишов, Д. Мазурик, А. Нелюба та ін. Перед дослідниками неології часто постає проблема визначення «справжнього» неологізму, тобто слова, яке має реальну перспективу стати повноправним елементом лексико-семантичної системи, на відміну від okazіоналізму. Найбільш повне та вмотивоване визначення неологізму подає О. Селіванова у термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика»: «Неологізм – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» [1, с. 417]. Неологізми називають ще лексичними інноваціями. На думку О. Сербенської, «інновації – це новотвори, запозичення, а також включення і входження в мову, зумовлені перерозподілом значень у видах і жанрах мовлення; це і відродження слів і висловів з минулих епох» [2, с. 108]. Таке тлумачення засвідчує, що поняття «інновація» ширше, ніж поняття «неологізм».

Стрімкий розвиток неологізмів в українській мові підпорядковується таким основним факторам, як: 1) позамовний, коли є потреба дати назви новим предметам і явищам (айпед, броги, скрін-шот, чарм); 2) інтралінгвальний, коли необхідно замінити попередні найменування новими, коли діє тенденція до мовної економії, уніфікації номінативних моделей, виразнішого, точнішого найменування, експресивно-стилістичного оновлення, як-от: фрілансер замість позаштатний працівник, пост замість повідомлення.

Потреба в називанні нових понять і реалій політичного, науково-технічного, культурно-освітнього життя суспільства спричиняє якісні зміни у складі тематичних груп лексики. Далі розглянемо неологізми за тематичною спрямованістю.

Інновації політичного характеру займають найпомітніше місце в мові: антимайданівець «особа, що підтримувала серію мітингів в Україні на підтримку курсу владних «Партії регіонів» та «Комуністичної партії України», ті тушки «збірна назва найманців, гопників, спортсменів, які використовувалися владою для застосування фізичної сили і участі в масових сутичках», ДНРівці – похідна назва від Донецької народної республіки на позначення осіб, ростервійська (російсько-терористичні війська), лугандон (частини Луганщини та Донеччини під контролем терористів), наприклад: "ДНРівці" відреагували на пропозицію про обмін полоненими (tsn.ua, 17.01.2016).

З постійним процесом розвитку економіки оновлюється й відповідний лексикон: аустеріанці «прихильники суворой економії», анбандлінг «добровільний поділ монолітних промислових груп на дрібніші самостійні структури», андерайтер «компанія або інша юридична особа, яка здійснює управління процесом випуску цінних паперів та їх розподілу», пайплайн «термін економіки і управління, що вимірюється у % і показує ефективність переходу між процесами, станами системи», краудфандинг «спільне фінансування проєктів», ф'ючерс «стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту»: В Україні ця назва ще активно не вживається, тому austerians можна перекладати на власний розсуд: наприклад, як "аустеріанці" або як "прихильники суворой економії" (uamodna.com.ua, 17.03.2013); Редакція збрала для вас інформацію про найпопулярніші краудфандингові платформи в Україні та за кордоном (slovotvir.org.ua, 20.11.2015).

Модернізація техніки, науки, виробництва спричинила появу нових понять, термінів у мові сьогодення: саундфонт «звуковий шрифт», скріншот / скріншот «знімок екрана вашого комп'ютера або мобільного пристрою», Вордіка «словесна головоломка», геймпад «тип ігрового маніпулятора для забезпечення взаємодії між гравцем та ігровою приставкою», патч «блок інформації, призначений для оновлення програмного забезпечення з метою його покращення», пранк «телефонний розіграш з метою викликати неадекватну

реакцію», сеговей «двоколісний електросамокат, різновид дицикла», наприклад: Партнери та клієнти часто надсилають скріншоти поганої якості, маленькі і залиті на домені з безліччю реклами (netpeak.net, 16.01.2017).

Неологізми займають помітне місце в сферах фізичної культури і спорту: воркаут «гімнастичні тренування на свіжому повітрі», вайлд-кард «запрошення спортсменів чи команді взяти участь у змаганнях», вінгер «крайній півзахисник», дроп-сет «метод силових тренувань зі зменшенням навантаження в одному сеті при максимальній кількості повторень вправи», наприклад: Воркаут – скільки чарівності у цьому слові... У буквальному перекладі з англійської workout – це просто тренування (будь-яке), але у нас під цим словом найчастіше розуміють street workout – тренування з використанням ваги власного тіла, застосовуючи снаряди, які легко знайти у кожному другому дворі (coca-colaukraine.com, 14.07.2016).

Найбільш поширеною семантичною групою неологізмів є побутова лексика – назви страв, солодощів, ужиткових предметів, предметів гардеробу та ін.: брауні «різновид шоколадного пирога», броги «взуття із перфорацією», оксфорди «різновид класичного шкіряного взуття із закритим шнурованням, де союзка нашита зверху берців», чарм «маленькі тематичні підвіски, що збираються на браслет», наприклад: Спочатку це взуття жінки запозичили з чоловічого стилю, проте броги виглядають на жіночій нозі чарівно та акуратно (kasandra.ua).

До лідерів із використання неологізмів сьогодні належать соціальні мережі, блоги, форуми. Учасники інтернет-комунікації активно послуговуються неологізмами у власних записах, повідомленнях: В процесі грумінгу використовується лише професійна косметика для тварин та професійні інструменти (vk.com, 17.01.2017); Тому фоловити музей в своєму Instagram – це не така вже й чудернацька ідея (mixarium.wordpress.com, 07.04.2017); найкращий манік від салону lux-studio (instagram, 21.03.2017); встигни записатись на колорювання технікою балаяж, акція триває до кінця березня (vk.com, 05.03.2017); Що краще юзати: Mozilla або Internet Explorer. Чим вони відрізняються, окрім дизайну? (dou.ua, 20.09.2016); На iOS ти навіть можеш додати емоджі клавіатуру і набирати їх легко, навіть не потребуючи використовувати для цього FSymbol (fsymbols.com, 02.11.2016); нові фото в додатку instagram набрали рекордну кількість лайків (vk.com, 20.03.2017).

Динаміка розвитку неології в українській мові безпосередньо пов'язана із появою нових професій та сфер діяльності. Сформувалася велика група неологізмів на позначення осіб: енофіл «знавець і любитель вина»; лешмейкер «майстер з нарощування вій та всіх процедур, пов'язаних з оформлення ваших очей»; копірайтер «фахівець з написання рекламних та презентаційних текстів»; ламер «жаргонізм. Людина, абсолютно некомпетентна в тій чи іншій сфері, зазвичай в комп'ютерній, але твердо впевнена у зворотньому»; нерд «людина, надзвичайно захоплена чимось, практично повністю виключена із повсякденного громадського і культурного життя»; нуб «новачок у якійсь (зазвичай комп'ютерній) сфері»; рерайтер «фахівець з переписування тексту шляхом зміни форми викладу при збереженні його основного змісту»; фрік «людина, що вирізняється незвичайним, екстравагантним зовнішнім виглядом і зухвалою поведінкою»; хедлайнер «людина, що найбільше привертає увагу певного заходу»; хіпстер «представник сучасної субкультури, який цікавиться елітарними зразками в культурі, незалежно мислить і робить свій вибір на основі власного смаку», наприклад: Також не могли б Ви більш детально описати, яку документацію потрібно вести для фрілансера (dou.ua, 30.03.2016).

Висновки. Отже, проаналізований матеріал засвідчив високий рівень вживання неологізмів у сучасному мовленні. Більшу частину неолексем складають терміни, які поповнюють професійну мову різних сфер діяльності населення. Серед лексичних інновацій домінують запозичення. Найактивніше функціонують неологізми у засобах масової інформації, інтернет-комунікації. Саме ці сфери мовної діяльності соціуму потребують нових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
1. Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2001. – 204 с.

Кавка М.

Науковий керівник – доц. Грушко В. С.

ІНСТИТУТ СІМ'Ї У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Постановка проблеми. У нинішній час сім'я як соціальний інститут переживає глибоку кризу, яка проявляється у зростанні кількості розлучень, неповних сімей, дітей народжених поза шлюбом та таких, які залишились без батьківської опіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Криза інституту сім'ї завжди була передвісником розвитку руйнівних процесів у суспільстві. Сім'ю як соціальний інститут вивчали такі вчені, як Ле Пле, Р. Зідер, М. К. Любарт. Серед українських науковців цим проблемам присвячували свої праці Е. М. Лібанова, О. В. Безпалько, О. І. Вишняк, Т. В. Буленко, В. І. Паніотто та ін..

Метою роботи є дослідження стану сім'ї на сучасному етапі, причини нестійкості подружніх союзів та вплив цих процесів на суспільство в цілому.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку люди все менше уваги приділяють сімейним цінностям у своєму житті. Місце яких все частіше займає кар'єра, заробляння грошей чи навіть просто прив'язаність до безтурботного життя. У той час, коли чи не найважливішою складовою суспільства, через який люди включаються у соціум і досі залишається сім'я. Нехтування її проблемами буде неодмінно позначатись на суспільстві в цілому. Сім'я – це і засіб первинної соціалізації і середовище, де люди спроможні одержувати психологічний захист від стресів, які люди зазнають у великому соціумі. Натомість у сучасному житті, ця первинна соціальна ланка потерпає від руйнівних процесів.

Виклад основного матеріалу. Ще з часів первісного суспільства, задовго до створення націй, класів, держав виникла сім'я. Із того часу, протягом всієї історії сім'я залишалась найважливішим соціальним інститутом суспільства, але водночас він зазнавав змін і щоразу набував нових форм.

Сім'я завжди відігравала настільки важливу роль у суспільстві, що будь-які зміни у цьому інституті позначались на усіх інших його сферах, впливаючи на розвиток, у тому числі, соціальних та економічних аспектів життя суспільства.

Сім'я – це суспільний інститут і водночас мала соціальна група, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна роль якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [2].

Кожна людина, яка свідомо цього хоче, має право створити свою сім'ю. Цьому питанню приділяється велика увага як в державному, так і міжнародному законодавстві. Право людини на створення сім'ї визначено Конституцією України та Сімейним кодексом. Воно закріплено у Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Європейській соціальній хартії.

За Арістотелем, сім'я – перший вид спілкування людей. На його думку, вона стала первинним осередком, з якого виникла держава. Об'єднання кількох сімей грецький мислитель називає «поселенням», вважаючи його перехідною формою від сім'ї до держави [4, 210].

У минулому значення сім'ї було дещо інше і статус її вищий. У неї включався значно більший і глибший зміст, ніж у сьогоденні. Зокрема в українців, впродовж багатьох століть шлюбні традиції трактувались, як такі, що мають стосунок до чогось сакрального. У ті часи, спостерігався дуже низький рівень розірвання шлюбу, адже розлучення сприймалось сімейним і соціальним оточенням, як порушення Божих настанов, як відхилення від соціально прийнятних норм поведінки. На нинішній час для молодих людей такі погляди на життя видаються архаїчними, які віджили свій час.

Сучасний стан сім'ї можна охарактеризувати, як критичний. Значною мірою під впливом такої трансформації сімейних цінностей та ідеалів був породжений кризовий стан сучасної сім'ї, який проявляється через: 1) збільшення кількості розлучень (абсолютне і відносне); 2) збільшення кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом; 3) зменшення середньої тривалості шлюбу; 4) пізній час вступу до шлюбу; 5) проживання подружніх пар без оформлення шлюбу; 6) зменшення розмірів сім'ї і народжуваності дітей з подальшим старінням населення та навіть його депопуляцією; 7) збільшення кількості самотніх людей, які не одружуються; 8) зменшення кількості повторних шлюбів тощо [7].

Зокрема у нашій країні за даними Держкомстату, на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто розлучаються 44,3% подружніх пар. А якщо взяти до уваги цивільні шлюби, які також розпадаються, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61% [8]. Україна залишається у групі країн Європи з найвищими показниками розлучуваності населення, вищий її рівень реєструється лише у Росії, схожі показники у Білорусії та Молдові. Однак слід зазначити, що високі показники розлучуваності українського населення є певною мірою наслідком високого рівня шлюбності, що слід враховувати у першу чергу при здійсненні міжнародних порівнянь. За показником несталості шлюбу (співвідношення кількості зареєстрованих шлюбів і розлучень) Україна перебуває на середньоевропейському рівні [6].

До сімей, які включені в «групу ризику», яким потенційно загрожує розлучення можна віднести:

1. За стажем шлюбу – молоді і літні подружжя.
2. За віком сімейних пар – 17-20-річні, 38-42-річні, 50-64-річні.
3. Подружжя різниці у віці, яких складає 1-3 роки, 10-20 років.
4. Шлюби укладені через «вагітність нареченої».
5. Сім'ї військовослужбовців, бізнесменів, безробітних [7].

Ряд дослідників звертає увагу на непередбачуваність пар до подружнього життя, що в подальшому впливає на міцність сім'ї. На це також вказують і цифри. За даними державної служби статистики більше 60% розлучень припадає саме на молоді сім'ї, з яких більша частина розлучається після трьох місяців подружнього життя. Збільшення кількості розлучень у світі, що зумовлюється девальвацією сімейних цінностей, окрім іншого, вказує на те, що в подальшому ситуація здатна погіршуватись, оскільки

втративши традиції співжиття, взаємовиручки, солідарності між подружжям, відповідальності за своїх дітей проєктуватимуться на майбутні покоління. Уже сьогодні учені стверджують, що збільшення кількості розлучень часто пов'язані з відсутністю позитивного прикладу у власних сім'ях [3].

Основою міцного шлюбу є почуття тих, хто вирішив поєднати свої долі, адже це найважливіша основа створення міцної сім'ї. Окрім цього сім'я – це не тільки чоловік і жінка, а й їх діти – найбільше їхнє і суспільне багатство, яке для повноцінного розвитку має потребу зростати в любові.

Важливою складовою функціонування сім'ї є її матеріальне забезпечення, що є фундаментом, який дає змогу створити комфортні умови для підростаючого покоління та для задоволення соціальних і духовних потреб усіх її членів. Проте гроші – це не мета, а лише засіб, і тому їх культ часто стає причиною відчуженості між подружжям і між різними поколіннями. Добробут, у свою чергу, значною мірою залежить від ситуації в державі, як з точки зору розвитку економіки, так і з точки зору справедливого розподілу доходів і викорінення корупції у владі, де для чиновництва України стало нормою розбудовувати своє особисте благополуччя за рахунок керованих ними громадян.

Отож, основними причинами росту розлучень в Україні є (дані подані у відсотках):

- Матеріальні, побутові проблеми – 18,79;
- Послаблення цінності сім'ї для сучасного покоління – 17,45;
- Психологічна несумісність – 14,09;
- Монотонність подружнього життя – 9,62;
- Нове кохання – 10,07;
- Відсутність дітей – 4,47;
- Алкогольна чи наркотична залежність одного з подружжя – 16,55;
- Інше – 8,96 [5].

Ще одним з проявів кризи у сім'ї на сучасному етапі стала демографічна криза, яка спостерігається в Україні, свідчить про те, що інститут сім'ї не справляється з головною своєю функцією – репродуктивною щодо біологічного відтворення населення.

Так, соціологічне дослідження, проведене з 22 жовтня по 1 листопада 2013 р. компанією Research&Branding Group, показало, що серед основних причин скорочення чисельності населення за останні 10 років близько двох третин респондентів (68%) назвали низький рівень життя більшості населення. Кожен четвертий респондент (24%) у числі таких називає збільшення рівня смертності і наслідок державної соціальної політики (24%), а кожен п'ятий (20%) – зниження значимості цінностей сім'ї серед молоді. Серед причин, за яких респонденти не погоджуються на народження дитини, більше половини вважають, що їм вже пізно (54%), кожен п'ятий респондент (22%) заявляє, що в нього вже є діти і їх достатньо. Ще (14%) вважають, що зараз не дуже гарні соціальні умови для народження дитини, а (7%) респондентів відзначили, що їм ще зарано заводити дітей [1].

Сім'я, окрім цього, є важливим чинником задоволення особистих потреб. Невід'ємною складовою подружнього життя є інтимна сфера. Адже основними завданнями створення сім'ї є продовжити свій рід і створити міцну сім'ю. Часто поява дитини може врятувати навіть безнадійний шлюб.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу окреслити важливі проблеми, які постають перед інститутом сім'ї. Сім'я – головний осередок суспільства. Вона відіграє ключову роль у його життєдіяльності – через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. Без сім'ї неможливе відтворення населення, його соціалізація, і врешті-решт, неможливе утворення всіх інших соціальних інституцій. Той глибинний зміст, який закладений у поняття сім'ї варто розуміти кожній людині, культивувати її цінності і передавати їх наступним поколінням. Тому про інститут сім'ї вже учнів варто інформувати у школі, виокремити окремий предмет присвячений таким важливим питанням, про які батьки не завжди в змозі кваліфіковано пояснити своїм дітям. Найбільший вплив на дитячу свідомість мають засоби масової інформації, які ілюструють різні аспекти зацікавленості дітей. Повинні бути впроваджені заходи, щодо регулювання змісту цієї інформації, яку підростаюче покоління може одержувати із засобів масової інформації. Покоління, що вступає у доросле життя, повинне вже мати сформоване високе почуття відповідальності за тих з ким буде поєднувати своє життя. В державі політика має цілеспрямовано провадитись у напрямку, щоб сім'я була важливим елементом буття людини, через який кожен з його членів міг би максимально успішно самореалізовуватись у великому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз сучасних проблем сім'ї та народжуваності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/staptp_2013_58_22%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/staptp_2013_58_22%20(1).pdf) Вербець В. В. Соціологія: Шлюб та сім'я: поняття, сутність, типологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/86385-172-shlyub-ta-smya-ponyattya-sutnst-tipologiya.html>
2. Міцні відносини – які вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=79850>
3. Пічі В. М. Соціологія: Підручник / За ред. докт. соціол. наук, проф. В. М. Пічі. – 4-ге видання, виправлене.

- Львів: «Магнолія 2006», 2008. – С. 210.
4. Причини розлучень в Україні та їх соціально-психологічні наслідки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Psihologia/12_83375.doc.htm
 5. Розлучення в Україні в демографічному вимірі: минуле і сучасність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/dse_2014_2_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/dse_2014_2_9%20(1).pdf)
 6. Соціальні та психологічні проблеми сучасних сімей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/sociologiya/socialni-ta-psihologichni-problemi-suchasni-simej>
 7. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-killistyu-rozluchen>

Лукашевич В.

Науковий керівник – доц. Свистун Н. О.

ДИНАМІКА ІМЕННИКА КОРОПЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Ономастика (від грецького ONOMA – ім'я, назва) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає власні імена, їх функціонування в мові і суспільстві, закономірності їх утворення, розвитку і постійних перетворень. Вона виникла в результаті взаємодії досліджень з історичного джерелознавства і лінгвістики та методики [2, с. 262]. Галузь ономастики, яка вивчає власні особові імена людей (антропоніми), називається антропонімікою. Антропоніміка важлива й цінна не лише для мовознавців, а й для істориків, географів, культурологів, етнографів, соціологів та представників інших гуманітарних наук, оскільки є історико-культурною спадщиною народу.

Антропоніми, або власні особові назви, становлять своєрідну, але дуже важливу частину словникового складу мови. Власні особові імена – найдавніший шар лексики. У них знайшли своє відображення побут, вірування, творчість, історія, культура народу.

Як відомо, ім'я людини в усі періоди історії людства було першим засобом розрізнення особи, засобом її ідентифікації у громаді. Цей довічний супутник людини, як зауважує професор П. П. Чучка, мусить бути милозвучним і промовистим словом, яке ще й покликане виконати роль позитивної характеристики індивіда [4, с. 97].

Важливу роль відіграє екстралінгвальний фактор. Суспільне функціонування особових імен, а саме їх вибір, відіграє в житті людей важливу роль. Важливими є й громадсько-правові аспекти, тому зрозуміло, що в цій галузі важливе місце займає мовна культура, невід'ємною частиною якої є граматичні аспекти. Мовна культура, яка реалізується в галузі особових імен, опирається, з одного боку, на мовні фактори, що базуються на теорії літературної мови, на її науковому описі і на соціолінгвістичних дослідженнях, з іншого боку – на позалінгвістичні фактори, які ґрунтуються на теоретичних знаннях про закони розвитку суспільства в синхронному та діахронічному планах і на пізнанні, запозиченому із соціальної психології. Імена, що використовуються в певну епоху чи конкретний період історичного розвитку, взаємно впливають одне на одного [3, с. 33].

Імена людей – це знаки, на основі яких індивідуалізується та ідентифікується особа. Вони займають чільне місце в лексичному складі сучасної української мови, адже це частка історії кожного народу, у них відображаються різні соціальні процеси, яким підпорядковуються різні групи людей.

У наш час вибір імені є юридично вільним і в усіх випадках залежить виключно від волі найменувачів, тобто батьків. Основні фактори, які посприяли популярності того чи іншого імені у ХХ столітті:

1) милозвучність імені. Батьки дають дитині приємне, милозвучне ім'я, яке подобається (суб'єктивний фактор);

2) релігійний фактор. При виборі імені користуються церковним календарем і називають дитину іменем того святого, на день якого дитина з'явилася на світ;

3) збереження сімейних традицій – найменування новонародженого на честь батька, дідуся, близького родича (Василь, Іван, Микола, Михайло, Павло; Тетяна, Оксана, Любов, Людмила);

4) «фактор моди», який «підносить» те чи інше ім'я в певний період (Арсен, Вадим, Денис, Максим, Ростислав; Анастасія, Вікторія, Діана).

В енциклопедії «Українська мова» подається таке трактування: «Ім'я особове – вид антропоніма; надається людині при народженні, в рідкісних випадках його обирає сама доросла людина при зміні імені. Ім'я особове має функцію індивідуалізації, тобто називає (ідентифікує) одиничний, єдиний, неповторний факт дійсності, в даному разі – людину. Будь-яке ім'я фактично може позначати не одну людину (повторюваність імен пов'язана з певною обмеженістю їхньої кількості). Індивідуалізаційну функцію воно виконує лише в конкретному випадку» [5, с. 203].

Наукове вивчення українського антропонімікону відображено у ґрунтовних працях таких учених, як Г. Є. Бучко, М. О. Демчук, І. М. Железняк, Р. Й. Керста, Р. І. Остап, С. Є. Панцьо, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та інших відомих ономастів.

На сьогодні важливим є регіональне дослідження власних особових імен, які поширені на території певних адміністративних одиниць, тому актуальність пропонованої праці є достатньо обґрунтованою.

Метою нашої роботи є дослідження динаміки особових імен Коропецької громади початку ХХІ ст.

Опрацьовуючи власні особові імена, використовуємо якісно-кількісний метод В. Д. Бондалетова [1], визначаємо широковживані і маловживані імена. Для цього число носіїв кожного року (зрізу) ділиться на кількість імен. Одержане число, заокруглене до цілого, є середнім коефіцієнтом однойменності (СКО). Імена з кількістю носіїв, що дорівнює СКО і вище його – широковживані, нижче СКО – маловживані.

Для аналізу ми зібрали триста шістдесят вісім особових імен Коропецької громади.

На підставі здійсненого дослідження можемо констатувати, що серед чоловічих найбільш уживаними були імена *Андрій, Тарас, Ярослав*.

Найстійкішими і найбільш постійними у зрізах були імена *Тарас* і *Ярослав*. Вони зафіксовані у зрізах кожного року.

Найбільш продуктивними у 2000 і 2001 рр. були такі імена: *Андрій* (9), *Богдан* (6), *Михайло* (6), *Олег* (6); у 2002–2003 рр. – *Володимир* (7), *Богдан* (6), *Ярослав* (7); у 2004–2005 – *Андрій* (7), *Роман* (6), *Степан* (6); у 2006–2007 рр. – *Михайло* (5), *Олег* (5); у 2008–2009 – *Андрій* (7), *Максим* (6); у 2010–2011 рр. – *Іван* (4); у 2012–2013 рр.: *Дмитро* (7), *Сергій* (6); у 2014–2015 рр. – *Андрій* (5), *Станіслав* (4); у 2016–2017 рр. – *Марко* (3), *Матвій* (2).

Найрідкіснішими визначаємо імена *Юліан* та *Маркіян* – по одному носію у зрізах.

Серед жіночих імен найбільш популярними є такі: *Анастасія* (40), *Аліна* (41), *Світлана* (39).

Жіночий іменник Коропецької громади досліджуваного періоду загалом представлений так: найпродуктивнішими у 2000–2001 рр. є імена *Марія* (9), *Анастасія* (9), *Христина* (6); у 2002–2003 – *Марія* (10), *Аліна* (6); у 2004–2005 рр.: *Світлана* (8), *Марія* (5), *Анастасія* (5); у 2006–2007 рр. – *Світлана* (7), *Оксана* (6), *Ангеліна* (4); у 2008–2009 рр. – *Анастасія* (4), *Марія* (6); у 2010–2011 рр.: *Оксана* (5), *Ангеліна* (5), *Анастасія* (5); у 2012–2013 рр. – *Марія* (5), *Аліна* (6); у 2014–2015 рр. – *Марія* (6), *Оксана* (5), *Вікторія* (5); у 2016–2017 рр. – *Юлія* (3), *Анастасія* (3); серед найменш уживаних виділяємо два імені: *Жасмін* і *Катерина*, на які натрапляємо лише по одному разу.

Отже, особові імена досить різноманітні і єдиного принципу їх функціонування визначити не можна. Одні імена використовуються для називання дуже часто, інші, навпаки, є маловживаними або ж представлені одиничними прикладами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / Бондалетов В. Д. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми / Андрій Зубко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2007. – С. 262–281.
3. Свистун Н.О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ–ХХ ст.: монографія. – Тернопіль : Крок, 2011. – 308 с.
4. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ / П. П. Чучка // Історія української мови: Лексика і фразеологія. – К., 1983. – С. 592–620.
5. Українська мова: енциклопедія / [голова ред. кол. В. М. Русанівський]. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
6. УДК 811.161.2:371.3

Смарж Т.

Науковий керівник – проф. Дідук-Ступ'як Г.І.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ В 6 КЛАСІ

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах сучасної школи мовна освіта – це соціокультурний феномен: у мовних структурах акумулюється соціокультурний зміст, тому особливого значення набуває активна діяльність учнів з виявлення соціокультурної інформації в дидактичному тексті, поетапне розширення їхніх соціокультурних і лінгвокультурологічних знань та вироблення вмінь застосовувати ці знання в активній життєдіяльності.

Однією з основних ознак високої освіченості і культури людини вважаємо досконале володіння мовою, її лексикою. Виховувати в учнів любов до мови та навчити розуміти її красу, практично користуватися її багатствами повинні вчителі мови.

Робота над розділом «Лексикологія» розкриває перед учнями багатство нашої мови, сприяє усвідомленню її системи, розширенню словникового запасу учнів, позитивно впливає на розвиток усної і писемної мови, формує культуру мовлення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема соціокультурного аспекту вивчення української мови знайшла відображення в працях таких учених, як В. Бадер, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, Г. Дідук-Ступ'як, В. Дороз, В. Кононенко, О. Кучерук, Л. Мацько, О. Неживий, Г. Онкович, В. Ужченко та ін. У більшості наукових праць ця проблема розглядається в контексті навчання в початковій та основній школі (А. Богуш, І. Єрмаков, О. Коломінова, З. Корнаєва, М. Левшин, С.

Ніколаєва, М. Пентиліук та інші). Вищим педагогічним навчальним закладам у цьому аспекті присвячено лише окремі роботи (В. Буряк, І. Доброскок, Н. Ігнатенко, Р. Мільруд, Л. Рудакова).

Мета статті – розглянути соціокультурний аспект вивчення лексики у 6 класі загальноосвітньої школи.

Завдання статті – з'ясувати як реалізується соціокультурний підхід до вивчення лексики на уроках української мови, описати проблему формування соціокультурного розвитку мовної особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основна мета навчання рідної мови полягає у формуванні національної свідомості, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови.

Соціокультурна змістова лінія є засобом опанування культурних і духовних цінностей, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку особистості, органічному входженню її в соціум (соціокультурна компетенція).

Вивчення лексикології у шкільному процесі рідної мови посідає одне з провідних місць. Як навчальний предмет українська мова реалізує дві важливі соціально-буттєві функції розвитку школяра: функцію пізнання і налагодження комунікації з суспільством та функцію інтелектуального, духовно-морального, емоційного формування особистості. Оскільки обидві функції реалізуються засобом слова, то лексика відіграє першорядну роль у комунікативно спрямованому навчанні [1, с. 137].

Соціокультурна змістова лінія навчання мови у підручниках реалізується передовсім через систему інтелектуально та емоційно зорієнтованих завдань, що передбачають опрацювання спеціально дібраного дидактичного матеріалу, зокрема через систему текстів, які слугують меті оволодіння школярами національними й загальнолюдськими культурними і духовними цінностями, а також нормами, що регулюють стосунки між поколіннями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку особистості, що забезпечує соціокультурну компетенцію.

Змістове наповнення цієї лінії здійснюється на основі відбору соціокультурних відомостей освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Естетична культура» та інші. Реалізується ця змістова лінія на основі дібраних текстів відповідної тематики, що використовуються як дидактичний матеріал, а також за допомогою системи спеціальних та інтелектуально й емоційно орієнтованих завдань, передбачають опрацювання цих текстів і, зокрема, вивчення деяких із них напам'ять [2, с. 85].

Зміст дібраного дидактичного матеріалу сприяє досягненню світогляду українського народу, його історії, культури, системи моральних і духовних цінностей, а також таких рис української ментальності, як доброзичливість, толерантність, чемність, оптимізм, віра в свій народ, а також розвитку духовної та естетичної сфер особистості школяра.

Формування соціокультурної компетентності учнів необхідно спрямовувати на розвиток культури мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. Кінцевою метою роботи з розвитку мовлення учнів є формування культури спілкування, тому завданнями формування соціокультурної компетенції є: розвиток комунікативних здібностей - емоційне спілкування з дорослими, спілкування з однолітками, ініціативне спілкування із співрозмовником; засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету; формування культури мовлення; формування культури спілкування.

Ефективність соціокультурного розвитку учнів закономірно зумовлюється їхньою позитивною мотивацією до процесу засвоєння знань, пов'язаних із суспільно прийнятою культурою, оволодіння вміннями, способами, засобами організації й раціонального здійснення навчально-пізнавальної й мовленнєво-комунікативної діяльності відповідно до соціальних норм поведінки, морально-етичних, естетичних та інших цінностей, набуття досвіду ціннісного ставлення до світу [3, с. 3].

Соціокультурна компетентність передбачає усвідомлення зв'язку національної і загальнолюдської культури, національної належності кожної особистості до етнічного МИ в контексті світової культури. Серед культурологічних тем особливої ваги набувають ті, що вчать пізнавати світ, його духовні й моральні цінності, усвідомлювати роль рідної мови в розвитку й самоудосконаленню кожного учня. Соціокультурний підхід сприяє входженню особистості в соціум, пізнанню мовної картини світу, засвоєнню соціокультурних відомостей, формує соціокультурну компетентність особистості [4, с. 86].

Протягом навчання у шостому класі відбуваються кількісні та якісні зміни процесу сприйняття. Кількісні зміни полягають у збільшенні швидкості процесу сприйняття та кількості сприйнятих об'єктів, розширенні обсягу їх запам'ятовування тощо. Поступово в учнів формується здатність спостерігати явища навколишньої дійсності, тобто, виходячи з певної мети, помічати їх, виявляти істотні деталі, з'ясовувати взаємозв'язки між ними.

В учнів 6 класів переважає мимовільна увага (короткотривала), дитина легко відволікається на який-небудь подразник, активно реагує на все нове, яскраве і незвичайне. Зосередження уваги на одному і тому ж об'єкті важко дається учням у цьому віці і призводить до швидкої стомлюваності. Це звісно заважає процесу навчання. Всі ці фактори потрібно враховувати під час організації навчального процесу.

Усвідомлення учнями значущості навчального матеріалу та важливості його засвоєння - умова стійкості

довільної уваги. На кінець 6 класу обсяг і стійкість уваги дещо зростають. Учнім можна пропонувати більш за обсягом тексти для самостійного читання, складніші завдання (з більшою кількістю дій) для виконання. З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів бажано пропонувати їм самостійно створювати завдання і ставити однокласникам запитання, які стосуються вивченого теоретичного матеріалу. Така практика розвиває пам'ять і увагу в учнів та вимагає вивчення теоретичного матеріалу.

Соціокультурний підхід реалізується у широкому обсязі, але саме наповнення соціокультурної змістової лінії у нових підручниках для 6 класу майже повністю змінено, наповнено новим матеріалом (тематика текстів, види висловлювань), а орієнтовні вимоги визначено з урахуванням вимог компетентнісного підходу (учень сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає та використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізму в сприйманні світу; усвідомлює роль морально-етичних норм; готовий і здатний застосовувати їх відносно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, вдома, суспільно корисній діяльності).

Соціокультурний підхід навчання мови у підручниках реалізується передовсім через систему інтелектуально та емоційно зорієнтованих завдань, що передбачають опрацювання спеціально дібраного дидактичного матеріалу, зокрема через систему текстів, які слугують меті оволодіння школярами національними й загальнолюдськими культурними і духовними цінностями, а також нормами, що регулюють стосунки між поколіннями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку особистості, що забезпечує соціокультурну компетенцію.

Методи опрацювання програмових питань лексики можуть бути різними. Слово вчителя як метод теоретичного вивчення використовується в усіх випадках, коли вивчаються нові, невідомі для учнів питання лексики. Яскрава розповідь учителя дасть змогу учням зрозуміти матеріал, викличе потребу глибше вникнути в нього. Проте й бесіда може вільно застосовуватися під час опрацювання таких питань лексики, коли учні спроможні відшукати в дидактичному матеріалі виучуваних категорій слів і виявити їхні характерні ознаки.

Важливе місце у вивченні мови посідає метод роботи з підручником.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, праця над лексикою в школі має велике загальноосвітнє і практичне значення. Детальне ознайомлення учнів з цим розділом сприятиме засвоєнню лексико-семантичних особливостей української мови, допоможе сформувати вміння користуватися різними типами словників. Адже від багатства активного словника залежить змістовність, яскравість і виразність усного і писемного мовлення.

Розвиток мовленнєвої діяльності і формування соціокультурної компетенції, має стати провідним завданням навчання української мови як базового предмета в загальноосвітній школі. Такий підхід допоможе сформувати якісно нову особистість у шкільній системі освіти - виховати мовця, який буде дбати про красу і розвиток мови, творитиме українськомовне середовище в усіх сферах життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудима Н. В. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики / Н. В. Гудима // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С. 137–143.
2. Дідук-Ступ'як Г. І. Питання інтеракції в когнітивно-комунікативному контексті / Г. І. Дідук-Ступ'як // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – №1. – 205 с. – С. 85 – 92.
3. Кучерук О. Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема /
4. О. Кучерук // Українська мова і література в школі. – 2014. – №2 (112). – 64 с. – С. 2–7.
5. Пентиліук І. С. Українська мова і література як засіб формування мовної особистості [Електронний ресурс] / І. С. Пентиліук. // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 2. – 183 с. – С. 84 – 97.

Гайда Х.

Науковий керівник – доц. Грушко В.С.

СУЧАСНА ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО ПОЛЬЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У ПОЛЬСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

У статті досліджені особливості міграції українського населення до Польщі. Розкриті проблеми, які спонукають громадян України на переселення саме у цю країну, на яких засадах українці працюють там, проаналізовані статистичні дані, щодо зайнятості українців у Польщі в різних галузях її економіки. Дана оцінка міжнаціональних взаємин між поляками та українцями у сучасній Польщі після різкого збільшення переселенців з України у цій країні.

Ключові слова: міграція, міжнаціональні відносини, економічна криза, соціальна адаптація.

Постановка наукової проблеми у загальному вигляді. В останні роки різко зросла міграція українців до Польщі, чому сприяють, з одного боку, важкий економічний стан в Україні, і, війна, а з

іншого, територіальна близькість Польщі, подібність мов, і, сприяння з боку польської влади. У зв'язку з чим відбувається зміна національного складу Польщі та потреба у більш уважному дослідженні розвитку міжетнічних відносин і, зокрема, між українцями та поляками у цій країні.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми переселення українців до Польщі, та особливостей їх інтеграції у нове для них соціальне та національне середовище, досліджували: Марта Ярошевич, Олексій Позняк, Ірина Єлейко, Ян Замойські, Олена Малиновська, Ірина Ольшевська.

Мета дослідження. Виявити причини великого переселення українських громадян у сусідню країну і розкрити проблеми, які постають перед ними у новому для них соціумі.

Виклад основного матеріалу. За даними найновішого опитування, проведеного 2015 року компанією GfK-Україна на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 500 тис. громадян України одночасно перебувають за кордоном на заробітках. Причому 40 % – без офіційного оформлення трудових відносин. За оцінками, періодично практикують виїзди на роботу за кордон від 1,5 до 3 млн українців. Прагнуть у найближчому майбутньому знайти роботу в інших країнах понад 7 % громадян працездатного віку. За нинішніх соціально-економічних умов трудова міграція зростає. Наприклад, лише в Польщі для виконання тимчасових робіт (до 6 місяців упродовж року) 2014 року зареєструвалися 359 тис. українців, тоді як 2013-го – лише 134 тис. [6].

Дані Міністерства Праці та Соціальної Політики за перше півріччя 2014 року однозначно вказують на інтенсивне зростання інтересу українців, щодо працевлаштування у Польщі, що викликало збільшення трудових мігрантів з України більш ніж на 30% відносно першого півріччя 2013 року [1].

Оскільки громадяни Польщі шукають більш високооплачуваної роботи у країнах Західної Європи, приплив українських мігрантів, безумовно, розглядається польською владою, як позитивний аспект для функціонування економіки цієї країни, що страждає від нестачі достатньої кількості кваліфікованих працівників у різних галузях. Окрім виїзду поляків у більш заможні країни Європейського Союзу, ускладнює ситуацію для польської економіки й недостатній перелік професій, зокрема, робітничих, які можна здобути у цій країні. Такі обставини створюють передумови для міграції у заможнішу Польщу українців, які заповнюють не зайняті поляками робочі місця.

Таким чином, зростає кількість українців у Польщі, проте, поки що переважають короткострокові поїздки, метою яких є поліпшення матеріального стану сімей, що залишаються в Україні.

Польська влада розробляє закони, для полегшення легалізації українців, а також такі, які зорієнтовані на захист українців на ринку праці у Польщі. Один з яких – визначає норми заробітної плати для заробітчани з України. Так, станом на 2017 рік, збільшилась мінімальна оплата праці до 12 злотих за годину. При цьому буде проводитись контроль роботодавців, з приводу можливих порушень з їх боку, держінспекцією з питань праці. Проте, у Польщі, досі, є поширеним явищем оплачувати роботу українців нижче встановлених норм, нижче від того скільки одержують поляки за аналогічно виконану роботу, порушувати умови контракту з боку роботодавців тощо. Українців до сьогодні, дуже часто, розглядають, як дешеву робочу силу, яку можна використовувати на непривабливих для поляків роботах.

Поширене явище, коли українці у Польщі працюють понад 10 години в день (у той час, коли громадяни Польщі працюють 8 годин) [2, с.407-408].

Найчастіше українці знаходять роботу у сфері послуг, наприклад, 37,6% з них зайняті у домогосподарствах, 23,6% - у сфері ремонтно-будівельних послуг, 19,3% - у сільському господарстві. Дещо менше українців можна зустріти у готельній справі та гастрономії (у загальному 12,4%), торгівлі (7,2%) та промисловості (4,8%) [1].

При більш детальному аналізі зайнятості українців у сфері послуг, дослідження виявили, що наші громадяни у Польщі переважно виконують низько кваліфіковану роботу, таку як прибирання (61,0%), чи опікунство. Зокрема, здійснюють догляд за людьми похилого віку (47,7%), дітьми (16,1%) чи людьми з обмеженими можливостями та хронічно хворими пацієнти (8,3%) [3].

Середній дохід громадян України, які працюють у Польщі становить близько 2105 зл. Найбільше заробляють українці, які працюють у ремонтно-будівельній сфері (2729 зл.), а найменше, ті, які надають послуги по дому (1826 зл.) 4].

З одного боку, середні заробітки трудових мігрантів з України близькі до середнього заробітку в польській економіці, які за даними ЦСУ складала в 2014 році 3292 зл. брутто (що дає близько 2300 злотих на руку)[4]. Однак, для досягнення такого доходу, українці повинні працювати набагато більше, ніж громадяни Польщі.

Попри це, потік українських мігрантів до Польщі залишається високим, оскільки, у порівнянні з Україною, там можна заробити у декілька разів більше, забезпечуючи достаток собі й своїй сім'ї [5].

Значний потік українських трудових мігрантів до Польщі створює у цій, донедавна, мононаціональній країні нову ситуацію, коли доводиться людям з різними ментальними особливостями жити, працювати, взаємодіяти у соціальному житті. Тому природно, що періодично виникають певні проблеми й непорозуміння. З одного боку, значна частина поляків радо вітає українців, допомагають їм, однак існують і такі, які налаштовані упереджено до мігрантів з України.

У свою чергу українці також не однозначні у сприйнятті поляків і Польщі. У більшості своїй, українці позитивно налаштовані до нового для них соціального середовища і прагнуть якнайкраще у нього інтегруватись, намагаються чогось нового навчитись, розвивають у собі здатність дивитись на багато аспектів життя з іншого ракурсу. Однак, у силу дещо відмінних культурних стереотипів, у частини українців виникають непорозуміння з поляками та образи на них. У більшості випадків вони породжені особистими вадами поляків та українців, які можуть ними екстраполюватись на негативні оцінки іншого етносу взагалі. Очевидно, що до певної міри на такі тертя, на мікросоціальному рівні, опосередковано впливають минулі історичні конфлікти між цими народами, яким час від часу надається гіперболізоване значення у ЗМІ, кіно, літературі, освіті тощо.

У той же час, якогось помітного протистояння чи відчуженості між поляками та українцями у Польщі не спостерігається. Очевидно, це пов'язане з тим, що українці, які опинились у Польщі керуються переважно економічними інтересами й не вбачають для себе проблеми, щодо можливої своєї колонізації.

У польське суспільство та до його способу життя дуже швидко адаптуються українські студенти. Навчаючись там, вони радо заводять знайомства з поляками, знаходять серед них приятелів і друзів, впливаючись у життя польського соціуму.

За останні роки, число студентів з України, які навчаються в польських університетах, зростає швидкими темпами. За даними ЦСУ, в кінці вересня 2015 року, в університетах Польщі було зареєстровано 30,6 тис. студентів з України. Відносно до 2014 р. їх кількість збільшилася на 30,8%, а у порівнянні з 2013 р. подвоїлася [1].

Половина з них за межами навчання активна на ринку праці, велика частина з яких готові працювати (33,6%). Відповідаючи на питання про свої плани, вони висловлюють бажання, у майбутньому залишитись на постійно у Польщі (36,6%), або ж, принаймні, залишитись на певний час працювати у цій країні (32,5%). Решта планують переїхати в іншу більш забезпечену країну (22,0%). І лише невеликий відсоток (2,4%) бажали б повернутися в Україну[3].

Висновки. Протягом близько чверті століття панівна еліта України, зосереджуючись, переважно, на розбудові власного блага, призвела до занепаду національної економіки, руйнування інститутів держави, армії, і як наслідок – зuboження більшості населення країни. У результаті, населення України, яке у 1991 році більш ніж 90% проголосувало за незалежність, почало втрачати віру у спроможність побудувати гідне життя у своїй країні. Чим скористались імперіалістичні, реваншистські сили в РФ, розв'язавши війну проти України, а з іншого викликало велику хвилю міграції українців на Захід, де чи не найсприятливіші умови для них були створені у Польщі. Очевидно, що лише радикальні зміни якості української еліти, котра зможе суспільні інтереси поставити вище за особисті, дозволить оздоровити українське суспільство. В іншому випадку, працюючі українські руки та розумні українські голови будуть розбудовувати добробут інших країн, які цінуватимуть їх більше, особливо, таких як Польща.

Упродовж останнього двадцятиріччя дослідники, а за ними й політики-практики, все частіше наголошують на значному позитивному потенціалі міжнародної міграції. За висновками Світового банку, країни, що розвиваються, на сьогодні отримують більше вигід від міжнародної міграції, ніж від міжнародної торгівлі. За результатами здійснених підрахунків, збільшення чисельності міжнародних мігрантів на 8 % забезпечить зростання глобального доходу на 0,6 %, у тому числі для населення країн, що розвиваються, – на 1,8 %, а для населення розвинутих країн – на 0,4 %. Тобто міграція сприяє не лише накопиченню багатства, а й більш рівномірному його розподілу.

Однак про автоматичне отримання бажаних результатів не йдеться. Для використання міграції як рушія розвитку необхідна цілеспрямована та дієва державна політика. Водночас на заваді її позитивним результатам – недовіра до влади, корупція, бюрократія, затягування реформ тощо[6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Іноземці, які працюють в Польщі - статистичні дані, Міністерство праці та соціальної політики – Режим доступу: <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>
2. Yeleyko I. Specyfika migracji zarobkowej ludności na Ukrainie / I. Yeleyko. – Rzeszów: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007.
3. Dane Urzędu do Spraw Cudzoziemców za 2013 - 2014 r.
4. Dane Departamentu Statystyki NBP za 2013-2014 r.
5. Skoczylas M. Współczesne migracje zarobkowe / M. Skoczylas; za red. J.E. Zamojski. – Warszawa: Migracje i Społeczeństwo. Zbiór studiów 2: Instytut Historii PAN, 1997.
6. Малиновська О. Трудова міграція за кордон. Підмога чи шкода для економіки України? / Олена Малиновська: – Трудова міграція за кордон. Підмога чи шкода для економіки України?. – К.: Часопис «Незалежний АУДИТОР» №1-2. – 2016 - С. 48-49 – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1348?view=material

Забазнова Т.

Науковий керівник – доц. Бачинська Г.В.

НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ М.ХОРОСТКІВ ГУСЯТИНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЩО СВІДЧАТЬ ПРО РІД ЗАНЯТТЯ ЧИ ПРОФЕСІЮ ЛЮДЕЙ

Лексика будь-якої мови складається з загальних та власних назв. Такий поділ – найдавніший традиційний спосіб класифікації лексичного складу мови. Вагомий пласт власних назв становлять антропоніми, у складі яких помітне місце посідають прізвища.

У повсякденному житті та в соціальних мікроспільнотах, основні функції антропонімів виконують прізвища. Прізвища завжди були невід'ємною частиною українського антропонімікону. Якщо прізвища та власні особові імена вивчено вже ґрунтовно у спеціальних працях, то неофіційна система називання людей досліджена ще недостатньо, хоча вуличні прізвища мають великий потенціал. Вивчення народно-побутових іменувань зумовлене складністю їх фіксацій через усне, незадокументоване функціонування, морально-етичну закритість.

Упродовж останніх десятиліть в українській ономастиці активізувалися дослідження неофіційних антропонімів у різних регіонах, зокрема у Степовій Україні: Донеччина (О.В.Антонюк), Луганщина (Н.М.Федотова), Нижня Наддніпрянщина (В.А.Чабаненко); у Західній Україні: Наддністрянщина (М.Я.Наливайко, Г.В.Сеник), Галичина (Р.І.Осташ, О.С.Вербовецька), Бойківщина (Д.Г.Бучко і Г.Є.Бучко), Покуття (Г.Д.Ліщинська), Гуцульщина (М.П.Лесюк), Закарпаття (П.П. Чучка); поза межами України: Холмщина (Н.Л. Осташ), Підляшшя (Г.Л. Аркушин). Опубліковано такі лексикографічні праці: «Прізвища Нижньої Наддніпрянщини», «Словник прізвищ жителів межиріччя Стиру та Горині», «Словник прізвищ північно-західної України».

Прізвищова система акумулює інформацію про лінгвоментальну та етнокультурну специфіку українців, тому цей напрям передбачає комплексне опрацювання регіональних антропонімічних фондів. Прізвища цього ареалу демонструють оригінальні ознаки на мотиваційному, лексичному, словотвірному рівнях, що свідчить як про інновації, так і про мовну архаїку. У зв'язку з постійним уходженням нових елементів в антропонімну систему давні сімейно-родові неофіційні назви людей поступово виходять із ужитку, зникають автохтонні антропонімічні формули, тому необхідні їх фіксації й науковий опис. Це зумовлює актуальність теми дослідження. Лінгвістичний аналіз прізвищ сприяє також з'ясуванню соціокультурних і ментальних регіональних феноменів, розширюючи амплітуду антропонімічних студій.

Мета статті – охарактеризувати прізвища м. Хоростків Гусятинського району Тернопільської області, що свідчать про рід заняття чи професію людей.

Неофіційні особові назви, вмотивовані родом заняття чи професією людей, — давні найменування. Прізвища, утворені від назв професій, легко передавалися нащадкам, і вони ставали родовими прізвищами [58, с. 135]. Про такі вуличні найменування В. Ю. Охримович писав: «Тих, котрі займаються якимсь ремеслом, називають звичайно після їх ремесла, і та назва стає з часом прозвищем, котре переходить відтак “от рода в род” [51, с. 206].

Твірною базою антропонімів цієї групи виступають переважно нейтральні агентиви, лише в окремих випадках можна простежити конотацію (пор.: *Ковальчик, Майорчик, Морячок*). Із іншого боку, такі форми можуть виражати патронімічність і мати також нейтральний характер.

Неофіційні антропоніми, похідні від поширених назв професій і ремесел (*nomina agentis*).

За ступенем частотності виокремлено найпоширеніші мотиваційні ознаки на позначення реалій за професією і родом заняття: *Коваль, Моряк, Майор, Бригадир, Поштарка, Мельник, Токар*. Частіше побутують запозичені номени, модифіковані на діалектному ґрунті *Доктор, Дохтор*. Кількісний аналіз неофіційних антропонімів на позначення професій і роду заняття, засвідчив поширення у твірній базі окремих лексем. Якщо назви *коваль, бригадир, мельник, електрик, поштар* та ін. — частотні в активі народно-побутових іменувань і це не викликає ніякого сумніву, то лексеми *моряк, матрос* — чужі для досліджуваної території.

Неофіційні найменування, похідні від назв на позначення ремесел, які вже майже вийшли з ужитку.

У цій групі лексемою-домінантою виступає *бондар*. Такі неофіційні антропоніми функціонують і як сімейно-родові назви: *Бондар, Бондарі*. У складі вуличних особових іменувань зафіксовано назви давніх ремесел, якими вже майже не послуговуються в побуті: *Бляхар, Грабар, Грабарко, Гайовий, Гуменний, Дзвонар, Костоправ, Палямар, Чоботар*. Отже, проаналізовані неофіційні найменування індивідуального і родинного характеру дуже давні, про що свідчить їх твірна апеліативна база.

На досліджуваній території присутні сімейно-родові найменування на позначення дуже давніх ремесел, яких уже не пам'ятають сучасні носії: *Горняки* < *горня* «горщик, горнятко» [66, т. I, с. 313], очевидно, виготовляли горщики; *Прядуни, Швірні* < можливо, щось спільне зі *швірень* «залізний гвинт» або *шворень* «частина ткацького верстата» [66, т. IV, с. 490]. Дані назви переконують у тому, що прізвищотворення - давній і безперервний процес. Переважно всі вуличні антропоніми цієї групи умотивовані реальним заняттям чи професією носія, проте виявлено похідні зі вторинною номінацією, що вказують на інший номінативний мотив, не пов'язаний із діяльністю денотата: *Бригадир* «любить командувати», *Гайовий* «живе біля лісу».

Прізвища-асоціативи за родом заняття чи професією людей

Номінації цієї групи поширені переважно серед молодших за віком осіб і мають специфіку, подібну до інших антропонімів-асоціативів (за іменем, прізвищем тощо). Серед найменувань виділено такі типи асоціацій:

1. Коренева асоціація, виявлена в споріднених найменуваннях: *Комора* «комірник», *Прапор* «прапорщик», *Пожар* «пожежник», *Пошта* «поштар». Поява таких неофіційних іменувань виправдана мовленнєвою ощадливістю і зручністю для називання.

2. Семантична асоціація, виражена в метонімічних відношеннях: *Бандеролька* «поштарка», *Дротик* «майстер по залізу», *Гудок* «тракторист», *Карась*, *Окунь* «рибалки».

Деякі антропоніми потребують докладного пояснення, вони мотиваційно об'ємніші: *Буда* «чоловік, який працював на покритій грузовій машині», *Мама* «працювала вихователем у дитячому садку і була дуже доброю». Спостережено, що твірною базою цих прізвиськ слугували в основному слова-професіоналізми. Такі антропонімні номінації дуже подібні до мовних каламбурів.

Учительські прізвиська. Прізвиська вчителів у шкільних колективах заступають офіційній антропонімії. У різних школах переважно функціонують ті самі прізвиська з подібною мотивацією, але мають різних носіїв [44, с. 110].

Найуживаніше прізвисько *Директор*. У молодіжному мовленні функціонують варіанти цього прізвиська *Дерік*, *Дериктриса*. Зафіксовано антропоніми, похідні від інших назв професій учителів: *Англічанка*, «учитель англійської мови», а також *Математичка*, *Музичка*, *Фізик*, *Хімічка*.

Деякі вуличні назви постали на основі внутрішнього асоціативного зв'язку: *Глобус* «учитель географії»), *Жаба*, *Инфузорія* «учителі біології», *Бурбон*, *Істеричка* «учителі історії», *Аміак*, *Молекула* «учителі хімії», *Нотка*, *Дудочка* «учителі музики», *Автомат*, *Протівогаз* «учителі допризовної підготовки», *Інформ* «учитель інформатики», *Свисток* «учитель фізичної культури». У проаналізованих прізвиськах присутня виразна насмійка, навіть сарказм.

У цій групі поєднано два різновиди прізвиськ-нейтральні найменування з безпосередньою вказівкою на ремесло чи професію носія, а також прізвиська учителів, що виявляють негативний характер і особливу дошкульність.

Проведений аналіз неофіційних іменувань досліджуваної території показав, що прізвиська становлять частину загальноукраїнського антропонімікону, відображають його специфіку в способах неофіційної номінації людей та доборі її складових, особливостях їх поєднання та функціональному призначенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко М. Я. Сучасні прізвиська школярів / М. Я. Наливайко // Нова філологія / Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2004. – № 1 (20). – С. 109-113.
2. Охримович В. Про сільські прозвища / В. Охримович // Житє і слово. – Львів, 1895–Т.3. – С.204 – 207.
3. Редько Ю. К. Назва професії як основа виникнення частини українських родових прізвиськ / Ю. К. Редько // Дослідження і матеріали з української мови. – К. : АН УРСР, 1959. – Т. 1. – С.131-135.
4. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1907–1909. – Т. I–IV.

Пасєка О.

Науковий керівник – доц. Буда В. А.

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АРХАЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК»

Специфіка мови художньо-історичного твору полягає у тому, що, використовуючи історизми та архаїзми, автор розкриває «перед читачем часову глибину художнього слова. Йдеться не тільки про давні реалії, зафіксовані в певних найменуваннях, а й про створення загального мовного колориту давньої епохи через вживання відповідних зворотів, сполучників, добір синонімів із старокнижної мови тощо» [3, с. 79].

Саме так спроба витворення реального часопростору поєднується із стилізацією тексту, добром мовних засобів, які наближають розповідь до доби, у романі Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник».

За всіма ознаками роман «Чигиринський сотник» відносимо до жанру «козацьке фентезі», тобто перед нами типовий історичний твір про добу козацтва в поєднанні із фентезійними елементами. Внаслідок цього в романі поруч із типово історичною архаїчною лексикою зустрічаємо лексику старослов'янської міфології, наприклад, імена язичницьких богів.

Для всебічного аналізу архаїчної лексики роману потрібно виділити основні лексико-тематичні групи, адже вони є важливими категоріями мовного вживання й головними компонентами лінгвістичної композиції усього тексту твору. Кожна така група об'єднана тим самим родовим найменуванням та спрямована на створення конкретного художнього образу мовними одиницями. У композиції роману «Чигиринський сотник» виділяємо декілька тематичних груп.

Перша лексико-тематична група «Побут» найбільша, оскільки включає в себе застарілі слова, які описують життя козаків, старшин і звичайних людей XVI століття. Такі деталі автор вводить з метою відтворити особливості історичного колориту епохи. Найчастіше це назви частин осель, меблів, страв та

напоїв, посуду, зброя, грошей, одиниць виміру, одягу. Наприклад, *кабиця* (яма, де вміщують казан, під яким розкладають вогнище для варіння, топлення чого-небудь) [5, Т.4, с. 64], *сволок* (балка, яка підтримує стелю в будівлях) [5, Т.9, с. 100], *варенуха* (горілка, зварена з медом і сухими фруктами та ягодами) [5, Т.1, с. 292], *чепіга* (рукоятка в плузі) [5, Т.11, с. 294], *цебер* (велика дерев'яна або металева посудина у вигляді конічного або циліндричного відра, якою підіймають воду з колодязя) [5, Т.11, с. 191], *таляр* (старовинна срібна монета, що була в обігу в Німеччині, Чехії, Італії та ін.) [5, Т.10, с. 28], *семряга* (верхній селянський одяг із грубого домотканого полотна) [5, Т.9, с. 22], *кобеняк* (суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою) [5, Т.4, с. 200] тощо. У тексті застаріла лексика витворює гармонійну композицію: «*На подвір'ях топилися кабиці, а на них парували здоровезні казани, коло яких поралися кашовари*» [4, с. 66].

Другу лексико-тематичну групу «Січ» утворюють застарілі лексичні одиниці на позначення зброї, явищ військової справи, назв козацтва, національних клейнодів. Такі слова допомагають виразно відобразити суспільні відносини, соціальний стан персонажів, особливості життя на Запорізькій Січі, її силу та міць. Наприклад, *ятаган* (старовинна холодна зброя, середня між шаблею й кинджалом, що має фігурний вигин, увігнуте лезо) [5, Т.11, с. 659], *заківниця* (довга і важка рушниця, з гаком на прикладі, яка була на озброєнні запорізьких козаків у XV—XVI ст.) [5, Т.2, 18], *сутиця* (спис) [5, Т.9, с. 833], *гніздюк* (козак, що осів на одному місці і має власне господарство) [5, Т.2, с. 95], *бурлака* (людина без постійної роботи і постійного місця проживання) [5, Т.10, с. 28], *низовик* (запорізький козак з низов'я Дніпра) [5, Т.5, с. 411], *герць* (окремі сутички, поєдинки українських козаків з ворогами перед боєм) [5, Т.2, с. 57], *кіш* (місце перебування запорізьких козаків) [5, Т.4, с. 171], *хоругва* (корогва) [5, Т.11, с. 131], *бунчук* (булава з металевою кулькою на кінці і прикрасою-китицею з кінського волосу) [5, Т.1, с. 257]. Подекуди архаїчна лексика у взаємодії з синтаксисом та стилістикою речення додає тексту урочистості, наближує читача до настрою, який намагається передати автор: «*Як погамувалося січове коло, подали Хмельницькому булаву із наголів'ям зі слонової кості й підняли над ним три бунчуки — знак то був, що тепер правдивий він гетьман, а не названий, як досі було*» [4, с. 520].

До третьої лексико-тематичної групи «Імена і прізвиська історичних діячів» належать імена відомих історичних діячів, полковників війська Запорізького, гетьманів тощо. Наприклад, *Наливайко*, *Хмельницький*, *Богун*, *Павлюга*, *Конецьпольський*. Зокрема, неоднозначний історичний персонаж Яків Барабаш зображений автором так: «*Та Барабаш пініться та лютує, а Михась на місці стоїть і тільки удари відбиває, та так легко, що замилуєшся*» [4, с. 122].

Четверта лексико-тематична група «Імена давньослов'янських богів та назви міфологічних персонажів» вводиться із метою колоритно відобразити фентезійну частину роману. Зустрічаємо такі приклади: *Чорнобог* (бог темряви, ночі, зими, холоду, але водночас таємничості, ворожіння, марення, сну), *літавиця* (міфічна істота, яка спокушає молодих чоловіків) [1, Т.2, с. 371], *Дана* (богиня життя) [2, с. 166]. Поруч із застарілими лексемами назви таких персонажів, їх характеристики, діалоги органічно виглядають у тексті: «*Літавиці в'ються над Базавлущьким пралісом... чекають на здобич, котору ми в Останній кріпості одвоювали!*» [4, с. 11].

Остання лексико-тематична група «Етнічні та географічні назви» — це назви національностей або географічних об'єктів. Наприклад, *Почайна*, *поляни*, *Богемія*, *татаре*, *ляхи* тощо. У текст автор вводить їх таким чином: «*А було се перед навалою шереметів, що Голунь спалили і на Зарубі розруйнували храм Пречистої панни*» [4, с. 236].

Отже, роман Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник» дає широку епічну картину історичної епохи доби козацтва. Він включає в себе велику кількість елементів минулої мовної практики, які можна розподілити на такі основні лексико-тематичні групи: «Побут», «Січ», «Імена і прізвиська історичних діячів», «Імена давньослов'янських богів та назви міфологічних персонажів» й «Етнічні та географічні назви». Найчисленнішою є група слів на позначення старовинної зброї, амуніції, військових регалій, а також слова на позначення фентезійного сегменту роману. Дослідження мови роману дозволяє стверджувати, що автор відобразив історичний колорит епохи козацького часу завдяки створенню семантико-стилістичної єдності тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грінченко Б. Д. Словник української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. — К.: Наукова думка, 1996–1997. — Т. I–IV.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. — К.: Довіра, 2006. — 703 с.
3. Єрмоленко С. Я.. Нариси з української словесності. — К.: Довіра, 1998. — 431 с.
4. Конович Л.Г. Чигиринський сотник. — Харків: Фабула, 2016. — 528с.
5. Словник української мови. В 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970–1980.

Басалига К.

Науковий керівник — доц. Буда В. А.

ЛЕКСИЧНА СИНОНІМІЯ В ТВОРІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «ЗАБУДЬ-РІЧКА»

Лексика мови постійно збагачується. Це відбувається за рахунок слів, які різні за звучанням та написанням, але мають близьке або тотожне значення, тобто синонімів. Їх вважають показником краси та гнучкості як літературної мови загалом, так і індивідуального стилю письменника. А. І. Єфімов, розглядаючи синоніміку та прийоми її використання, зазначає, що «за кожним синонімом стоїть смислова та стилістична своєрідність, тобто тонкі, досить специфічні відтінки» [2, с. 211]. З цієї думкою погоджується М. Ф. Палевська і

додає, що синоніми, відрізняючись відтінками значень і стилістичною забарвленістю, «виконують у мові цілий ряд функцій: сприяють точності і ясності висловлення, фонетично урізноманітнюють мову, зумовлюють різноманітність і багатство стилів усного та писемного мовлення»[2, с. 211].

Предметом нашої уваги є синоніми. Уперше їхню значущість відзначили ще давні греки та римляни. У XVII ст. семантико-стилістичну природу синонімії з'ясували французькі вчені. Їх напрацювання згодом достойно продовжили німецькі вчені XVIII ст. У XX ст. питання синонімії – одне з найбільш досліджуваних у студіях українських та російських дослідників: Н. Д. Арутюнова, А. О. Брагіної, В. В. Виноградова, Ж. П. Соколовської. Вивчення синонімів ведеться на рівні синонімічного ряду, який виділяється на базі функціонально-семантичної спільності, що склалася на сучасному етапі розвитку мови. Важливе значення у розкритті художнього задуму митця має встановлення відношень синонімії зі схожими мовленнєвими явищами, які створюють невичерпний запас варіантів для вираження близького змісту. Спільність змісту є тією основою, що дозволяє зіставляти різні способи висловлювання, встановлюючи ту чи іншу різницю у відтінках значення, у стилістичному забарвленні.

Метою нашої роботи є з'ясування особливостей лексичної синонімії у творі братів Капранових «Забудь-річка».

Лексичні синоніми – засіб, який найчастіше використовують письменники для збагачення свого мовлення. З їхньою допомогою можна не тільки уникати повторів, а й точніше передавати інформацію, оскільки є можливість додати відтінок власних емоцій або ж уточнити деталі.

У художньому творі синонімічні відношення охоплюють усю систему мови і тому проявляються на будь-якому рівні. Досить часто трапляються синонімічні відношення відповідності і між різноструктурними утвореннями. Такими є близькі за змістом слова і словосполучення, члени речення і частини складного речення.

Одна з найприкметніших рис синонімії досліджуваного роману – це широке використання усіх повнозначних частин мови у синонімічних рядах. На першому місці стоять іменникові ряди. Наприклад «*А тут – целофанові кульки, набиті чимось досить об'ємним, по одному в кожній руці*» [1, с. 48]; «*Виявляється, Леон-кілер скрізь ходив з **торбами** – коли заходив до офісу, залишав їх біля секретаря, а виходячи на вулицю, завжди тримав при собі*» [1, с. 48]. Бачимо, що ці слова входять в синонімічний ряд мішок – міх – торба, слово «кульок» – розмовний синонім. Всі вони означають ємність для переносу продуктів чи речей.

«*Молоду **хвою**, яка тільки-тільки вибивається*» [1, с. 26]; «*До речі, **хвоя** українською буде **глиця***» [1, с. 26]. В академічному тлумачному словнику зустрічаємо: «хвоя – голчасте або лускоподібне листя деяких рослин (сосни, ялини, модрина і т. ін.); шпильки, глиця» [4]. Здебільшого письменники вдаються до синонімічних рядів, що складаються саме з питомих українських слів. Наприклад: «*Вони хоч із плащем, а хоч із фракком, а все у **чоботах**, – Святослав посміхнувся, бо це військове чи просто селянське, але завжди недоречно **взуття** совслужащих викликало загальне кепкування*» [1, с. 30]. Інколи розмовні слова виступають синонімами до літературних, як от: «*на **кладовищі**...треба було відвідати два **цвинтарі**...*» [1, с. 11]; «*...**забавки** на телефоні, а коли від них у дорозі закачувало, то залишалися старі перевірені **ігри** у слова*» [1, с. 17]. Чималу частину синонімічних рядів складають суто літературні іменники: «*А руки продовжували ліпити її тіло, завершуючи створення нового шедеву, що складався зі **стогонів, зойків, зітхань та майже звірячого гарчання***» [1, с. 22];

Автори часто вживають діалектні та з іншомовні слова, а також калькують лексеми з англійської, польської та російської мов. Тому створюють нові синонімічні ряди. «*В старі часи у **портових містах** стояли спеціальні **будинки, бордінхаузи**, які приймали матросів на постой, давали їсти і спати, і навіть зберігали гроші, щоб зразу все не пропивали*» [1, с. 27]. Тут іменники **будинки** та **бордінхаузи** – синоніми. Або ж «***Спасибі. – Дзенькуємі, – гечно повторив Святослав***» [1, с. 34]. Прикладом використання діалектних синонімів може слугувати такий уривок: «*– **Бімбера?** – Ну, **самогону***» [1, с. 31].

Не менш поширена у тексті «Забудь-річка» дієслівна синоніміка, наприклад: «*...треба **подивитися** у дзеркало, щоб у дорозі не трапилося чогось, і вона, доросла жінка, навіть **зазирнула** до нього мимохідь, хоч вголос **заперечила**: «Ну що ти, мамо, справді!». Ще зі школи, коли забуде щось, мама завжди примушувала **заглядати** у дзеркало, щоб підманути долю...*» [1, с. 3].

Аналіз мови роману свідчить, що письменники перевагу надають семантико-стилістичним синонімам, ураховуючи насамперед їх естетично-зображальну функцію. Кожен компонент синонімічного ряду, маючи більші чи менші семантичні відмінності, дає можливість повніше відтворити картину зображуваного, відобразити суть явища чи почуття. Для уточнення предмета думки брати Капранови вдаються до цілого ряду близькозначних слів, які своєю семантикою начебто повністю покривають значеннєве поле, проте не виділяють його центру. «*Планувала ж **вийхати так, щоб по світлому дістатися траси Одеса-Київ, ну а в результаті оцих маминих ритуальних танців **затрималася, забембалася, забулася** свою сумочку, повернулася, ось і **маєш*****» [1, с. 4]; «*– **То що, так і будемо стояти?** – підстрикнула Уляна, і тоді мама **вреїті отямилася, забігала, заметушилась**, як завжди...*» [1, с. 68]. Також дієслівні синоніми виконують свою головну роль – не допускають повторів у тексті «*...не **курить** і не **п'є**, і не **матюкається**, той юрист...Уляна не **вміла лягтися***» [1, с. 5] та уточнюють думки автора – «*Але діти **радо спілкувалися під час взаємних сімейних відвідин, і коли Ліщинський-***

старший **помер**, а сказати точніше, усе-таки **загинув** від отриманих на війні ран, отаманові довелося взяти під опіку осиротілого Святослава та вреішті перевезти його до міста Лева» [1, с. 28]. Іноді вдаються до традицій фольклору і використовують фразеологізми як синоніми до слів. Наприклад: «*Та лежала на ліжку з пов'язкою на голові, але те, що розповіла про свою пригоду, змусило широко **відкрити**, просто-таки **виричати очі***» [1, с. 26]. Зазначимо, що виричати очі – це широко розкрити очі, виражаючи здивування, безтямність, гнів і т. ін., що підтверджує доречність синонімії в цьому реченні.

Як відомо, українська мова має широкий простір для прикметникової синонімії. Автори роману «Забудь-річка» за допомогою прикметникових синонімічних рядів створюють індивідуальні портрети, відтворюють найтонші почуття своїх героїв, їхні переживання, особливості сприйняття навколишнього світу: «*Настуня, яку за звичкою взяли із собою, хоч не дитяча це справа – поминати, ішла **тиха, мовчазна**, немовби почала усвідомлювати сенс того, що відбувається*» [1, с. 14]; «*...давно вже була не дівчинкою, а дорослою жінкою – **розумною, зваженою***» [1, с. 58]. Також за допомогою прикметникових синонімів письменники конкретніше виражають свої думки та думки персонажів: «*А проте родини, що у часи війни були для кожного глибоким запіллям, тепер посідали у житті обох **значне**, коли не сказати **чільне**, місце*» [1, с. 28]; «*Уляна ще в Києві купила **барвистий, яскравий** вінок, адже бабуся любила квіти та розмай кольорів*» [1, с. 11]; «*Тільки тепер усе діставалося більш хитрим, більш **вульгарним, цинічним та розпусним***» [1, с. 39].

Активне використання синонімічних виражальних засобів (іменникових, прикметникових, дієслівних) – характерна ознака мови твору «Забудь-річка» братів Капранових. При розгляді синоніміки цього роману вражає також найперше повнота характеристики осіб, предметів, явищ тощо, якої досягають автори широким добром синонімічних слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брати Капранови. Забудь-річка. – Київ: Нора-Друк, 2016. – ??? с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2006. – 438 с
3. Непийвода Н. Синонімія виражальних засобів / Н. Непийвода // Дивослово. – 2008. № 10. – с.42-46.

Полиняк М.

Науковий керівник – доц. Пігур М. В.

ПРИЙОМИ ХУДОЖНЬОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕПІТЕТІВ У ПОЕЗІЇ М. ФІЛЯНСЬКОГО

Мета статті – здійснити стилістичний аналіз епітетів у поезії М.Філянського, окреслити прийоми їх художнього використання.

Відомо, що спадщина М. Філянського вимірюється не лише кількістю творів, а й художніми особливостями, індивідуально-авторським стилем.

Індивідуальний стиль поета характеризується двома основними рисами:

- використання загальноновживаної лексики із порушенням загальнономовної
- сполучуваності слів, тобто створюються незвичні для сприйняття сполуки слів;
- вживання авторських словотвірних неологізмів.

Митець усе своє нелегке життя захоплювався народною піснею, яку він не наслідував, а з надзвичайною віртуозністю стилізував, «тут М. Філянський ішов за своїм учителем Я. Щоголевым, але дав, на жаль, тільки кілька таких спроб [2, с.9]», проніс любов до народних звичаїв, мови, рідного народу та рідної землі. І зовсім не дивно те, що народно-поетичне тло дало авторові вагомий матеріал для написання віршів.

Трапляються такі постійні епітети фольклорного походження: ясне сонце [1, с.130], зелений гай [1, с.144], чорний ворон [1, с.127], рясний барвінок [1, с.58], ясноокий Бог [1, с.126], пояс-самоцвіт [1, с.84], світ-зоря [1, с.123].

Найчастіше Микола Філянський використовує мотиви лірики Г. Сковороди. «Постійними образами природи в обох митців виступають поле, діброва, сад, у Філянського ж образ поля переростає в образ ниви... [2, с.8]», а також і в образ луку, яким поет надає образного звучання через використання емоційно- забарвлених епітетів, що набувають індивідуально-людських рис.

Зауважимо, що зв'язок М. Філянського і Г. Сковороди справді є надзвичайно глибоким і сквородинські мотиви лірики червоною ниткою наскрізь пронизують досліджувані нами вірші, а також звернемо увагу й на те, що саме на поетиці представника українського бароко М.Філянський будує свою творчість. Г.Сковороді він присвячує також вірш, який спочатку називає «Геній рівноваги». У поезії постає образ філософа як вічного мандрівника.

*Високе чоло, постать горда,
Сопілка, том чийсь...тесит porto,
В його руці дорожній кий... [1, с.137].*

Поет довго живе за межами України, а це надає його ліриці особливого звучання – спогади про рідний край, сумні нотки ностальгії за українською землею зумовлюють використання епітетів в дещо абстрагованому значенні.

І даль далекая ще дужче душу рве [1, с.131].

Крім традиційних епітетів, які часто вживаються у творах інших авторів, М.Філянський звертається і до нових, незвичних сполук слів, зокрема: проміннозора краса [1, с.204], кров'яний дим [1, с.143], стострунний день [1, с.180], широковіта пісня [1, с.129]

*І недоласканії груди,
Й недоціловані уста [1, с.149].*

Індивідуальні епітети Миколи Філянського характеризуються змалюванням зорових ознак – загальнозорових та ознак на позначення кольору.

*Хмурі чола, білі губи –
Жмуться з острахом докупи [1, с.197].*

У таких рядках краса людська, спогад про неї милує око. У наведеному вище прикладі проявляється якась незвичайна, лише по-своєму зрозуміла любов і теплота. Білий колір тут прямо вказує на предмет і несе позитивний заряд.

Поетові притаманні й такі індивідуально-авторські епітети, які зумовлюють потребу передати психічну характеристику явищ або внутрішній стан душі.

*Ти в небі хмурому нудьгу знайди глухую
В гіллях заплаканих – їх жаль німий побач [1, с.92].*

Наявні в поезії М. Філянського і епітети-новотвори, утворені на основі словотвірних особливостей української мови. Вони також вживаються досить рідко і творяться лише за допомогою основоскладання: ясноокий Бог [1, с.126], ясногордий ум [1, с.51], світлозора країна [2, с.93], злотопола осінь [1, с.144], яснокрилий ряд [1, с.79], злотокудра синичка [1, с.146], мироточива голова [1, с.167], широковіта пісня [1, с.129], легкокрилий вітер [1, с.128].

Варто зазначити, що в поезії автора найбільше вживаються такі епітети, як (сонний, німий, чорний, ясний, таємний, пишний, вечірній, земний). Дані тропи найчастіше сполучаються з іменниками час, луна, чари, хвиля, сонце, тінь, лоно. Виділяються також іменники, які найбільше мають епітетів. Це – день, земля, час, шлях, небо, вода, ніч, даль, гай, сон, рай та ін.

Микола Філянський був неперевершеним майстром свого стилю та одним із найцікавіших поетів. Водночас у його поезії ми знаходимо несмачні неологізми, часте вживання слова «міч», що пішло від Якова Щоголева, невластиві українській мові слова, помічаємо «любительську риму» і зловживання окремими словами («клоно», «гайсати», «квіт»).

Зазначимо, що саме від Г.Сковороди постає у творчості поета мотив піднімання в гори як символ вивіщення духу, як звільнення від суєти. Наприклад, у вірші «Співай же, серце» читаємо такі рядки:

*Тоді – туди, на груди скель,
На ясне скло свічад,
Куди не дійде дим осель,
Ні будня чорний чад... [1, с.159]*

Тісно пов'язаний із підйомом у гори мотив польоту від землі до неба. Вживає М. Філянський і образ орла (беркута), який ширяє поміж хмар, піднявшись над землею. Зустрічається також мотив бурі й човна (поема «Бузовий куш»): «Чи, може, змігшись раз чи два з горою чорних хвиль, він кинув човен свій свідком своїх розбитих сил [1, с.206]. Творець, гори, храм – усе це і у Г. Сковороди, і у М. Філянського символи Природи (у «Генії мети» М. Філянського так і сказано: «То ж славмо ж ми безсмертного творця – Природу [1, с.140]).

До своєї поставленої мети ідуть митці одним шляхом – через ніч до ранку. Ніч при цьому – дивна, таємна.

*Найкраще ж час, найвища мить
У сьвітлі перше продзвенить,
І враз розсипле перли в млі
Над лоном сонної землі [1, с.208].*

Йде велике народження, яке має в бароковій поезії цікавий символ: гниття зерна, з якого з'являється нове життя. Цей образ знаходимо і у творчості М.Філянського.

*Видима смерть тобі нову вернула вроду,
Дістанеш в струнах ти нетлінного вінця [1, с.140].*

Вища ступінь у процесі повернення до природи – мотив саду. Подібно до Г. Сковороди та його попередників, бо образ саду традиційний в поезії бароко, М. Філянський ростить і свій сад. У вірші «Над нивою» читаємо:

*І кожна гілонуку у тім саду я знаю,
І кожна квітонуку, що зійде по весні,
Я пізно вечором і ранком поливаю,
І тішаєть погляд мій квітки мої рясні [1, с.140].*

Виходячи із засади про нерозривне поєднання людини із землею, небом, водою, повітрям, вогнем, митець оспівує красу світу.

*Ні їм, ні нам – нема спокою,
Великий світ – а всім нема.
Хвилина щастя за журбою,
Сльоза за ласкою німою,
А щастя, щастя все ж – дарма [1, с.54].*

Отже, щастя треба знайти. Поет застерігає – не руш природи, щоб злитися із «земною ласкою», щоб надвечір «минулий кликає час колишньої весни» («І знов, і знов весна... [1, с.55]»).

Таким чином, можемо з впевненістю сказати, що для поезії М. Філянського притаманні семантичні епітети-новотвори на означення психологічної характеристики, внутрішніх та зовнішніх особливостей змальованих предметів і явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філянський М. Поезії / М. Філянський. – К. : Радянський письменник, 1988. – 240 с
2. Шевчук В. Микола Філянський і його ліричні одкровення / В. Шевчук // УМЛШ. – 1990. – №1. – С. 3 – 11.

Семак Д.

Науковий керівник – асист. Йордан Г. М.

ТЕНДЕНЦІЙНІСТЬ СИСТЕМИ СУПЕРРУБРИКАЦІЇ У ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ГАЗЕТАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАНЬ «ДЕНЬ» ТА «СВОБОДА»)

Рубрикація розкриває будову друкованого твору, показує читачеві зв'язок та взаємозалежності всіх складників його ієрархічної будови, допомагає краще розібратися в його змісті. Системний розгляд та аналіз сучасних газетних видань дає змогу виділити основні тенденції у застосуванні певного стилю оформлення заголовків і визначити доречність чи актуальність відомих прийомів та засобів [5, с. 197].

Місце заголовків та їх значення в композиції газети вивчали вчені та практики, такі як О. П. Кисельов, В. В. Попов, Е. В. Фастовець, О. К. Мелешенко, В. Ф. Іванов, В. Е. Шевченко та ін. Вони аналізують передумови виникнення елементів, що входять до заголовного комплексу, схеми їхнього розташування відносно текстового матеріалу. Але залишається поза увагою проблема взаємозв'язку одного з одним елементів, що дають коротку інформацію про зміст матеріалу. Науковці наводять не одну класифікацію рубрик за різними ознаками, але досі немає єдиної, прийнятої за аксіому [1; 2; 4; 5]. Адже рубрикація друкованих видань перебуває у постійному розвитку, тож окреслити якісь межі для неї дуже складно. При цьому завдяки своїй здатності упорядковувати шпальту газети рубрикація займає одне із ключових місць у заголовному комплексі видання.

Метою статті є аналіз зв'язку між видом друкованої преси та видом рубрик, визначення тенденційності рубрикації всеукраїнської та регіональної газет «День» та «Свобода».

Джерельною базою для написання статті стали випуски газет «День» та «Свобода» за грудень 2015 — перший квартал 2016 року і за грудень 2016 — перший квартал 2017 року.

До системи рубрикації газети можна віднести цілий ряд її складників, які розкривають зміст матеріалів і виконують інші функції заголовків. Характер змісту і форми газети (газетний номер складається з великої кількості відносно самостійних матеріалів, різних за призначенням, обсягом, тематикою, жанром, адресністю та інших характеристик) обумовлює неоднорідну, багатоеlementну структуру заголовної частини. Кожна публікація вимагає особливої уваги. І якщо книжкові видання обмежуються заголовком і підзаголовком, то в періодичних виданнях з'являються такі елементи, як шапка, рубрика, лід, анонс, вріз, резюме тощо, різноманітні сполучення яких утворюють велику кількість варіантів оформлення. У газетному заголовку можуть використовуватися також зображальні елементи [5, с. 197].

Рубрика узагальнює, конкретизує тематику матеріалу. За обсягом рубрики поділяються на:

- суперрубрика — рубрика на 1 — 2 шпальти;
- рубрика;
- підрубрика (рубрики-добірки, рубрика в рубриці).

Оформлення елементів рубрикаційної системи здійснюється через титульний шрифт [3], пробільні та службові елементи, форматування. Заголовні елементи можуть стосуватися однієї публікації або кількох. Тільки з однією публікацією виступає власне заголовок — назва даного матеріалу. Інші елементи: підзаголовок, рубрика,

анонс, вріз, епіграф — можуть використовуватися як для одного, так і для кількох матеріалів.

Застосування та графіка заголовних елементів визначаються періодичністю звернення до визначеної теми в газеті. З номера в номер повторюються рубрики або шапки — назви розділів газети, тематичний напрям публікації, «відокремлена складова частина видання» [4]. Іноді в цій ролі виступає вріз або епіграф. Усі інші елементи заголовного комплексу не повторюються.

У статті проаналізуємо суперрубрики за такими критеріями:

- предметом, на який вони вказують;
- обсягом;
- структурою;
- періодичністю і часом появи;
- жанрово-композиційним виконанням;
- розташуванням;
- графічним оформленням;
- композиційним виконанням.

Проаналізувавши за вищезгаданими характеристиками 10 номерів всеукраїнської газети «День» та 10 номерів регіональної газети «Свобода» за I квартал 2016 ми виявили відмінні та спільні риси їх систем суперрубрикацій.

При порівнянні суперрубрикацій видань потрібно врахувати, що ці газети мають різні формати: «День» — А3; «Свобода» — А2. Також різняться видання і за обсягом. Номер газети «День» займає 12 сторінок у будні дні та 32 у випуску п'ятниця-субота (в середньому на один номер припадає 17 сторінок). Аналізовані нами випуски «Свободи» мають 12 сторінок у середу та 4 сторінки у п'ятницю (в середньому на один номер припадає 8 сторінок).

Усього 10 номерів газети «День» містять 23 суперрубрики, «Свобода» — 60. Порівняємо у відсотках, скільки суперрубрик певного виду використовують ці видання.

Газета «День» використовує лише службові суперрубрики — 100% (23 суперрубрики). «Свобода» — 65% (39) службових та 35% (21) тематичних.

Подвійних суперрубрик у всеукраїнській газеті немає. У «Свободі» подвійних рубрик незначна частина 6,67% (4), а одиничних — 93,33% (56).

За періодичністю і часом появи постійних суперрубрик у виданні «День» — 30,43% (7), у регіональному виданні — 10% (6); пульсуючих — 65,22% (15) та 43,33% (26) відповідно; тимчасових — 4,35% (1) та 3,34% (2); епізодичні суперрубрики у всеукраїнській газеті відсутні, у «Свободі» їх частка становить 43,33% (26).

Суперрубрики в газеті «День» займають від однієї до 6 шпальт. У «Свободі» є суперрубрики на чверть шпальти, пів шпальти, чи навіть на дві шпальти («Програма передач»). Проте при порівнянні потрібно пам'ятати, що формат у видань різний.

За розташуванням у обох виданнях переважають плаваючі суперрубрики. «День» — 69,57% (16), «Свобода» — 76,67% (46). Константно розташованих 30,43% (7) та 23,33% (14) відповідно.

Оформлення суперрубрик газети «День» однотипне та уніфіковане — зображальне та текстове на плашці з виворотком та з розривом лінійки. Суперрубрики «Свободи» — із підкресленням знизу.

Композиційні варіанти суперрубрик обох видань зводяться до їх розміщення над основними заголовками надрукованих матеріалів, із виключкою посередині.

Редакція газети «День» не використовує тематичні, епізодичні та подвійні суперрубрики на противагу «Свободі». Постійних рубрик у газеті «День» значно більше ніж у регіональному виданні. За розташуванням у обох виданнях переважають плаваючі суперрубрики. Оформлення газети «День» більш різноманітне. Суперрубрики обох видань розміщені над основними заголовками із виключкою посередині.

У 10 довільно вибраних номерах за I квартал 2017 року газети «День» виявили 17 суперрубрик за I квартал 2017. У регіональному виданні «Свобода», за такої ж кількості номерів, суперрубрик — 54.

За предметом, на який вказують суперрубрики у газеті «День» наявні лише службові. У «Свободі» службові рубрики становлять 68,52% (37) від їх загальної кількості. Тематичні — 31,48% (17) відповідно.

У всеукраїнській газеті подвійних рубрик немає. У регіональній — тільки одна (1,85%). Одиничних рубрик — 98,15% (53).

За періодичністю і часом появи суперрубрики бувають чотирьох видів. Проте газета «День» використовує тільки постійні — 58,82% (10) та пульсуючі 41,18% (7). У «Свободі» відсутні натомість тільки тимчасові. Постійних суперрубрик у ній 14,81% (8), пульсуючих — 50% (27), епізодичних — 35,19% (19).

Суперрубрики всеукраїнської газети займають від однієї аж до 8 шпальт. У «Свободі» суперрубрики надалі займають щойбільше дві шпальти, але таких суперрубрик тільки дві («Програма передач», «Церковний календар»).

У газеті «День» суперрубрик без постійного місця розташування — 47,06% (8), у «Свободі» значно більше — 79,63% (43). Константно розташованих же 52,94% (8) та 20,37% (11) відповідно.

Оформлення суперрубрик не зазнало змін: «День» — зображальне та текстове на плашці з

виворотком та з розривом лінійки; «Свобода» — із підкресленням знизу. Суперрубрики обох видань розміщені над основними заголовками матеріалів, із виключкою посередині.

Отож, службові суперрубрики є основними для обох видань, проте «Свобода» використовує також тематичні суперрубрики. За структурою подвійні суперрубрики є радше винятком із правил. Газета «День» містить тільки постійні і пульсуючі суперрубрики, тоді як у «Свободі» значну частку (35,19% (19)) займають епізодичні. Всеукраїнське періодичне видання тяжіє до уніфікованості розміщення суперрубрик, «Свобода» ж обирає їх довільне розташування на шпальтах видання. Оформлення і композиційне виконання суперрубрик змін не зазнало.

Загалом, проаналізувавши в сукупності 40 примірників всеукраїнської та регіональної газет за період грудень-березень 2016-2017 років, ми виявили 40 суперрубрик у газеті «День» та 114 у газеті «Свобода». Далі ми порівняємо сумарно у відсотках, які види суперрубрик переважають у кожному з видань.

За предметом, на який суперрубрики вказують, у газеті «День» усі суперрубрики службові. У регіональній газеті «Свобода» службових рубрик 33,33% (38), тематичних — 66,67% (76).

Суперрубрик на одній сторінці газети «День» не може бути більше однієї (формат А3). На одній шпальті «Свободи» може міститись від однієї до трьох суперрубрик (формат А2).

За структурою всеукраїнська газета послуговується лише одиничними суперрубриками. У регіональному виданні частка подвійних рубрик незначна, всього 4,39% (5). Одиничних же 95,61% відповідно.

За періодичністю і часом появи суперрубрики поділяться на постійні, пульсуючі, тимчасові та епізодичні. Постійні рубрики становлять велику частину від загальної кількості суперрубрик газети «День», а саме 42,50% (17). У «Свободі» їх значно менше — 12,28 (14). Пульсуючих суперрубрик, що з'являються у номерах газет при потребі, більше половини в обох виданнях. «День» — 55% (27), «Свобода» 51,75% (59). Тимчасова суперрубрика у газеті «День» тільки одна — 2,50%, епізодичних немає зовсім. У регіональному виданні тимчасових суперрубрик усього дві — 1,75%. Епізодичних же 39,47% (45).

За розташуванням газета «День» тяжіє до впорядкованості більше ніж регіональне видання. У всеукраїнській газеті константно розташованих суперрубрик 40% (16), у регіональному — 21,93% (25). Плаваючих суперрубрик у газеті «День» 60% (24), у «Свободі» — 78,07% (89).

Оформлення та композиційні варіанти суперрубрик стали. Для газети «День» однотипне та уніфіковане — зображальне та текстове на плашці з виворотком та з розривом лінійки. Суперрубрики «Свободи» — із підкресленням знизу. Суперрубрики обох видань розміщені над основними заголовками надрукованих матеріалів, із виключкою посередині.

Отож, кількість суперрубрик у «Свободі» майже втричі більша за їх кількість у газеті «День». Газета «День» не використовує тематичні суперрубрики, коли в «Свободі» вони займають частку 33,33%. Подвійні суперрубрики не набули поширення у двох виданнях. Основний масив суперрубрик за періодичністю у обох видання це пульсуючі. Епізодичні суперрубрики становлять 39,47% від загальної кількості суперрубрик «Свободи», коли ж газета «День» не використовує їх зовсім. За розташуванням всеукраїнська газета тяжіє до впорядкованості більше ніж регіональне видання. Оформлення та композиційні варіанти суперрубрик стали, проте у газети «День» суперрубрики оформлені більш різноманітно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінська І. В. Дослідження регіональної преси в українському журналістикознавстві / І. В. Белінська // Українське журналістикознавство: зб. наук. статей. Вип. 4. — К., 2010. — 73 с.
2. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. — К.: Держстандарт України, 1995.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підруч. 2-ге вид. / В. Й. Здоровега. — Л.: ПАІС, 2004. — 268 с.
4. Карпенко В. О. Журналістика: основи професійної комунікації [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., що навч. за спец. «Журналістика» / В. О. Карпенко. — Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. — К.: Нора-прінт, 2009. — 348 с.
5. Шевченко В. Е. Заголовний комплекс сучасної молодіжної газети — важливий засіб її змістового спрямування / В. Е. Шевченко // Стиль і текст. — К.: Інститут журналістики, 2001. — Вип. 2. — С. 197—207.

Муквич М.

Науковий керівник – доц. Розумович О. А.

ВІДГОЛОСКИ СОКРАТІВСЬКОГО ВЧЕННЯ

*Те, що ми знаємо, — обмежене,
а чого не знаємо, — безмежне.*

Сократ

Сократ стояв ніби на роздоріжжі розвитку філософського мислення. З ним закінчується епоха в історії античної філософії і починається інша.

Мислитель відмовлявся досліджувати природу як таку, бо вважав це марною справою. Мовляв, результати її дослідження не зроблять із нас вмілих керівників природи. Адже, як не крути, неможливо змінити погоду, людині не підвладна жодна природна стихія, а хід пір року — також не в людській

компетентності. Сократ вважав, що філософ повинен покласти в центр свого дослідження не природу, а людину і людські діяння. У результаті чого людина матиме змогу знайти себе у світі та зрозуміти, як їй потрібно самовдосконалюватися. Такий підхід до філософії був новим для античності. Адже людина ніколи не була об'єктом наукових досліджень.

«Пізнай самого себе» – таке кредо сократичної філософії. Її ціль проста - навчити людину жити по-доброму, бо людські вади народжуються від незнання.

Сократ звертається до внутрішнього світу людини, до її думок та переживань і, що важливо, при всьому цьому зберігає здоровий глузд і погляд на речі.

Мислитель виступає уособленням античної філософської думки ще й тому, що спустив її на землю. Він намагався філософськи осмислити найбільш побутові проблеми та ниці вчинки людей. Для нього не було недостойних тем, а були лиш люди, що не варті теми.

Сократ – філософ, який не написав жодного рядка і тим не менш створив неперевершений філософський твір, яким було його власне життя. Так, своє життя він будував як досконалий філософський твір.

«Я знаю те, що я нічого не знаю, але інші не знають і цього», - кредо та власна життєва позиція філософа.

Колись одна віщунка сказала Сократу, що мудрішого від нього немає, і філософ вирішив перевірити істинність її слів. Ходив він і до політиків, і до філософів, і до поетів, і до ремісників. Кожен із них, дійсно, був гарним умільцем у своїй справі, однак біда їх полягала в тому, що вони вважали себе мудрим у всіх земних справах.

Відтоді Сократ почав бродити по всьому світу, «випробовуючи» людей на мудрість, хоч сам аж ніяк не претендував на звання наймудрішого. Мовляв, ця ознака може належати лише Богові. Однак філософ був мудрішим за інших лише тому, що не вважав себе знавцем вічної та абсолютної істини. Адже людина, яка самозакохано гадає, що має на все готову відповідь, автоматично гине як філософ, бо для неї вже не існує потреби ламати голову в пошуках істини.

Найбільша мудрість, за Сократом, полягає в тому, щоб не ідеалізувати свої знання, якими би багатограними вони не були, а усвідомлювати те, як мало ти ще знаєш. А ось найбільшим невіглаством Сократ вважає, коли людина вдає, ніби знає те, чого насправді не знає.

«Випробовуючи» пихатих та самовдоволених «мудреців», демонструючи їм їх власну ницість, Сократ навряд чи міг розраховувати на вдячність...

На суді він був непохитним, поведився стримало і розважливо. Після того, як суд визнав його винним, жоден присяжний не почув від нього принизливих благань про помилування та каєння, які зазвичай стають головним атрибутом злочинців на суді. Сократу винесли смертний вирок. Проте навіть тоді філософ залишався спокійним, сказавши, що уникнути смерті неважко, а ось уникнути зіпсованості набагато важче, вона наздоганяє стрімкіше смерті.

Останнє, про що прохав Сократ, - подбати про його синів, щоб ті не метались за грошима, а прагнули духовного збагачення, щоб не уявляли себе кращими, ніж вони є насправді.

Отже, мислитель демонструє філософську позицію, яка допомогла йому гідно жити та гідно померти. Сократ не боявся смерті, він боявся померти, не збагнувши істини. Однак, прослідкувавши хронологію його життя, можна припустити, що свою істину філософ таки віднайшов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великие мыслители Запада / под ред. Я. Мак-Гриля. – М., 1999.
2. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон / А. Ф. Лосев. – М., 2000.
3. Воспоминания о Сократе / Ксенофонт. – М.: Издательство «Наука», 1993. - Российская академия наук. Институт философии.
4. Диалоги / Платон; пер. А. Ф. Лосев. – М., 2006.
5. Суд над Сократом (Сборник исторических свидетельств) / Платон; упоряд. А. В. Кургатников. – М.

Король В.

Науковий керівник – доц. Гуцал П. З.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «СОРОКА»

Інформаційно-аналітичний портал «Сорока» за жанровою структурою тяжіє до класичного типу регіональних онлайн-медіа, що випливає з домінування коротких інформаційних жанрів, які апелюють передусім до потреб отримати актуальну інформацію у розрізі різних сфер життєдіяльності регіону. Зауважимо, що перевага інформаційних жанрів над іншими випливає вже із самої назви portalу.

Щодо аналітичної жанрової складової онлайн-ресурсу «Сорока», що також зазначена як концептуальний акцент у назві, то вона виражена набагато слабше від інформаційної. Здебільшого

представлена поодинокими статтями на резонансні суспільно-політичні теми без глибокої розробленості проблематики, без коментарів фахівців чи політиків, без додаткових інфографічно-візуальних матеріалів.

Для жанру новини, представленою на порталі «Сорока», характерне використання заголовків інформаційного типу, без вираженої експресії, що більше тяжіють до «високої журналістики», аніж до осучасненої табloidності інформаційних порталів, які працюють за моделлю BBC і використовують яскраві експресивні заголовки навіть в інформаційних жанрах короткої форми. Наведемо декілька прикладів заголовків з порталу «Сорока»: *Тернопіль налагоджуватиме співпрацю з німцями* (Сорока, 21.04.2017); *Три категорії тернополян мають право на безкоштовні ліки* (Сорока, 29.03.2017); *На Тернопільщині біля села загорілося сміття* (Сорока, 24.03.2017) тощо.

Структурно окрім заголовка можна виділити такі елементи жанру новини на порталі «Сорока» як: вріз, основний текст, фотоматеріал. До додаткових жанрових складників можна віднести – витяги із офіційних документів представлені у вигляді фотоконтенту чи статистичних даних, графіки та ін. До підвиду короткого інформаційного жанру віднесемо розгорнуті розгорнуті новини з невеликим коментарем. Наприклад:

Вріз: *Тиждень тому ТзОВ «Бучаагрохлібпром» розпочало посів соняшнику та кукурудзи. І хоч цього року весна виявилась холодною, всі необхідні роботи планують завершити до Великодніх свят.*

Коментар: *Через несприятливу погоду посіви кукурудзи припинились на два дні. На разі всі роботи відновлені, але масштабно вони розпочнуться вже після того, як завершимо посіви цукрового буряку. Цього сезону ми збільшили посів соняшнику в два рази. Минулого року цієї культури було засіяно 2,5 тисяч гектарів, а цього року - 4 980 гектарів. Також, засіємо 4 800 гектарів кукурудзи, - зазначає заступник директора з рослинництва ТзОВ "Бучаагрохлібпром" Тарас Швець.* (Сорока, 17.04.2017).

Такий тип новини за своєю природою є неоднозначним, адже за ознаками та обсягом може відповідати жанровій формі заміток. Але у зв'язку з його розміщенням під рубрикутором «Новини» ми ідентифікуватимемо його як розгорнута новина з мінімальними елементами аналітики.

Серед сучасних жанрових утворень порталу «Сорока» можемо виокремити в окрему категорію – відеоновини та блоги. Детальніше розглянемо особливості сучасних жанрів відеоновини та блогу. Формат відеоновин на порталі «Сорока» відповідає сучасним медійним трендам інтеграції відеоконтенту в жанрову палітру ЗМІ. Проаналізувавши структуру цього жанру на прикладі «Сороки» можна виокремити наступні риси:

- Тематичний динамізм жанру – відеоновина відображає лише актуальну суспільно-політичну проблематику регіону та міста. Наприклад: *«Тернополян знову очікує зміна тарифів»* (Сорока, 16.03.2017), *«Тернополян закликають бути обережними на природі»* (Сорока, 11.04.2017).

- Відсутність повноцінної інформативної текстівки (новини) до відео або дублювання у новинну частину, заголовку відео іншими словами. Наприклад, заголовок: *На Тернопільщині в швидкій пацієнтів обслуговуватимуть парамедики*. Текстівка до відео: *Замість лікарів на екстрені випадки до хворих приїжджатимуть парамедики* (Сорока, 13.03.2017).

Щодо блогів, то вони є найменш дослідженими та ідентифікованими формами вираження журналістської творчості. Крім жанрової ідентифікації, блог на «Сороці» використовується як один із рубрикуторів сайту. Відзначимо, що ця тенденція характерна також і для жанру новини.

Блог поділений на дві категорії – авторські та читацькі. Згідно такого поділу можна припустити, що авторські блоги за контентним наповненням мають бути якіснішими, від читацьких. А читацькі у свою чергу відрізняються функціоналом, адже дають можливість кожному висловити свою думку, поділитися проблемою, яка його хвилює чи наприклад, описати досвід який буде корисним для широкого кола читачів.

Читацькі блоги при правильній організації їхньої роботи можуть стати якісним джерелом трафіку для інтернет-ЗМІ і залучити додаткову аудиторію до основних публікацій сайту. Здійснивши аналіз читацьких блогів інтернет-порталу «Сорока», помітно, що у виданні відсутній системний підхід до просування та регулярного оновлення контенту такого типу.

Публікації, які за жанром та рубрикутором поміщені «Читацькі блоги» не оновлювалися з 20 серпня, 2016 р. Саме під цією датою вийшла остання публікація «Яку користь людині приносить «залізний кінь»». Не регулярне оновлення читацьких блогів робить їх не ефективними у загальній стратегії розвитку інтернет-ЗМІ. У цьому випадку пропонуємо два варіанти для покращення контентно-жанрової організації «Сороки»:

- відновити читацькі блоги на регулярній основі, наприклад: поповнювати їх контентом 1-3 рази в тиждень;
- закрити читацькі блоги як експериментальний проект, який не виправдав себе.

Перший варіант із зазначених є більш перспективним для подальшого розвитку інтернет-порталу. Головне у цьому випадку регулярне оновлення контенту та креативний підхід у роботі. Адже форма блогу дає безліч можливостей поєднання жанрових форм.

Вдаючись до аналізу авторських блогів інтернет-видання «Сорока» виокремимо наступні тенденції:

• Тематична-циклічність публікацій, яка відображає «почерк автора». Наприклад: *Ми: пісня емігранта з Тернополя* (Сорока, 02.06.2016), *Пісня тернопільського емігранта: Сусіди* (Сорока, 16.06.2016) й ін. Такі авторські блоги-цикли є цікавим жанровим зразком блогу, об'єднані спільною тематикою. Вважаємо, що розвиток тематичних циклів у формі авторських блогів є перспективним для інтернет-порталу «Сорока».

• Традиційний підхід до розкриття масових тем (дозвілля, подорожі, стосунки) та ін. Ця тенденція характерна для багатьох регіональних ЗМІ, як друкованих так і онлайнових. В авторських блогах «Сороки» також простежується низький рівень професіоналізму до розкриття масових тем. Наприклад, публікація: Заголовок: *Що таке «подорож» та з чим її «їсти»* (Сорока, 29.03.2017). В інтернеті на першій сторінці пошуку можна знайти такі варіації цього журналістського «заїждженого» універсалізму: *Що таке рукола і з чим її їдять; Що таке джінса і з чим її «їдять»* тощо.

Звернемо увагу на те, що будь-яка жанрова форма потребує вдалого заголовку. Адже це її візитівка, котра формує перше враження читача. У випадку з авторськими блогами заголовок не менш важливий, бо представляє конкретного автора, його світовідчуття, інтереси, звички, особливості ставлення до певних подій та явищ.

З огляду на наведені вище аргументи можна зробити висновок про те, що деякі матеріали авторських блогів «Сороки» потребують допрацювання або іншої категоріальної ідентифікації, наприклад, читачські блоги, які за рівнем якості контенту можуть бути нижчими від авторських.

Як бачимо блоги як жанрова форма інтернет-порталу «Сорока» є мало розробленою структурою і використовуються не на повну потужність. До сильних сторін варто віднести циклічні матеріали, що виходять під назвою «Авторські блоги», до слабких сторін – низьку якість значної частини контенту блогів, що потребує суттєвого допрацювання.

Здійснивши аналіз основних жанрових форм інтернет-порталу «Сорока» можемо стверджувати, що у виданні переважають короткі інформаційні жанри, найпопулярнішим з яких є новина. Серед сучасних жанрових форм інтернет-журналістики «Сорока» використовує відеоновини і блоги. Ці жанри є законотворчим продовженням тенденцій міжнародної журналістики, що репрезентують явище конвергенції та мультимедійності сучасних інтернет-ЗМІ на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мехед Н. Особливості редакційного опрацювання текстового контенту українських інформаційно-аналітичних ЗМІ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/index.php/component/content/article/93-2/>
2. Потятиник Б. Інтернет-журналістика: навч. посібник. – Львів: ПАІС, 2010. – 244 с.
3. Сорока. Інформаційно-аналітичний портал Тернополя: <http://soroka.temopol.ua/>

Рибак В.

Науковий керівник – доц. Бабій І.М.

АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»: СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

Творчість видатної української поетеси Ліни Костенко повсякчас привертає увагу лінгвістів: досліджено ономастику (М. Мельник), лексико-семантичне вираження концепту «природа» (І. Дишлюк), семантику та стилістичні функції кольоративів (Г. Губарева), власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (Л. Петрова), стилістичні функції запозичень (О. Степанюк) у її поетичному доробку тощо. Натомість проза Ліни Костенко, зокрема індивідуально-авторські висловлювання в романі «Записки українського самашедшого» (К., 2011) ще не були предметом дослідження[3;43].

Важливим є те, що письменниця писала від особи 35-річного чоловіка і використовувала мову, притаманну середньостатистичному жителю України зі всіма її недоліками, зокрема такими, як «суржик», сленг та ін. Попри те, цікавим явищем у лексичному складі роману стала велика кількість індивідуально-авторських неологізмів, які неможливо не помітити при прочитанні твору.

Актуальність нашої роботи зумовлена потребою всебічного вивчення індивідуально-авторських новотворів з лексико-семантичного, структурно-словотвірного та функціонального поглядів у творчості Ліни Костенко.

Об'єкт дослідження – роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого».

Предметом нашого дослідження є авторські неологізми у творчості Ліни Костенко.

Метою нашої статті є виявлення в романі «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко неологізмів, з'ясування їх структурної, семантичної та функціональної своєрідності.

Індивідуально-авторськими неологізмами (оказіоналізмами, або стилістичними неологізмами) є нові слова, утворені авторами літературних чи публіцистичних творів з певною стилістичною метою для конкретного випадку, які функціонують лише в певних контекстах. Цій групі неологізмів притаманна

експресивність і незвичайність. Оказіоналізми, як правило, не стають здобутками мови. Надзвичайно багата індивідуально-авторськими неологізмами українська поезія, наприклад: *Вірю яснозорно* – за рікою дзвони: сню *волосожарно* (П. Тичина); *І стане лан – як стан золотопоясний*, і нові вруна випестить рілля (М. Рильський); *В лазуреві безмежжя нас кличе весна, пружно-яро життя ожива* (С. Маланюк); *Треба щед्रो – серцем одним, устами ледь розпуклими – розпелюстити втіхи гін, всевідради!* (В. Стус) [1; 266].

Індивідуально-авторські новотвори в сучасній літературі посідають помітне місце, і без всебічного вивчення їх не можна говорити про новаторство у творчості взагалі. Пошуки сучасних письменників у галузі індивідуального словотвору мають вплив на розвиток образної системи в літературі, збагачують лексикон, визначають перспективи творення нових номінативних одиниць за певними словотвірними типами. У зв'язку з цим, особливого значення набуває аналіз фактів, що зумовлюють виникнення і функціонування авторських новотворів.

Лінгвістичні розвідки вітчизняних та зарубіжних мовознавців були спрямовані на вивчення різних аспектів okazіональних слів, а саме: лексико-семантичного (І.К. Білодід, Г.Й. Винокур, А.Г. Горніфельд, О.С. Кубрякова, В.В. Лопатін, В.М. Русанівський, Е. Ханпіра, В.А. Чабаненко, Д.М. Шмельов), словотвірного (Г.Й. Винокур, Н.І. Вовчук, Г.Н. Вокальчук, В.В. Герман, О.А. Земська, О.Г. Ликов, В.В. Лопатін, І.С. Олійник, Л.П. Павленко, О.О. Тараненко, І.С. Улуханов, Е. Ханпіра, В.М. Хохлачова В.А. Чабаненко), ономасіологічного (О.А. Габінська, Н.Є. Касьяненко), лексикографічного (І.М. Мальцева, Н.І. Фельдман, О.С. Чиркова). Естетичні функції okazіональних слів, особливості їх функціонального статусу розглядалися у працях І.М. Бабій, О.Г. Ликова, В.П. Ковальова, О.І. Олександрової, Л.В. Пашко, І.Т. Принцевського.

Проаналізувавши специфіку творення неологізмів у романі «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко, варто відзначити, що переважно поетеса використовує морфологічні способи творення таких лексем – афіксальний і складання. Серед афіксальних неологізмів досить поширені ті, що утворені суфіксальним способом за допомогою формантів *-ик*, *-ість*, *-их(а)*, *-ій(а)*, *-ач*, *-к(а)*: *культик*, *шибздик*, *харизматик*, *моноцентричність*, *мойсейність*, *потойбіччя*, *бомжиха*, *прироцувач*. У романі «Записки українського самашедшого» новотвори з суфіксом *-ник* представлені назвами осіб, які виконують дію, названу твірним дієсловом, або є носіями предметної ознаки: *мобільник*, *очільник*, *чільник*, *протестувальник*. Напр.: *Зрештою, дружина в мене розумна й красива, упадальників біля неї не бракувало, і якби зі мною щось не так, то вона вибрала б не мене*.

Індивідуально-авторські прикметники творяться в основному за допомогою суфіксів *-ськ(ий)* та *-н(ий)*: *хрещатицький*, *тайтянський*, *манхетенський*, *сконфронтований*, *світодіодний*, *протестний*, *притульний*, *пасіонарний*, *нордичний*, *софістикований*.

Також одним із найбільш продуктивних способів словотвору, що використовує Ліна Костенко, є основоскладання. Так, зустрічаємо у тексті слова такого типу, як *костокрилий*, *косноязыкий*, *звірояцур*, *звіроніжка*, *мордолупцювання*, *тихопомішаний*, *психофантасмагорія*, *телеящик*, *давньокошиний*, *високодостойний*. Напр.: *У місті справжнісінький льодопад*.

При творенні авторських іменників та прикметників часто письменниця використовує іншомовні префікси, а саме: *анти-*, *квазі-*, *псевдо-*, *супер-*, *пост-*: *квазідемократія*, *антинація*, *псевдонаціоналізм*, *постчорнобильський*, *постгеноцидний*, *постлюдське*, *антиукраїнський*, *антиглобалісти*.

Напр.: *Вона ходить, як на пуантах, у якійсь постсценічній прострації, всім усміхається і нікого не впізнає*.

Варто зазначити, що у тексті твору використовується порівняно молодий спосіб творення слів – аббревіація. Він розвинувся у 20 столітті. Це об'єднання скорочених основ, скорочених і повних основ, а також творення простого похідного слова шляхом довільного скорочення твірної одиниці. При аббревіації, як і при складанні похідне утворюється шляхом злучення компонентів кількох слів. В українській, як і в інших слов'янських мовах, аббревіація характерна здебільшого для іменників і дуже рідко використовується у прикметниках.

У сучасній українській мові активізувався процес скорочення слів за аббревіатурним способом, тобто не на морфемному рівні, що притаманне розмовному стилю: *неформали* (представники неформальних організацій), *рок* (рок-н-рол), *фанати* (фанатики) тощо [2; 53].

Ліна Костенко використовує аббревіатури, які уже функціонували раніше (*адмінресурс*, *спецлабораторія*, *автотренінг*), а також вводить в текст власні мовні утворення (*бабком*, *афро-україночка*, *політпатологи*, *світпорядок*). Зустрічаються розмовні аббревіатури: *віртуал* (віртуальний світ), *мило* (e-mail), *спок* (спокій).

У романі наявні прислівники, що утворилися афіксальним способом, з додаванням суфікса *-о* до вже існуючих прикметників. Напр.: *Син приїхав адріатично засмаглий, каже : «per favore» і «grazie»; З'їли всіх мишей і кажанів, тепер голодні коти інферально нявкають по дворах*.

Серед усіх авторських неологізмів найбільше іменникових і прикметникових okazіоналізмів, адже саме ці частини мови найчастіше вживаються у тексті та мають важливе інформаційне значення.

Окрему групу становлять дієслова-неологізми, яких ми виявили близько сорока. Вони утворені префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним, постфіксальним, префіксально-суфіксально-постфіксальним способами: *дзункотіти, вигарцьовувати, жумрати, насюсяти, перетривати, допінгувати, інтоксикувати, мімікрувати, камуфлюватися, піаритися, одсичати, напродукувати, переакцентувати, знікчемлювати, набринькувати, підфутболювати, погулити*. Серед них велика група дієслів, що містить іншомовні корені. Так, цікавим є дієслово *засейвити*, адже утворене від іноземного слова (англ. «save») зі значенням «зберегти», наприклад: *Я хотів би цю дружбу засейвити – час летить, малому потрібен старший товариш*.

Варто зазначити, що письменниця не лише створює власні неологізми, а й вводить їх в активну лексику роману через запозичення з інших мов: *раціо, емоціо, скинхед, допінг, негації, білборд, веб-серфінг, веб-сайт, сіді-плеєр, веб-сторінка, промоутер, рімейк, фаст-фуд, сендвич-бар, флеш-моб, трейдери, блокбастер, блог, слоган, барбекю, хоспіс, прейскурант, ремікс, месидж, хабвей*.

Ліна Костенко використовує окаянізми з метою урізноманітнення лексики, максимальної передачі емоційного забарвлення твору, подекуди, застосовує, щоб підкреслити іронію чи сарказм. Напр.: *Свободи хамства, свободи невігластва, свободи ненависті до України. Все, що є нічого й зловорожого, вигрівається під сонцем нашої демократії; Нація навіть не косноязыка. Нація недорікувата*.

Отже, у романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» максимально відтворена мовна ситуація в Україні, адже розмова ведеться з уст «середньостатистичного» українця, який уживає як літературні слова, так і діалектизми, сленг, запозичення. Утворення великої кількості авторських неологізмів свідчить про надзвичайну майстерність та талант Ліни Костенко, вміння створити максимально повний та багатий спектр почуттів та вражень у певних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / Навч. посіб. / І. О. Бондар, Ю. О. Карпенко, М.Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
2. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія/ В.О. Горпинич. – Дніпропетровськ: 1998. – 199 с.
3. Дениска Г. Парадоксальні висловлення: логічний та лінгвістичний феномен / Ганна Дениска // Дивослово: щомісячний науково-методичний журнал. - 2015. – 1(694). – С. 40 - 49
4. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.

Шевчук К.

Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ «ПОКРОВ» ЛЮКО ДАШВАР: СЕМАНТИКО-ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Фразеологія є криницею мудрості, що збагачує нашу мову та надає їй неперевершеної краси. Це одна із найбільш унікальних та неординарних сторін мови. Сьогодні фразеологія, як галузь мовознавства, привернула до себе увагу багатьох дослідників. У ній розкривається глибинний етнічний та культурний зміст, який сягає найдавніших часів. Фразеологізми є своєрідним кодом для трактування ментальності народу. Фразеологічні одиниці також відображають внутрішній світ автора, його світогляд. Сьогодні активно вивчають фразеологію в художніх та публіцистичних текстах.

Фразеологію досліджували О.О.Потебня, Ш.Баллі, Ф. де Соссюр, Л.Г.Авксентьев, М.Ф.Алефіренко, Я.Т.Билиця, В.І.Гаврись, М.Т.Демський, С.Н.Денисенко, В.І.Кононенко, В.І.Лавер, О.П.Пророченко, Л.Г. Скрипник, Г.М.Удовиченко, Ю.Ю.Аваліані, Н.М. Амосова, В.Л. Архангельський, В.В. Виноградов, В.П. Жуков, О.В.Кунін, В.М.Телія, І.І.Чернишова, Ф. Зейлер, В. Флейшер та ін.

Українські письменники у своїй творчості часто звертаються до використання фразеологізмів. Люко Дашвар (справжнє ім'я Ірина Чернова) – українська письменниця, сценарист та журналіст. Лауреат премії «Книга року Бі-Бі-Сі-2008». З 2010 року «Золотий автор», з 2012 – «Золотий письменник України». Близько кожному персонажі, життєві ситуації не залишають байдужими читачів. Мова романів експресивна, образна, насичена фразеологізмами, епітетами, приказками, діалектизмами.

Мета: виявити та здійснити семантичну класифікацію фразеологізмів, розглянути особливості їх уживання у романі «Покров» Люко Дашвар.

Актуальність: полягає у тому, що роман Люко Дашвар «Покров» досі недосліджений, це вперше досліджується фразеологія роману.

Роман «Покров» виданий у 2015 році видавництвом Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». Так про роман відгукнувся Ігор Зінчук: «Покров» – це книжка віри в те, що навіть у ситуаціях, коли здається «гірше не буває», люди здатні змінювати власне життя та країну на краще. Все це талановита авторка описує через прийом контрасту позитивного й негативного, світла й темряви, а також тієї тонкої струни психологізму, що торкає душі поціновувачів її літературної майстерності» [1].

«Візьміть — прочитаєте за одну ніч!» — гаряче прошепотіла мені жінка в книгарні, доставши з-під поли ” одну з книжок Люко Дашвар. І сказала, де в місті лишився ще один примірник іншого її роману. І переказала початок і кінець. І сказала, що не знає, хто той Люко Дашвар такий — але читається — страшно! Наплачетеся — страшно!» — так розпочинає Ольга Герасимюк свою рецензію про роман [2; 7].

В основу сюжету покладено історію семи поколінь нащадків Яреми Дороша. Головна героїня Мар’яна повинна протистояти сімейному проклятті. Вона знайде своє кохання на Майдані під час революції Гідності та отримає спадок своїх предків. Поруч з основним сюжетом ми побачимо історію десятків інших людей. Повернення в минуле, долі майданівців, пересічних людей та бандитів захоплюють і не відпускають до останньої сторінки.

Фразеологізм (крім особливих випадків, фразеологічна одиниця (ФО), фразеологічний зворот, фразеологічний вислів, стійкий вислів, вираз, ідіома, фразема) – відтворюване, цілісне за зазначенням, стійке за складом і структурою словосполучення[5; 7].

Класифікація фразеологічних одиниць залежить від ознаки, яка береться за основу класифікації. Сьогодні у фразеології виділяють семантичну, генетичну, функціональну, ідеографічну, експресивно-стилістичну, морфологічну, синтаксичну, структурну класифікації. Класифікація ФО є важливою для систематизації матеріалу. Найпоширенішою класифікацією є семантична класифікація В.Виноградова, за єдністю компонентів і співвідносністю семантики усього вислову з семантикою його окремих складників-компонентів.

Фразеологічні зрощення – це типи абсолютно неподільних, нерозкладних стійких словосполучень, цілісне значення яких немотивоване, тобто не впливає із значень слів-компонентів, наприклад: *як пить дати* (обов’язково), *на руку ковінька* (вигідно), *пекти раків* (червоніти), *собаку з’їсти* (набути досвіду) ... які ще прийнято називати ідіомами [1; 40]. В. Виноградов звертає особливу увагу на те, що значення фразеологічних зрощень не мають ніякого зв’язку зі значенням складових компонентів.

Їх нерозкладність викликана чотирма причинами: 1) наявністю в складі неживаних або відмерлих, незрозумілих слів; 2) наявністю граматичних архаїзмів; 3) дією експресивної індивідуалізації; 4) наявністю лексичних значень компонентів, що не мають відношення до розуміння цілого [5; 122].

У романі «Покров» ми досліджували виявили такі фразеологічні зрощення, як *«розрубати вузол»* [2; 13], що має значення вирішити проблему, знайти вихід зі складної ситуації. Це один із небагатьох семантичних зрощень у романі, що відноситься до запозиченої лексики роману «Покров».

ФО *«збити з пантелику»* [2; 116] означає «дезорієнтувати, викликати замішання в когось». Це фразеологічне зрощення можна віднести до питомо української лексики, як і багато інших.

Мова роману наближена до розмовної, іноді використовуються просторіччя. Авторка часто звертається до української скарбниці висловів. Так, одним із яскравих прикладів є *«гайнути світ за очі»* [2; 58], зі значенням «далеко», наприклад: – *«Ще до нового 2014 року мріяла багатіюкою стати, на Різдво гайнути світ за очі, та пошуки просувалися в край важко»*[2; 58]. Сюди також можна віднести *«увірвався терпець»* у значенні «втратити терпіння», наприклад: *« - Татові терпець увірвався від твоїх зрад.»* [2; 159].

Ще одним ФО, у якому ми бачимо використання незрозумілого слова, є *висолопивши на плечі язика*, тобто «працювати старанно, до повного виснаження», наприклад: *«А який – промовчала, а то би довелося признаватися: тато купує дріжджі оптом, а потім висолопивши на плечі язик, розносить їх роздрібним торговцям на ринку «Юність» з мізерною націнкою»* [2; 159]. Сюди ж ми можемо віднести *«ридати ридма»*, зі значенням «дуже голосно плакати, схлипуючи й захлинаючись сльозами», наприклад: *«Поки Валя в новому костюмі з квіткою в лапкані трусився у «швидкій» - супроводжував до моргу тіло покійниці, Ада у весільній файній сукні ридма ридала в спорожнілій кімнатці бараку із завішаними рушниками телевізором і дзеркалом»*.

Люко Дашвар використовує на позначення заробітку, грошей заможних людей такі фразеологізми, як *«рубати бабло»* [2; 78] зі значенням «заробляти гроші, збагачуватись», але з негативним відтінком, тобто нечесним шляхом, наприклад: *«-Е, Адо! Не чіпай Майдан, - усміхнувся Шуляк. – Я зараз на цій темі нормально бабло рубаю. На одних тільки прапорах – пів лимона. Попит»*.

У романі «Покров» авторка часто звертається до фразеологічних одиниць із словом глузд, наприклад: *«з’їхати з глузду»* [2; 275], *«втратити глузд»* [2; 161], що означає «не мати змоги тверезо розуміти сутність речей, оцінювати ситуацію», *«здоровий глузд»* [2; 37]. У даному випадку фразеологізми *«з’їхати з глузду»* [2; 275] та *«втратити глузд»* [2; 161] виступають синонімами.

Фразеологізм *«коровам хвосту крутити»* [2; 261], означає «займатися простою, чорною, невдячною роботою», наприклад: *- Твої ж батьки жили! А вони – інтелігенція. Усе життя викладали, а не коровам хвосту крутили. Хіба ми гірші! – не здавалася Аїда. Ми не можемо пояснити його значення, виходячи лише з компонентів, тому ми відносимо цей ФО до семантичних зрощень*.

Люко Дашвар колоритно та глибоко передає дійсність, використовуючи ФО. Вона звертається як до запозиченої лексики так і до питомо української. Найбільше, звичайно, переважає власне українських. Використання семантичних зрощень поглибило, сповнило «Покров» українським колоритом, дало змогу передати та розкрити художній світ та задум письменниці, відобразити різні грані роману.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://vsiknygy.net.ua/author/igorzinchuk/42903/>
2. Авксентьєв Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія: Навч. посібник// Л. Г. Авксентьєв Л.Г. – Харків: Вища школа, 1985. - 137 с.
3. Дашвар Люко Покров// Люко Дашвар. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 384 с.
4. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб.// В. Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. –К. : «Знання», 2007. – 494 с.

Федчишин Т.

Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

СЕМАНТИКО-ЕСТЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОЗИТИВ-ІМЕННИКІВ У РОМАНІ «ГАСТАРБАЙТЕРКИ» НАТАЛКИ ДОЛЯК

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Словотвір завжди привертав увагу вчених, оскільки є одним із основних способів поповнення словникового складу української мови. Композитний спосіб словотвору – це один із найвідоміших і найдавніших у мові, а також найбільш активний після афіксації в сучасній мовній практиці.

Історії виникнення іменників-композитів присвятили свої праці такі дослідники, як: М.Я. Плющ, П.П. Плющ, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко та ін. Особливості деривації та семантику композитів сучасної української мови висвітлено в роботах Л.Є. Азарової, К.Г. Городенської, В.О. Горпинича, Є.А. Карпіловської, Н.Ф. Клименко, М.Я. Плющ, М.Т. Черемисова та ін. [1, с. 18].

Мета нашої статті – описати семантику та особливості вживання іменників-композитів у романі «Гастарбайтерки» Наталки Доляк.

Актуальність статті. Наталка Доляк – є одною із сучасних молододосліджених письменниць. Серед усієї літератури про творчість Наталки Доляк немає праць про складні слова, які письменниця використовувала у своїх творах. У нашій роботі ми спробуємо дослідити ці лексеми, в тому наше дослідження є **актуальним**.

У лексичній системі української мови композити складають вагомий шар лексики. Українській мовознавчій науці поняття «композит» відоме в широкому та вузькому розуміннях. У широкому значенні композити розглядаються як складні слова, утворені з двох або кількох слів, основ чи коренів, об'єднаних в одну лексичну одиницю, яка набула формально-граматичних і семантичних ознак окремого слова [2, с. 259]. Вузьке тлумачення композитів полягає в розумінні їх як похідних складних слів, утворених способом основоскладання [4, с. 71].

Вагомий внесок у вчення про композити належить Н.Ф. Клименко, яка вважає, що 10% словникового складу мови становлять складні слова і що більшість із них утворилась основоскладанням.

Серед композитів найбільшу групу становлять іменникові номінації. На прикладі категорії іменників-композитів найбільше можна простежити за еволюцією мови в цілому [1, с. 80].

Одним із яскравих репрезентантів функціонування іменникових композитів є роман «Гастарбайтерки» Наталки Доляк, в якому наявні іменники-композити, які за семантикою можна об'єднати в кілька тематичних груп, а саме:

- предмети, побутові речі, вироби, інструменти: **відеокасета, відеомагнітофон, фотоциліндр, телевізор, автомат** (*Як випадала вільна хвилинка, стелила на підлогу перед **телевізором** килимок, вмикала **відеомагнітофон**, ставила касету з уроком та поринала у глибинні світи філософії власного тіла*);

- назви апаратів, машин, механізмів: **пилосос, пароплав, теплохід, автобус, велосипед** (*Не брасом чи кролем, звичайно, а **теплоходом** чи **пароплавом** — про це вже достеменно пан Йошка й не знав*);

- приміщення, будівлі, місця: **телевежа, божевільня, мегаполіс, автостанція, кінотеатр** (*Вийшовши на **автостанції**, відчула, як приємно полоскотала вухо українська, якою говорили випадкові перехожі в неї за спиною*).

Ці іменники-композити складають тематичну групу іменників з конкретно-предметним значенням.

На протилежних засадах ґрунтуються диференційні ознаки розряду абстрактних іменників. Іменники з абстрактним значенням складають такі тематичні групи іменників-композитів:

- психічний стан людини, внутрішні властивості: **самокопирсання, самокопання, божевілья, передчуття, взаєморозуміння** (*Але, вмившись та поспідавши, відмахнулася від **самокопирсання***);

- риси характеру, манера поведінки: **пройдисвіт** (*— Де ти цього **пройдисвіта** взяла? — запитав благально в дочки, коли трохи очунявся від страху неминучої смерті від маслини*);

- назви дій, процесів: **водопостачання, правопорушення, велоперегони, працевлаштування, двобій, верхотур, пилофобія, злодійство** (*За **працевлаштування** просили сімсот доларів*);

• назви одиниць міри та ваги: **кілометр, сантиметр, кілограм** (*У двадцять чотири випурхнула заміж за найбажанішого нареченого в радіусі трьохсот кілометрів*).

Велику частку серед виявлених іменників-комполітів становлять назви осіб, які відносимо до певних тематичних груп:

• соціальний статус, роль у суспільстві, матеріальне становище: **головнокомандувач, однокласник, чорнороб, співвітчизниця** (*А німкені й діла не було, виконуються її накази чи ні: головне – наказати, ще раз скористатися позицією головнокомандувача*);

• рід заняття, діяльність: **мореплавець, роботодавець, посудомийка, куховар, кінооператор, хореограф, фотокореспондент, сантехнік** (*Нічого особливого, але крізь них, немов крізь віконце кінооператора, яке він робить із пальців, аби побачити гарний кадр, виднілася балабуха телевежі*);

• родинні стосунки: **одноплемінник** (*Коли вона повідомила, що на вечірці буде багато її одноплемінників, ще більше забажав там побувати*).

Наталка Доляк у своєму романі «Гастарбайтерки» створює власну стилізову атмосферу завдяки складним словам. Кожен іменник-комполіт виконує певну стилістичну роль. Письменниця здебільшого звертає увагу на відображення кризового моменту життєвого шляху персонажа. Головне – передати стан особистості в тяжкій для неї ситуації. Герої Наталки Доляк – це українки-заробітчани, які за різних обставин змушені виїхати за кордон і важкою працею заробляти гроші. Письменниця прагне якомога повніше і виразніше показати психологічний стан своїх героїв. Спостерігаємо це у таких контекстах: *«З роками притупився біль від розлуки з рідним містом над Дніпром. Фізична втома перекинула шлюзи до головного мозку, до спогадів, роздумів та самокопань»* [3, с. 74].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Як свідчить матеріал дослідження, найбільшу групу іменників-комполітів, які функціонують у романі «Гастарбайтерки», становлять іменники на позначення осіб та з конкретно-предметним значенням. Кожен іменник-комполіт виконує певну стилістичну роль у романі. Здійснений аналіз семантики і стилістичних функцій використання складних слів у романі «Гастарбайтерки» дозволяє стверджувати, що Наталка Доляк продовжує традиції використання іменників-комполітів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції [монографія] / Л. Є. Азарова, — Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. — 222 с.
2. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. — К : Вища школа, 1958. — 360 с.
3. Доляк Н. Гастарбайтерки: роман / Наталка Доляк; передм. О. Хвостової; худож. Н. Величко. — Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. — 256 с.
4. Клименко Н. Ф. Словотворча структура й семантика складних слів сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко. — К : Наук. думка, 1984. — 254 с.

Шама Т.

Науковий керівник - доц. Розумович О.А.

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ПЕРСОНАЛІЗМУ У ХРИСТІЯНСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

Складність християнства, що простежується вже у його основах, тобто догматиці, завжди давала багатий «формальний» ґрунт для дискусій, конфліктів, розколів протягом всього його існування. Зокрема, у християнській соціології найчастіше конфліктували універсалістська і партикуляристська тенденції, натомість в антропології — персоналістський і трибалістський підходи до розуміння віровчення. Зрозуміло, що в різні періоди той або інший підходи в залежності від історико-культурних обставин одержував перевагу, тим не менше, можна з певністю ствердити, що саме універсалізм з одного боку і персоналізм з іншого і є тими невід'ємними характеристиками християнства, які визначають не тільки його специфіку і унікальність, але і здатність до постійного оновлення. З цього приводу доречно навести слова німецько-американського теолога П. Тілліха: «Якщо яка-небудь група (як і індивід) переконана, що володіє істиною, то тим самим вона автоматично відкидає всі домагання на володіння істиною яка суперечить її власній» [1, с. 410].

Звернімося до Святого Письма. Слова Ісуса Христа: «...Не турбуйтеся для душі вашої, що вам їсти і що пити, ні для тіла вашого у що одягатися» [4, Матф., XI, 25]; «Я прийшов порізнити чоловіка з його батьком, дочку з її матір'ю і невістку з її свекрухою» [4, Матф., X, 35], а також апостола Павла: «Не кажіть неправди один на одного, якщо скинули з себе людину старозавітну з її вчинками, та зодягнулися в нову, що відновлюється для пізнання за образом Творителя її, де нема ані елліна, ані іудея, обрізання та необрізання, варвара, скіфа, раба, вільного, — але все та в усьому Христос» [4, Колос., III, 9-11], — по-суті, є закликом порвати з усіма «старозавітними» цінностями: матеріальним добробутом, соціальним станом, сім'єю, етнічною належністю заради «потреб душі» власної особи. Тут висувається також цілком

нова антропологія: «оновлена», «новозавітна» людина, тобто, християнин — це, в першу чергу особа (персона), яка пізнала себе за образом Божим, де, зрозуміло, «зовнішні» обставини існування втрачають будь-яке значення. Цей аспект християнства особливо глибоко розробив один з «отців церкви» — св. Августин Аврелій (354-430 рр.).

Августин засновує свою антропологічну концепцію на біблійному: «І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» [4, Бут., I, 27]. Загострюючи увагу на несумірності Творця і творіння, мислитель разом з тим і надзвичайно високо підносить людину у «ланцюгу світобудови», підкреслюючи «закладеність» в людині прагнення до Бога: «І людина, ця найменша частина творіння Твого..., така малозначуща ланка у творінні Твоєму, дерзає оспівувати Тобі хвалу. Але Ти сам спонукаєш її до того, щоб вона знаходила блаженство у звеличуванні Тебе» [2, с. 582]. Таким чином, все, що в людині є людського, полягає в її нерозривному зв'язку з Богом: «Отже, я не існував би, Боже мій, не існував би взагалі, якщо б Тебе не було в мені. Або, скоріше, я б не існував, коли б я не був у Тобі, "з Якого, через Якого і в Якому — усе"?", а також у спрямованості особи до Творця: «Дай мені, Боже мій, і віддай мені Себе — я люблю Тебе! Оскільки моя любов ще надто квола, зроби її сильною. Я не можу виміряти, скільки недостає моїй любові, щоб вона була достатньою, щоб моє життя кинулося у Твої обійми і не відривалося, доки не сховається в тайні Твого обличчя» [4, Пс., XXXI, 21]. Я знаю, тільки те, що всюди, крім Тебе, не лише поза мною, а і у мені я відчуваю нудьгу, а всі скарги, що не є моїм Богом, — це для мене нестатки» [3, с. 269].

Отже, зв'язок людини з Богом, а також спілкування з ним в Августина має особистий (персональний) характер: теолог звертається до Бога як до абсолютної особи (але все-ж таки особи!) і називає його «мій Бог», підкреслюючи цим, що Бог створив на свій образ не рід людський, а саме окремо взятую людину, а тому і відповідальність перед ним кожна людина несе особисто.

У зв'язку з цим Августин наголошує: незважаючи на незліченну кількість народів, «що живуть на обличчі земному кожний за особливими уставами і звичаями, і розрізняються між собою незліченим різноманіттям мов, зброї, посуду, одягу», тим не менше, людство насправді поділяється тільки на дві частини — «град земний» і «град небесний». До першого відносяться ті, «що бажають жити у світі свого роду згідно плоті»; до другого — «бажаючи жити також згідно духу». Перший «град» (тобто «місто-держава» — «поліс») — нехристиянський: у ньому «панує хіть панування, яка управляє і правителями його і підпорядкованими йому народами»; це — «поліс» диявола. Натомість другий, в якому немає «ні елліна, ні іудея, ані варвара, скіфа, раба, вільного», — християнський, в ньому «по любові служать один одному взаємно і настоятелі, керуючі, і підлеглі, підкорюючись» [2, с. 602]. Немає сумніву, що ця любов повинна служити тільки одній меті — допомогти людині настільки, щоб її життя «кинулося» в обійми Бога і «не відривалося, доки не сховається в тайні Його обличчя» [4, Пс., XXXI, 21].

Таким чином, в самому осередді християнства перебуває особистий зв'язок людини (персона) і Бога (абсолютної персона), що свідчить про персоналізм християнської антропології. Слід визнати, що саме персоналізм і надає цій релігії універсалістського характеру, оскільки для спілкування з абсолютною персоною втрачає значення належність людини до будь-якої спільноти, крім «граду небесного».

ЛІТЕРАТУРА

1. Тиллих П. Християнство и встреча мировых религий / Пер. Е.А. Жуковой и О.В. Боровой // Тиллих П. Избранное: Теология культуры / Тиллих П. / Гл. ред. и сост. С.Я. Левит; Отв. ред. С.В. Лёзов; Пер. англ. Е.Г. Балагушкина, О.В. Боровой [и др.]. — М.: Юрист, 1995. — [479 с.] — (Лики культуры). — С. 396-441.
2. Августин. [Фрагменты] / Аврелий Августин // Антология мировой философии в 4 т. Т.1. Философия древности и средневековья. Ч.2. / Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред.-сост. и авт. вступ. статьи), В.Ф. Асмус, В.В. Богатов и др. — М.: Изд-во соц.-эконом. л-ры «Мысль», 1969. — 936 с. (АН СССР. Ин-т философии. Философ. наследие). — С. 581-605.
3. Святой Августин. Сповідь / Августин Аврелій / Пер. з латин. Юрія Мушака. — 2-е видання. — К.: Основи, 1997. — 310 с.
4. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. В укр. пер. з парал. місц. та дод. / Пер. патр. Філарета (Денисенка) за Біблією рос. мовою, яка була перекл. з євр. та грец. мов у др. пол. XIX ст. (Синод. вид. Рос. бібл. тов. Москва, 2002) / патр. Філарет (Денисенко). — Київ: Вид. Київ. патр. Укр. прав. церкви Київ. патр., 2004. — 1408 с.

Рожанська В.

Науковий керівник – доц. Розумович О. А.

Г ЕНДЕР У ПСИХОЛОГО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ

Філософська думка багато сторіч викристалізовувала певне знання про чоловічий / жіночий гендер, формувала різні положення стосовно його природи. До середини XX ст. статеві належності індивіда вважались біологічним фактом, з якого автоматично виводились усі тілесні, соціальні й психологічні відмінності між чоловіками й жінками. Першим ввів у науковий вжиток термін «гендер» психолог Р. Столлер у 1968 р.

У філософії від Платона до Канта проголошувались гендерні істини, які у наступні сторіччя ставали ментальними картами для дослідників у галузі психології, історії, соціології, літературознавства тощо. У історико-філософському ракурсі, «чоловіче» і «жіноче» існують як елементи культурно-символічних рядів: «чоловіче» — раціональне, духовне, божественне, культурне; «жіноче» — чуттєве, тілесне, гріхове, природне. «Чоловіче» або те, що ототожнюється з ним, вважається позитивним, значущим і домінуючим, «жіноче» — негативним, вторинним, підпорядкованим.

Багатозначність поняття «гендер» полягає у взаємозв'язку будь-яких психічних чи поведінкових властивостей із маскуліністю та фемінністю. В історії цивілізації маскуліність та фемінність висвітлювались як приписи щодо належної соціальної і моральної поведінки представників статей (ідея двох полярних сфер діяльності), чим займалася переважно белетристика, та як емпіричні дослідження біологічної детермінації статевих відмінностей (будова черепа, функціонування репродуктивних органів тощо). Взаємопротиставлення слугувало підставою для поляризації сімейних та соціальних ролей, обґрунтування різного їх призначення («здобувач, захисник» та «берегиня і опікунка»). Маскуліність і фемінність розглядали як публічне та приватне, провідне та другорядне, здатне керувати, вести за собою і підпорядковуватись та виконувати розпорядження [5; 6; 7].

Класичний дихотомічний погляд О. Вейнінгера «Стать і характер» на функціонування статевої сфери особистості виходить з уявлення про статевий диморфізм [3]. При цьому послідовники О. Вейнінгера вважають, що чоловіки мають виключно риси мужності, виражені в більшому або меншому ступені, а жінки — жіночності. Інші дослідники розглядають маскуліні та фемініні риси як взаємопов'язані, такі, що мають зворотній зв'язок між собою [1;4;8].

В історії розвитку зарубіжної гендерної психології та філософії вчені виокремлюють такі етапи:

Перша чверть XX ст. Нечисленні дослідження психологічних особливостей чоловіків і жінок стосувалися здебільшого психології статі, де стать часто ототожнювалася із сексуальністю.

Друга чверть XX ст. Більшість досліджень зосереджувалися на психології статевих відмінностей, які не зводились до сексуальності, а вважалися заданими природою.

Третя чверть XX ст. У зв'язку з накопиченням знань про диференціацію психології статевих відмінностей під впливом соціалізації чільне місце почало займати поняття «відмінності, пов'язані зі статтю», що призвело до ослаблення вияву біологічного детермінізму.

На початку 90-х років XX століття у системі гуманітарного знання на зміну соціальному конструктивізму прийшов пост структуралізм, принцип взаємозумовленої зв'язаності реальності людського світу, яку не можна спростити до механістичної бінарної схеми «чоловіче-жіноче». З'явилась низка дослідницьких проєктів, присвячених проблемі мікрополітик гендерного тіла, контролю за чоловічим і жіночим тілом в авторитарному суспільстві, примусу відповідати ідеологізованим гендерним стандартам поведінки тощо (А. Ушакін, І. Кон, Д. Міхель). Після кризи феміністської теорії предметом дослідження став мультицентрований гендерний суб'єкт (з погляду на расову, національну, релігійну, постколоніальну тощо відмінність) [1]. Відмінністю постфемінізму від модерністського фемінізму, як зазначає Н.Гапон, є те, що предметом критики вже не є чоловічий суб'єкт, а влада, суспільство, культура, нація тощо — все те, що нівелює чи використовує для своїх цілей гендеризований (чоловічий та жіночий) суб'єкт [4, с. 102-103].

Філософський аналіз особливостей чоловічої та жіночої раціональності наприкінці XX століття стосувався перш за все проблеми гендерних відмінностей чоловічого та жіночого інтелекту. На початку XXI століття дослідники стали вести мову про гендерні відмінності, які можуть взагалі не мати біологічної основи [5;6;7].

У дискурсах від Аристотеля до Фрейда «жінка» визначається як недолугий чоловік. Жінкам історично відмовляли в суб'єктивності, про що у середині XX ст. Симона де Бовуар акцентувала у своїй праці «Друга стать» [2]. Французькі філософи Ірігарей та Кристева зробили спроби сформулювати специфічні характеристики жіночої суб'єктивності. Ірігарей розвиває власну теорію жіночої суб'єктивності й критикує теорію сексуальності З. Фрейда як сексистську, яка неспроможна адекватно відобразити жіночу суб'єктивність[цит. за 4].

Новий гендерний напрям у філософії, соціології, психології зайнявся детальним описом жіночої суб'єктивності та досвіду. У межах постмодерністської філософії починає розвиватись діалогічний підхід до пізнання людської специфіки, що дав змогу віднайти новий «погляд» на жіночу суб'єктивність, відкрити її «голос». Європейські дослідники гендеру зосередились на культурній різноманітності, європейському мультикультуралізмі та антирасизмі. Міграційні процеси в Європі засвідчили про поширення культурних, національних та етнічних гендерних стереотипів. Проблема масового «виходу» людей (зокрема молодих жінок, молоді) із власного соціокультурного середовища попри інші важливі чинники свідчила про «кризу соціальної ідентичності» [4, с. 93].

Окреслене проблемне коло включало: проблеми чоловічого гендеру, тілесних мікрополітик, маргіналістської свідомості та ідентичності. Проблематизуються такі зв'язки: гендер та мова, гендер та релігія, гендер та історія, гендер та війна тощо. Гендер постає як певна світоглядна позиція з

притаманними їй настановами, поняттями, принципами та методами у міждисциплінарному ракурсі, тобто є джерелом теоретичних та практичних дій. У феміністичних теоріях і гендерній соціології підкреслюються фундаментальні властивості ідентичності: збереження себе у часі, вертикально-горизонтальний характер та наступні функціональні аспекти ідентичності: особистісний вибір, інтерперсональна взаємодія, життєві цілі і завдання (Сімона де Бовуар, С. Бем, В. Вульф, К. Гіллган, Е. Гідденс, О. Забужко, Н. Зборовська, О. Кісь, С. Павличко, Л. Таран, Н. Чухим). Окреслюючи найглобальніші межі людини як межі статі (чоловічого та жіночого) філософ Н. Хамітов визначає проблему статі як одну із фундаментальних проблем метаантропології [8].

У вітчизняному дискурсі гендер проблематизувався у двох інших напрямках: філософсько-політологічному (харківська школа гендерних досліджень), де акцентувалось на проблемах «гендеризованого» суб'єкта в його співвідношенні з межами влади та соціокультурними процесами, та культурологічно-літературознавчому (київська школа), в якому переосмислювався гендерний вимір національної культури. Зокрема, дослідниці простежили динаміку постановки проблеми публічне/приватне у працях Лесі Українки, Олени Пчілки, Олени Теліги, Мілени Рудницької, щоб виявити тенденції української історії гендеру (жіночих рухів), показати роль гендерного чинника у розвитку української соціальності.

Сьогодні головними питаннями дослідників стало виявлення ресурсів створення жіночого та чоловічого з метою їхньої гармонізації в соціокультурі. Це зумовлює необхідність побудови вітчизняної гендерної концепції на перспективному методологічному підґрунті: філософії постструктуралізму, метаантропології, наукововивірених принципах та інноваційних методах дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія феміністичної філософії / За ред. Е.М. Джагер, А.М. Янг. – К.: Основи, 2006. – 800 с.
2. Бовуар де С. Друга стаття / Перекл. з фр.: В 2 т. – К.: Основи, 1995.
3. Вайнінгер О. Пол и характер / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1991
4. Гапон Н. Гендер. Суб'єктивність. Ідентичність: філософські дискусії другої половини ХХ ст.: монографія / Н. Гапон. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 378 с.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
6. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. педагогічн. закл. освіти] / В.П.Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
7. Стребкова Ю.В. Гендерна компонента сучасного українського суспільства (соціально-філософський аспект). – Автореф. на здобуття наук. ступ. канд. філософ. наук. — К., 2007. – 20 с.
8. Хамитов Н. В. Философия и психология пола / Н. В. Хамитов. – К.: Ника-Центр, 2001. – 224 с.

Юсик М.

Науковий керівник – доц. Скуратко Т. М.

НАРОДНІ ДУМИ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Українські народні думи – перлини, які виринали і виринають завдяки багатьом дослідникам, серед яких М. Максимович, І. Срезневський, М. Костомаров, М. Білозерський, П. Куліш, М. Маркевич, М. Лисенко, М. Драгоманов, Д. Яворницький, Б. Грінченко, П. Мартинович, Леся Українка, Ф. Колесса, та інші. У наукових джерелах ХІХ – початку ХХІ ст. погляд на думу був різним: «козацький епос», «козацькі пісні, «козацькі псалми», також їх називали «поважними, святими піснями». Першу згадку про думи як жанр пісенної творчості пов'язують з «Анналами» Сарніцького, надрукованими 1587 року. Станіслав Сарвіцький, відомий польський історик 16 ст., виділяє характерні особливості думи: громадський зміст (мужність захисників вітчизни, їх звитяжні походи – «Про козака Голоту», «Про отамана Матяша старого», «Про Івася Коновченка»); елегійний характер (оповідь про вчинки героїв, їх життя та боротьбу – «Про втечу Самійла Кішки»); сумний мотив (неволя – «Іван Богуславець», «Сокіл»; від'їзд козака з дому – «Прощання козака»; смерть козака – «Іван Коновченко», «Хведір Безрідний», «Смерть козака на долині Кодимі») [2; 29].

У широкий обіг термін «дума» ввів на початку ХІХ ст. М. Максимович, який запропонував перші визначення українських народних дум у фольклористиці. Отже, думи – це пісні, що винятково належать бандуристам. Від пісень різняться більш оповідальним або епічним характером і вільним розміром, що полягає в невизначеній кількості тонічних стоп, хоча іноді вони перетворюються на пісню: тоді й розмір стає визначений, пісенний. Вірші майже завжди римовані. Зміст їхній переважно історичний [1]. Від збірки до збірки впродовж майже сторіччя М. Максимович корегував, поглиблював розуміння жанру. У передмові до збірки «Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем» молодий збирач і дослідник фольклору 20 квітня 1827 р. писав: «Особливо чудові думи – героїчні співи про бувальщини, що стосуються переважно часів Гетьманщини – до Скоропадського. Їх і нині співають сліпці-бандуристи, котрих можна назвати українськими рапсодами» [2; 54].

Час появи народних дум відносять приблизно до XV ст. Це був період формування української народності і виникнення козацтва. В цей час створювалися думи про морські козацькі походи («Чорноморська буря», або ж «Олексій Попович», «Галерні невольники», «Самійло Кішка», «Богуславець», «Маруся Богуславка», «Сокіл»); про сухопутні козацькі походи проти мусульман («Козак Голота», «Атаман Матяш», «Іван Коновченко», «Атаман Федір Безродний», «Самарські брати», «Азовські брати», «Діти Сірка», «Долина Кодима»); думи про героїчну боротьбу українського народу проти турецько-татарських загарбників та про турецьку неволю (14-15 ст. – рання козацька доба). В думах про визволення з турецької неволі, прославляються герої, які ризикуючи власним життям, рвуть кайдани свої та своїх побратимів і, долаючи складні обставини, перешкоди, що трапляються на їхньому шляху, повертаються на рідну землю. Найважливішим мотивом цих дум є не стільки особиста мужність, відвага і сила, а, перш за все, – відданість своєму товариству, єдиній спільній ідеї, всьому народові («Невільники», «Плач невольника», «Маруся Богуславка», «Іван Богуславець», «Сокіл», «Утечатьох братів із Азова»). Наприклад, втечу до рідної землі змальовує дума «Про втечу трьох братів з Азова», лицарську смерть – «Іван Коновченко», «Хведір Безвідний», «Самарські брати», «Смерть козака в долині Кодими», «Сірчиха й Сірченки». Цікавими є і думи про щасливе урятування козаків з неволі, перемогу над ворогом, про повернення з воєнного походу («Самійло Кішка», «Олексій Попович», «Козак Нетяга», «Отаман Матяш»).

Генезу й розвиток українських народних дум Ф. Колесса безпосередньо пов'язував із виникненням та зміцненням козацтва, а занепад жанру спричинило зруйнування козацтва як стану: «Думи – козацький епос, що зріс на підкладі воєнного козацького життя. Вони витворювалися поступнево, більшими й меншими групами, впродовж XVI–XVII ст.» [3; 81].

Оригінальність дум вбачаємо найперше в їхній жанровій специфіці. Жанр думи є поєднанням у загальному вигляді елементів інших жанрів голосінь, тобто це були своєрідні думи-голосіння, плачі. Думи пов'язані з голосіннями характером виконання, поетичним вимислом, мотивами. Наприклад, сповнені суму думи-плачі про турецьку неволю: «Плач невольника», «Плач невольників на каторзі», «Маруся Богуславка», «Іван Богуславець», «Сокіл».

Зазначимо, що важливим джерелом для творців дум були давньоруські билини, з яких українські думи успадкували образи видатних героїв. Наприклад, образ Іллі Муромця, Святогора, Альоші Поповича, мудрого Добрині, воскресає в образах Самійла Кішки, Івана Коновченка, Олексія Поповича. Герої українських дум, як і билинні богатирі, виступають самовідданими захисниками рідної землі, борцями за щастя, які заради свободи і незалежності рідної вітчизни готові йти на смерть.

Характерними особливостями думи є те, що вона не має певної строфічної будови, вона розпадається на певні нерівні періоди; кожний період становить закінчене синтаксичне ціле, дає завершену думку. Вірш думи нерівноскладовий, астрофічний, без поділу на строфи-куплети, рядки римуються так, що декілька їх підряд мають однакову (тавтологічну) риму, у більшості – тирадну, дієслівну. Після групи рядків, поєднаних римою, часто слідує група неримованих рядків, яка знову змінюється римованою. Складів у рядку буває від 50-6 до 19-20 і більше. Композиційна цілісність думи складається з заспіву (заплачки), розповіді про подію та славословієм.

Творцями і першими виконавцями українських народних дум вважають учасників козацьких походів. Згодом ними стали народні професіонали – кобзарі, лірники, які об'єднувалися в кобзарські й лірницькі цехи, братства, що проіснували до початку XX ст.

Молоді кобзарі по декілька років училися у досвідчених, після чого діставали «визвілку» – йшли у самостійне творче життя. Кожний кобзар переймає від свого вчителя репертуар, основні мелодії і зразок рецитації. Думи виконуються речитативно під супровід кобзи, бандури, ліри, що і породжує неповторну музику. Співання дум вимагає неабиякого таланту, довгої науки і співацької техніки. Кобзарями ставали в більшості незрячі чоловіки. Вони своїми творами будили національну свідомість, визвольні прагнення, польські і московські поневолювачі їх переслідували.

Українські думи завжди привертати увагу письменників, служили джерелом їх творчості. Так, використавши думу про Олексія Поповича, Є. Гребінка створив історичний роман «Чайковський», сюжет «Марусі Богуславки», послужив М. Старицькому в створенні драми «Маруся Богуславка» тощо.

Отже, думи відіграли велику роль у пробудженні свідомості українського народу, в його згуртуванні для боротьби за своє соціальне і національне визволення та увібрали в себе кращі досягнення української народнопоетичної творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимович М. Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем. – М., 1834. – Ч. 1. – Кн. 1. – С. 3.
2. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2001. – 591 с.
3. Колеса Ф. Українська усна словесність. – Едмонтон., 1983. – 657 с.

ДУХОВНИЙ ВІРШ ЯК СИНТЕТИЧНИЙ ЖАНР ДУХОВНОЇ КНИЖНОЇ ПОЕЗІЇ

Серед численних жанрів метафізичної барокової поезії увагу дослідників привертала і привертає духовний вірш [4; 44] – синтетичний жанр духовної книжної поезії, що нерозривно поєднав вербальне і музичне мистецтво. Власне, тому особливості цього жанру вивчали як літературознавці, так і музикознавці. Щоправда, незалежно одні від інших.

Духовна пісня належала до позалітургійних творів: її співали до літургії або ж після неї, вона, таким чином, перетворювалася на спільну молитву мирян, але так само її могли виконувати і поза церквою, у повсякденному вжитку – як індивідуальну молитву, індивідуальний роздум – пригадування певних подій, певних етичних норм і т. ін. (Деколи духовні пісні могли виступати як компонент релігійної драми для ілюстрації та посилення теми. Прикладом може бути пісня-роздум «Два разы слъп» із драми О. Кониського «Воскресіння мертвих». Ця пісня увійшла до почаївського Богогласника). Отже, могли виникати численні варіанти одних і тих же творів, у яких посилювалися народомовні елементи, що полегшувало розуміння цих текстів. Загалом, якщо говорити про особливості жанру духовної пісні, то для нього характерна ще й така обставина, що тексти призначалися для якнайширшого загалу, жанр аж ніяк не вирізнявся елітарністю, навпаки, він мав «розважити, навчити й зворушити» кожного.

Духовні пісні – це тексти, що актуалізують, нагадують відоме. Духовним жанром загалом, а жанру духовної пісні зокрема, не притаманне прагнення до оригінальності. Духовна пісня – це варіація на певну, уже не одноразово розроблену тему, її автори користуються «готовим» словом. Скажімо, тема покаяння у Давидових Псалмах, у візантійських покайних гімнах, бесіди («слава») на цю тему писали святі Отці, вона була омовлена у текстах Кирила Туровського, в апокрифічних покайних віршах, і так само поставали барокові духовні окаянні пісні, створюючи один великий інтертекст. Барокові тексти переспівують псалми, перегукуються із візантійськими гімнами тощо. Таким чином, важливо було по-новому подати тему, найвідповідніші художні засоби, фігури, метафори, за допомогою аргументів та прикладів активізувати символіко-алегоричне тло тексту, аби він міг виконати свої функції: розважити слухача розташуванням «словесь и украшеней», милозвучністю мови, зворушити його і навчити певним речам. Духовні пісні мали сильний вплив на слухача і завдяки гарній мелодії, і завдяки експериментам зі ритмікою тексту [1; 56].

Похвальні прозові духовні твори-гімни були відомі ще в Київській Русі. З другої половини XVI ст. на Україні почала з'являтися віршова релігійна лірика. Поширенню її особливо сприяла уніатська церква. Але нова духовна лірика активно приживалася і на православному ґрунті (вірші Золотовського збірника, творчість П. Беринди, К. Саковича, К. Транквіліона-Ставровецького, І. Волковича та ін.), так що у другій половині XVII ст. вона вже була поширена по всій території України.

У поширенні духовних віршів серед народу велику роль відіграла школа. В ній учнів навчали шляхом щоденник «екзерцицій» та «окупацій», себто класних і домашніх вправ, перекладати гімнографічну прозу силабічні вірші. При складанні кантів та псалмів учнів спершу орієнтували на твори західноєвропейських гімнографів (Мірета, Бідермана, Віземіна, Доната, Кохановського), а з часом і на вітчизняних авторів – Полоцького, Барановича, Прокоповича. Саме серед виконавців шкіл, переважно нижчого духовенства, виникали численні рукописні збірники духовних віршів. Перепишуючи і переробляючи засвоєні в школі твори, анонімні твори створювали і оригінальні канти, релігійні вірші та молитви.

Дуже багато творів духовної лірики польською мовою – кантів, псалмів та ін. – залишив Лазар Баранович. Здебільшого твори витримані в дусі богословської риторики, пересипані біблійними цитатами та водночас побудовані з врахуванням смаків епохи бароко – з штучними порівняннями, символами та алегоріями, грою слів, римованими заголовками, розмаїтою строфікою, а іноді й фігурною будовою вірша [2; 28].

Авторам численних духовних віршів був Дмитро Туптало. Уже в своїй першій книзі «Руно орашенное» (Чернігів 1680), яка витримала кілька видань, Туптало вмістив багато віршів на честь богородиці. Він створив також кілька віршових «вѣнцов», присвячених Ісусу Христу, богородиці, янголам, великомучениці Варварі, Миколаю-чудотворцю, Іоанну Предтечі та страстям Христовим. Йому ж приписують пройняті щирим почуттями дуже популярні в свій час канти «О горе мнь, грѣшнику сушу», «Пробудись од сна», «Взирай с прилежанієм» та багато інших.

Спробу викласти «Біблію» віршами зробив у 1697 р. Самійло Мокрієвич, надрукувавши книгу «Виноград домовито благим насадженням». Не маючи особливого поетичного хисту, Мокрієвич досить вправно римував біблійні тексти.

Довжелезні віршові «описи» видав наступник Барановича на чернігівській єпископській кафедрі Іоанн Максимович.

Складачі деяких рукописних збірок дотримувалися певної класифікації, об'єднуючи духовні вірші

у чотири тематичні групи: на честь Ісуса; на честь богородиці; на честь святих; про марність і швидкоплинність життя, необхідність каяття, потойбічну відплату.

Духовні вірші і пісні тривалий час поширювалися в рукописних співаниках і виконувалися за писаним текстом на різні потреби. У репертуар лірників і кобзарів вони входили після тривалого навчання. Останній етап навчання молодого лірника чи кобзаря у свого вчителя (майстра) відводився вивченню пісенного репертуару. Лірник заучував напам'ять ті пісні, які знав його вчитель. У репертуарі кожного народного співця були світські і духовні пісні; це був сталий репертуар, перейнятий з певного джерела. Духовні пісні, псалми і канти виконувалися професійними виконавцями, бо виконання їх, як і дум, вимагало спеціальної підготовки. Про духовну поезію впродовж усього історичного періоду її розвитку можна сказати, що вона постійно була на стику професійного і народного мистецтва, літератури й фольклору.

Книжна духовна лірика другої половини XVIII ст. продовжує головну тему попереднього періоду – швидкоплинності людського життя, близької смерті і загалом марності світу сього. «Потойбічне життя» малюється тільки в загальних рисах: вічні муки, пекельний вогонь або блаженство в товаристві праведників і ангелів. Підкреслюється один момент соціального порядку: перед смертю всі рівні – вона не минає ні царів, ні князів, ні багатів, відкупитися від неї не можна. Помираючи, бідний усвідомлює, що позбавляється мук на сьому світі, а багатий жаліє за нагробаним добром.

Українська духовна лірика XVIII ст. – це своєрідний церковний календар у піснях і віршах. На кожний день було складено пісню, у якій розповідалося про того святого чи про ту подію, які відзначалися цього дня. На честь «святих» чи подій церковної історії першої величини складалися цілі цикли пісень, у яких варіювалась одна тема (різдвяні, великодні, богородичні, архангелам, апостолам, святим та ін.). Окрім цих були ще пісні, не пов'язані з іменами і датами: морально-повчальні, сирітські, покайні, при мерці, отпустові, пісні місцевим чудотворним іконам тощо. Репертуар цей величезний, відомо понад дві тисячі пісень і їх варіантів. Оскільки ця поезія побутувала в середніх і нижчих верствах міського та сільського населення, то в неї проникали і народні мотиви, знаходили відображення деякі сторони народного життя. Духовна поезія співіснувала з поезією світською – книжною і народною. Можна говорити про їхній взаємовплив і взаємозбагачення. Народна поезія запозичувала з духовної переважно зовнішню форму строфи, рядка, окремі образи, слова. У духовну поезію з народної переходили народнопоетичні образи, народні слова й вирази, апокрифічні мотиви і сюжети, що знижували книжну риторичність, наближали тверду церковщину до народного розуміння, – тлумачили ортодоксальні ідеї в народному дусі. Українська духовна лірика XVIII ст. була локальним варіантом поезії, що культивувалася в сьому християнському світі, вона мала глибокі джерела в апокрифічній літературі, а найбільше – у богослужбових церковних книгах, що були тоді у загальному вжитку, – євангеліє, псалтир, цвітна і пісна тріоди, служебна загальна мінеї, акафісти, октоїх, життя святих, прологи та ін. [6; 278]. З цих книг запозичувалися зміст, образи, окремі фрази, вирази.

Отже, українська духовна лірика XVII-XVIII ст. була локальним варіантом поезії, що культивувалася в сьому християнському світі, вона мала глибокі джерела в апокрифічній літературі, а найбільше – у богослужбових церковних книгах, що були тоді у загальному вжитку, – євангеліє, псалтир, цвітна і пісна тріоди, служебна і загальна мінеї, акафісти, октоїх, життя святих, прологи та ін. З цих книг запозичувалися зміст, образи, окремі фрази, вирази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія української поезії: У 6-и т. – К., 1984. – Т.1. – С. 45-70.
2. Баранович Л. Світ стрясають грози на людській сльози. – К.: Молодь, 1989. – С. 28.
3. Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-ох кн. – Львів, 1994. – 555 с.
4. Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII – XVIII ст. // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. – Львів: 1992. – Т. II. – С. 44-55.
5. Масло Л.М. Лазар Баранович: Джерела духовності// Рідна школа. – 1993. – № 11-12. – С. 11.
6. Сулима М. Про версифікаційні особливості книжної української поезії середини XVII ст.// Українська поезія. Середина ХУІІ ст. – К., 1992. – С. 24-28.

Ітрина Н.

Науковий керівник – доц. Скуратко Т. М.

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕМИ ІВАНА ДРАЧА «ДУМА ПРО ВЧИТЕЛЯ»

З іменем Івана Драча тісно пов'язане визначення «шістдесятники». Втім, з-поміж інших своїх сучасників він вирізняється тим, що ніколи не буває однозначним. Його поезія не вкладається в звичні норми, в рамки якоїсь однієї стильової лінії, творчої манери. Про що б не писав І. Драч, він прагне збагнути людину, її сутність, пізнати насамперед себе, а через себе – інших людей, їхній макро- і мікрокосмос.

Помітним явищем української літератури стали драматичні поеми І. Драча, що вирости з його лірики і кінодраматургії, синтезувавши в собі жанрову матрицю драми, ліро-епічної поеми та деякі прикмети кінодраматургії. До жанру драматичної поеми належать такі твори Івана Драча, як «Дума про Вчителя» (1982), «Соловейко-Сольвейг» (1982), «Зоря і смерть Пабло Неруди» (1980).

Драматична поема – переважно невелика за обсягом віршована п'єса, в якій зливається драматичне, епічне і ліричне розкриття теми; виклад матеріалу відзначається стислістю й лаконізмом, відсутній широкий фон подій і зовнішня інтрига, а вся увага зосереджена на розкритті якогось ідейного конфлікту між основними противниками, на показі їх словесного двобою стадії найбільшої гостроти й вирішення [5; 117].

У драматичних поемах І. Драча використовується низка художніх засобів і прийомів, серед яких найважливіше місце відводиться образів-символу, алегорії, різним формам умовності. Цей жанр у художньому дискурсі поета-шістдесятника становить окрему сторінку його творчості. Драматичні поеми І. Драча порушують актуальні питання онтології людини ХХ століття, сучасні за своїм звучанням, апелюють до реципієнта або глядача «відкритістю» своїх розв'язок.

Жанр драматичної поеми І. Драч значно модернізував: під пером цього автора вона тяжіє до романтичної окриленості, наповнена символічними картинками та образами, філософськими узагальненнями. Спираючись на традиції своїх попередників (І. Франко, Леся Українка, Олександр Олесь, І. Кочерга, О. Левада та ін.), поет запропонував свій жанровий різновид драматичної поеми.

Дослідниця творчості Івана Драча Скуратко Т. М. зазначає, що авторська модифікація драматичної поеми митця відзначається новаторським характером, тісним зв'язком із культурно-історичною традицією, що спостерігається у продовженні деяких канонів жанру і впровадження художніх новацій, асоціативної будови сюжету, ліризму, а також таких рис, як метафоричність, умовність, символічність, зіткнення різних часових площин, філософічність, що виявляється у виразно концептуальному ставленні до життя, людини й світу, монізм мотивації переживання. У художньому світі драматичних поем ліричний наратор виступає суб'єктом мовлення, а ліричний герой – центральною постаттю. Ліризм є яскравою ознакою драматичних поем І. Драча. Особливо виразними є внутрішні монологи героїв, через які розкриваються онтологічні проблеми буття особистості [6; 146].

Першим твором поета у цьому жанрі була «Дума про Вчителя», присвячена видатному педагогові В. Сухомлинському.

У цій поемі І. Драч звернувся тут до проблем педагогіки. Образ видатного педагога сучасності – Вчителя – розкривається не тільки в ідейно-морально-психологічному плані. У світ поезії вводиться світ науки, сучасна педагогічна система співвідноситься з поглядами Сковороди, Песталоцці, Макаренка, Корчака та ін.

Порушення таких питань відбиває певні, досить-такі широкі літературно-читачькі орієнтації. Автор моделює по-своєму складну картину дійсності. Завдання, які поставив перед собою І. Драч, далеко ширші за пропаганду будь-яких – бодай найсучасніших і найпрогресивніших – педагогічних ідей, систем чи концепцій. Завдання поета – у художньому розкритті єдиного і вічного педагогічного принципу – виховання Людини людяністю.

Таки широка морально-етична проблематика співвідноситься з іще ширшою філософською проблемою добра і зла, що постають у сучасному світі як поєднок двох ідеологій: гуманізму, його провідних принципів, життєвої практики, і фашизму – також з усіма його історичними, життєвими засадами.

Розкривається вона у Івана Драча в складній і оригінальній формі, де згідно із законам жанру сплітаються поезія і проза, де життя схоплене у його гострих драматичних, трагічних конфліктах; де поряд – фантастика і реальність, лірика і гротеск, виняткове і буденне, де різні часові «напливи» і зміщення допомагають побачити світ об'ємно. Незважаючи на всю складність, провідної ідейно-тематичної домінанти автор ніде не губить. Власне, це надає структурі твору майже графічної чіткості і прозорості.

Композиційно поема починається з експозиції, яка складається зі «Слова до читача», «Слова до режисера», «Слова до редактора», що вводять реципієнта в художній задум митця.

Така потрійна експозиція підводить нас до основних подій твору, які відбуваються у десяти картинах з прологом та епілогом. Автор не випадково розпочинає поему «словами-зверненнями», розраховуючи на реципієнта і його реакцію на те, що зображується на сцені. Звертаючись до читача («Слово до читача»), митець прагне, щоб його твір був популярним, адже саме серед них він прагне знайти однодумців, саме їм пише свої рядки: «Читачу, мій! Тобі – мої слова» [2; 122]. «Слово до режисера» свідчить про бажання автора бачити твір, втіленим на сцені.

Експозицію поеми становлять слова-звернення, поетичний пролог з Автором, Хором (до речі, хорові партії були головними ще у античній літературі, де хор славив велич людини, адже саме особистість у цей час була мірою усіх речей. У давньогрецьких трагедіях обов'язковою була участь хору зі знаменитим рефреном «Дивних багато в світі див, та найдивніше з них – людина», де спочатку вів діалоги один актор, а пізніше їх кількість збільшилася до трьох), І і II ведучими, I, II і III голосами. Реципієнт уже з перших сторінок твору відчуває певне напруження.

Наратив поеми ведеться на різних емоційних тональностях, навіть у сухувато-стриманій, суворій манері. Емоції ліричного героя приховані, але ліризм виражається через монологи, сповіді, в оповіді про трагічні події Другої світової війни, листі матері до Вчителя.

Зазначимо, що композиційно драматична поема «Дума про Вчителя» складається з низки лірико-драматичних монологів і діалогів, у яких розкриті чотири життєві історії трагічного характеру, які становлять найвищі точки, своєрідні емоційні вершини у розгортанні драматичного конфлікту.

Перша історія – історія злочинця-рецидивіста Бляшкевича, «Бляхи-Мухи». Щоб дістатися до Вчителя, він тікає з в'язниці «Я пів країни од Архангельська Проїхав, аби Вас уздріти»), тікає вже в'язе, щоб розповісти історію свого «потворного й гидкого виховання». Історію, проте, не якусь виняткову, а, сказати б, навіть пересічну, «звичайну». Але водночас і незвичайну, бо це історія знівченого, зломленого людського життя. Історія, в якій ідеться про витoki окремої людської трагедії.

Ще трагічнішою, щемкішою нотою звучить історія не просто знівченої — знищеної, убитої юності у другій «камерній» історії Павлика Піщаного. Брутальність і злоба учительки, прозваної в школі «Чумою», призвели юнака до самогубства. В розділі «Психологічний семінар» у листі до Вчителя розповідає про все, що сталося, мати Павлика [1; 45].

Четвертою і найвищою емоційною вершиною «Думи про Вчителя» є розповідь про загибель у печах Треблінки дітей притулку, яким керував відомий польський педагог Януш Корчак.

Розділ «Марення Вчителя» містить два монологи: Корчака (його педагогічне кредо, роздуми про душевний світ дитини) і Вчителя – розповідь про знищення дитячого притулку Корчака разом з ним, педагогом, Вчителем, який не залишив дітей до останньої хвилини, з ними пішов на смерть [1; 49].

У поемі розкривається думка про те, що високе щастя жити згідно зі своїми переконаннями, більше того – утверджувати їх житті і тим самим утверджувати себе як особистість.

Отже, талант І. Драча повністю розкрився у драматичних поемах, яскравим зразком яких є «Дума про Вчителя». Новизна митця в цьому жанрі виявила себе в неординарному стилі, який визначається глибокою метафоричністю мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янівська Л. С. Українська драматична поема: Проблематика, жанрова своєрідність / Дем'янівська Л. С. – К.: Вища школа, Голов. вид-во, 1984. – 160 с.
2. Драч І. Ф. Поеми / упорядкув. та післямова А. Ткаченка; Передм. М. Жулинського / Драч І. Ф. – К.: Генеза, 2006. – 512 с.
3. Каспрук А.А. Українська поема кінця XIX – поч. XX ст. Ідеї, теми, проблеми жанру. – К.: Наукова думка, 1973. – 247 С.
4. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с. (Енциклопедія ерудита).
5. Літературознавчий словник – довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 С. (Nota Bene).
6. Скуратко Т. М. Поетика драматичних поем Івана Драча. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. філол. н., проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2015. – Вип. 42. – С. 98–106.

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Григорчук Л.

Науковий керівник – доц. Притолук С. А.

ПОНЯТТЯ «МІФ» ТА ШЛЯХИ МІФОЛОГІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ

Міфотворчість – це рання форма духовної культури людства. Вона стала поштовхом для розвитку образотворчого мистецтва, філософії, літератури. Спочатку міфи були спробою розгадати таємниці життя: створення світу, природи і людини, сенсу буття тощо. Згодом античні та біблійні міфи стали основою традиційних сюжетів, образів, мотивів в літературі та мистецтві. Вони допомагали осмислити складні й неоднозначні події доби.

Поняття «міф» трансформується з часом, а тому залишається цікавим і досі до кінця не вивченим об'єктом наукових пошуків. Значна кількість статей та дисертаційних досліджень свідчить про зацікавленість сучасних вітчизняних та зарубіжних культурологів, філологів, етнологів специфікою міфу та його реалізацією. Науковці досліджують різні аспекти міфу та формулюють особливості його функціонування. Вивченням міфів та різностороннім дослідженням міфології в літературі займалися С. Аверинцев, В. Богораз, О. Веселовський, М. Гаспаров, О. Забужко, М. Зубрицька, К. Леві-Стросс, О. Лосев, Ю. Лотман, Т. Мейзерська, Є. Мелетинський, А. Нямі, А. Панченко, Я. Поліщук, О. Потебня, Б. Успенський, О. Фрейденоберг, Л. Штернберг і багато інших.

Мета статті полягає в концептуалізації поняття «міф» на основі аналізу актуальних досліджень та виокремлення форм використання міфу в літературі.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересом сучасної міфокритики до потрактування міфу, відтворення міфопоетичних структур та трансформації традиційних міфосюжетів в контексті сучасної літературознавчої парадигми.

Інтерес до міфів бере свій початок ще з часів Середньовіччя і Просвітництва, коли їх знання вважалося ознакою освіченості та культурності. Популярності античній міфології додала згодом і літературна діяльність ренесансних письменників, що використовували елементи давньогрецьких міфів у своїй творчості. У наступні століття аж дотепер активна дослідницька діяльність була спрямована на осмислення сутності міфотворчості та її значення. Нова хвиля підвищення інтересу до міфології в XX та XXI ст. сприяє також інтенсифікації процесу осмислення поняття «міф».

Традиційно міф тлумачать як сказання про богів, героїв-напівбогів, духів, надприродні сили, що брали участь у створенні світу, а також про походження Всесвіту, явищ природи і людини. Міф – один з ранніх видів народної творчості, що відображав тогочасні уявлення про світ, природні і суспільні явища в художній формі. Центральною темою міфів була боротьба між добром і злом, світлом і темрявою, порядком і хаосом. Міф сприяв створенню національного фольклору, а також дає багатий матеріал для творів мистецтва, зокрема літератури [4, с. 451–452; 6, с. 234–235; 8, с. 291].

Літературознавча енциклопедія подає таке визначення терміну: «Міф – універсальна чуттєва дійсність, кожен, хто перебуває в її межах, вважає її справжньою. ... Міф має вигляд космосу, що протистоїть зовнішньому хаосу, він населений богами, духами першопредків, демонічними істотами» [3, с. 53]. Ю. Ковалів також наголошує, що думки вчених досі різняться: деякі літературознавці (Р. Чейс, Н. Фрай) вважають міф лише одним із літературних жанрів або модусів, інші – цілісною системою первісної культури (С. Аверинцев) чи первісної ідеології (О. Лосев), незрілої давньої філософії (Б. Фонтенель). За його висновками, міф не має чіткого тлумачення, адже йому властива постійна трансформація під впливом отримання людиною нового досвіду [3, с. 53].

Ігор Зварич розглядає міф як «творіння, в якому у вигляді конкретно-чуттєвих персоніфікацій і одухотворених істот постає узагальнено відображена первісною свідомістю дійсність» [2, с. 332].

Автор намагається спростувати деякі усталені твердження:

1) *міф не є жанровою формою словесного мистецтва*, бо містить не тільки слово, а й дію (обряд, ритуал, танець тощо);

2) *міф не є вигадкою, вимислом фантазії*, адже в час створення він був об'єктивною реальністю, правдивою категорією мислення та буття, де все закономірне та логічне, і вимагає саме такого сприйняття (не з позицій раціоналістичної науки на сучасному етапі її розвитку);

3) *міф не є науковою формою пізнання дійсності*, оскільки ґрунтується не на об'єктивному абстрактно-логічному, ідеально-числовому мисленні (що характерно для науки), а на емоційному, інтимно-відчутному, наївному і безпосередньому сприйнятті дійсності [2, с. 332–333].

За тематикою, структурою, проблематикою міфи поділяють на **космогонічні** (описують виникнення Всесвіту, його влаштування та зміни; до них також відносять *астральні* міфи, що оповідають про походження небесних світил), **антропологічні** (оповідають про створення людини; серед них також *героїчні*, що розповідають про діяння героїв для блага людства, та *тотемічні*, згідно з якими людина походить від тварин, які тепер є тотемами-покровителями людей), **етіологічні** (в уособленій формі пояснюють причини виникнення явищ природи або соціального життя) та **есхатологічні** (оповідають про прийдешній кінець світу) [2, с. 333–335].

Міфологія в свою чергу є: 1) сукупністю міфів певної культури; 2) наукою, що вивчає міфи; 3) формою колективної свідомості й віри і духовно-практичним способом освоєння світу людством на ранніх етапах його розвитку [3, с. 54]. Міф є також складовою моралі та релігії, він фіксує певні норми і правила поведінки доби. У сучасній літературі міф використовується здебільшого як засіб оновлення культури і світогляду людини. Опираючись на проаналізовані нами дослідження, [1; 5, с. 39–40; 7] можемо виокремити такі форми реалізації міфу:

Таблиця 1. Типи міфологізму.

1. Використання традиційних міфологічних сюжетів і образів	а) інтерпретація традиційних міфологічних образів і сюжетів (введення традиційного міфологічного сюжету в нетрадиційний контекст, актуалізація окремих архетипів і міфологем);	трансформація традиційних міфологічних сюжетів і образів («осучаснення», пародіювання, травестіювання, створення антиміфу).	Приклади в українській та світовій літературі: а) <i>повісті та оповідання А. Платонова, тотемістичні й родові міфи О. Довженка, Г. Тютюнника, В. Шевчука та ін., поезії Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Цвєтасвої тощо;</i> б) <i>С.Александров, А. Борхесан, А. Кіман, М. Коцюбинський, О. Олесь та ін.</i>
2. Створення авторського міфу (неоміфологізація)	структурування оповіді за аналогією з античними міфами, створення своєї системи міфологем, організація часу та простору за законами давнього міфотворення		Приклади в світовій літературі: <i>С. Беккет, В. Брюсов, Ф. Іскандер, Дж. Джойс, О. Кобилянська, Урсула Легуїн, К. Льюїс, Г. Пінтер, Дж. Толкієн, О. Хасклі та ін.</i>
3. Міфологічна стилізація	формальна імітація стилю міфу шляхом використання міфологічних метафор (при цьому міф відіграє роль лише декоративного елемента)		Приклади в світовій літературі: <i>Н. Думбадзе, М. Хвильової, О. Чиладзе та ін.</i>

Висновки. Використання міфу – це своєрідний пошук нового в старому, його переосмислення. Явище міфологізму можна назвати визнанням практичного значення міфу в сучасній культурі. Використання міфу є спробою узагальнити новий соціокультурний досвід в символах, включивши його в колективну пам'ять суспільства. Перспективним напрямком наступних досліджень вбачаємо вивчення шляхів трансформації та інтерпретації традиційного міфу у літературних творах, особливостей авторської міфотворчості.

ЛІТЕРАТУРА

- Кобзар О. І. Міфопоетика як предмет і метод літературознавчого дослідження / О. І. Кобзар // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: філологічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 131–139.
- Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 634 с.
- Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2 / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
- Літературознавчий словник-довідник [Nota bene] / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 579 с.
- Низамиддинов Д. Н. Мифологическая культура / Д. Н. Низамиддинов. – М.: Гелиос, 1993. – 46 с.
- Оліференко В. В. Універсальний літературознавчий словник-довідник / В. В. Оліференко, Л. В. Оліференко, С. М. Оліференко. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 432 с.
- Турган О. Д. До проблеми шляхів міфологізації літератури / О. Д. Турган // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2002. – №2. – С. 129–133.
- Duden: Schülerduden. Die Literatur / hrsg. und bearb. von Meyers Lexikonred. unter der Leitung von Gerhard Kwiatkowski. – Zürich: Dudenverlag, 1989. – 504 S.

Тукало П.

Науковий керівник – асист. Головацька Ю.Б.

СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ

Реклама в сучасному світі — це справжній автопортрет суспільства, відображення суспільних настроїв, симпатій та фобій, на які вона реагує швидше, чим більшість інших соціальних інститутів. Спостерігаючи за рекламою, за видозмінами притаманних їй методів та прийомів впливу на аудиторію, можна відтворити

економічний, соціальний і психологічний портрет «середньостатистичного» громадянина, справжнього представника більшості, не звертаючись до соціологічних, демографічних та інших даних.

Об'єктом дослідження є рекламний текст.

Предметом дослідження є сутність та функції рекламного тексту.

Мета статті полягає в аналізі функцій рекламного тексту та важливості їх урахування під час перекладу текстів на українську мову для збереження експресивності рекламного повідомлення.

До рекламної належить інформація про певні об'єкти, особи та товари. Слід зазначити, що, наприклад, соціальна реклама може мати і інші об'єкти (наприклад, цінності, погляди). Реклама може розповсюджуватись у будь-якій формі, тобто за допомогою будь-яких носіїв та засобів. Основне призначення рекламної інформації полягає у формуванні або підтриманні обізнаності невизначеної кількості споживачів реклами та їх інтересу щодо об'єктів реклами. Важливою характеристикою, що вирізняє рекламну інформацію від звичайної інформації, є її чітко визначений «замовний», оплачуваний характер [1, с. 85].

Незважаючи на загальні форматні ознаки, які дозволяють виділити рекламу в окрему групу текстів масової інформації, рекламні тексти відрізняються нескінченною розмаїтістю. Для того, щоб систематизувати цю нескінченну розмаїтість графічних образів і словесних форм вираження, доцільно вдаватися до такого способу класифікації, який дозволить найбільш повно відбити сутність розглянутого питання [2, с. 74-75].

Рекламні тексти поділяються залежно від спрямованості на певну аудиторію: підлітків, молодих жінок, ділових людей і таке інше.

Рекламні тексти різноманітні за своєю формою і змістом. Це може бути щира порада і жарт, переконливий аргумент фахівця й емоційний відгук покупця, заклик до дії або вдало використана крилата фраза тощо. Існує безліч способів класифікації рекламних текстів, серед яких можна виділити загальноприйняту класифікацію реклами за засобами передачі: телевізійна реклама; друкована реклама; реклама на радіо; реклама в мережі інтернет.

Основними функціями рекламного тексту є:

- комунікативна (передача повідомлення, певного об'єму інформації);
- регулятивна (властивість інформації впливати на людей, їх сприйняття);
- узагальнююча (поява у людини загального враження і образу);
- емоційна (створення емоціонального образу, впливаючого на відношення до товару);
- номінативна (з допомогою реклами товар отримує назву, яка відрізняє його в свідомості людини від інших, в тому числі подібних товарів).

Рекламний текст виконує також соціально-аксіологічну та регулятивну функції, оскільки сфера спілкування рекламного тексту пов'язана з світоглядними орієнтаціями та оцінками, формуванням системи поглядів та соціальної поведінки [3, с. 10].

Значення вербальної мови для реклами дуже важливе. Дійсно, рекламні зображення привертають увагу споживача й виражають деякі ключові моменти реклами. Але саме завдяки вербальним знакам ці ключові моменти осмислюються за задумом рекламодавця й рекламних агентств. Окрім цього, більша частина рекламних зображень не здатна покрити значеннєвий простір в цілому.

Отже, рекламний текст виконує різноманітні функції і буде адекватно сприйнятий при їх адекватному розумінні. Цей фактор є значимим при перекладі реклами, тому що перекладач повинен враховувати, що, без урахування компонентів, не вдасться ефективно перекласти рекламний текст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панкратов Ф.Г. Рекламная деятельность / Ф.Г. Панкратов, Ю.К. Баженов, Т. К. Серегина. – М. : Маркетинг, 2009. – 364 с.
2. Пирогова Ю.К. Рекламный текст : семиотика и лингвистика / Ю.К. Пирогова, П. Б. Паршин. – М. : Изд. Гребенникова, 2000. – 250 с.
3. Фурманкевич Н. М. Рекламний дискурс в електронних мас-медіа України : соціолінгвістичні особливості : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Н. М. Фурманкевич. – К., 2009. – 16 с.

Яновська Х.

Науковий керівник – доц. Петришин Г.Р.

МІЖСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У СОЦІАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Конфліктні ситуації є частим явищем у соціальних організаціях. Складність організаційного конфлікту та двоякість функцій міжособистісних конфліктів є важливим аспектом дослідження, адже їх наслідки можуть як згрупувати організацію, так і зруйнувати її. Правильне регулювання подібного роду конфліктів сприяло б зменшенню стресових ситуацій і збільшенню ефективності роботи працівників. З цією ціллю нами було проведено соціологічне дослідження, *метою* якого стало виявлення причин конфліктної взаємодії між індивідами в межах соціальних організацій у сучасних умовах. Результати

опитування подані у статті. У відповідності до мети **завданням** нашого дослідження є виявлення сучасних ефективних засобів регулювання міжособистісних конфліктів в організаціях.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Проблемою соціального конфлікту цікавились ще із глибокої давнини. Китайські філософи та мислителі Стародавньої Греції вивчали боротьбу протилежностей і їх вплив на суспільство. Однак соціологічний аналіз конфлікту було здійснено лише у XX ст., визнаючи природу соціального конфлікту як реальність і неминуче явище в розвитку будь-якого суспільства. Таких поглядів дотримувалися, наприклад, німецький соціолог М. Вебер, австрійський соціолог Л. Гумплович та інші дослідники. [1, с.166].

Дослідженню питання природи організаційних конфліктів і методів управління ними на сучасному етапі присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних авторів як Л. Герасіної, М. Панова, Т. Дуткевич, Л. Ємельяненко, Н.Грішиної, Л. Лукичевої, А. Кібанова, А. Анцупова та інших. Автори розглядають різні аспекти конфліктних ситуацій, а саме: конфлікти, що виникають під час ведення переговорів, психологічні аспекти конфліктів в управлінській діяльності, теоретичні засади управління конфліктами. [2, с.79]. Проте аналіз даних теоретичних досліджень не знімає питання природи конфліктів в організації та вдосконалення методів управління ними у сучасних умовах. Це знаходить підтвердження у нашому інтернет-опитуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні утворення різного типу характеризуються як стабільністю, так і кризовими ситуаціями, наприклад конфліктами. Тому проблема соціального конфлікту є однією із найактуальніших проблем сучасної соціології. Вона охоплює широке коло питань, серед яких визначення поняття "соціальний конфлікт", його природи як суспільного явища, причин виникнення та можливостей його розв'язання, а також типології, класифікації конфліктів, виявлення їх ролі у суспільному житті та ін. [1, с.164].

Загалом під конфліктом розуміється зіткнення протилежних інтересів, цілей, позицій або поглядів суб'єктів соціальної взаємодії (індивідів, соціальних груп, суспільств тощо). Конфлікт – передусім діяльність, певний вид взаємодії суб'єктів щодо вирішення об'єктивної або суб'єктивно уявленої суперечності з метою її розв'язання та зміни існуючої системи стосунків або стану речей [3, с.88].

Конфлікт це явище складне, тому проходить певну класифікацію. Найпоширеніша класифікація визначає такі види: особистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, конфлікт між особистістю і соціальною групою, між груповий конфлікт, конфлікт належності, конфлікт із зовнішнім середовищем. У нашій роботі ми розглядаємо лише один із видів конфліктів, а саме, міжособистісний конфлікт в соціальних організаціях, що за М.П. Лукашевичем є розбіжністю між двома чи більшою чисельністю людей [1, с.172]. Вважається, що вид конфлікту по лінії особистість - особистість є найпоширенішим.

В основі міжіндивідуальних соціальних конфліктів у організації лежать кілька головних причин: 1) обмеженість ресурсів, які потрібно розподілити; 2) взаємозалежність виконуваних функцій або завдань; 3) різниця у цілях; 4) різниця в уявленнях і цінностях; 5) різниця у манерах поведінки, досвіді, рівні освіти тощо; 6) погані комунікації [1, с.180].

Управління міжособистісним конфліктом у організації – це цілеспрямований, зумовлений об'єктивними законами вплив на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або руйнування соціальних відносин системи, якої стосується конфлікт. Головною метою управлінської діяльності є попередження дисфункціональних наслідків конфліктів і адекватне вирішення функціональних. Управлінню конфліктом має передувати стадія його діагностики, яка допомагає визначити причини конфлікту, його учасників, динаміку розвитку, позиції сторін, методи, засоби та форми розв'язання конфлікту [3, с.98].

На результати вирішення конфлікту впливає вибір стратегії управління конфліктною взаємодією. Існує кілька стратегій: компроміс, співробітництво, суперництво, уникання, поступливість та домінування. Їхня ефективність залежить від різноманітних факторів, таких як тип конфліктної ситуації, вид організації, тип роботи та соціально - психологічні особливості людей [4]. Правильний підбір методів і засобів управління конфліктом сприяє зміцненню соціально – психологічного клімату у колективі. Вагомим чинником в управлінні конфліктом є виявлення його причин.

Активність респондентів під час інтернет-опитування підтвердила актуальність проблеми конфліктів у організаціях серед сучасного населення України. Вік опитуваної аудиторії становив: 18-25 років (71,9 %), нижче 18 (14,6 %), 35-50 років (6,3 відсотків), більше 50 років (2,6 %), 25-35 (4,7 %). З них 64, 9 % - жінки, 35, 1% – чоловіки. Всього учасників опитування - 193 чол. Взірець питальника наведено у додатку А.

За допомогою дослідження нам вдалось з'ясувати, що українці не вважають конфліктні ситуації частим явищем у їхньому житті. Лише 38, 9% (75 осіб) багаторазово стикались з такими ситуаціями. 3,1 % (6 осіб) опитуваних надали перевагу іншому варіанту. На нашу думку це пояснюється тим, що обізнаність людей про форми конфліктної взаємодії досить низька. Адже конфлікти можуть проявлятися на різних рівнях, не обов'язково у критичній формі.

Таку думку підтверджує і наступне поставлене нами запитання, мета якого була спрямована на виявлення частотності конфліктних ситуацій саме у сфері діяльності. Незважаючи на конкретизацію

щодо середовища виникнення конфліктів, результати показують, що для більшості опитуваних конфлікти в організаціях не є частотними. Проте ми не можемо говорити про їх цілковиту відсутність. Адже 34,2 % (66 осіб) вважають, що їхній робочий процес пронизаний конфліктогенами.

На думку опитуваних, саме динаміка соціальних змін у нашому суспільстві впливає на якісні характеристики міжособистісних конфліктів. Так 76% (146 осіб) вважає, що впливає; 11,5 % (22 особи) - не впливає і 12,5 % (24 особи) не можуть відповісти. Ми вважаємо, що такі дані пов'язані зі загальною нестабільністю сучасного суспільства. Саме у цьому процесі суб'єкти вбачають основні причини виникнення міжособистісних конфліктів.

Беручи до аналізу конкретно конфлікти в організаціях, опитувана аудиторія вважає, що найчастіше ініціатором конфлікту є саме керівник (36,1 % - 69 осіб). Проте результати варіюються: 35,6 % (68 осіб) вважають ініціатором підлеглого; 25,7 % (49 осіб) - третю сторону; 2,6 % (5 осіб) обрали іншу відповідь. Це вказує на те, що важко визначити конкретного ініціатора, потрібно брати до уваги тип організації та функції працівників.

Щодо суб'єктів міжособистісних конфліктів то 46,6 % (90 осіб) опитаних вважає, що ними найчастіше виступають підлеглі. Проте 39,4 % (76 осіб) відповіли, що частими є конфлікти саме між керівником та підлеглими; 10,9 % (21 особа) вважає що конфліктні ситуації виникають найчастіше між підлеглим і третьою стороною; 3,1 % (6 осіб) вважає що між керівником та третьою стороною. Це дає привід вважати, що непорозуміння часто виникають у самій серцевині організації, між колегами. Проте оскільки погляди між керівником і працівниками іноді дуже різняться, такий тип конфліктних ситуацій є теж доволі частотним.

Як один із суб'єктів конфліктів фігурує і «третя сторона», у ролі якої виступають різні особи та організації. За результатами анкетування можна визначити, що найчастіше саме клієнт виступає третьою стороною (56,8 % відповідей – 109 осіб). На думку опитуваних у ролі «третьої сторони» конфліктів можуть виступати, як вище керівництво (25,5% - 49 осіб), так і інша організація (16,1 % - 31 особа). Це ще один доказ на користь аргументу, що суб'єктами конфлікту можуть виступати як і різні індивіди, так і організації.

У проведеному дослідженні ми акцентували увагу на причинах конфлікту в організаціях. Згідно анкетування можна перелічити такі основні причини: рівень культури комунікації (29% відповідей – 56 осіб), психологічний клімат у організаціях (24,4 % - 47 осіб), посада (22,3% - 43 особи), досвід (9,3% - 18 осіб), особливості управління організацією (8,8 % - 17 осіб), вік суб'єктів (4,7% - 9 осіб) та стать (1,6% - 3 особи).

Найвагомішими причинами формування конфлікту, на думку опитуваних, є: психологічний клімат (47,7 % - 92 голоси), розподіл обов'язків (45,6% - 88 голосів), оцінка роботи керівника чи підлеглого (38,9 % - 75 голосів), відмінності культури людей (37,3 % - 72 голоси). Менш значними причинами виступають: викривлення, неправдива інформація (29,5% - 57 голосів), фінансово-організаційні причини (26,4 % - 51 голос) та стиль і методи оцінювання роботи (19,7 % - 38 голосів).

Мало вагомими причинами виступають гендерні особливості (10,9 % - 21 голос). Це дає підстави вважати, що конфліктогенами найчастіше слугують саме індивідуальні відмінності суб'єктів, а також ставлення один до одного, що може виражатися через оцінку роботи.

У особистому досвіді опитані індивіди найчастіше стикались із такими причинами міжособистісних конфліктів у організаціях як: неправильний розподіл обов'язків, непорозуміння на різних рівнях, відмінності у культурі або ж віці суб'єктів, фінансова сторона та особистісні негативні характеристики індивідів, такі як заздрість, пихатість, відмова йти на контакт.

Важливо простежити також взаємозв'язок між частотою конфліктів і якісними характеристиками працездатності. Так 80,2 % (154 особи) опитуваної аудиторії вважає, що ці поняття взаємопов'язані. Проте 19,8 % (38 осіб) відповіли, що ці поняття не пов'язані, а отже якість роботи працівників не залежить від наявності у робочому процесі конфліктів.

Наше опитування показало, що частота конфліктів залежить від типу організацій: державних чи приватних. За результатами анкетування, 67,5 % (129 осіб) конфліктних ситуацій виникають у державних установах, а 32,5 % (62 особи) у приватних. Це дає підстави вважати, що всі вище згадані причини конфлікту більш притаманні саме державним установам, що може виражатись у поганому керівництві, напруженості роботи або ж недостатній оплаті.

Щодо стратегій розв'язати конфліктів, то на думку опитуваних, найефективнішими є компроміс (75,5% - 145 голоси) та співробітництво (54,2% - 104 голоси). Найменш ефективними виявились домінування (8,9% - 17 голосів) та суперництво (4,7% - 9 голосів) (додаток П). В особистому поводженні перше місце посідає компроміс (44,3 % - 85 осіб), та уникання (21,9 % - 41 особа (додаток В, рис.9). Це дає підстави вважати, що респонденти стратегію компромісу вважають найбільш ефективною.

Знання щодо вирішення міжособистісних конфліктних ситуацій є дуже важливими. Більшість опитуваних (44,8 % - 86 осіб) із задоволенням отримали б такий досвід. Певна частина (20,8% - 40 осіб) теж могла б її застосувати, проте за умови зменшення навантаженості роботою. Інші ж згодні отримати даний досвід за умов, якщо заходи будуть обов'язковими (10,9 % - 21 особа), або ж узагалі вважають їх недоцільними (6,3 % - 12 осіб). Невелике число індивідів зберегло нейтральне ставлення (17,2 % - 33 особи).

В ході дослідження ми виявили, що 56,1 % опитуваних (106 осіб) не готові витратити кошти на заходи обізнаності у сфері конфліктів і лише 10,1 % (19 осіб) вважають доцільним вкладати гроші у дані знання. А 33,9 % (64 особи) не впевнені як правильно вчинити.

Заключним питанням нашого дослідження було питання мотивації у розв'язанні конфліктів. Результати анкетування показали, що більшість (28,1% - 54 особи) вважає, що конфлікти залежать лише від індивідуальних особливостей людини, тому можуть бути розв'язані лише за допомогою внутрішніх зусиль суб'єктів. Обирали й інші заходи, такі як проведення інтерактивних завдань, корпоративів та інших видів відпочинкової діяльності (20,8 % - 40 осіб), впровадження відповідних регулятивних норм та інституцій, які б стосувалися конфліктів (18,7 % - 36 осіб), введення посади психолога у організаціях (16,7 % - 32 особи) та краще інформування працівників про способи вирішення конфліктів (15,1 % - 29 осіб). На основі цього можна зробити висновок, що спочатку потрібно виховувати особистісні якості. Додатковими способами можуть бути різні оновлення у структурі організації: нові посади, норми, інституції.

Для здійснення кінцевих висновків важливою є інформація про вид діяльності та місця проживання опитуваних. Більшість з опитуваних проживають у великому місті (52, 6 % - 101 особа), кілька у маленькому містечку (31,3 % - 60 осіб) та частина у селі (16,1 % - 31 особа). Серед суспільних шарів найактивнішими виявились студенти, які становлять 68,8 % (132 особи) від опитаної аудиторії. Менш чисельними є представники сфери послуг (7,8 % - 15 осіб), освіти (7,8 % - 15 осіб), роботи на підприємстві (8,9 % - 17 осіб), апарату управління (3,1 % - 6 осіб), власного бізнесу (2,1% - 4 особи) та безробітні (1,6% - 3 особи). Питання впливу сфер діяльності і типу поселення на досліджувану проблему є окремою темою дослідження.

Висновки дослідження. За результатами проведеного нами дослідження можна визначити основні причини, суб'єкти, умови та способи вирішення міжособистісних конфліктів у організаціях. Суб'єктами міжіндивідуального організаційного конфлікту найчастіше виступають самі працівники, керівники та інколи третя сторона (переважно клієнт). Щодо ініціатора конфлікту, то у його ролі найчастіше є керівник або ж колега. Основними причинами виникнення конфлікту є відмінності у поглядах, цілях і життєвих орієнтаціях. Проаналізувавши ситуацію, ми рекомендуємо запровадження таких заходів із подолання і профілактики міжособистісних конфліктів:

1) введення певних регулятивних норм, інституцій щодо регуляції конфліктів. Такі норми можуть застосовуватись як на рівні структури організації, так і на державному законодавчому рівні. Проте вони не повинні порушувати права людей, працівників, відповідати Конституції, Трудовому кодексу і іншим законодавчим актам України.

2) Краще інформування працівників про способи вирішення конфліктів за допомогою тренінгів, консультацій, через посаду психолога. Проте такі заходи повинні оплачуватись організацією чи державою. Їх можна комбінувати з колективним проведенням дозвілля у формі екскурсій, поїздок та корпоративів. Наше дослідження і висновки не є остаточними, тому потребують подальшого дослідження.

ДОДАТКИ
Додаток А

Анкета

1. Чи часто у вашому житті виникають ситуації конфлікту?
 - Так
 - Ні
 Інше
2. Міжособистісні конфлікти у сфері вашої діяльності є частим явищем?
 - Так
 - Ні
 - Важко відповісти
3. На вашу думку, чи впливає динаміка соціальних змін у нашому суспільстві на гостроту і частоту міжособистісних конфліктів?
 - Так
 - Ні
 - Важко відповісти
4. У трудовому колективі, на вашу думку, найчастішим ініціатором конфлікту є:
 - Керівник
 - Підлеглий
 - Третя сторона
 - Інше
5. Згідно ваших спостережень, між ким найчастіше виникають міжособистісні конфлікти в організаціях?
 - Керівник – підлеглий

- Підлеглий – підлеглий
 - Керівник - третя сторона
 - Підлеглий - третя сторона
6. У ролі третьої сторони конфлікту, на вашу думку, найчастіше виступають:
- Клієнт
 - Вище керівництво
 - Інша організація
 - Інше
7. Які з перелічених чинників, на вашу думку, впливають на рівень конфліктності особистості в організації?
- Стать
 - Вік
 - Посада
 - Досвід
 - Рівень культури комунікації
 - Особливості управління організацією
 - Психологічний клімат у організації
8. Які з перелічених причин є найбільш вагомими у формуванні міжособистісних конфліктів у організаціях?
- Розподіл обов'язків
 - Оцінка роботи керівника/підлеглого
 - Відмінності культури людей
 - Стиль і методи оцінювання
 - Викривлена інформація
 - Психологічний клімат у колективі
 - Фінансово організаційні причини
 - Гендерні особливості
 - Невизначеність нормативних вимог до виконання обов'язків
9. З вашого особистого досвіду, причинами міжособистісних конфліктів у організаціях є: (власна відповідь)
- Розподіл обов'язків
 - Відсутність поваги
 - Не високий рівень культури працівників.
 - Непорозуміння між самими співробітниками
10. Чи впливає частота конфліктів у організаціях на професійні характеристики людей?
- Так
 - Ні
11. Де частіше виникають міжособистісні конфлікти?
- Державні установи
 - Приватні підприємства
12. Які зі стратегій вирішення конфлікту, на вашу думку, є найбільш ефективними?
- Компроміс
 - Співробітництво
 - Суперництво
 - Уникання
 - Поступливість
 - Домінування
13. Які стратегії вирішення конфлікту використовуєте ви найчастіше?
- Компроміс
 - Співробітництво
 - Суперництво
 - Уникання
 - Поступливість
 - Домінування
14. Чи хотіли б ви набути досвіду у вирішенні конфліктів в організаціях?
- Так, із задоволенням
 - Так, проте при меншій завантаженості роботою

- Ні, вважаю такі заходи недоцільними
 - Лише якщо вони будуть обов'язковими
 - Нейтральне ставлення
15. Чи готові ви оплатити самостійно курси по вирішенню конфліктів?
- Так, вважаю це доцільною тратою коштів
 - Ні, не готовий(-а) витратити кошти на дані заходи
 - Я невпевнений(-а)
16. Яким чином можна зменшити кількість конфліктів в організаціях?
- Краще інформувати працівників про способи вирішення конфліктів
 - Ввести певні регулятивні норми, інструкції, які б стосувалися конфліктів
 - Ввести посаду психолога в організаціях
 - Проведення інтерактивних ігор, змагань та інших видів відпочинкової діяльності (спільні поїздки, корпоративи)
 - Конфлікти залежать лише від індивідуальних особливостей людини
 - Інше
17. Вкажіть вид вашої діяльності:
- Учень/студент
 - Сфера послуг
 - Сфера освіти
 - Апарат управління
 - Власний бізнес
 - Підприємство
 - Безробітний
18. Вкажіть вашу стать:
- Чоловіча
 - Жіноча
19. Вкажіть вашу вікову категорію:
- < 18
 - 18 – 25
 - 25 – 35
 - 35 – 50
 - 50
20. Ви проживаєте:
- У великому місті
 - У маленькому містечку
 - У селі

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс: Підручник/ М.П.Лукашевич, М.В. Туленко. – К.: Каравела, 2004. — 456 с.
2. Пилипенко В. С. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб./ В.С.Пилипенко, І. М. Попова, В. В. Танчер та ін.. — К.: Каравела, 2004. — 350 с.
3. Перегуда С.В. Соціологія: навчальний посібник/ Є.В.Перегида та ін. – К.: КНУБА, 2012. – 140 с.
4. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики/ Н.Новікова // Галицький економічний вісник, 2013. — №2(41). — с.79-83 - (загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання).

Кучер О.

Науковий керівник – асист. Іванців О. В.

ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ТЕКСТІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Переклад театральних текстів – це тривалий і доволі нелегкий процес, який потребує знань, творчості, натхнення та вмінь. До сьогодні виникають суперечки щодо того, як правильно перекладати драматичні твори та на що саме орієнтуватися: на читача чи на постановку на сцені. Це можна пояснити тим, що драматичний твір несе у собі не тільки мовну дійсність, але й екстралінгвістичні фактори, які неможливо побачити у тексті безпосередньо, проте які потрібно враховувати під час його перекладання.

Дослідженням різних аспектів перекладу драматичних творів займалися С. Баснет, І. Борисова, М. Донський, І. Левий, В. Матюша, Т. Некряч, М. Новикова, П. Паві, Ю. Чала.

Мета статті полягає в аналізі особливостей англо-українського перекладу театральних текстів. Дослідження здійснено на матеріалі п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» та її українських перекладів, здійснених О.Мокровольським та М. Павловим.

Актуальність дослідження полягає в невизначеності місця театального перекладу в системі перекладознавчої теорії через свою багатоаспектність.

Сучасні перекладознавці з одного боку розуміють театральний текст як письмово зафіксований художній текст, призначений для подальшої постановки, а з іншого боку – це ряд взаємопов'язаних вербальних і невербальних інтермедійних знаків [1]. Дві ці позиції є цілковито логічними і обґрунтованими. Тому кожен із цих підходів застосовується до різного типу драматургічного перекладу (для постановки чи публікації) і доцільним буде не відкидати один з них, схилившись до іншого, а розмежувати їх за допомогою термінології. Драматургічний текст – це письмово зафіксований художній текст, призначений для публікації та постановки на сцені. Сценічний текст – письмово зафіксований текст, готовий до постановки на сцені (наприклад, текст театального сценарію). Не кожен сценічний текст є драматургічним, оскільки драматургія є також і літературною категорією. Сценічний текст може бути створений безпосередньо для втілення на сцені, а не як твір літератури. Сценічним текстом може бути також адаптований для постановки драматургічний текст. Театральний текст – сценічний текст, втілений на сцені у поєднанні з невербальними засобами вираження, які разом створюють цілісний інтермедійний текст. Переклад драматургії часто поділяють на два напрями: переклад для публікації, що охоплює зокрема всі властивості художнього перекладу, та переклад для постановки, або власне сценічний переклад. Пропонуємо розмежувати терміни театральний переклад та літературний переклад драматургічного тексту: театральний переклад – переклад для постановки, літературний переклад драматургічного тексту – переклад для публікації. Хоча обидва терміни все ж таки перетинаються, оскільки здійснюючи переклад для публікації перекладач все одно має враховувати, що він має бути придатним і до постановки [2].

На сьогоднішній день драматургічний текст не варто розглядати виключно в контексті художнього перекладу. Переклад для театру здебільшого розглядається як особлива форма перекладу. Цей процес є настільки багатоаспектним, що його можна виділити в окремий вид перекладу, який включає в себе художній переклад як його невід'ємну частину. С. Баснет у статті «Translation for the theatre: The Case Against Performability» зазначає, що на сьогоднішній день існує низка проблем, які ускладнюють дослідження перекладу саме для театру. І саме через них ця сфера вважається малодослідженою, попри те, що увага перекладознавців до неї зростає [6].

У перекладах драматичних творів простежуються два стратегічних підходи, які отримали в англомовному дискурсі «крилаті» визначення: «*translation for page*» та «*translation for stage*». Перший орієнтується на найточніше відтворення тексту оригіналу і збереження його мовно-літературних особливостей, другий – на пристосованість перекладу до умов сцени. Тобто, тут розділяються два напрями драми – літературна та сценічна.

У теорії перекладу існують деякі загальні вимоги до мовної сторони тексту перекладу драми: на фонетичному рівні – використання легких для вимови та зрозумілих на слух слів, обмеження можливих помилкових фонетичних асоціацій, скупчення приголосних, перевантаження речень односкладними та службовими словами; на лексичному рівні – стилізованість мови, тобто особлива емоційна виразність, мовна індивідуалізація персонажів, метафоричність реплік, їх нетотожність побутовому діалогу; на синтаксичному рівні – особливості віршованого тексту (співпадіння чи неспівпадіння синтагми та строфи, паузація всередині строфи, переноси синтагми, інтонаційно-ритмічна організація мовлення, співвідношення теми та реми висловлювання) [5, с.33].

Драматичні тексти розраховані на постановку на сцені, мають додаткові ознаки, а отже ставлять перед перекладачем нові вимоги. Такий текст є обмежений у сценічному часі та просторі і вимагає одночасного сприйняття суті акторами і глядачами. Читач драматичного твору має можливість звертатися до коментарів автора чи перекладача, перерахувати ту чи іншу репліку персонажа, а от глядач сприймає сценічну постановку лише раз і не має можливості приймати пояснення чи коментарі перекладача. Важливим є і те, що драматургічний переклад підпорядковується режисерському задуму і створюється для конкретної театальної постановки. Тому перекладач співпрацює безпосередньо з режисером, стає літературним консультантом та співавтором театальної інтерпретації перекладу драми. Тому для перекладача є необхідним знання театального мистецтва, для того щоб переклад не перетворив п'єсу на звичайний текст, а відтворив художню своєрідність твору та задум автора.

Розглянемо прийоми україномовних перекладів драматичного тексту п'єси Б. Шоу «Пігмаліон», здійснених О.Мокровольським та М. Павловим.

Діалог між професором Хігінсом та перехожими на вулиці. Іронічний незнайомец вигукує з приводу походження професора: «*I can tell where you come from. You come from Anwell. Go back there.*» Хігінс його виправляє: «*Hanwell*» [7]. О. Мокровольський переклав українською мовою цей діалог так:

«САРКАСТИЧНИЙ. А я вам скажу, де ви вирости. Ваш рідний дім – Анвел. Вертайтесь до свого притулку, де всі такі мудрі, як ви. ЗАПИСУВАЧ (послужливо). Не Анвел, а Ганвел.» [4].

М. Павлов відтворив цей діалог наступним чином: «ІРОНІЧНИЙ НЕЗНАЙОМЕЦЬ. Хоч'те, я вам зара' скажу, звідкіля ви самі взялись? З психотричної лікарні. Там вам і місце. ПАН ІЗ ЗАПИСНИКОМ (люб'язно його виправляючи). Псих-І-А-тричної.» [3].

В оригіналі твору автор вжив топонімічну назву, яка є дуже знайомою лондонцям та викликає певні асоціації. Ганвел є лондонською лікарнею, де перебувають психічно хворі люди. В репліку навмисно закладено образливе звернення до незнайомця як до «ненормальної» з точки зору натовпу людини, яка продемонструвала феноменальні здібності (професор Хіггінс). Вона була використана драматургом для того, щоб здивувати та викликати сміх у читачів. Крім того, у мовленні незнайомця зустрічаються граматичні помилки. Так, дієслово «*to come*» має форму теперішнього часу, замість минулого, як у цьому контексті вимагає граматики англійської мови.

О. Мокровольський використав прийом дописки. Він транскрибував назву лікарні «*Hanwell*» та додав лексему «притулок» разом із фразою, яка вжита у переносному значенні – «де всі такі мудрі, як ви». Адекватне сприйняття топоніму «*Hanwell*», транскрибованого українською мовою, потребує фонових знань, а лексема «притулок» та вираз «де всі такі мудрі, як ви», вжиті разом з ним, не слугують тим коментарем, який міг би пояснити призначення цього закладу. Ця репліка в оригіналі має саркастичний підтекст та натяк на те, що феноменальні особливості професора Хіггінса можуть бути притаманні лише психічно хворій людині, що звісно викликає подив та сміх.

М. Павлов замість відтворення власне назви лікарні вжив словосполучення «психотрична лікарня», вказуючи на специфіку та призначення цього закладу. Тим самим влучно відтворив гумористичний підтекст у наведеному діалозі.

Певної уваги заслуговує перекладацька інтерпретація топонімічної назви «*Largely Park*» [7]. У О. Мокровольського вона відтворена як «*Глуст-Леді-парк*» [4]. Привабливість цього варіанту перекладу полягає в «англійськості», яка є зрозумілою українському читачу та глядачу. Відчутним залишається також гумористичне значення цієї назви в українському перекладі, яке проявляється на семантичному рівні – у слові «*глуст*» міститься натяк на слово «*товстий / товста*».

М. Павлов відтворив цю топонімічну назву як «*Товстопанський парк*» [3]. Промовиста назва, яка має буквальне значення, такою й відтворена у перекладі. У цьому варіанті перекладу українському глядачу легко зрозуміти гумористичний підтекст цієї назви, але її англійське звучання втрачено, а дехто уважний з цільової аудиторії замислиться, що парк з такою «рідною» українською назвою чомусь знаходиться у Великій Британії.

Висновки. Переклад драматичних творів є складним процесом, який потребує не тільки знання мови оригіналу та перекладу, культури обох народів, але також і проникнення у сутність твору, заглиблення в його ідею, проблематику та характери персонажів, розуміння того, що автор прагнув донести до читачів. Тому переклад для театру можна вважати окремим видом перекладу в системі перекладознавчої теорії, що тісно перетинається з різними напрямками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлов М. О. Модель перцепції художнього тексту в перекладі творів епічного і драматичного жанрів / М. О. Павлов // Іноземна філологія. – 2001. – № 32.
2. Пономаренко Л.В. Семіотика театру: невербальні засоби вираження та особливості їх відтворення в перекладі / Л.В. Пономаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика – 2009. – №10.
3. Шоу Б. Пігмаліон / Бернард Шоу; [пер. з англ. М. Павлова] // Всесвіт. – 1999. – № 11–12. – С. 7–63.
4. Шоу Д.Б. Пігмаліон (пер. з англ. О. Мокровольського) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/149> – Ukrkniga.org.ua
5. Новикова М.А. Стиль автора і стиль переклада: [учеб. пособие] / Новикова М.А. – К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1988. – 84с.
6. Bassnett S. Translating for the Theatre : The Case Against Performability / S. Bassnett // TTR (Traduction, Terminologie, Redaction). – 1991. – № 14 (1). – P. 99-111.
7. Show G.B. Pygmalion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.online-literature.com/george_bernard_shaw/pygmalion – The Literature Network

Петровська Л.

Науковий керівник – доц. Цепенюк Т. О.

КАТЕГОРІЯ ЛАКУНАРНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МОВНИХ РЕАЛІЙ

Постановка проблеми. У лінгвістиці та психолінгвістиці під «лакунами» зазвичай розуміють базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють розуміння деяких фрагментів текстів іншопольовими реципієнтами.

В. Л. Муравйов розглядає лакунарність у вужчому значенні та називає лакунами власне лакунарні одиниці. Він вважає «лакунами» лише ті іншомовні слова (сталі вирази), які виражають поняття,

незакріплені в мовній формі даної мови, та для передачі яких потрібні більш-менш просторові перифрази - вільні словосполучення, утворені на рівні мови» [6, с. 10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто зазначити таких авторів, які присвятили свої роботи даній проблемі: Стернін І. А. [9] та Шульженко М. Ю [10].

Актуальність дослідження. Дослідження національної специфіки мови знаходиться в центрі уваги вчених та перекладознавців. Його можна побачити в засобах вираження об'єктів реальної дійсності та у граматичних формах і категоріях. Одним з проявів такої специфіки на лексичному рівні є наявність лакун.

Мета статті полягає у вирішенні проблематики класифікацій мовних реалій, визначенні поняття лакунарності та у розгляді реалій під кутом зору перекладознавства.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Стернін І. А., «у кожній мові існує велика кількість міжмовних лакун, тобто порожніх, незаповнених місць в лексико-фразеологічній системі мови, хоч у ній можуть бути присутніми близькі за значенням лексеми» [8, с. 5].

При зіставленні лексики англійської та української мов можна виявити прогалини, білі плями в семантиці однієї з мов, тобто лакуни, які виникають в результаті відсутності словесного еквівалента слову з іншої мови. У першу чергу ці проблеми пов'язані з співвідношенням мови та культури. Говорячи про семантичні лакуни, ми маємо на увазі відсутність у мові перекладу конкретного, певного поняття, що позначається у вихідній мові цією лексичною одиницею (словом чи словосполученням), що пов'язано з особливостями мовного розподілу об'єктивного світу кожною з даної пари мов [5, с. 52].

Отже, міжмовна лакунарність – це асиметрія концептуальної бази носіїв тієї чи іншої мови. Прикладами таких слів в англійській мові, що позначають певні поняття або повну відсутність в українській мові, можуть бути:

Barber – пар над водою в морозний день [5, с. 52].

Toddler – дитина, яка починає ходити [11, с. 225].

Reformatory – виправна установа [11, с. 397].

Погляд на світ відображає конкретну систему, чії особливі характеристики в більшості випадків не передаються в полісистемі іншої мови, якщо тільки не способом визначення, введенням коментаря перекладача чи іншого ресурсу. Хоча термін «лакуна» вживається лише у тих випадках, коли йдеться про відсутність якогось поняття у мові перекладу, що не можна пояснити, не слід відносити всі лакуни до безеквівалентної лексики [5, с. 55].

Звернемо нашу увагу, зокрема, на часткові лакуни. До них відносимо лише ті, які збігаються за ядерними денотативними семами, але відрізняються периферійними та/або емпіричними, які накладаються за своїм змістом лише частково. Складність цієї процедури здебільшого полягає у проблемності визначення типу лакуни, особливо класифікувати її як таку, що пов'язана з тією чи іншою семою, оскільки структура окремого слова може охоплювати усю їхню різноманітність. З огляду на це, допускаємо наявність лакун змішаного типу за умови відсутності в змісті співвідносного слова декількох сем. Аксиоматичним у дослідженні часткової лакунарності вважаємо вчення В.В. Левицького про наявність денотативного та сигніфікативного типів значення, які можливо вивчити методом компонентного аналізу. Семантична структура кожної лексичної одиниці може утворюватися кількома компонентами, тобто семами (предметно-логічні, темпоральні, емотивно-оцінні, стилістично-функціональні, гендерні тощо), які відрізняються при бінарному зіставленні, що, на нашу думку, трактується як часткова лакунарність. Існування часткових лакун, пов'язаних із предметно-логічними семами, зумовлене відсутністю чи незбігом будь-яких ознак предмета, наявного в матеріальній чи духовній культурі певного народу, що, в свою чергу, зумовлює якісну зміну самого предмета чи явища [2, с.180].

Найближчими до лакун можна вважати реалії, оскільки вони означають поняття, відсутні в мові перекладу. Реалії як предмети матеріальної та духовної культури відображають спосіб життя та спосіб мислення конкретного суспільства і не мають аналогів в іншій культурі, в мові якої відсутні і лексичні одиниці, що позначають невідомі культурні концепти. Але є й одна відмінність: у той час коли реалії означають поняття, пов'язані з національною специфікою побуту колективу вихідної мови, слова, які можна визначити як семантичні лакуни, означають поняття, відсутні в мові перекладу через специфіку національного мовного мислення [5, с. 53].

Художній текст та його самотність завжди визначається наявністю реалій. Вони є засобами, які виражають місцевий колорит та культурно-історичне забарвлення. Науковці присвячують багато досліджень цій проблемі.

Так, наприклад, Р. Зорівчак визначає реалії як моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [1, с. 58].

За визначенням С. Влахова та С. Флоріна, *реалії* – це слова, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого. На основі зіставлення реалій з іншими класами словникового складу мови (термінами, власними назвами, діалектизмами, інтернаціоналізмами та ін.) можна виділити певні риси, притаманні лише їм. Основною ознакою реалій є характер їх предметного змісту, тобто тісний зв'язок референта – предмета, поняття,

явища, що позначається реалією – з народом (країною), племенем чи соціальною громадою, з одного боку, та історичним відрізком часу, з іншого. З цього випливає відповідний національний (місцевий), історичний та політичний колорит [4, с. 30].

На сьогодні не існує єдиної класифікації реалій. Різні вчені беруть за основу поділу різноманітні ознаки. Р. Зорівчак об'єднує реалії у такі групи:

- власне реалії (*a baby sitter, Boxing Day, the Central lobby, Poppy Day, Halloween*);
- історичні реалії (*the Black and Tans, a priest's hole*) [1, с. 70].

С. Влахов та С. Флорін виділяють:

- географічні реалії (*prairie, tornado*);
- етнографічні реалії (*одяг, гроші, їжа, знаряддя праці тощо*);
- суспільно-політичні реалії (*department, largo, cu-clux-clan, house of parliament*) [4, с. 65].

Як бачимо, різні вчені подавали свої класифікації мовних реалій, проте найдосконалішою виявилась класифікація С. Влахова та С. Флоріна. Також ці перекладознавці виділили такі способи перекладу: 1) транскрипція (транслітерація); 2) переклад (заміни); 3) приблизний переклад (відповідність за родом та видом, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення); 4) контекстуальний переклад [3, с. 87].

Реалії допомагають виконувати комунікативну функцію у художньому тексті. М. Ю. Шульженко підкреслює існування комунікативної функції. Вона додає, що основним завданням художнього тексту є не абсолютне відображення дійсності, а здатність до збагачування духовного простору людини [10, с. 328].

Ю. М. Лотман зазначає, що художні тексти можуть виконувати і нехудожні функції, наприклад, у певні історичні моменти текст має нести у собі не лише естетичну функцію, а й такі, наприклад, як політичну, релігійну функції. Реалії можуть нести у собі інформацію про важливі для суспільства події, обмежені певною сферою життєдіяльності, тим самим можуть впливати на свідомість читача. Він зазначає, що основним призначенням даного виду лексики є її використання як засобу створення у тексті темпорального, локального, соціального, національно-культурного та інших видів колориту. Реалії можуть допомагати виконувати тексту такі функції як референційну, міфопоетичну, експресивну, естетичну, функцію передачі незмінної інформації та пам'яті, функцію становлення культурної діяльності, функцію формування соціокультурної компетенції, а також іноді вона є носієм нехудожніх функцій, таких як політичної, релігійної тощо [6, с. 231].

Висновки. Отже, в статті було розглянуто проблематику класифікацій мовних реалій та визначення поняття лакуарності. Різноманітні вчені опрацьовували перекладацький аспект реалій в художніх текстах, і в свою чергу, виникло багато різноманітних класифікацій, які по своєму чітко відтворюють типологію лакуарності та мовних реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів, 1989. – 216 с.
2. Онищук М. І. Парадигматична лакуарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастив.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.17 «Часткова лакуарність субстантивів в англійській та українській мовах» / М. І. Онищук. – Київ, 2013. – 185 с.
3. Влахов С., Флорін С. Непереводимое в переводе (реалии). / С. Влахов, С. Флорін. – М.: Мастерство перевода, 1970. – 433-454 с.
4. Влахов С., Флорін С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорін. – М.: Высшая школа, 1986. – 416 с.
5. Иванов В. О. Английская безэквивалентная лексика и ее перевод на русский язык / В. О. Иванов – Л.: ЛГУ, 1995 – 95с.
6. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.
7. Муравьев В. Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / В. Л. Муравьев. – Владимир: Владимир. пед. ин-т, 1975. – 267с.
8. Стернин И. А. Лексическая лакуарность и понятийная безэквивалентность / И. А. Стернин. – Воронеж: Казанский федеральный университет, 1997. – 195 с.
9. Стернин И. А. Очерк американского коммуникативного поведения / И. А. Стернин. – Воронеж: ВГУ-МИОН, 2001 – 224с.
10. Шульженко М. Ю. Концепция риторичности художественного текста / Марина Юрьевна Шульженко // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена, 2008. – Выпуск 69. – С. 327-329
11. Wilkie Collins. The Moonstone / Wilkie Collins. – L.: Penguin Popular Classics, 1994. – 464 p.

Лотоцька І.

Науковий керівник – асист. Іванців О. В.

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Через глобалізацію ринків та зростання ролі міжнародного туризму переклад рекламних текстів набуває великого значення. Оскільки рекламні кампанії потребують великих коштів, підприємці намагаються використати одну й ту саму стратегічну концепцію як матеріал на кількох ринках [4, с. 82]. Хоча рекламні тексти виконують, перш за все, апелятивну функцію, вони не становлять собою

гомогенного типу текстів, тому що для вдалої передачі рекламного повідомлення індустрія реклами використовує всі текстові та мовні засоби, такі, як риторика, інтертекстуальність, просодія, метафора, каламбур тощо. У рекламі часто використовується ефект мовної гри. Передусім це стосується взаємодії між денотацією та конотаціями. Тому перекладач за допомогою своїх знань повинен з'ясувати, чи можна передати конотативні зв'язки тексту-оригіналу на мову-переклад. Якщо це неможливо, то завдання перекладача полягає в тому, щоб знайти для нових груп адресантів мовні засоби, які б найточніше відповідали планам реклами. Під час перекладу рекламних текстів важливо враховувати кілька чинників: наприклад, культурний рівень певної групи людей, вік, національність, стать, соціальне походження, освіту тощо; встановити, чи можуть бути передані конотативні зв'язки тексту-оригіналу на відповідний культурний рівень мови-перекладу. Особливо важливо перекласти використані в тексті-оригіналі риторичні та мовностилістичні засоби й при цьому зберегти зміст тексту-оригіналу. Отже, переклад рекламних текстів вимагає творчих здібностей до продукування тексту, які виходять за рамки розуміння звичайної ролі перекладача [4, с. 112].

Мета статті полягає у виявленні стратегій перекладу англomовних текстів комерційної реклами.

При перекладі рекламних текстів йдеться, перш за все, про те, щоб підкреслити апелятивну функцію тексту в мові-перекладі. На першому плані постає рекламне повідомлення. Але воно не завжди доходить до реципієнта незмінним. Переклад може також змінити смисл оригіналу рекламного повідомлення, якщо інформація вихідного тексту не зовсім точно передана на мову-переклад. Безперечно, дуже важливо повністю і точно передати зміст тексту-оригіналу на іншу мову, його стилістичні та експресивно-емоційні особливості, що перекладачеві вдається не завжди. Якщо критерій точності перекладу відповідає ідентифікації інформації в різних мовах, то цей переклад можна назвати "неушкодженим", тобто таким, що передає інформацію однаковими мовними засобами. На відміну від переказу, переклад повинен передавати не лише те, що містить оригінал, а те, як написаний оригінал [2, с. 140]. На цій основі в рекламному дискурсі розрізняють прагматичний і семантичний компоненти, які перебувають в ієрархічних відносинах: основну роль у рекламі відіграє прагматичний компонент, який обумовлений логічною та емоційною аргументацією, а семантичний компонент є додатковим. Прагматичний компонент змісту визначає не лише тему повідомлення, а й комунікативну функцію кожного елемента семантичної структури [2, с. 135]. Це твердження є визначальним для перекладу рекламних текстів, оскільки воно вказує на можливість змін семантичного компонента за умови, що ці зміни не спричиняють змін прагматичного компонента рекламного дискурсу, тобто передбачувану в тексті логічну та емоційну аргументацію, яка при перекладі має залишатися незмінною.

Двомовну комунікацію можна вважати успішною, якщо перекладений текст так само впливає на іноземного реципієнта, як і оригінал [3, с. 4]. Ієрархічний зв'язок між прагматичним і семантичним компонентами в перекладі рекламних текстів полягає в тому, що прагматичний компонент контролює комунікативну функцію всіх елементів семантичного компонента та можливість його змін. З прагматичної точки зору переклад означає встановлення зв'язків між співрозмовниками в мові-оригіналі та мові-перекладі. Іншими словами, переклад рекламних текстів ґрунтується на функціонально-прагматичній адекватності [1, с. 35], яка вимагає, перш за все, не повного й точного відтворення змісту та стилістичних особливостей тексту-оригіналу, а передачі основної комунікативної функції оригіналу.

Спираючись на проведений аналіз англomовних рекламних текстів та їх перекладів українською мовою, можна виділити кілька стратегій, які застосовуються при перекладі. Одразу ж слід зауважити, що такий поділ є досить умовним, але все ж дозволяє глибше розглянути поставлену проблему. Тож ми виділили наступні стратегії перекладу рекламних текстів:

1. Відсутність перекладу є досить поширеним явищем. Якщо йдеться про рекламу продуктів, які виконують виключно апелятивну функцію, наприклад, парфуми, алкогольні напої або прикраси, то зазвичай такі рекламні тексти залишають без перекладу, тому що мета рекламного повідомлення досягається, насамперед, за рахунок фотоефектів.

Можна стверджувати, що слогани, які не перекладаються, стають частиною візуального оформлення реклами, а тому, в залежності від їх виконання привертають увагу і сприяють посиленню експресивності. Хоча слід мати на увазі, що неперекладений текст може бути незрозумілим для реципієнта реклами.

Як не дивно, досить велика кількість іноземних компаній, які представляють свою продукцію на українському ринку, залишають свої рекламні салогани без перекладу. Розглянувши наведені нижче приклади, можна зробити висновок, що в україномовному середовищі найчастіше успішно існують неперекладні слогани, що не містять складних конструкцій. Наприклад:

Honda – *"The Power of Dreams"*;

Canon – *"You can Cannon"*;

Land Rover – *"Go Beyond"*.

Існування іншомовного рекламного слогана в україномовному середовищі мовою оригіналу має право на існування. Але можна стверджувати, що англійські слогани в україномовному середовищі

вимагають певних умов. Перша умова ставить за обов'язок цільову аудиторію компанії володіти англійською мовою. Друга умова – слоган повинен бути надзвичайно лаконічним для того, щоб він добре сприймався й запам'ятовувався споживачем, для якого ця мова хоч і знайома, але все ж не рідна.

2. Прямий переклад. Ця стратегія використовується рідше, тому що вона менш за все враховує особливості культури мови-перекладу. Її застосовують, коли необхідно передати велику кількість інформації, наприклад, у рекламі технічної продукції.

Office Standard 2007. Providing homes and small businesses with software essentials they need to get tasks done quickly and easily. Download the 2007 Microsoft Office release, test it in your browser or buy it today.

Office Standard 2007. Надання домашнім користувачам і власникам дрібних підприємств найнеобхідніших засобів офісного програмного забезпечення, потрібних для швидкого та легкого виконання різних справ. Завантажте випуск Microsoft Office 2007 або випробуйте його у своєму браузері.

Слід зауважити, що прямому перекладу піддаються не тільки великі за обсягом рекламні тексти, але й рекламні слогани. Наприклад:

"The computer is personal again." – "Комп'ютер знову персональний."

"Carlsberg. Probably the best beer in the world." – "Мабуть, найкраще пиво в світі."

3. Адаптація. Адаптація використовується у тих випадках, коли вихідну рекламну фразу неможливо просто перекласти на українську мову в силу різноманітних причин. Тоді перед перекладачем постає завдання перекласти вихідний текст, адаптуючи його до норм мови перекладу.

Суть цього підходу полягає у тому, що фотоматеріал зберігається, але текст адаптують відповідно до особливостей мови-перекладу. Перед іноземною компанією-рекламодавцем найчастіше постає проблема адаптації оригінального рекламного тексту. Причина тут, мабуть, у типологічних відмінностях української та англійської мов. Адже зміст фрази, яка в англійській мові виражається через зміни формальних характеристик слів, в українській передається через сполучення змісту декількох слів. Найчастіше ця стратегія використовується в туристичній рекламі.

У досліджуваних рекламних текстах були знайдені такі приклади адаптації:

"Same space outside, more space inside." – "Менший ззовні, більший всередині."

"Relax. You wear Braska." – "Релакс. Ти в Braska."

"Geox. Respire." – "Geox. Взьмтя, що дихає."

4. Ревізія. Ця стратегія передбачає формулювання зовсім нового рекламного тексту. Фотоматеріал може зберігатися, але це ризиковано, оскільки фотоматеріал і текст мають відтворювати єдиний рекламний концепт. Ревізія при перекладі реклами застосовується досить широко:

"Mazda CX-9. Big Yet Agile." – "Mazda CX-9. Грай на повну."

"The driving force behind your success / Everything in one touch." – "Смартфон, у якому є все."

Висновки. Основна мета реклами – впливати на свідомість споживача, привернути його увагу та переконати його придбати певний товар. Тому переклад рекламного тексту повинен урахувати стратегічні рішення вихідної концепції та її потенційний результат на запланованому ринку. При перекладі рекламних текстів перш за все має зберігатися прагматична функція тексту-оригіналу. Переклад може бути успішним за умови, якщо він здійснює на реципієнта такий самий вплив, як і оригінал. Усі мовностилістичні засоби тексту оригіналу, які роблять рекламу ефективною, повинні бути передані в мові перекладу. Проте прагматика тексту-перекладу повинна обов'язково збігатися з прагматикою тексту-оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванников Ю. В. Проблемы адекватности перевода. – М.: Высшая школа, 1986. – С. 34-40.
2. Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода. – М.: Высшая школа, 1986. – С. 132 – 144.
3. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974. – С. 5-7.
4. Смирнова Т. В. Соціально-комунікативна природа реклами. – К.: Collegium, 1998. – № 5. – С. 81-130.

Федик А.

Науковий керівник – асист. Іванців О. В.

МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ

Останні десятиліття ХХ – початок ХХІ століття позначилися особливим інтересом до дослідження метафори. Когнітивно-дискурсивна парадигма сучасної лінгвістики дає можливість розглядати її вже не просто як стилістичний засіб, а як відображений у мові інструмент людського пізнання. Під цим кутом зору метафору тлумачать як провідний механізм концептуалізації, що розширився у своїх масштабах від перенесення невластивої назви до досвідного осягнення одного явища в термінах іншого.

Мета статті полягає в обґрунтуванні когнітивної сутності метафори в межах сучасних мовознавчих досліджень.

Біля витоків сучасної теорії метафори, яка поєднує в собі мовний та когнітивно-психологічний аспекти цього явища, стоять А. Річардс та М. Блек – засновники інтеракціоністської теорії метафори (*interaction view of metaphor*) [4, с. 285]. Представлена у 30–60-х роках XX ст., ця теорія і надалі продовжує бути актуальною: як підкреслює В. М. Телія, її теперішня критика лише “доповнює і розвиває основні положення, висловлені Річардсом та Блеком, не змінюючи основних постулатів” [2, с. 33].

Основи теорії інтеракції були закладені А. Річардсом. Вчений показав, що загальноприйнята на той час субституційна теорія метафори не може вважатися вичерпною, адже в ній метафора розглядається тільки як мовний засіб, як результат заміни слів – тоді як метафоричною є сама думка, що породжує виникнення метафор у мові [1, с. 47]. Він підкреслив, що метафора виходить далеко за межі лінгвистилістики і що це – “всюдисущий принцип мови”, адже “у звичайному зв'язному мовленні ми не зустрінемо бодай трьох речень підряд, у яких би не було метафори” [1, с. 46]. Висловлена А. Річардсом ідея метафоричності людського мислення стала на той час справжньою революцією: вивівши метафору за межі риторики, вона окреслила цей феномен як потенційний об'єкт когнітивних студій.

Центральним відкриттям А. Річардса є відкриття психологічного механізму функціонування метафори. Сутність цього механізму полягає у взаємодії двох когнітивних структур (у термінології А. Річардса “зміст” (*tenor*) і “транспорт” (*vehicle*) [1, с. 48]), у результаті якої здійснюється пізнання одного явища в термінах іншого. Так, зазначає дослідник, коли ми вживаємо метафору, у нас наявні дві різні думки про дві різні речі, причому ці думки взаємодіють між собою всередині одного-єдиного слова чи виразу, значення якого і є результатом цієї взаємодії [1, с. 46]. У контексті цих міркувань метафора розкривається як унікальний інструмент людського пізнання: інструмент взаємного структурування, більше того – взаємного проникнення смислів.

Ідея когнітивних структур та їх інтеракції, задекларована А. Річардсом, була всесторонньо розвиненою та систематизованою М. Блеком, якому, за О. Л. Філатовою, належить основна заслуга в перенесенні вивчення метафори з лінгвістичного на концептуальний рівень [3, с. 26]. Всесторонньо переосмисливши відкриття свого попередника, М. Блек доповнив їх суттєвим спостереженням: у результаті інтеракції когнітивних структур відбувається докорінна трансформація поняттєвих смислів. Наприклад, аналізуючи метафору “людина – це вовк” (*man is a wolf*) [4, с. 286], він підкреслив, що вже саме існування цієї метафори змінює значення обох включених у неї понять: не тільки “людини”, але й “вовка”, – дозволяючи деяким імплікаціям, що застосовуються до одного поняття, використовуватися вже і стосовно іншого [4, с. 286–288].

Органічно поєднані з висновками А. Річардса, спостереження М. Блека стали завершальними у створенні теорії інтеракції. Як підсумок такого поєднання це виключно психологічна, когнітивна теорія метафори окреслилася в нерозривній єдності двох основних ідей – ідеї взаємодії когнітивних структур та ідеї трансформації в результаті цієї взаємодії вихідних поняттєвих смислів, – і в ній стала можливою постановка ключового питання – питання про метафору як засіб формування концептів.

Цікавим доповненням до теорії інтеракції М. Блека та А. Річардса є спостереження М. Гестера та П. Рікера (60–70-ті рр. XX ст.) стосовно ролі уяви у процесі метафоротворення. Як стверджує М. Гестер, принаймні одна з когнітивних структур (у його термінології – метафоричний суб'єкт та метафоричний предикат [6, с. 205]) повинна містити в собі образну складову [6, с. 211]. На його думку, метафора – це не просто розуміння одного предмета в термінах іншого, а бачення одного предмета як іншого [6, с. 207]. Звідси випливає, що образ є складовою метафоричного бачення. Погляди М. Гестера були плідно узагальненими П. Рікером, який зробив комплексний висновок, що метафоричний смисл породжений у глибині уяви [13, с. 155].

Дослідження М. Гестера та П. Рікера може також вважатися знаковим стосовно наступних когнітивних студій. Відкриття образної сутності метафори допомогло їх наступникам обґрунтувати думку про те, що між когнітивними структурами відбувається не лише взаємодія смислів, а й проектування образів, у яких ці смисли власне й отримують свою реалізацію.

Логічним завершенням пошуків М. Блека, А. Річардса, а також М. Гестера та П. Рікера стала теорія, яку справедливо називають ядром когнітивної лінгвістики другого покоління [3, с. 31] – теорія Дж. Лакоффа та М. Джонсона (80-ті рр. XX – поч. XXI ст.). У їхніх працях метафора розкрилася як один із провідних механізмів формування мислення й досвіду людини, а конкретніше – як “досвідне осягнення” (*understanding and experiencing*) одного явища в термінах іншого [8, с. 455]. Процес цього осягнення розглядається вченими як “проектування” (*mapping*), що здійснюється між двома взаємодіючими когнітивними структурами – у їхній термінології “сферою-джерелом” (*source domain*) та “сферою-ціллю” (*target domain*) [11, с. 50].

У центрі уваги Дж. Лакоффа та М. Джонсона перебуває концептуальна метафора – найважливіший засіб творення понять. У процесі структурування цієї метафори відбувається проектування більш конкретного, образно обґрунтованого [11, с. 65] змісту сфери джерела в менш конкретну, переважно абстрактного змісту сферу цілі. Зауважимо, що механізм цього проектування конвенційний, тобто спільний, для тієї чи іншої національно-етнічної групи, з чим власне й пов'язується

той факт, що концептуальна метафора традиційно відображається в мові у вигляді сталих, у тому числі ідіоматичних виразів.

Дж. Лакофф та М. Джонсон виділяють три типи концептуальних метафор: *структурні*, *онтологічні* та *орієнтаційні*. Структурні, зокрема, дають можливість використовувати одне високоструктуроване й чітко окреслене поняття для структурування іншого [10, с. 62], наприклад, “життя – це подорож”, “суперечка – це війна” тощо. Орієнтаційні, як вказує назва, пов'язані з відображенням орієнтації людини у просторі [10, с. 15]. Наприклад, “розум зверху, а емоції – знизу”; “консервативність справа, а радикалізм – зліва”. Третій тип концептуальних метафор – онтологічні [10, с. 26]. За допомогою них ідеї, емоції, події, види діяльності та ін. осмислюються в образі матеріальних сутностей та речовин, наприклад, “душа – це вмістилище”, “час – це злодій”.

Крім концептуальної, Дж. Лакофф [9; 11] та Д. В. Гліссон [5] виділяють ще один вид метафори – *образну (image metaphor)*, наприклад: “women – rivers” [11, с. 66]. У процесі проектування цієї метафори відбувається накладення зовнішніх образів [9, с. 22], у результаті чого у свідомості, за Д. В. Гліссоном, відбувається їх візуальне накладання (*visual template*) [5, с. 23]. Питання змісту вихідних образів, які, таким чином, накладаються один на одного, наразі залишається не систематизованим. У когнітивній науці з цього приводу було висловлено суперечливі думки – від ствердження того, що образні метафори не мають образів-схем [7, с. 44] до спроби розширити це поняття практично на всі види конкретних візуальних образів [11, с. 65–68].

Висновки. У цій статті нами було реконструйовано обґрунтування когнітивної сутності метафори, здійснене в рамках сучасних мовознавчих досліджень. З цієї метою ми представили основні ідеї, що так чи інакше пов'язані з розкриттям цього феномена – починаючи від ідеї взаємодіючих когнітивних структур та їх образного змісту і закінчуючи найбільш широкими ідеями концептуального проектування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс; [перевод с английского И. Розиной] // Теория метафоры / [под ред. Н.Д. Арутюновой]. – М.: Прогресс, 1990. – С. 44–67.
2. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте / [отв. ред. В.Н. Телия]. – М.: Наука, 1988. – С. 26–52.
3. Филатова К.Л. Когнитивное исследование зрительной метафоры во французском языке в сопоставлении с русским языком: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Филатова Ксения леонидовна. – Екатеринбург, 2009. – 202 с.
4. Black M. Metaphor / M. Black // Proceedings of the Aristotelian Society. – 1954–1955. – Vol. 55. – P. 273–294.
5. Gleason D.W. The Visual Experience of Image Metaphor: Cognitive Insights into Imagist Figures / D.W. Gleason // Poetics Today. – 2009. – Vol. 30, nr. 3. – P. 423–470.
6. Hester M.B. Metaphor and Aspect Seeing / M.B. Hester // The Journal of Aesthetics and Art Criticism. – 1966. – V. 25-2. – P. 205–212.
7. Kövecses Z. Metaphor: a Practical Introduction / Z. Kövecses. – Oxford: University Press, 2010. – 249 p.
8. Lakoff G. Conceptual Metaphor in Everyday Language / G. Lakoff, M. Johnson // The Journal of Philosophy. – 1980. – V. 77-8. – P. 453–456.
9. Lakoff G. Image Metaphors / G. Lakoff // Metaphor and Symbolic Activity. – 1987. – V. 2(3). – P. 219–222.
10. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1980. – 242 p.
11. Lakoff G. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based On Image-Schemas? / G. Lakoff // Cognitive linguistics. – 1990. – V. 1-1. – P. 39–74.
12. Ricoeur P. The Metaphorical Process as Cognition, Imagination, and Feeling / P. Ricoeur // Critical Inquiry. – 1978. – V. 5, No. 1. – P. 143–159.

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Штибель Н.

Науковий керівник – доц. Лушпинська Л. П.

СИНОНІМ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливою умовою мовленнєвого розвитку молодших школярів є робота над збагаченням й увиразненням їхнього словника, формування вмінь правильно, точно й образно використовувати лексику рідної мови під час продукування власних висловлювань.

Одним із джерел збагачення словникового запасу й увиразнення мовлення школярів є синоніми, які надають мові точності, ясності, барвистості. Саме за допомогою синонімів досягається точність зображення предмета, чіткість висловлення думки, урізноманітнення виражальних засобів мовлення.

Синонімія — величезне багатство мови, одне з найпотужніших джерел мовної і мовленнєвої образності. Стилїстичне використання синонімів дає змогу висловлюватись одночасно точно, і образно; в багатьох випадках надає сказаному, написаному потрібного емоційного навантаження; є показником широких художньо-творчих можливостей мови.

У дослідженнях методистів (К.Б.Бархін, Ф.І.Буслаєв, М.О.Рибнікова, І.І.Срезневський, К.Д.Ушинський) надається велике значення увиразненню мовлення молодших школярів. На важливість використання синонімів як засобу увиразнення мовлення звертали увагу М.С.Рожественський, М.Р.Львов, Т.Г.Рамзаєва. Над проблемою вивчення синонімів у шкільному курсі української мови працювали методисти В.Я.Мельничайко, Л.М.Марченко, М.С.Вашуленко, А.М.Гольдберг та ін.

Однак проблема увиразнення мовлення молодших школярів синонімами ще не знайшла свого повного дослідження в методиці.

Мовленнєві недоліки, яких учні припускаються в усному мовленні та письмових роботах, зумовлені тим, що робота над синонімами в початкових класах проводиться несистематично, від випадку до випадку.

Актуальність дослідження полягає в тому, щоб підвищити ефективність збагачення словника молодших школярів синонімами та вдосконалити вміння застосовувати їх в усному та писемному мовленні.

Мета статті в тому, щоб охарактеризувати систему роботи над синонімом як засобом увиразнення мовлення молодших школярів та (проаналізувавши недоліки у доборі синонімів) запропонувати ефективну систему вправ для роботи над синонімами.

Принцип системного підходу до вивчення української мови знайшов відображення в програмі для початкової школи, розрахованій на чотирирічне навчання, в якій передбачено "практичне ознайомлення молодших школярів з найуживанішими синонімами" [3].

Ознайомлювати дітей з лексичним явищем синонімії (без уживання терміну) розпочинають в 2-му класі під час вивчення розділу "Слово". Другокласники вчать розпізнавати слова близькі за значенням та знаходити їх серед іменників, прикметників, дієслів.

У 3-му класі розширюють уявлення учнів про синоніми, збагачують їхній синонімічний словник. Зокрема, засвоюють термін «синонім», добирають синоніми до різних частин мови й ознайомлюються з роллю синонімів у тексті.

У 4-му класі лексична робота має бути спрямована на збагачення словникового запасу учнів, глибше усвідомлення значеннєвих відтінків слів одного синонімічного ряду, активне і свідоме застосування синонімів у власних зв'язних висловлюваннях [4].

Дотримуючись принципу системного підходу в процесі роботи над синонімами, вчитель має сформувати у дітей такі уміння:

- розрізняти в мовленні близькі за значенням слова;
- самостійно добирати синоніми;
- замінювати в тексті те чи інше слово відповідним синонімом;
- самостійно вживати в готовому тексті дібране синонімічне слово;
- самостійно вибирати зі свого лексичного запасу найвлучніші і найдоречніші для висловлювання власної думки синоніми і використовувати їх під час продукування власного мовлення.

Робота над синонімами повинна проводитись систематично і планомірно. Вона має розвивати в школярів навички уникати повторення тих самих слів, одноманітності викладу. Від уміння з ряду синонімів вибрати одне слово, яке б найповніше передавало думку, залежить правильність, точність, образність вислову [1].

Недоцільно обмежувати роботу добором синонімів до окремого слова, як це часто роблять деякі вчителі. Якщо учні звикають лише до таких вправ, вони запам'ятовують відповідні пари схожих за змістом слів або навчаються формально пов'язувати такі слова, але не вміють користуватися синонімами у власній мові.

Недоліки в доборі учнями синонімів виникають ще й тому, що дітям важко: 1) встановлювати диференційовані зв'язки між відомими словами; 2) при доборі одночасно враховувати різні сторони слова; 3) відхилити одне слово, яке міцніше пов'язане в досвіді з даним, і вжити потрібне слово.

Ми вважаємо, що вказані недоліки будуть усуватися скоріше, якщо вчитель буде використовувати в роботі над синонімами різноманітні вправи, які, залежно від мети, можна розподілити на кілька груп:

I. Вправи на виявлення близьких за значенням слів у пропонованих учителем (чи в підручнику) текстах, пояснення значень і відтінків у значеннях цих слів.

Наприклад:

Продовжте синонімічний ряд.

- *Абетка, ... (алфавіт, азбука, ...).*
- *Іде, ... (плентається, шкутильгає, шкандибав, ...).*
- *Говорить, ... (базікає, розказує, розмовляє, ...).*
- *Думає ... (метує, розмірковує, гадає, ...).*

До цієї групи вправ належать і вправи:

- на вибір і групування слів, близьких за значенням;
- на виявлення стилістичної доцільності використання синонімів у тексті;
- на розташування синонімів за ступенем зростання чи зменшення вияву ознаки (складання синонімічних рядів).

II. Вправи на добір синонімів, які можуть слугувати заміною поданому, і з'ясування відповідних відтінків значень, виявлення різниці в їхньому вживанні.

Наприклад:

Виберіть із поданих у дужках слів найбільш вдале. Вставте його у вірш замість крапок.

- *Хто вона?*
- *Прийшла до нас бабуся*
- *У білому кожусі.*
- *Поля ... (одягла причепурила, прибрала)*
- *Пухнастим снігом вкрила.*
- *Відгадайте, хто вона*
- *Ця бабуся чепурна? (Зима)*

Виконуючи з дітьми такі вправи, учитель повинен домагатися, щоб школярі осмислено обирали слово, яке є найвлучнішим, найдоречнішим для конкретного випадку.

До цього типу вправ належать:

- вправи на самостійний добір синонімів до поданого слова;
- вправи на заміну синонімів у словосполученнях і реченнях;
- вправи на вибір одного з поданих синонімів для точного поєднання їх з іншими словами в реченні.

III. Вправи на використання синонімів у власному мовленні.

Такі вправи є головною метою вивчення синонімічних слів. Вони мають на меті формування навичок самостійного добору слів із власного лексичного запасу і використання їх у власному мовленні.

Наприклад:

Відредагуйте текст, використовуючи синоніми.

– *Мишко любить ходити до дідуся в гості. Дідусь завжди з радістю зустрічає Мишка. Дідусь пригощає Мишка смачними яблуками, грушками, цілющим медом.*

– *Мишко із задоволенням працює у дідусевому саду. Мишко може і води бджілкам-трудівницям налити, і суху гілочку на яблуньці зрізати.*

– *Радіє дідусь – славний помічник росте!*

До таких вправ належить:

- використання синонімів під час доповнення речень чи текстів (у разі утруднень можна подати для довідки синоніми, з яких учні мають вибрати потрібні);
- самостійне складання текстів із використанням синонімів (за малюнком, опорними словами тощо);
- редагування речень із метою усунення повторів того самого слова або вживання споріднених слів;
- стилістичне редагування текстів за допомогою використання синонімів.

Отже, опанування синонімами як засобом вираження мовлення можливе лише у практичній діяльності. З цією метою науковці створили різноманітні вправи для роботи із синонімами, які полегшують сприймання і засвоєння їх дітьми. Нами проаналізовані вправи для роботи над синонімами, кожна з яких лише певною мірою забезпечує отримання знань у практичній роботі. Проте лише використання системи вправ дозволить виправити недоліки у мовленні молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика викладання української мови: навчальний посібник / [Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І. та ін.; за наук. ред. С.І. Дорошенка]. – 2-е вид., перероб. і допов. — К.: Вища школа, 1992. — 398 с.
2. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [за наук. ред. М.С. Вашуленка]. — К.: Літера ЛТД, 2012. — 364с.
3. Навчальна програма. Українська мова 1-4 кл. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/01_ukr.pdf.
4. Пономарьова К. І. Щоб влучне слово підібрати, синоніми потрібно знати/ К. Пономарьова // Учитель початкової школи. — 2015. — №4. — С.10—14.
5. Седеревічене А.О. 100 завдань з лексики : методичний посібник / А.О.Седеревічене. — Біла Церква: КОІПОПК, 2012. — 60 с.

Шеліга Н.

Науковий керівник – проф. Радчук Г. К.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Початок систематичного навчання в школі є стресовою ситуацією в житті дитини, оскільки пов'язано з необхідністю адаптуватися до нових мікросоціальних умов. Цей процес супроводжується різноманітними зрушеннями у функціональному стані і значною мірою зачіпає психоемоційну сферу. В учнів початкової школи змінюється соціальне оточення, нові умови навчання й виховання висувають високі вимоги до інтелектуального та особистісного розвитку, до рівня сформованості в дітей навчальних знань, умінь, навичок. Якщо навколишнє середовище ставить перед особистістю молодшого школяра такі вимоги, до яких йому важко пристосуватися, виникає загроза дезадаптації.

Тому метою статті є вивчення психологічних особливостей дезадаптації першокласників.

Для визначення поняття «шкільна дезадаптація» насамперед необхідно з'ясувати що таке «шкільна адаптація». У найпоширенішому своєму значенні «шкільна адаптація» розуміється як пристосування дитини до нової системи соціальних умов, відносин, вимог, видів діяльності, режиму життєдіяльності [4].

Як свідчать результати наукових досліджень (М. Бітянова, Г. Бреслав, Г. Бурменська, І. Коробейников, Н. Лусканова, Н. Максимова, Р. Овчарова та ін.), учні відчувають стан дезадаптації при систематичному шкільному навчанні. Посилення явищ дезадаптивного характеру в навчально-виховному процесі пов'язане із збільшенням непередбачуваних критичних ситуацій у повсякденному житті, особливо, як свідчить практика роботи школи, вони загострюються в момент вступу до школи, період первинного засвоєння вимог, які висуває нова соціальна ситуація. З цим пов'язані проблеми важковиховуваності та труднощів у навчанні (І. О. Коробейников, Н. Ю. Максимова); медико-біологічні (Ю. М. В'юнкова, Н. Л. Коновалов, О. Л. Кононко, В. Ларрі, М. Д. Сілвер та ін.) і соціопатичні дисфункції, які ускладнюють процес соціальної адаптації в будь-якому віці (В. І. Гарбузов, О. І. Захаров, Л.П. Пономаренко, А. С. Співаковська, О. В. Хухлаєва та інші). Сьогодні від 15 до 40% дітей відчувають яскраво виявлені психологічні труднощі при адаптації до шкільного життя (Н.В. Вострокнутов, В.О. Гур'єва, Н.М. Заваденко, В.В. Ковальов, Р.В. Овчарова, Т.Ю. Успенська та ін.). Рівень дезадаптації школярів і форми її виявлення коливаються від незначних мотиваційних і поведінкових порушень до повної відмови відвідувати школу. На момент вступу до школи і період первинного засвоєння вимог, які висуває нова соціальна ситуація, зростає поширеність невротичних реакцій, нервово-психічних та соматичних розладів порівняно з дошкільним віком (Ю.Ф. Антропов, В.О. Гур'єва, Н.Т. Дубровинська, Ю.С. Шевченко, та ін.).

Вчені В.Каган, І.Крук, О.Осадько виділяють такі форми шкільної дезадаптації:

1. Несформованість елементів і навичок навчальної діяльності. Первинним наслідком є зниження успішності. Причиною несформованості навчальної діяльності можуть бути як індивідуальні особливості рівня інтелектуального розвитку дитини, так і педагогічна занедбаність, неухвалене ставлення батьків і вчителя до того, як діти опановують прийоми навчальної діяльності, особливо в перші дні перебування в школі.

2. Несформованість у першокласників мотивації навчання, їхня спрямованість на інші види діяльності. Батьки кажуть приблизно так: "Немає інтересу до навчання, йому би грати та грати, пішов до школи з інтересом, а тепер ...". Необхідно розрізняти первинну несформованість мотивації та вторинну, тобто розрідження мотивації навчання під впливом несприятливих факторів. Зовнішні симптоми відсутності навчальної мотивації подібні до симптомів не сформованості навичок навчальної діяльності - недисциплінованість, відставання в навчанні, неухвалність, безвідповідальність, але, як правило, на тлі досить високого рівня пізнавальних здібностей.

3. Нездатність довільної регуляції поведінки, уваги, навчальної діяльності, що виявляються в неорганізованості, неухвалності, залежності від дорослих. Причину недостатнього рівня розвитку довільності поведінки дитини за відсутності первинних порушень найчастіше шукають в особливостях сімейного виховання: це або гіпорпротекція що потурає (уседозволеність, відсутність обмежень і норм), або домінуюча гіперпротекція (повний контроль дій дитини з боку дорослого 4. Невміння

приспосуватися до темпу шкільного життя. Найчастіше це буває у дітей з мінімальною мозковою дисфункцією, у соматично ослаблених. Однак останнє не складає причини соціально-психологічної дезадаптації. Причина може бути в особливостях сімейного виховання, в "теплих" умовах життя дитини. "Типова" непристосованість виявляється по-різному: у тривалому (до пізнього вечора на шкоду прогулянкам) готуванні уроків, іноді у хронічних запізненнях у школу, часто в роздратуванні дитини наприкінці навчального дня, чи навчального тижня [2]

Проведено емпіричне дослідження з першокласниками м. Тернополя. Вибірка становила 55 першокласників. З метою вивчення рівня адаптації використали анкету Н. Лусканової, для діагностики навчальної мотивації застосували методику М. Гінзбурга.

Встановили наступні результати: високий рівень адаптації до школи у 18%, середній – 46%, низький – 27%, шкільна дезадаптація – 9% першокласників. Показники початкової мотивації: навчальний мотив – 31% першокласників, зовнішній мотив – 9%, ігровий мотив – 29%, позиційний мотив – 2%, соціальний мотив – 9%, мотивація на оцінку у 20%.

Отже, шкільна дезадаптація першокласника – це явище, сутність якого проявляється в невідповідності соціопсихологічного та психофізіологічного статусу учня до вимог ситуації життєдіяльності, що не дозволяє дитині адаптуватися до умов шкільного середовища. Перспективою подальших досліджень є створення програми психологічного супроводу дезадаптації першокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амінов Н.А. Діагностика педагогічних здібностей / Н.А. Амінов – М.: Вороніж, 1997. – 38 с.
2. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. 4-е изд., перераб. И дополн. / Гуткина Н.И. – СПб.: Питер, 2004. – 208 с.
3. Заваденко Н. Н. Школьная дезадаптация: психоневрологическое и нейропсихологическое исследование / Н. Н. Заваденко, Н. К. Петрухин, А. С. Мангелис и др. // Вопросы психологии. – 1999. – № 4. – С. 21–28.
4. Захаров А. И. Неврозы у детей и психотерапия / Захаров А. И. – СПб.: Союз, 1998. – 336 с.
5. Лусканова Н.Г. Основные проявления и факторы школьной дезадаптации / Н.Г. Лусканова, И.О. Коробейников // Психология детей с нарушениями и отклонениями в развитии. – СПб.: Питер, 2001. – С. 153–167

Хомин Л.

Науковий керівник – доц. Шпак М. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Сучасні події визначають поступове сходження Української держави до демократичних відносин, що вимагає виховання у громадян високого почуття обов'язку й відповідальності перед собою та іншими. Виховання такої особистості, що є завданням національної концепції освіти, пов'язано із формуванням адекватних віковим та психологічним особливостям особистості механізмів самоконтролю та емоційної саморегуляції. Розв'язання цієї проблеми у період дорослішання ускладнюється тим, що саме підлітки вирізняються неадекватними психогенними реакціями, дезадаптивними вчинками, нескоординованими формами поведінки, що визначає необхідність вивчення феномену емоційного саморегулювання в перехідному віці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема психологічних механізмів емоційної саморегуляції особистості постійно актуалізується вченими різних галузей психологічної науки. Так, аспект регуляції поведінки досліджувався як структурний компонент особистості та її діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, Г. Костюк, С. Рубінштейн). У віковій і педагогічній психології увага дослідників була сконцентрована навколо таких питань саморегуляції, як: сенсомоторна (О. Конопкін, В. Чудновський), вольова (В. Іванніков, В. Селіванов), емоційна (Я. Рейковський, О. Чебикін), мотиваційна (О. Ксенофонтowa, А. Файзуллаєв), моральна (Б. Братусь, П. Якобсон), особистісна (К. Абульханова-Славська, І. Чеснокова). У соціальній психології акцент робиться на вивченні механізмів ціннісної саморегуляції (І. Кон, В. Семенов, В. Ядов). Питання активності людини як суб'єкта емоційної регуляції знаходять висвітлення у працях І. Беха, М. Боришевського, В. Каліна, Г. Костюка, В. Котирло, С. Максименка, М. Савчина, О. Чебикіна. Проте комплексний аналіз розвитку цього психологічного феномену у підлітковому віці не знайшов належного відображення, що й зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є обґрунтування психологічних особливостей емоційної саморегуляції у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У повсякденному житті людина постійно стикається з необхідністю керування емоційними станами та пошуку найбільш ефективних способів емоційної регуляції. Не є винятком і підлітки, для яких емоційна саморегуляція забезпечує гармонійність функціонування різних властивостей особистості. При цьому емоції є обов'язковим, значущим фактором, що багаторазово виявляється у внутрішній регуляції різноманітних видів та форм довільної активності підлітка.

Поняття емоційної саморегуляції до цього часу не отримало чіткого визначення в науковій літературі. Так, з одного боку, емоційну регуляцію вчені розглядають як один із рівнів психічної регуляції діяльності, з іншого – як комплекс психічних властивостей, що забезпечують цілеспрямовану, усвідомлену, опосередковану зміну або подолання актуального емоційного стану.

Л. Аболін визначає емоційну саморегуляцію як складний цілісний процес, що відбувається в єдності раціональних, емоційних і фізіологічних проявів, як сукупність взаємодіючих складних емоційно-пізнавальних ланок, що об'єднуються метою діяльності [1]. За Л. Дикою, саморегуляція є специфічним видом діяльності суб'єкта, яка спрямована на збереження поточного функціонального стану або в разі потреби перетворення його на необхідний для успішного виконання певної професійної діяльності [2]. Емоційну саморегуляцію дослідниця визначає як його самоперетворення засобом впливу на емоційну сферу особистості. О. Саннікова розглядає емоційну регуляцію на поведінковому та діяльнісному рівнях. Останній, якому притаманні сутнісні властивості (усвідомленість, цілеспрямованість, рефлексивність), розглядається саме як емоційна саморегуляція [5].

Слід зазначити, що саморегуляція поведінки у підлітковому віці є інтегративною структурою, яка вміщує інтелектуальні, когнітивні, вольові, емоційні, моральні, властивості та якості. Відповідно «оволодіння саморегуляцією поведінки підлітком дає можливість самостійно приймати рішення, визначати суспільно-значущі цінності, обирати шляхи самоствердження, ставити перед собою цілі й засоби їх досягнення» [3, с. 66]. При цьому головною проблемою є недостатній рівень саморегуляції поведінки підлітків, зумовлений кризою підліткового віку, а негативні зміни в самосвідомості чітко проявляються в манерах поведінки.

Характеризуючи емоційну сферу сучасних підлітків, дослідники (І. Дубровіна, О. Захаров, Г. Крайг, С. Колот, С. Максименко та ін.), перш за все, відзначають, що дітям цього віку властива особлива вразливість, схильність до виникнення підвищеної тривожності, депресивних станів, нейротизму, агресії тощо. Особливості емоційності підлітків виявляються також у розширенні патернів емоційних переживань, збагаченні їх палітри. Якісна структура емоційності підлітка визначається такими емоційними переживаннями, як радість, гумор, гнів, страх, печаль, байдужість [7, с. 39].

Хоча емоційна сфера підлітків характеризується більшою яскравістю, силою, стійкістю, вони частіше відчувають сильні позитивні чи негативні емоції відтак рідше знаходяться в нейтральному стані. Емоції мають тенденцію до «самопідкріплення» (неусвідомлюване бажання зберегти ту чи іншу емоцію), що свідчить про ригідність емоцій підлітка, їх інертність. У цей період виникає підвищена потреба в емоційній насиченості, у прагненні до гострих відчуттів. Вияв емоцій бурхливий і безпосередній, підлітки часто не можуть стримувати радість, гнів [9, с. 12].

Особливістю емоційного реагування підлітків є порівняно швидке виникнення емоційної напруги. В цей період спостерігаються досить часті та тривалі афективні реакції. Особливістю афекту є повне поглинання ним, своєрідне звуження свідомості, коли емоції блокують інтелектуальний процес при цьому відбувається емоційна розрядка у вигляді їх викиду. В підлітків у кризовий період часто спостерігається «афект неадекватності» – емоційна реакція більшої сили, що пов'язано з протиріччям між низькою самооцінкою підлітка і високим рівнем домагань. Характерні риси цього віку – емоційна чутливість, часта і різка зміна настрою, страх глузувань. Під емоційними розладами розуміють афективні порушення, що створюють труднощі у формуванні адекватного образу світу, активної позиції, емоційної стійкості. Емоційні порушення ведуть до дезадаптації поведінки особистості та її життєдіяльності загалом [4, с. 124].

На думку А. Реана, емоційні труднощі – побічні властивості підліткового віку. Існує загальна закономірність, відповідно до якої з рівнем організації й саморегулювання організму підвищується емоційна чутливість, одночасно зростають і можливості психологічного захисту. Різноманітними стають способи вираження емоцій, збільшується тривалість емоційних реакцій, які викликаються короткочасним роздратуванням, і т.д. Якби доросла людина реагувала на всі подразники з безпосередністю дитини, вона би загинула від емоційної нестійкості – адже коло значущих для неї відносин набагато ширше дитячих [5, с. 269]. Однак, як стверджують Д. Хебб і У. Томпсон, «дорослого рятує розвиток ефективних механізмів внутрішнього гальмування й самоконтролю, а також здатність вибірково реагувати на зовнішні впливи. Стаючи старшою, дитина навчається контролювати й придушувати деякі зовнішні прояви переживань, емоції інтеріоризуються, створюючи внутрішні джерела напруження, і одночасно диференціюються» [10, с. 126].

Особливості низької емоційної саморегуляції беруть початок в емоційних розладах підлітків: депресії, страху, тривожності, агресивності, стресу, які мають негативний відтінок. Усі ці порушення супроводяться емоційною нестабільністю, болісними, важкими негативними емоційними переживаннями. Підліток відчуває незадоволеність своїм життям, вважаючи його безрезультативним. Ці причини зумовлюють емоційні відхилення і порушення у підлітків та зниженню емоційної саморегуляції.

Період підліткової кризи додає емоційним розладам особливе забарвлення. Різні патологічні симптоми в цей час мають специфічну динаміку, пов'язану з прискоренням і спотворенням протікання психічних процесів. Емоційні порушення також можуть мати атипові риси у вигляді слабкої

вираженості, «непомітності», прихованості симптомів. Замість пригніченого настрою і скарг на печаль виникають соматоневрологічні симптоми (запаморочення, болі в серці й інших частинах тіла), відхилення в соціальній поведінці [10, с. 152].

Формування емоційної саморегуляції підлітків може бути успішним за умови врахування психологічних особливостей цього вікового періоду. Серед них: негативна або несформована Я-концепція; низька витривалість до труднощів; підвищений егоцентризм; схильність до опору, протесту, неприйняття виховних авторитетів; незрілість моральних переконань; тяжіння до невідомого, ризикованого; криза самоідентифікації; деперсоналізація у сприйнятті себе і навколишнього світу; амбівалентність характеру; загострене тяжіння до дорослішання; прагнення до незалежності та відриву від сім'ї; гіпертрофовані поведінкові реакції: емансипація, об'єднання у неформальні групи тощо.

Висновки. Отже, розвиток психологічних механізмів емоційної саморегуляції необхідно найбільш інтенсивно здійснювати саме у підлітковому віці. Лише саморегуляція забезпечує підлітку можливість критичної оцінки й контролю емоційних переживань, довільної регуляції емоцій, здатності керувати власними діями, вчинками й поведінкою в цілому. Генезис психологічних механізмів емоційної саморегуляції дитини підліткового віку слід розглядати в тісному взаємозв'язку з аналізом мотиваційних складових її поведінки: смислових переживань, провідних потреб і цінностей, установок, що в комплексі характеризують систему суб'єктивно значущого для особистості емоційного ставлення до різних явищ суспільного життя, інших людей, самої себе.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності емпіричного вивчення психологічних особливостей емоційної саморегуляції у підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболин Л. М. Эмоциональная устойчивость и пути ее повышения / Л. М. Аболин // Вопросы психологии. – 1989. – №4. – С. 142–149.
2. Дикая Л. Особенности и эффективность разных форм психической саморегуляции в экстремальных условиях деятельности / Л. Дикая, В. Семькин // Эмоциональная регуляция учебной деятельности / под ред. А. Чебыкина. – М. : [Б.и.], 1987. – С. 15–24.
3. Зарицька В. В. Саморегуляція емоцій в структурі емоційного інтелекту / В. В. Зарицька // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – Серія : Психологія. – Харків : ХНПУ, 2010. – Вип. 35. – С. 66–77.
4. Зейгарник Б. В. Саморегуляция поведения в норме и патологии / Зейгарник Б. В., Холмогорова А. Б., Мазур Е. С. // Психологический журнал. – 1989. – № 2. – С. 121–132.
5. Капитоненко Н. В. Эмоциональная регуляция поведения : области изучения, компоненты и функции / Н. В. Капитоненко // Психологическая наука и образование. – 2007. – №5. – С. 267–274.
6. Кириченко Т. В. Психологічні механізми саморегуляції поведінки підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. В. Кириченко. – К., 2001. – 20 с.
7. Конопкин О. А. Участие эмоций в осознанной регуляции целенаправленной активности человека / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 2006. – №3. – С. 38–48.
8. Наумчик Н. В. К проблеме психической саморегуляции личности / Н.В. Наумчик // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 57–60.
9. Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості в підлітковому та юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук / І.Г.Павлова. – Одеса, 2005. – 19 с.
10. Реана. А. А. Психология подростка : полное руководство / под ред. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 432с.
11. Чунихина Л. В. Формирование способности к эмоциональной саморегуляции у будущих практических психологов в процессе профессиональной подготовки / Л. В. Чунихина // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 5. – С. 27–29.

Терлюк Л.

Науковий керівник – доц. Сімкар В. І.

ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Результати щорічних статистичних досліджень, отриманих різними громадськими та науковими організаціями, аргументовано свідчать про актуальність досліджень проблеми суїцидальної поведінки, в тому числі і в дитячо-підлітковому віці. В той же час, проблема детермінації суїцидальної та антисуїцидальної поведінки, що визначає зміст діяльності з профілактики підліткового суїциду характеризується недостатністю теоретичної та практичної розробки [1]. Аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення досвіду практики розв'язання проблеми самогубства серед підлітків, свідчить про те, що лише через розуміння причин та мотивів які штовхають на самогубство, можлива правильна побудова засобів запобігання суїциду. Проте, нажаль, багато питань теоретичного характеру лишаються на сьогодні недостатньо розробленими та скомпонованими, про що свідчить тенденція до збільшення кількості осіб, які покінчили життя самогубством, особливо серед підлітків та молоді.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливої актуальності набуває проблема суїцидальної поведінки в підлітковому віці. Про загострену екзистенційно важливу для соціогенезу людства актуальність

проблематики йдеться у фундаментальних дослідженнях багатьох учених (А. Адлер, Е. Дюркгейм, В. Роменець, З. Фройд, К. Юнг та ін.). У підлітків із тенденцією до суїцидальності спостерігається своєрідне «викривлення» самосвідомості, тому будь-які різкі фізичні чи психологічні зміни дезінтерують структуру особистості, штовхаючи до самогубства. Про таке йдеться у дослідженнях А. Амбрумової, Я. Гошовського, Ю. Калініної, Н. Короленко, В. Москальця та ін. Проблему підліткового суїциду розглядали у своїх працях такі вчені, як А. Личко, В. Кондрашенко та багато інших.

Про важливість та необхідність вивчення суїцидальної поведінки підлітків, мову ведуть психологи, соціологи та ін. Різні аспекти даної проблеми знайшли відображення в наукових працях педагогів. У своїх працях Г. Гордон, І. Островський, В. Дорошко дослідили особливості впливу віку на суїцидальну спрямованість. О. Моховиков, В. Ларічева особливу увагу у своїх роботах відводять вивченню мотивів суїцидальних тенденцій у підлітковий період розвитку. В дослідженнях учених А. Амбрумової, Л. Постовалова, В. Тихоненко, В. Цупрун, А. Казакова, В. Родіонова, О. Старцевої, В. Цупрун, М. Шайкової висвітлювалися соціально-педагогічні та клініко-психологічні аспекти самогубств в сучасному суспільстві, а також розкривалися методи діагностики та заходи профілактики суїцидальної поведінки. Т. Мішина, Т. Самохіна, Є. Врона, Н. Рагінова у своїх працях проводили паралель між типами внутрісімейного спілкування та соціально-психологічної дезадаптації дитини як основної детермінанти суїцидальної поведінки.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми суїцидальної поведінки у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суїцид – явище, досить поширене в українському суспільстві. На жаль, ця тенденція досить поширена серед дітей підліткового віку. Класичне визначення суїциду дав Е. Дюркгейм. За його трактуванням, самогубством називається «кожен смертний випадок, який безпосередньо або опосередковано є результатом позитивного або негативного вчинку, скоєного самим постраждалим, якщо він знав про його результати» [10, с. 19]. Е. Дюркгейм не розглядав самогубство як прояв психічної або органічної патології, а досліджував причини цього явища всередині суспільства. Соціолог вважав, що чинник, який спонукає до самогубства має не психологічний, а соціальний характер. Він пов'язував самовбивчий акт із зовнішніми причинами, з порушенням соціальних зв'язків, тому ретельно досліджував, насамперед, соціальне середовище. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у другій половині ХХ століття самогубства посіли четверте місце у переліку причин смерті взагалі та перше місце серед смерті внаслідок насильницьких дій. Дані статистики свідчать про постійне зростання рівня самогубств і спроб самогубства в останні десятиріччя в усьому світі та в Україні, зокрема. Щорічно понад півмільйона осіб закінчує життя самогубством, а згідно з прогнозом ВООЗ на 2020 рік, – майже 1 530 000 людей на планеті покінчать із собою та ще в 10–20 разів більше здійснять спроби самогубства. Саме це визначило розробку та здійснення національних програм з боротьби із зростанням аутоагресивної поведінки і втілення заходів з її превенції [11, с. 19].

За даними досліджень з проблем суїциду, відомо, що підлітки скоюють самогубство частіше дорослих, чоловіки втричі частіше за жінок (хоча жінки здійснюють в 4 рази більше спроб самогубства). Відомо, що підлітки піддаються більшому ризику вчинити самогубство через специфічні ситуації, в яких вони опинилися, і специфічні проблеми, які перед ними стоять. Дослідниками встановлено, що акт самогубства зазвичай обумовлений цілим рядом факторів: соціальних, економічних, політичних, філософських, психологічних, релігійних тощо. Але в цілому рівень самогубств і його динаміка виступають важливими індикаторами соціального благополуччя того чи іншого соціального середовища, а також показниками психічного та духовного здоров'я суспільства. Визначено, хто перебуває в зоні підвищеного суїцидального ризику: депресивні підлітки; підлітки, що зловживають алкоголем і наркотиками; підлітки, які або здійснювали суїцидальну спробу, або були свідками того, як учинив суїцид хтось з членів сім'ї; обдаровані підлітки; підлітки з поганою успішністю в школі; вагітні дівчатка; підлітки – жертви насильства; підлітки в кризовій ситуації [3].

Незважаючи на очевидну унікальність кожного випадку, суїцид має ряд загальних характеристик. Суїцидальна поведінка, як правило, супроводжується стресогенним характером життєвої ситуації і фрустрацією провідних потреб. Для суїцидента характерні: нестерпність страждань, пошук виходу із ситуації, переживання безнадійності ситуації і власної безпорадності, аутоагресія, амбівалентне ставлення особи до суїциду, спотворення сприймання реальності – зацікленість на проблемі, «тунельний зір». Усе це призводить до звуження вибору, до втечі в «суїцид». Науковці виокремлюють типи суїцидальної поведінки: демонстративна, афектна та істинна [11, 10–11]. Демонстративна суїцидальна поведінка простежується, коли підліток має на меті вплинути на оточуючих, щоб позбавитися неприємностей, викликати жаль, співчуття, просто привернути до себе увагу. Справжньою причиною найчастіше виявляється вражене самолюбство, втрата цінної для підлітка уваги, страх упасти в очах оточуючих, особливо однолітків. Іншою причиною демонстративного суїциду може стати необхідність виплутатися із серйозної ситуації, уникнути покарання, викликати співчуття. У деяких дітей суїцидальні наміри можуть мати характер суїцидального шантажу. Часто причиною демонстративного суїциду у деяких підлітків стають ревності до об'єкта свого захоплення (закоханості). Афектна суїцидальна поведінка: іноді суїцидальні демонстрації можуть бути наслідком реакції на гострі афектні ситуації. Такі «афекти» у підлітка часто викликані ударами по самолюбству, приниженням в очах оточуючих, втратою надій. Справжня суїцидальна поведінка: результат обдуманого рішення піти з життя. Можливі численні спалахи суїцидальних

думок без здійснення певних спроб. Вони зазвичай можуть з'являтися, коли життя завдає ударів по «слабких місцях», особливо якщо водночас виникають уявлення про власну неповноцінність, і в критичних ситуаціях можуть мати справді суїцидальний характер. Суїцидальні дії здійснюються під впливом ланцюга невдач, розчарувань, а останньою краплею може стати якийсь нікчемний привід.

Виділяють три види суїциду у підлітків: достеменний (коли людина дійсно хоче себе вбити); афективний (з переважанням емоційного моменту); демонстративний (самогубство як спосіб привернути увагу до своєї особи). Перший, в основному, характерний для хлопчиків, другий і третій – для дівчаток. Причому, «достеменний» суїцид «вдається» самогубцям. У відсотках на «достеменний» суїцид припадає 10% усіх підліткових суїцидів, на «демонстративний» – 90% [14, с. 18]. Відповідно до досліджень О. Єфімова, підлітки «групи суїцидального ризику» порівняно з «тими, хто бажає жити», менше читають книжок, значно менше грають у комп'ютерні ігри, менше відвідують гуртки за інтересами, проте вільний час проводять переважно на вулиці та біля телевізора. Щодо критерію фрустрації потреб спілкування з оточенням, то ті, хто становить «групу ризику», мають значно більше проблем у спілкуванні не лише з батьками, але й з однолітками. Серед «тих, хто втрачає бажання жити», більше дітей, не задоволених реалізацією матеріальних і духовних потреб у власній родині, ніж у групі «благополучних». До того ж серед «тих, хто не бажає жити», більший відсоток таких, що їм батьки не дають грошей, і тих, хто вважає, що одягається гірше за інших [11, с. 95–96]. Отже, загалом «ті, хто не бажає жити», більше не задоволені своїм матеріальним становищем, ніж «ті, хто бажають жити», для них батьки не є прикладом ні в соціальному, ні в професійному аспекті. До образу майбутнього представники «групи ризику» ставляться з острахом або байдуже. Несподіваним для дослідників виявилось й те, що у «групі ризику» досить велика кількість відмінників. Водночас багато й тих, хто навчається на «задовільно». Щодо інтересів у читанні книжок, цікаво, що представники «групи ризику» менше люблять казки, а більше – фантастику, детективи; за статевими ознаками – серед них більше дівчаток, ніж хлопців. Від 20 до 25% підліткових самогубств відбуваються в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Імпульсивність збільшує ймовірність реалізації суїцидальних думок, при цьому поєднання імпульсивності, алкоголізму (або наркотичної залежності) і відчаю особливо небезпечно. Така комбінація найбільш часто зустрічається у підлітків [14, с. 19].

З безлічі різних соціальних чинників суїцидальних вчинків серед підлітків і дітей можна виділити такі: особисто-сімейні конфлікти (несправедливе ставлення з боку родичів і оточуючих, розлучення і конфлікти батьків, перешкода до задоволення потреб, самотність, невдаче кохання, брак уваги з боку близьких та оточуючих); стан психічного здоров'я (реальні конфлікти у здорових осіб, патологічні мотивування, обумовлені розладами психічної діяльності); стан фізичного здоров'я (соматичні захворювання, фізичні страждання); конфлікти, пов'язані з антисоціальною поведінкою суїцидента (побоювання судової відповідальності, боязнь покарання або ганьби); конфлікти в навчальній або професійній сфері (неспроможність, невдачі в навчанні, падіння престижу, несправедливі вимоги); матеріально-побутові труднощі тощо. [3, с. 43–44]. Властива періоду становлення особи самовпевненість у поєднанні із вказаними рисами породжує відчуття безвиходу, фатальності конфлікту, загострює переживання відчаю і самотності. При такому внутрішньому стані навіть незначний стрес може призвести до небезпеки суїциду підлітка. Підлітки, які проявили небажання жити, мають вищий інтелектуальний рівень розвитку. Щодо успішності в навчанні, більше підлітків, які навчаються на «задовільно», ніж у групі «благополучних». У підгрупі «депресивних» більше тих, хто вчиться на «добре» і «відмінно» [6]. В результаті дії стресових ситуацій може виникнути психічний розлад – депресія, при цьому в підлітків спостерігаються такі емоційні порушення: соматичні скарги; втрата апетиту або навпаки – надмірний вияв його; раптові приступи гніву, часто спричинені дрібницями; абсолютна байдужість до свого зовнішнього вигляду; постійне відчуття непотрібності (покинутості), самотності, відчуженості, некорисності, провини; вияв нудьги у звичному оточенні, погіршення якості навчання; уникнення контактів, зокрема з батьками, родичами, друзями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Акт самогубства в підлітковому віці стимулюється багатьма факторами: соціальними, економічними, політичними, філософськими, психологічними, релігійними. Крім того на актуалізацію суїцидальної поведінки можуть впливати як зовнішні (соціальне середовище) так і внутрішні фактори. Суїцид – це акт індивідуально-особистісний. Напруженість життєвого простору підлітків – і хлопців і дівчат – загострюється високими соціальними очікуваннями і вимогами, що ставляться до них дорослими, на фоні неминучої «девальвації» референтного статусу дорослого разом з вираженою тенденцією до емансипації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності емпіричного вивчення особливостей суїцидальної поведінки у підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долгова В.И. Суицидальное поведение подростков [Электронный ресурс] / В.И. Долгова. – Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/110635>
2. Амбрумова А. Г. Социально-психологическая дезадаптация и профилактика суицида / А. Г. Амбрумова // Вопросы психологии. – 2010. – № 4. – С. 25–29.
3. Амбрумова А. Г. Диагностика и профилактика суицидального поведения детей и подростков / А. Г. Амбрумова. – М. : Смысл, 2003. – 150 с.
4. Амбрумова А. Г. Когда психологический кризис ведет к самоубийству / А. Г. Амбрумова. – М. : Знание, 1999. – 216 с.

5. Багдасаров Л. М. Психологія і педагогіка : курс лекцій / Л. М. Багдасаров. – Суми : СВАКУ, 1996. – 141 с.
6. Барабанщиков А. В. Психология подростка : учебник / Барабанщиков А. В., Давыдов В. П., Утлык С. П. – М. : Владос, 1996. – 240 с.
7. Вашека Т. В. Діагностика та профілактика суїцидальної поведінки в підлітковому віці / Т. В. Вашека // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 6. – С. 64–66..
8. Довлатянц О. О. Роль біологічних і соціальних факторів у суїцидальній поведінці підлітків / О. О. Довлатянц. – Харків, 2004. – 250 с.
9. Дюркгейм Е. Самогубство : соціологічне дослідження / Дюркгейм Е.; пер. з фр. Л. Кононович. – К. : Основи, 1998. – 519 с.
10. Єфімов О. Є. Суїцидальна поведінка : деякі соціально-психологічні аспекти / О. Є. Єфімов – Харків, 2000 – 290 с.
11. Єфімов О. Є. Суїцидальна поведінка : деякі соціально-психологічні аспекти / Єфімов О. Є. – Харків, 2000 – 290 с.
12. Иванов, В. Защита от суицида / В. Иванов // Независимое военное обозрение. – 2011. – № 42. – С. 10–12.
13. Караяни А.Г. Прикладная психология / Караяни А.Г., Сыромятников И.В. – СПб. : Питер, 2006. – 480 с. 36
14. Кобильченко В. Проблема суїциду / В. Кобильченко // Психологія суїцидальної поведінки, корекція, профілактика : збірник наук. праць / за ред. С.І. Яковенка. – К. : РВВКІВС, 2000. – С. 17–21.

Петрик Т.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г. М.

ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ТА ЇЇ АДАПТАЦІЯ ДО ШКОЛИ

Реалії сьогодення вимагають підвищеної уваги науковців до проблеми збереження психологічного здоров'я школярів. У цьому контексті актуальними є роботи з психопрофілактики виникнення емоційного неблагополуччя дитини в умовах освітнього простору шляхом здійснення моніторингу і корекції його параметрів (І.В.Дубровіна). Особливий інтерес викликають дослідження, в яких аналізується проблема організації психологічного супроводу школярів, який зорієнтований на створення в освітньому середовищі умов для кооперації всіх суб'єктів освітнього процесу з метою забезпечення їхнього емоційного благополуччя (К.В.Бурмістрова, М.Р.Бітянова та інші).

Як відомо, молодший шкільний вік характеризується підвищеним ризиком виникнення психосоматичної патології та нервово-психічних зривів дитини, порівняно з дошкільним періодом, що пов'язано з розширенням кола значущих ситуацій, які можуть викликати у неї негативні емоційні переживання. За таких умов у нашому суспільстві дуже гостро постає проблема адаптації дитини та збереження її психічного здоров'я стало темою нашого дослідження.

Для нашого дослідження важливим є положення про те, що емоційне благополуччя дитини є базовим компонентом, який забезпечує її психологічне здоров'я (О.В. Запорожець, Я.З. Неверович, А.Д. Кошелева та інші), а, відповідно, такі загострені емоційні розлади як дитячий страх, тривожність не можуть розглядатися нормативними показниками психологічного здоров'я дитини (О.І. Захаров).

У сучасній науковій літературі адаптація розглядається на біологічному, психологічному, соціальному і педагогічному рівнях. Роботи Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Лурії, А. Ухтомського, Д. Узнадзе та інших вчених є теоретико-методологічною основою обґрунтування адаптації дитини як психологічного та загально біологічного феномену.

Проблема сутності емоцій і почуттів, їх функцій, з'ясування певних аспектів емоційного розвитку дітей шкільного віку була предметом вивчення багатьох психологів, зокрема Л.С.Виготського, В.К.Вілюнаса, Б.І.Додонова, К.Ізарда О.М.Леоньєва, Г.С.Костюка, Я.Рейковського, С.Л.Рубінштейна, Л.І.Божович, Л.А.Венгера, Г.О.Люблінської та інших.

Метою статті є теоретично розкрити особливості зв'язку між емоційним благополуччям та адаптацією першокласника.

Сучасна школа — це серйозне фізичне, інтелектуальне, психологічне та соціальне навантаження для організму першокласника. Адже ритм його життя повністю змінюється. І якщо з інтелектуальним навантаженням більшість дітей може впоратися, то із соціально-особистісним — зазвичай ні. Аби дитина змогла успішно адаптуватися до умов школи, батьки мають забезпечити формування в неї основи її соціальної компетентності у дошкільному віці, де вибудовується ієрархія мотивів та їх супідрядність. Також окрім батьків, для учня початкової школи головною фігурою соціуму, в який він потрапляє з початком навчання, є педагог. Це вказує на необхідність більш пильної уваги не тільки до формування педагогічних функцій і умінь, а й особистісних характеристик вчителя.

Емоційне благополуччя — одна з базових якостей життя людини, важлива умова збереження фізичного та психічного здоров'я. Його фундамент закладається в дитячому віці та є необхідною умовою розвитку дитини [4, с. 195].

Емоційне благополуччя — це базове почуття емоційного комфорту, що забезпечує довіру й активне ставлення до світу. Воно проявляється в переважному позитивному тлі настрою, у стилі переживання результатів дій, успіхів і невдач, у розвитку пізнавальної мотивації, у ставленні до оцінки дорослого, у розвитку самоконтролю, переживанні сімейної ситуації. Забезпечується емоційне благополуччя проявом турботи дорослого й демонстрацією дитині свого позитивно-емоційного ставлення до неї [2, с.180].

Беззаперечним є факт, що повноцінне психологічне здоров'я дитини може забезпечити лише благополуччя сім'ї. Так, емоційне спілкування з батьками стимулює розвиток емоційної сфери дитини. Проте існує і зворотній вплив - розвинута емоційна сфера визначає характер і ефективність процесу спілкування. Саме за такого взаємовпливу дитина набуває навичок встановлення і продовження контакту в певних ситуаціях, вчиться розпізнавати емоційний стан співрозмовника, порівнюючи його зі своїм. Цей досвід стає допоміжним інструментом у спілкуванні з дорослими та однолітками поза межами сім'ї.

Більш детальний аналіз родинних стосунків дозволив науковцям виділити такі критерії психологічного здоров'я сім'ї дитини:

1. Позитивний психологічний простір родини, який складається з психологічної компетентності членів сім'ї та якості їх взаємин. Це адекватна ступінь емоційного зв'язку між членами родини за відсутності видів негармонійного сімейного виховання. Відповідно, соціально-психологічний клімат сім'ї багато в чому визначається вмінням вирішувати проблеми у сфері взаємовідносин між її членами.

2. Адаптація сімейної системи до вступу дитини до школи. Під соціально-психологічною адаптацією розуміється оволодіння особистістю новою роллю при входженні в нову соціальну групу. Адаптація сімейної системи передбачає адаптацію не тільки дитини, а всієї її родини до соціального оточення школи, узгодження цілей, ціннісних орієнтацій, норм і традицій між усіма учасниками взаємодії.

3. Адекватна взаємодія сім'ї та школи: дитини з однолітками, батьками і педагогами, батьків і педагогів [4].

У психологічних дослідженнях значне місце в питаннях впливу на особливості емоційного самопочуття молодших школярів і формування самооцінки учня відводиться оцінці якості учбової діяльності і поведінки учня з боку вчителя. О.І. Ліпкіна у своїх дослідженнях переконливо доводить, що протягом перших років навчання дитини в школі оцінка вчителя формує її самооцінку, яка потім починає визначати її успішність, самопочуття і бажання ходити до школи [3].

Особистісно зорієнтований тип педагогічної взаємодії також сприяє успішній адаптації дитини до шкільного середовища. Це виявляється в тому, що у маленького учня формується позитивне ставлення до школи й учбової діяльності, а формування внутрішньої позиції школяра не супроводжується збільшенням невротичних проявів. Разом з тим найбільш поширеною причиною виникнення синдрому психогенної шкільної дезадаптації у молодших школярів виступають особливості взаємодії в системі "учень – вчитель" [5].

Перший рік навчання в школі, надзвичайно складний для дитини, оскільки їй необхідно пристосуватися до нових умов життя. Виду діяльності, обов'язків, статусу, оточення. Шкільна адаптація – це пристосування дитини до вимог школи й умов шкільного навчання, які є для неї новими, незвичними порівняно з умовами дитячого садка або сім'ї. Від сприятливості протікання цього процесу залежить не тільки успішність навчальної діяльності, а й комфортність перебування в школі, здоров'я дитини, її позитивне ставлення до оточення.

Пристосування дитини до школи відбувається не відразу. Не день і навіть не тиждень потрібні для того, щоб освоїтися в школі по-справжньому. Це досить тривалий процес, пов'язаний із значним напруженням усіх систем дитячого організму.

Слід наголосити, що процес адаптації дитини до школи та навчання, розглядається вченими в декількох аспектах:

- Фізіологічний – передбачає пристосування першокласника до нового режиму навчання та життя.
- Психологічний – полягає в прийнятті дитиною нової системи вимог, пов'язаної із виконанням навчальної діяльності.

- Соціальний – пов'язується із входженням дитини в учнівський колектив.

Серед умов, які безпосередньо чи опосередковано впливають на протікання процесу адаптації дитини до школи, вчені перераховують наступні:

- позитивне ставлення до дітей зі сторони батьків і педагогів;
- задоволення дитини від спілкування з оточуючим середовищем, суспільством;
- адекватне оцінювання дитиною себе у колективі, свого статусу в групі ровесників;
- функціональна готовність дитини до навчання в школі;
- цілісна й благополучна сім'я;
- гуманістичні методи виховання дитини.

Як бачимо, проблема адаптації дітей до школи є досить розповсюдженою та потребує уваги зі сторони батьків, педагогів а також супроводу психологів. Якщо весь адаптаційний процес першокласника у школі відбуватиметься під психологічним супроводом, відповідно його соціалізація, навчальна успішність будуть більш ефективними.

Для молодшого школяра сфера соціальної взаємодії зі значущими дорослими стає одним із основних чинників, що зумовлює особливості його емоційного благополуччя як базового компонента, який забезпечує адаптацію дитини.

Залежно від ставлення учителя до молодшого школяра у останнього виникає почуття впевненості

або невпевненості в собі і відповідна до модальності цих почуттів – самооцінка. Під впливом оцінки дорослого у дитини формується тип мотивації поведінки і діяльності, виробляється настановлення на досягнення успіху або уникнення невдач. Більшість авторів підкреслюють значення доброзичливого ставлення педагога до дітей для створення продуктивної емоційної атмосфери шкільного середовища. Лише за цієї умови у молодшого школяра формується інтерес до знань. Все це, разом узятє, дає підстави для висновку про те, що особливості взаємин вчителя з молодшими школярами є важливим чинником збереження їхнього психологічного здоров'я.

Збереженню здоров'я дитини сприяє також адаптація до нового соціального оточення школи не тільки дитини, а всієї сімейної системи. Включення дитини до цієї системи, узгодження дій між всіма її учасниками, наявність особистісно зорієнтованого типу педагогічної взаємодії сприяють появі суб'єктивного переживання школярем того, що його люблять, що він значущий для дорослих. Родина є невичерпним джерелом життєвого досвіду, духовних сил, моральності, де дитина проходить процес соціалізації та отримує перші уроки життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптація дітей до школи // Початкова школа. – 2002. – С. 12 – 21.
2. Амонашвили Ш. В школу - с шести лет / Ш. Амонашвили. – Минск: Педагогика, 1986. – 176 с.
3. Гатанов Ю.Б. Психологические особенности влияния стиля педагогической деятельности на мотивацию учения учащихся : Дис. канд. психол. наук / Ю.Б.Гатанов. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 124 с.
4. Давлетбаева З.К. Супружеские отношения как фактор психического здоровья детей дошкольного возраста : Дис. ... канд. психол. наук. / З.К.Давлетбаева. – Самара, 2005. – 191 с.
5. Дубровина И. Рабочая книга школьного психолога / И. Дубровина, М.Акимова, Е. Борисова. – Москва: Просвещение, 1991. – 303 с.
6. Смирнова Е.О. Психология ребенка: от рождения до 7 лет / Е.О.Смирнова. – М., 1994. – 264.

Кубик С.

Науковий керівник – асист. Гончаровська Г.Ф.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка наукової проблеми. Формування толерантності у міжособистісних стосунках і виховання толерантності у підростаючого покоління займає центральне місце та є значущим у багатьох наукових дослідженнях в Україні та за кордоном. Психологічні дослідження аспектів толерантності проводяться у напрямку вивчення толерантності як якості особистості, що в подальшому дозволяє їй успішно взаємодіяти з іншими та надає можливість у майбутньому функціонувати в умовах мультикультурного суспільства. В підлітковому віці центральне місце в житті займає спілкування з товаришами, яке є важливим чинником формування толерантності. Спілкування в цьому віці набуває такої цінності, що нерідко відтісняє на другий план навчання і навіть стосунки з рідними. На сьогоднішній день не достатньо розробленими є підходи щодо вирішення проблеми формування толерантності у підлітків, недостатньо обґрунтованими є психологічні особливості толерантності в підлітків. Інтерес до феномену толерантності у підлітковому віці значно зростає в умовах збільшення кількості підлітків, які мають труднощі у встановленні позитивних контактів, взаємостосунків з ровесниками та батьками, що є результатом впливу різноманітних чинників в процесі соціалізації даної вікової категорії осіб.

Мета статті – теоретично проаналізувати феномен толерантності як загальнолюдської проблеми та розкрити психологічні особливості формування особистості в підлітковому віці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проаналізувавши психологічну літературу, можна сказати, що на проблему толерантності звертали увагу багато таких учених як: Дж. Лорен, Ю. Жмирова, О. Сліпущко, С. У. Гончаренко, А. А. Погодіна, О. Ю. Клепцова, Є. Бистрицький, Е. Гуссерль та інші. Всі вони здійснили певний внесок у розширення ґрунтовних знань про толерантність. Зокрема, Дж.Лорен виокремив типи толерантності: психологічну, правову або юридичну, богословську або догматичну; Ю. Жмиров охарактеризував основні види толерантності: міжособистісна, інтелектуальна, етнічна, конфесійна, міжкультурна, гендерна, сексуальна, медична, вікова, соціальна; О. Ю. Клепцова вказує на своєрідне осмислення проблеми толерантності у філософії, соціології, етиці, психології, медицині, біології, а також в математиці і логіці [4]; С. У. Гончаренко розглядав толерантність як терпимість до чогось, наприклад до чужої позиції, думки тощо [3]; Є. Бистрицький наголошував на кризі класичного та модерного підходів до толерантності, він робить висновок про те, що за сучасних умов толерантність означає можливість знаходження у ситуації паралельного співіснування з усім «інакшим». Він вказував на культурні світи індивідів, тобто на локальний спосіб буття людей, на їхню повсякденність, яка визначає їх поведінку та зв'язки у суспільстві – особисті переживання, розуміння сенсу життя, почуття страху тощо [1]. Значне місце у працях науковців посідає вивчення толерантності в контексті ціннісно-смыслового підходу (Н.А.Асташова, О.А.Бенькова, С.Д.Максименко, Г.У.Солдатова

та ін.); толерантності як категорії взаємин (О.Ю.Клепцова, В.Г.Маралов, В.А.Сатиров); толерантності як особистісної риси (С.К.Бондирева, Д.В.Колесов); міжетнічної толерантності (Н.М.Лебедева, В.М.Павленко, М.І.Пірен, Г.У.Солдатова та ін.). Зокрема, Е. Гуссерль розглядав толерантність залежно від культури, й у зв'язку з цим доводить, що будь-яка стриманість у власних діях виявляється принципово залежною від значення тієї культури, котра є персоніфікованим життєвим світом [7].

Основний зміст виховного процесу загальнолюдських цінностей запропонований В. Караковським, який вважає, що в процесі виховання необхідно звернутись до фундаментальних цінностей, орієнтація на які й повинна народжувати в людині добрі риси, високоморальні потреби та вчинки [6]. Під процесом виховання толерантності мається на увазі створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими, іншими за поглядами чи поведінкою людьми, їхніми співтовариствами, інакше кажучи, співіснування різного. Важливо в основу формування толерантності підлітків у родині закласти навчання їх культурі світу та правам людини. Виховання дітей у родині – важливий обов'язок батьків, завдяки якому реалізується функція родини із соціалізації дитини. Дослідження науковців вказують на те, що велика частина родин здійснює виховання на низькому рівні, неусвідомлено, стихійно, безвідповідально. Дітей виховують, дотримуючись моделей поведінки власних батьків, перекладаючи виховання на школу, не знаючи, що і як треба робити. Поняття «толерантність» включає в себе складне соціопсихологічне явище, яке сьогодні є актуальним об'єктом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік є першим періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сфері особистості підлітка, породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Підлітковий вік охоплює період від 11-12 до 14-15 років, що відповідає середньому шкільному вікові. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані із ламанням попередніх позицій, особливостями активності, інтересів і стосунків дитини. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою у підлітка суб'єктивних труднощів. Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється впливам дорослих, у різних формах проявляє супротив, опір і протест [8]. У підлітковому віці провідними видами діяльності є міжособистісне спілкування з дорослими і ровесниками, суспільно-корисна праця і навчання, що позитивно позначається на розвитку психіки та особистості загалом. Підліток прагне діяти та виглядати як дорослий, саме тому його розвиток супроводжується постійним бажанням бути схожим на дорослого. У підлітковому віці дитина старається зрозуміти, що означає бути дорослими, проводить паралелі між вчинками дорослих і своїми. Дуже часто підлітки хочуть, щоб оточуючі враховували їх думки та бажання.

Характерною особливістю підлітка є посилене прагнення до спілкування з ровесниками, він бажає заслужити повагу і визнання навколишнього оточення. Під час аналізу поведінки та особистісних якостей друзів у підлітка складається система вимог не лише до себе, а й до них. У своїх друзів він цінує принциповість, громадську активність, щирість, чесність. Підлітки не терплять зазнавак, хвальковитості, зверхності у взаємостосунках один з одним чи у спільній діяльності з іншими.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. Цей вік нестабільний, вразливий, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. В підлітковому віці відбувається багато різноманітних змін як в організмі дитини, так і в психіці. У перехідний період процес соціогенезу вищих психічних функцій призводить до нових складних взаємозв'язків між ними. Усі зміни, що відбуваються з підлітком у цей період, стають суттєвими передумовами емоційних змін. В житті підлітка емоції і почуття займають значне місце, про що свідчать особливості їх поведінки [9]. Враховуючи сенситивність підліткового періоду розвитку для становлення самосвідомості низка дослідників (Л.С.Виготський, А.К.Якимович та ін.) припускають, що саме в цьому віці виникає образ «чужого». Поняття про «образ чужого» використовується також як синонім до слова «образ ворога». При аналізі вибору цих понять, можна сказати що вони використовуються як в якості антиподу до слова «свій» [2, с. 45]. Існує протиріччя яке полягає в тому, що «образ чужого» допомагає підлітку усвідомити себе, або ж стати психологічною основою протиправної поведінки.

Доказом цього припущення служать дані, отримані в емпіричному дослідженні російського психолога О.Г. Кравцова [5]. Він виявив, що толерантність і інтолерантність мають різний зміст в залежності від психологічного віку, суб'єкта і відповідно мають різне значення для особистісного розвитку. Для підлітка, наприклад, толерантність і інтолерантність є віковою характеристикою. При цьому толерантність підлітків і толерантність дорослих мають принципово різне психологічне значення. Для підлітка – бути толерантним означає в чомусь йти проти логіки розвитку його психіки і особистості.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – «терпіння») – у загальному розумінні слова, – ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий чинник внаслідок зниження чутливості до його впливу. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих,

які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах [10]. На думку О.Крацова поняття толерантності у всьому його об'ємі характеризує лише особистість дорослої людини. На сьогодні, не дивлячись на різноманітність дослідження щодо феномену толерантності, поки що не виявлені механізми, які сприяють становленню толерантної особистості, немає чітких ознак прояву толерантності в різних вікових періодах, не достатньо визначенні умови розвитку толерантності [5].

Здійснивши загальний аналіз наукових джерел можна зазначити, що визначальними для розвитку толерантності в підлітковому віці є такі чиники:

- *умови*, в яких формується особистість;
- рівень задоволення *потреби* в міжособистісному спілкуванні;
- *ставлення* дорослих до підлітка, та до його бажання бути незалежними і самостійними;
- *взаєморозуміння* з значущими дорослими.

Потреба підлітка в самоствердженні настільки сильна, що для того щоб здобути визнання серед ровесників підліток готовий поступатися своїми поглядами та переконаннями, здійснювати зовсім не толерантні вчинки. Саме тому, можна сказати, що важливість дослідження прояву толерантності в підлітковому віці є важливим наш час. Оскільки, підліток знаходиться в пошуку конструктивних вирішень наявних проблем у особистому житті та міжособистісній взаємодії, то фахівці мають допомогти йому спрямувати свою діяльність на розвиток певних показників толерантності в процесі конкретних заходів групової психологічної роботи.

Висновки. Отже, в нашій роботі ми проаналізували теоретичні аспекти прояву толерантності в підлітковому віці. Формування толерантності в підлітковому віці залежить від того, в яких умовах розвивається особистість, чи повною мірою задоволеною є проблема в міжособистісному спілкуванні та яким є ставлення дорослих до дітей, зокрема до їх бажання бути незалежними і самостійними. Важливим у формуванні толерантності в підлітків є створення відповідних умов для розвитку у них знань про себе, своїх переживань, автономності, вміння налагоджувати взаєморозуміння із значущими дорослими.

Перспективи подальших досліджень. В перспективі плануємо експериментально дослідити психологічні особливості толерантності в підлітковому віці з використанням низки психометричних діагностик, а також розробити тренінгову програму щодо формування толерантності у підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицький Є.К. Конфлікт культур і філософія толерантності /Є.К.Бистрицький// Політична думка К.: – 1997 . – №1. – С. 130-150.
2. Выготский Л.С.Собрание сочинений :В 6 т/Л.С.Выготский. – М.:– 1984. –Т4
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. –К.:Либідь, 1997. – 375с.
4. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности : [учебное пособие для вузов] / Е.Ю.Клепцова. – Академический проект,2004. –176с.
5. Кравцов О.Г. Истоки становления и развития толерантной\интолерантной личности в подростковом возрасте./ О.Г. Кравцов// Мир Психологии № 4. – С. 57-63
6. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В.О. Лекторский// Вопросы философии.1997. – №11. – С.46-55.
7. Матраверс М.Д. Проблемы толерантности в англо-американской философии//Толерантность: материалы летней школы молодых ученых «Россия – Запад: философские основания социокультурной толерантности» – Екатеринбург; под.ред. М.Б. Хомякова; ч.1. – Екатеринбург: узд-во Уральск.у-та, 2001. – С.3
8. Наш проблемный подросток [учебн.пособие / научн. ред. Л.А.Регуш.] – СПб.: Союз, 1999 – 144 с.
9. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416с.

Карпа І.

Науковий керівник – асист. Шевченко О.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальними стратегічними напрямками модернізації суспільних відносин в гендерному аспекті стали Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) та Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009). Також загальновизнано, що статева приналежність тісно пов'язана із гендерною ідентичністю особистості. Гендерна ідентичність передбачає статеву самоідентифікацію людини і є однією з найістотніших ролієвих ідентичностей. Тому для дослідження обрано юнацький вік – час, коли суб'єкт прагне розширити й уточнити зміст свого Я. Цей віковий період є важливим етапом становлення гендерної ідентичності, бо саме у цьому віці відбувається активне усвідомлення суті своїх ставлень до інших людей та самого себе, розширюється й уточнюється статеве самовизначення. В юнацькому віці, як підкреслюється науковцями, відбувається становлення гендерної ідентичності, яка є внутрішнім переживанням особистістю своєї статевої приналежності, набуттям статевої ролі й уподібненням до неї,

своєрідною єдністю статевого самоусвідомлення і поведінки.

Аналіз наукової літератури формує уявлення про сучасний стан розробленості питання гендерної ідентичності в юнацькому віці. Зокрема, методологічні проблеми гендерної педагогіки і психології висвітлені в працях О. Вороніної, В. Гайдено, Г. Гарфінкеля, Е. Гоффмана, В. Кравця, Л. Штильової. Питання введення гендерної складової в освіту дітей різного віку досліджували Ш. Берн, Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Кон, О. Ярська-Смирнова та ін. Особливості формування гендерної ідентичності старшокласників вивчали С. Вихор, Л. Ковальчук, Л. Яценко та ін. Розвиток гендерної ідентичності в студентської молоді є предметом наукових пошуків І. Іванової, І. Мунтяна, О. Цокур.

У вітчизняній психологічній науці також розглядаються різні аспекти статі як передумови гендерної ідентичності особистості. Так, формуванню статевої свідомості та самосвідомості особистості на різних вікових етапах присвячені праці Т. Бессонової, М. Боришевського, О. Кононко, О. Сухоліснової. Питання розвитку психологічної статі відображені у працях В. Авраменкової, Т. Говорун, О. Кікінежді, Т. Юфєрової. Міжстатеві стосунки в юнацькому віці висвітлено у роботах В. Каган, Л. Мороз. У дослідженнях Ю. Альошиної, Т. Гурлевої, І. Романова вивчалися проблеми статево-рольової ідентичності юнаків і дівчат.

Враховуючи вплив оточення й статево-рольових стереотипів на психіку підростаючого покоління, сім'ю треба розглядати як одну з найбільш значних оптимальних сфер виховання, як важливу детермінанту розвитку статевої ідентичності юнаків і дівчат. Виконуючи певну роль у соціалізації особистості, родина має великі можливості для формування гендерної ідентичності особистості в юнацькому віці (А. Варга, Т. Говорун, В. Каган, І. Кльоцина, Л. Попова, О. Шарган та ін.).

Мета статті полягає у виокремленні психосоціальних та особистісних умов становлення гендерної ідентичності в юнацькому віці.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними потребами суспільства в розвитку гендерної ідентичності особистості і станом міжособистісних, у тому числі внутрішньосімейних стосунків, зорієнтованих на гендерні і статево-рольові стереотипи у вихованні дітей різної статі.

Разом із тим, проблема розвитку гендерної ідентичності в юнацькому віці досліджена недостатньо. Аналіз науково-психологічної літератури, стану розробленості проблеми гендерної ідентичності в юнацькому віці дали змогу виявити суперечності, що мають місце між:

- необхідністю здійснювати розвиток гендерної ідентичності в юнацькому віці і недостатньою готовністю педагогічних і психологічних працівників загальноосвітніх шкіл до його реалізації;
- усталеністю статево-рольових стереотипів в юнацькому віці і новим змістом сучасних взаємовідносин статей.

Актуальними залишаються також питання, під впливом яких чинників відбувається становлення гендерної ідентичності в юнацькому віці, гендерних проблем міжособистісних стосунків та ін. Зокрема, враховуючи, що через сімейні стосунки закладаються основи гендерних перетворень суспільства, залишається не вивченим питання впливу неповної сім'ї на розвиток гендерної ідентичності в юнаків і дівчат.

Істотним чинником розвитку гендерної ідентичності є те, що істотно змінюється становище учнів старшого шкільного віку в сім'ї, у школі й суспільстві, зазнає зміни і їх ставлення до себе самих. Сама назва «старшокласники» говорить про те, що основним видом діяльності в ранній юності продовжує залишатися їх учіння. [5, с. 93].

Взаємовідносини в ранній юності стають складнішими, ніж в підлітковому віці. Одна з особливостей ранньої юності – перебудова взаємин з дорослими. Взаємини з дорослими стають більш рівними і менш конфліктними. Спілкування з дорослими відбувається на рівні довіри. Старшокласники хотіли б бачити в батьках друзів і радників. Школярі потребують допомоги старших. У них виникає особливий інтерес до спілкування з дорослим, оскільки окремі питання вони взагалі не можуть обговорювати з однолітками, тому що їм не вистачає досвіду. В ранньому юнацькому віці переважають такі теми спілкування з дорослими: вибір професії, життєві перспективи, навчання, взаємини з оточуючими, захоплення, питання моралі. Також диференціюються теми, які обговорюються з батьком і матір'ю, залежно від їх компетентності. Старшокласники, незалежно від статі, більш відкриті з матір'ю, ніж з батьком. Спілкування з батьками ділиться на особисте і ділове [6, с. 10].

Важливе місце в розвитку гендерної ідентичності старших школярів посідає середовище ровесників. Для юнацького віку характерна потреба в належності до певної групи, яка часто пов'язана з конформізмом. Разом з тим зростає індивідуалізація спілкування, яка проявляється у вимогливості до друзів. Більше того, дружба є важливою цінністю для старшокласників [3, с. 114]. Спілкування з ровесниками виконує інші функції, ніж спілкування з дорослим. Спілкування з ровесниками носить інтимно-особистісний характер. Взаємини діляться на дружні та товариські. Юнацька дружба виконує функцію психотерапії, підтримки, самоповаги. У цей період зростає вибірковість, відповідно, зменшується кількість друзів. В основі прагнення до дружби лежить потреба в саморозкритті, розумінні іншого і себе іншими. Змістом спілкування з ровесниками є реальне життя: проблеми спільної учбової діяльності, громадська робота, спільне дозвілля, розваги, спорт. У бажанні дружити з ровесником проявляється прагнення до рівноправного спілкування. Для ранньої юності характерною є ідеалізація друзів і самої дружби. Юнацька дружба не тільки схильна до

сповіді, але і дуже емоційна. Часто навіть ті, хто мають друзів, переживають самотність через нездатність виразити у спілкуванні повноту почуттів [1, с. 76].

Для розуміння відмінностей дружби дорослих людей від дружби юнацької важливо знати три моменти: у дорослих відносно завершене формування свідомості; більш розширена і диференційована сфера спілкування і діяльності; з'являються нові інтимні уподобання. У юнаків функція самосвідомості перебуває на першому місці, часто проявляється юнацький егоцентризм, тому виникає потреба в «психологічному дзеркалі», в сповіді, тоді як у дорослих спілкування носить більш предметний характер.

Юність – період самореалізації та стабілізації особистості. У зв'язку з ускладненням самосвідомості ускладнюється ставлення до себе та до інших; загострюється потреба юнацтва зайняти позицію якоїсь соціальної групи; з'являються дорослі ролі і обов'язки. Як стверджує О. Поліщук, «юнаки визначаються з громадянською позицією, обумовленою появою нової соціальної ситуації «Я і суспільство» [2, с. 9].

Центральним новоутворенням в юнацькому віці є особистісне самовизначення – «потреба юнаків зайняти внутрішню позицію дорослої людини, визначити себе в світі, тобто зрозуміти себе і свої можливості разом з усвідомленням себе як члена суспільства, свого місця в житті» [4, с. 143]. Саме тому старший шкільний вік завжди пов'язаний із пошуком відповідей на запитання: «Яким бути?» (морально–особистісний вибір), «Який сенс життя?» (екзистенційний вибір) і «Ким бути?» (професійний вибір). Ці завдання розв'язуються одночасно і взаємозалежно. Внутрішньою суттю цих завдань є рух від дитячої залежності до дорослої відповідальності.

Крім самовизначення, новоутворенням старшого шкільного віку є новий рівень самосвідомості, а саме «відкриття внутрішнього Я, виникнення цілісної концепції Я та цілісного, в основному науково і теологічно обгрунтованого, світогляду» [7, с. 64]. У старшому шкільному віці у розвитку самосвідомості відбуваються суттєві зміни, які характеризують перехід на якісно новий рівень.

Фундаментальними потребами у ранній юності є потреба в самоактуалізації, самореалізації та самовираженні і потреба з'ясування сенсу життя. Як зауважує І. Кон, у цьому віці «на основі зовсім нової соціальної мотивації розвитку відбуваються суттєві зміни у змісті і співвідношенні основних мотиваційних тенденцій» [1, с. 163]. Передусім це виявляється в упорядкуванні системи потреб і світогляду, який формується у них.

Основний чинник гендерної ідентичності старшокласника – відкриття власного світу, яке проявляється в формі переживання своєї індивідуальної цілісності та неповторності. Внутрішній світ стає цінністю. Здійснюється бурхливий розвиток самосвідомості. На думку Е. Еріксона, юнацький вік будується навколо кризи особистісної ідентичності – почуття індивідуальної самототожності, єдності. Індивід знаходиться в процесі нормативної кризи самовизначення, вибирає із варіантів розвитку той єдиний, який може вважати своїм. Рівень ідентичності тісно зв'язаний з індивідуально–особистісними рисами старшокласників [8, с. 183].

Для самоактуалізованого старшокласника характерний глибокий самоаналіз, самооцінка всіх якостей і здібностей. Якщо у підлітковому віці самооцінка визначалася зовнішніми показниками досягнень, то в 16 років з'являються власні критерії значущості. Школярі оцінюють себе з позиції своєї внутрішньої шкали цінностей. Старшокласники більшою мірою розуміють себе, ніж підлітки. Настрій стає більш стійким і усвідомленим. Самооцінка стає вищою, ніж у підлітковому віці, зростає самоповага, виникає почуття власної гідності, відбувається стабілізація особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусак Н.І. Інноваційні форми і методи орієнтації старшокласників на створення повноцінної сім'ї / Н.І. Гусак // Наукові записки. Вип. IX. – X. : Основа, 2012. – С. 89–98.
2. Іванцова А. К. Про работу с проблемными семьями / А.К. Иванцова // Воспитание школьника. – 2013. – №10. – С. 18–20.
3. Каган В.Е. Семейные и полоролевые установки у подростков / В.Е. Каган // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С. 54–61.
4. Козлов А.В. Особенности полоролевой идентичности юношей с разными уровнями удовлетворенности отношениями с отцом / А.В. Козлов // Наук. студії із соц. та політ. психології : зб. ст. – К. : Ін-т соц. та політ. психології АПН України, 2007. – Вип. 17(20). – С. 77–82.
5. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2003. – 748 с.
6. Нугаева О.Г. Определение понятия «нарушения гендерной идентификации» / О.Г. Нугаева // Совершенствование коррекционно–развивающей работы с детьми в специальных учреждениях / под ред. В.В. Коркунова. – Екатеринбург, 2002. – С. 23–31.
7. Петровский В.А. Отчуждение как феномен детско–родительских отношений / Петровский В.А., Полевая М.В. // Вопросы психологии. – 2011. – №1. – С. 19–26.
8. Смирнова Е. О. Структура и динамика родительских отношений / Смирнова Е. О., Быкова М. В. // Вопросы психологии. – 2009. – №6. – С. 3–14.

Чорна Х.

Науковий керівник – доц. Чорна І.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО–НЕОБХІДНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. У сучасних умовах психологія охоплює майже всі сфери діяльності людей, психологічні знання використовуються в медицині, політиці, економіці, культурі на виробництві та в освіті, а професія психолога набуває у наш час все більшої популярності, щороку збільшується кількість випускників психологічних факультетів нашої країни, зростає потреба у спеціалістах–психологах, які працюють у різних галузях психологічної практики, що обумовлює підвищення вимог до професійної підготовки та освіти майбутнього психолога.

Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, самореалізацію та самоактуалізацію.

Однією із актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка майбутнього психолога, професійні вміння якого відповідали б актуальним потребам суспільства. Саме для цього в рамках процесу професійного розвитку у ВНЗ майбутній спеціаліст повинен оволодіти цілою системою умінь та навичок для виконання психодіагностичної, психокорекційної, психопрофілактичної, тренінгової, профорієнтаційної, консультативної, психотерапевтичної роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему професійного становлення та розвитку особистості фахівця висвітлювали у своїх працях, як вітчизняні (О. Асмолов, Л. Захарова, Е. Зеєр, С. Климов, Т. Кудрявцев, М. Левченко, Б. Ломов, А. Маркова, С. Максименко, Л. Мітіна, В. Шадріков, І. Чорна та ін.), так і зарубіжні вчені (Е. Гінцберг, Г. Ебінгауз, Г. Мюнстенберг, Ф. Парсонс, Е. Роу, Д. Супер та ін.).

Загалом, у психологічній літературі щодо проблеми підготовки майбутніх психологів висвітлюються такі її аспекти: визначення сутності професійного розвитку особистості (Б. Ананьєв, Г. Балл, Е. Зеєр, Л. Мітіна, М. Пряжников, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.); дослідження професійного розвитку психолога (Г. Абрамова, І. Вачков, М. Обозов та ін.); спеціальні здібності та професійно важливі якості майбутніх психологів (М. Амінов, Н. Бачманова, І. Гриншпун, Є. Климов, І. Мартинюк, М. Обозов, Р. Овчарова та ін.), виявлення детермінант професіогенезу майбутніх психологів на етапі фахової підготовки (В. Бочелюк, Л. Шнейдер та ін.). Також з метою підвищення якості професійного розвитку майбутнього психолога на етапі професійної підготовки вченими були розроблені та впроваджені методи: особистісно орієнтованої освіти (О. Асмолов, В. Давидов, А. Деркач, Є. Ісаєв, В. Петровський, В. Слободчиков та ін.), психолого-педагогічної підтримки (О. Газман, І. Дубровіна та ін.).

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми розвитку професійно– необхідних якостей майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Шадріков надає два тлумачення професійних якостей, зокрема: 1) професійні якості – «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності й успішність освоєння цієї діяльності». До них він відносить здібності, які не вичерпують усього об'єму професійних якостей. 2) система професійних якостей – це ті внутрішні умови, через які переломлюються зовнішні дії і вимоги до діяльності (Шадріков В. Д., 1994).

В. Бодров трактує поняття “професійно важливі якості” як сукупність психологічних якостей особистості, а також цілий ряд фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, які визначають успішність навчання і реальної діяльності. Конкретний перелік цих якостей для кожної професійної діяльності специфічний (за їх складом, за необхідним ступенем вираженості, за характером взаємозв'язку між ними) і визначається за результатами психологічного аналізу діяльності та складання її професіограм і психограм” [2].

А. Маркова вважає професійні якості передумовою професійної діяльності, які удосконалюються, шліфуються в процесі діяльності, виступаючи її новоутворенням [4].

М. Обозов характеризує професійно важливі якості майбутнього психолога, визначає такі риси: контактність, динамічність і гнучкість поведінки, емоційна стриманість та терплячість, високий рівень загальної культури поведінки, професійний такт, основою якого є дотримання професійних стандартів поведінки, вміння спільно з клієнтом аналізувати складну ситуацію, ґрунтовне знання основ конфліктології [5, с.87].

До основних професійно важливих якостей, необхідних для будь-якої спеціалізації професійної діяльності психолога, дослідниками виокремлюються такі якості, як комунікативність, організаторські здібності, відповідальність, бажання допомогти іншим, емпатія, емоційна стійкість, терпимість, здатність зрозуміти іншого, позитивна Я-концепція, інтелект, творче мислення [9].

В. Панок виокремлює як найважливіші якості в структурі особистості психолога особистісний сенс, а також його життєві та світоглядні позиції[6].

Е. Зеєр виділив психологічні якості фахівця, що визначають продуктивність (якість) діяльності, а саме: спостережливість, образну й рухову пам'ять, просторову уяву, уважність, емоційну стійкість,

витривалість, наполегливість, цілеспрямованість, самоконтроль (Зеєр Э. Ф., 2005).

У моделі Р. Кеттела, що визначає «рівняння ефективності» психолога на основі 16-факторного опитувальника, бажано, аби психолог, незалежно від спеціалізації, мав такі якості:

1. Емпатія. Ця якість полягає у безоціночному прийнятті клієнта таким, який він є, в спрямованості на інтереси клієнта при відсутності домінування (мотивації влади), в умінні слухати, в умінні побачити проблеми клієнта його очима, краще відчувати і зрозуміти їх.

2. Спрямованість на проблему, тобто на допомогу клієнту (мотивація психологічної допомоги в поєднанні з певною мірою альтруїзму). Якщо людина прийшла в психологію для розв'язання власних психологічних проблем (егоцентрична мотивація), то вона здебільшого не тільки не зможе зрозуміти та розділити проблеми клієнта, а переосмислити свої власні.

3. Доброзичливість та низька агресивність. Вони необхідні для встановлення довірливого спілкування, зменшення ризику зашкодити клієнту.

4. Гнучкість мислення необхідна психологу, щоб не замикатися на помилкових версіях та висновках, а вміти щоразу перебудувати як модель психологічної картини клієнта, так і стратегію її формування, коли цього вимагатимуть об'єктивні дані.

5. Творча інтуїція. Далеко не в усіх випадках психологу вдається зробити висновки на основі логічного аналізу даних. Часто йому доводиться діяти в ситуаціях, коли одних даних явно не вистачає, інших, навпаки, надто багато, або вони дуже суперечливі. Де безсилий логічний аналіз, там може допомогти інтуїтивний пошук, який у поєднанні з досвідом і знаннями перетворюється в сильний інструмент психологічного дослідження [1].

О. Р. Фонарьов пропонує чотири рівні професійно важливих якостей: 1) діяльнісні та поведінкові якості; 2) індивідуально-психологічні якості; 3) соціально-психологічна характеристика; 4) морально-психологічні (моральні якості) характеристики [7].

Отже, під професійно важливими якостями варто розуміти якості суб'єкта, які відносяться до процесу професійної діяльності і забезпечують ефективність її виконання. Із цієї точки зору професійно важливими якостями можуть виступати властивості нервової системи, властивості психічних процесів, особистісні особливості, характеристики спрямованості, знання і переконання (Шадриков В. Д., 1994). Також, можна стверджувати, що активність під час професійного навчання – головний фактор змін та розвитку професійно важливих якостей. Тобто професійно-навчальна діяльність є простором для розвитку й вдосконалення наявних якостей та утворення нових.

З метою діагностики професійно – необхідних якостей майбутнього психолога ми використовували профдіагностичний комплекс, зокрема, для визначення рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей –методику КОЗ. Обсяг вибірки 27?? студентів другого курсу спеціальності 053 «Психологія» Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Таблиця 1

Рівень розвитку комунікативних здібностей у студентів психологів

Рівень	А. к.	У%
Дуже високий		30
Високий		11
Середній		19
Нижче середнього		14
Низький		26
Всього:	27	100

Таблиця 2

Рівень розвитку організаторських здібностей у студентів психологів

Рівень	А. к.	У%
Дуже високий		23
Високий		26
Середній		11
Нижче середнього		14
Низький		26
Всього:	27	100

У 40 % опитаних низький та нижче середнього рівень комунікативних здібностей. Ця категорія майбутніх психологів віддає перевагу обмеженому колу спілкування, відчуває труднощі під час встановлення нових контактів з клієнтами та колегами, їм складно вступати у контакти з новими людьми та налагоджувати якісні комунікативні зв'язки.

19 % респондентів має середній рівень комунікативних здібностей. Вони комунікабельні, можуть

легко налагоджувати комунікативні відносини з суб'єктами професійного спілкування.

У 41 % респондентів встановлено високий та дуже високий рівень комунікативної компетентності. Ці студенти у процесі спілкування проявляють ініціативу, легко вирішують складні питання.

Організаторські здібності майбутніх психологів характеризують здатність організовувати себе та інших. У 40 % респондентів низький та нижче середнього рівень організаторських здібностей. У цих особистостей відсутня ініціатива, вони намагаються уникати самостійного прийняття рішень.

11% студентів має середній рівень організаторських здібностей. Ця категорія майбутніх психологів у екстремальних ситуаціях здатна організувати себе і переконати співрозмовника в прийнятті будь-якого рішення.

Студенти з високим та дуже високим рівнем організаторських здібностей (49 %) в складних ситуаціях здатні приймати самостійні рішення. Вони самостійно шукають такі справи, які могли б задовольнити їх потреби в комунікативній та організаторській діяльності.

Враховуючи професійну діяльність психолога, важливість наявності комунікативних знань та вмінь у майбутніх спеціалістів, зазначені характеристики потребують уваги та актуалізації, оскільки свідчать як про низьку мотивацію спілкування, так і про недостатній рівень сформованості таких комунікативних якостей як уважність до співрозмовника, діалогічна манера спілкування, можливість отримувати задоволення від спілкування, намагання задовольнити потреби співрозмовника у процесі спілкування тощо. Професійна комунікативна діяльність психологів повинна бути орієнтована на клієнта. У зв'язку з цим очевидно стає проблема розвитку і вдосконалення рівня теоретичної і практичної комунікативної підготовки майбутніх психологів.

Отже, у більшості студентів, високий та дуже високий рівень організаторських та комунікативних здібностей.

Висновок: Таким чином, професійно – необхідні якості є складовою основою професійної компетентності та майстерності, так як вони є передумовою оволодіння професійною діяльністю, з одного боку, а з іншого, вони формуються і удосконалюються в ході діяльності і становлять новоутворення особистості майбутнього психолога. До основних груп професійно – необхідних якостей випускників ВНЗ доцільно відносити: психофізіологічні, моральні, інтелектуальні, мотиваційні та комунікативні якості. Слід пам'ятати, що процес професійного становлення складний та багатогранний. Він вимагає як від викладача ВНЗ, так і від студента складної роботи над розвитком системи професійно важливих якостей, знань, умінь, навичок.

Засобами діагностики виявлено, що у більшості студентів, високий та дуже високим рівнем організаторських та комунікативних здібностей, проте є категорія студентів, у яких низький та нижче середнього рівень комунікативних та організаторських здібностей. Що дає нам підстави стверджувати про необхідність розробки програми корекційних занять для розвитку професійно–необхідних якостей майбутнього психолога.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в діагностичному вивченні психологічних особливостей розвитку професійно–необхідних якостей майбутнього психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. – 4-е изд., перераб. и доп. – / Г. Абрамова. - Екатеринбург: Деловая книга, 1999. – 512 с.
2. Бодров В. Психология профессиональной пригодности./ В. Бодров. – М.: ПЭРСЭ, 2001. – 356с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2005. – 336 с. 4.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 238 с.
5. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. / Н.Н. Обозов – К.: Лыбидь, 1990. –192 с.
6. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В.Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. — 1998. — № 4. — С. 5–7
7. Фонарєв А. Р. Психологические особенности личностного становления профессионала. – М.: изтво НПО «МОДЕК», 2005. – 560 с.
8. Шадриков В. Проблемы системного анализа профессиональной деятельности./ В. Шадриков. – М.: Изд.-во «Наука», 1982. – 185 с.
9. Методика використання психолого-педагогічних засобів практичної підготовки психологів до профорієнтаційної роботи в школі / І.М.Чорна // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: 36. наукових праць. — К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013.— С.203—208.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ ТА АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, що у свою чергу породжує тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Зростання агресивних тенденцій у підлітковому середовищі відображає одну із щонайгостріших можна сказати соціальних проблем нашого суспільства. Агресивність може бути причиною різних форм насильства, частота яких у сучасному світі не знижується, так що агресію відносять до числа найбільш серйозних проблем, що стоять сьогодні перед людством. Надмірна тривожність – одна із причин емоційних розладів, що знижують адаптивне функціонування.

Тривога може розглядатися як особистісна риса, що виявляється в постійній схильності до переживань тривоги в самих різних життєвих ситуаціях, вона характеризується станом несвідомого страху, невизначеним відчуттям загрози. Підліток, схильний до такого стану, постійно знаходиться в настороженому і пригніченому настрої, у нього виникають труднощі у контактах з однолітками. Конфлікти завжди були, є і будуть невід'ємною частиною людського життя. Вони пронизують усі прошарки населення, людей різного віку та статусу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури показав, що питання тривожності вивчалось такими вченими, як Г. Айзенк, Б. Вяткін, К. Еріксон, А. Захаров, Н. Махоні, У. Морган, Ю. Пахомов, Ю. Ханін, Е. Соколов, Ч. Спілбергер, які багато років досліджували явище тривожності як емоційного стану та її вплив на соціалізацію молоді особистості. Дослідження проблеми агресії на фундаментально-теоретичному і на прикладному рівнях займалися психологи різних шкіл та напрямів (Р. Ардрі, А. Бандура, А. Х. Басс, Л. Берковіц, Р. А. Берон, Д. Долорд, Д. Зільман, К. Лоренц, Н. Е. Міллер, Д. Тедеші, Р. Фельсон, С. Фешбах, З. Фрейд та ін.). Розробці практичної сторони агресії у підлітковому періоді присвячені праці ряду зарубіжних і вітчизняних науковців: К. Додж, М. Каплан, К. С. Лебединська, Ю. Б. Можгинський, А. Патерсон, М. М. Райська, А. І. Стаценко, Г. Е. Сухарева Р. Хусман та ін. Однак, ґрунтовних досліджень психологічних особливостей агресивності у підлітковому віці та умов її подолання на сьогоднішній день немає.

Мета: дослідити особливості прояву тривожності і агресивності у дітей підліткового віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підлітковий вік є переломним періодом в житті людини. Саме в цей період відбувається прагнення до почуття дорослості, що не завжди є усвідомленим. Провідною діяльністю в цей період є інтимно-особистісне спілкування з ровесниками. Особливістю такого спілкування є те, що воно відбувається під впливом психофізіологічних особливостей підлітка, зокрема, це фізіологічні зміни віку, потреба в руховій активності, яка часто сприймається дорослими як свідоме порушення дисципліни, що ускладнює взаємостосунки з батьками, вихователями, провокує одних підлітків на протест, інших – на замкнутість, скритність.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. Цей вік нестабільний, вразливий, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля.

В підлітковому віці відбувається багато різноманітних змін як в організмі дитини, так і в психіці. У перехідний період процес соціогенезу вищих психічних функцій призводить до нових складних взаємозв'язків між ними. Усі зміни, що відбуваються з підлітком у цей період, стають суттєвими передумовами емоційних змін. В житті підлітка емоції і почуття займають значне місце, про що свідчать особливості їх поведінки [1].

Важливою новою якістю учнів підліткового віку є самостійність у постановці складних цілей і можливість підпорядковувати їм свої дії і поведінку. Це пов'язано з новою фазою у розвитку волі підлітка. Розширення загального кругозору та пізнавальних інтересів, розвиток мотивації досягнення успіху та уникнення невдач, можливість з власної ініціативи підбирати захоплення, прагнення цілеспрямовано займатися самовихованням – всі ці явища сприяють розвитку в цьому віці таких вольових якостей, як ініціативність, рішучість, витримка, самоконтроль [2].

Таким чином, можна відзначити, що підлітковий вік є дуже важливим для кожної людини. Цей вік вважається найскладнішим періодом людського життя, а психічна напруженість, що узгоджується з формуванням цілісності особистості підлітка, залежить як від психофізичного дозрівання, особистої біографії, так і від суперечностей суспільної ідеології та духовної атмосфери суспільства.

Велике значення для успішного навчання підлітка в школі має психічне здоров'я, тобто стан психологічного, фізичного та соціального благополуччя. Основою складності підліткового віку є швидкий темп змін, що відбуваються в цьому періоді. Підліток переживає за свою

зовнішність, за те як його оцінять однолітки, що і слугує передумовою виникнення тривожності.

Вперше виділив і акцентував стан неспокою, тривоги З. Фрейд. Він охарактеризував даний стан як емоційне переживання очікування і невизначеності, відчуття безпорадності. А. М. Прихожан вважає, що тривожність – це переживання емоційного дискомфорту, передчуття загрозливої небезпеки, вираження не задоволення значущих потреб людини, актуальних при ситуативному переживанні тривоги.

Основою формування тривожності є незадоволені соціогенні потреби, і відбувається це на всіх етапах розвитку, починаючи з дитячого віку. Причинами, що провокують тривожність є стресові ситуації (внутрішні та зовнішні) [3].

Таким чином, в підлітковому віці тривожність виникає і закріплюється як стійке особистісне утворення на основі головної потреби в цей період, в задовольняючому, стійкому відношенні до себе. Внутрішній конфлікт, що відображає суперечності в «Я-концепції», у відношенні до себе, продовжує грати центральну роль у виникненні і закріпленні тривожності надалі, причому на кожному етапі в нього включаються ті аспекти «Я», які найбільш значущі в цей період [4].

Проблема агресії є однією з найбільш гострих та актуальних. А. Басс стверджує, що агресія – це будь-яка поведінка, що містить загрозу або що наносить шкоду іншим [5].

Агресія в підлітковому віці проявляється насамперед у агресивній поведінці в школі, на вулиці, вдома. Це можуть бути як фізично агресивна поведінка, так і вербальне вираження агресивності (грубі слова), в меншій мірі агресія виражена у відношенні до неживих предметів, але все ж, якщо придивитися вона існує, і сама прихована форма агресії-аутоагресія – це агресія проти себе, найнебезпечніша з підліткових агресій, саме з нею в майбутньому виникає величезна кількість психологічних проблем [6].

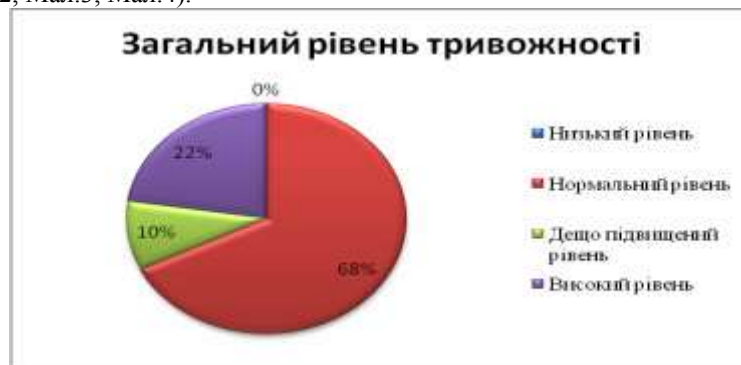
Е. Фромм визначає агресію як заподіяння шкоди не тільки живому, але і будь-якому неживому об'єкту. Агресивна поведінка людини є, насамперед, реакцією на фізичний і психічний дискомфорт, стреси, фрустрації. З. Фрейд пов'язує агресивність з потягом до смерті. Агресивність, на його думку, є якийсь постійно присутній у організмі рухливий імпульс, зумовлений самою природою людини. Це інстинкт або саморуйнування, або руйнації іншого індивіда [7].

Говорячи про причини агресії потрібно враховувати, що агресія - неоднорідна за своєю природою. Виділяють різні типи та види агресії. По - перше, розрізняють реактивну і спонтанну агресію. Ряд важливих відмінностей зазначив С. Фешбах, розмежувавши один від одного експресивну, ворожу та інструментальну агресію. Експресивна агресія є мимовільний вибух гніву і люті, нецілеспрямованістю і швидко припиняється, причому джерело порушення спокою не обов'язково піддається нападу. Найбільш важливо розрізнення ворожою і інструментальною агресії. Метою першої є головним чином нанесення шкоди іншому, у той час як друга спрямована на досягнення мети нейтрального характеру, а агресія використовується при цьому лише в якості засобу.

Агресивні підлітки вирізняються деякими загальними рисами. До таких рис відноситься бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, вузькість і нестійкість інтересів. Разом із тим серед агресивних підлітків зустрічаються і діти добре інтелектуально і соціально розвинені. У них агресивність виступає засобом підняття престижу, демонстрації своєї самостійності, дорослості.

Таким чином, агресія у підлітковому віці є однією з найбільш гострих та актуальних проблем. Підліток, який прагне відчувати себе дорослим, також використовує у своїй поведінці різноманітні соціальні ролі. Тому поведінка і спілкування підлітка може набувати неадекватних форм вияву і сприймання інших. Але варто зважати, що всі потреби в цей час формуються під впливом фізіологічних змін організму і новоутворень підліткового віку.

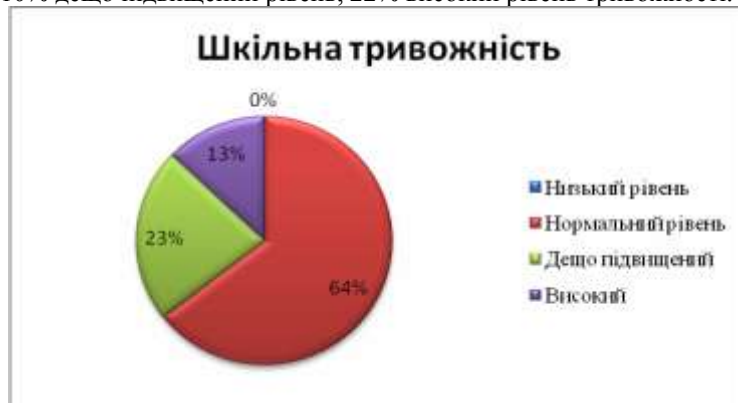
Для виявлення рівня тривожності у підлітковому віці ми використали методику «Шкала тривожності Кондаша», дослідження проведе на базі Тернопільської експериментально комплексної школи мистецтв і. І. Герети, вибірка становить 31 учень. Результати дослідження дали змогу зробити такі висновки (Мал.1, Мал.2, Мал.3, Мал.4).

Мал. 1.1. Загальний рівень тривожності

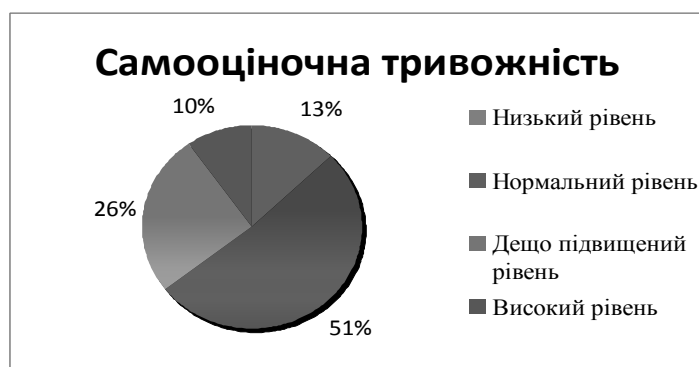
За допомогою даного дослідження ми визначили, що 68 % учнів мають нормальний рівень

шкільної тривожності, 10% дещо підвищений рівень, 22% високий рівень тривожності.

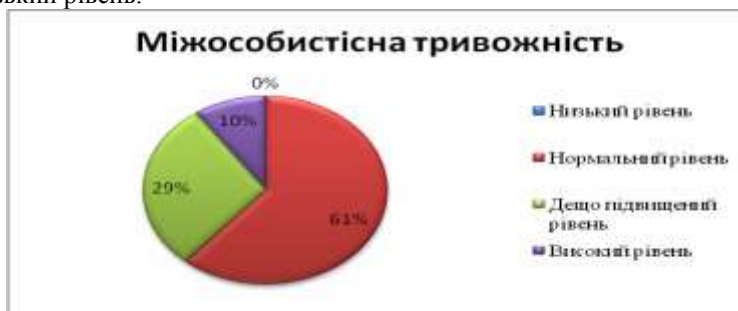
Мал. 1.2. Шкала тривожності

У 64% учнів встановлено нормальний рівень шкільної тривожності. У 23% дещо підвищений, у 13% високий.

Мал. 1.3. Самооціночна тривожність

Самооціночна тривожність у 51% має нормальний рівень, у 28% підвищений рівень, 10% високий рівень, у 13% учнів низький рівень.

Мал. 1.4. Міжособистісна тривожність

У 61% встановлено нормальний рівень міжособистісної тривожності, у 29% на дещо підвищеному рівні, у 10% високий рівень.

Отже, більшість учнів класу має нормальний та дещо підвищений та високий рівень тривожності.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз наукової літератури дав нам змогу проаналізувати особливості прояву тривожності та агресивності у підлітків. Засобами діагностики виявлено, що у більшості учнів класу проявляється нормальний рівень тривожності, проте є категорія дітей, у яких встановлено високий та дещо підвищений рівень тривожності. Що дає нам підстави стверджувати про необхідність розробки та проведення програми корекційних занять для зниження рівня тривожності у відповідної категорії дітей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в проведенні дослідження агресивності у підлітковому віці та встановленні кореляційного зв'язку між тривожністю та агресивністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наш проблемный подросток: [учебн. пособие / научн. ред. Л.А.Регуш.] – СПб.: Союз, 1999 – 144 с.
2. Ремишидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности / Х. Ремишидт.; [пер. с нем.]. – М.: Мир, 1994. – 320 с.
3. Чорна І.М. Психолого-педагогічна профілактика девіантної поведінки: метод. посіб./ І.М.Чорна. – Тернопіль

Вид-во ТНПУ, 2012.—56с.

4. Кле М. Психология подростка / М. Кле.; [пер. с фр.]. – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.
5. Доллард Д. Фрустрация и агрессия / Д. Доллард, Н. Э. Миллер. – М., 1939. – С 89.
6. Креч Д. Нравственность, агрессия, справедливость // Элементы психологии. Хрестоматия / Уклад. Д. Креч, Р. Кратчфилд, Н. Ливсон. – М, 1992. – С. 68 – 69.
7. Анцупов А. Я. Конфликтология: [учебник для вузов.]. / А. Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 507 с.

Лукасевич В.

Науковий керівник – доц. Чорна І.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

Постановка проблеми. Одне із найважливіших завдань психолога чи керівництва тієї чи іншої організації є створення позитивного психологічного клімату в колективі. На даний момент ця проблема набула особливо важливого значення, адже ми увійшли у інформаційну епоху, яка характеризується великою кількістю нових знань, які людина повинна переробляти щохвилини.

Кожна людина знаходиться у певному колективі: чи то сім'я, чи то робота. І для комфортного і продуктивного функціонування, яке принесе людині задоволення, а підприємству процвітання в колективі повинен панувати позитивний психологічний клімат.

Педагогічний колектив є специфічною організацією, адже його позитивне налаштування впливає не тільки на членів які до нього входять, але і на дітей яких вони навчають. Тому для гармонійного розвитку майбутнього покоління і позитивної психологічної атмосфери педагогів, потрібно працювати над психологічним кліматом колективу.

Таким чином, наявність позитивного психологічного клімату в колективі - один з показників його зрілості, результат клопіткої і постійної праці керівництва і психолога.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивченням даної проблеми займалося багато вчених, серед яких можна виділити: Паригін Б., Мансуров М., Буєв П., Ложкін Г., Мід М., Даллард Дж., Міллер Н., Сірс Р., Шепель В., Френч Т. та ін. Що стосується України, психологічний клімат досліджували Сасіна Л., Виноградов Г., Воднік В. та багато інших.

Людина живе, розвивається і діє у групі. У колективі й під його впливом відбувається становлення особистості – складається її спрямованість, формуються суспільна активність, воля, створюються умови для саморегуляції та розвитку здібностей. Об'єднання людей у реальні групи може ґрунтуватися на спільності їхньої діяльності, зумовленою єдністю потреб, інтересів, прагненням досягти якихось значущих результатів. Вищою формою організації групи є колектив [5].

Мета: теоретичне дослідження значення позитивного психологічного клімату в педагогічному колективі та обґрунтування методів його корекції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Колектив - це різновид соціальної спільноти та сукупність індивідів, які певним чином взаємодіють одне з одним, усвідомлюють свою приналежність до даної спільноти та визнаються його членами з точки зору інших. На відміну від інших соціальних спільнот колектив характеризується наступними основними рисами: стійкою взаємодією, яка сприяє міцності та стабільності його існування в просторі та в часі; чітко вираженою однорідністю складу, тобто наявністю ознак, які властиві колективу; відносно високим ступенем згуртованості на підставі єдності поглядів, настанов, позицій членів колективу; структурованістю - певною мірою чіткості та конкретності розподілу функцій, прав та обов'язків, відповідальності між членами колективу; організованістю, тобто упорядкованістю, підпорядкуванням колективу певному порядку виконання спільної колективної життєдіяльності; відкритістю, тобто готовністю до прийняття нових членів [5].

Виділяють три основні види психологічного клімату:

- із позитивною спрямованістю (сприятливий);
- із негативною спрямованістю (несприятливий);
- із нейтральною спрямованістю (нейтральний).

Для визначення клімату в колективі застосовують такі методи: спостереження; соціометричне дослідження; тестування; анкетування, інш..

Одним із напрямків реформування освіти, передбачених законами України “Про освіту” та “Про загальну середню освіту” і національною програмою “Освіта. Україна XXI століття” є створення умов для професійної діяльності педагогічних працівників, забезпечення їх високого статусу в суспільстві, що вимагає сьогодні від адміністрації навчального закладу докласти максимум зусиль на покращення психологічного клімату в колективі школи.

Основними факторами, що впливають на формування соціально-

- психологічного клімату в школі є;
- зміст праці та ступінь задоволення нею;

- умови праці і побуту та задоволеність ними;
- ступінь задоволення характером міжособистісних стосунків педагогів з дітьми;
- стиль керівництва, особистість керівника та задоволеність ними [2, с. 40].

Особливість педагогічної праці полягає в тому, що індивідуальні знання, зусилля й досвід дають ефективний результат лише за умови їх узгодження з діями всього педагогічного колективу, підтримки керівними органами, спрямування на досягнення єдиної мети. Колектив з високим рівнем моральної та педагогічної культури (особистої та колективної) працює злагоджено, досягаючи високих результатів [3, с. 246-247].

Шляхом формування сприятливого психологічного клімату в колективі школи є:

- вивчення психологічного клімату в колективі (діагностування);
- удосконалення добору, розташування, виховання кадрів, комплектування колективу з урахуванням соціально-психологічної, психологічної сумісності людей;
- удосконалення організації праці на основі принципів НОП;
- постановка перед колективом цікавої, корисної для суспільства та членів колективу мети, досягнення якої потребує напруженої творчої праці;
- гнучке регулювання взаємин у колективі, усунення суперечностей між діловими та особистими стосунками в системі міжособистісних взаємин;
- удосконалення матеріальної бази установи та умов праці і життя членів колективу;
- удосконалення стилю керівництва з урахуванням особливостей колективу та вимог суспільства до установ освіти; удосконалення організаційних форм управління [4, с. 67].

Серед різноманітних факторів, що впливають на працездатність людини, найбільший емоційний вплив (позитивний чи негативний) здатні спричинити міжособистісні стосунки в колективі. Причому, має значення не стільки характер стосунків, скільки задоволеність ними кожного працівника.

Важливою умовою є також формування психологічної культури керівників і працівників: оволодіння навичками ділового спілкування, запобігання та розв'язання конфліктів, формування у членів колективу емпатії (як уміння відчувати стан іншої людини і співпереживати з нею) в повсякденному житті та у стресових ситуаціях [2, с. 39-40].

Це досягається за допомогою проведення спеціальних психологічних семінарів, курсів з використанням різноманітних активних форм навчання (ділових ігор, психологічних працівників, тренінгів тощо). У вирішенні цього завдання значна роль належить також психологічним службам будь яких організацій, оскільки реалізація цієї умови дає змогу перетворити процес становлення психологічного клімату у виробничих колективах на двосторонній, у якому, з одного боку, активну участь бере керівник колективу, а з іншого – всі члени колективу, формуючи у себе позитивне ставлення до роботи, своїх колег, до керівника, навчаючись розв'язувати ділові питання насамперед на основі поваги до особистості кожного учасника спільної діяльності, враховуючи його індивідуально-психологічні особливості, тобто реалізуючи гуманістичний підхід у процесі управлінської та фахової діяльності [1, с. 51-52].

Висновки. Таким чином, здійснення керівником та практичним психологом активних дій щодо формування психологічного клімату в колективі та його врахування у здійсненні управлінської діяльності, є важливим напрямом роботи закладу освіти, адже це необхідно не тільки з точки зору оптимізації управлінської праці, а й з точки зору здійснення позитивного психологічного впливу на педагогічних працівників як чинника розвитку колективу за для покращення результату та процесу роботи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні впливу на психологічний клімат педагогічного середовища таких чинників, як стиль керівництва колективом, ціннісних орієнтацій вчителів, бар'єрів педагогічного спілкування тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алехина О. Е. Стимулювання розвитку працівників організації / О. Е. Алехина // Управління персоналом. 2002. – № 1. – С. 50-52.
2. Молочко М. В. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату як передумови ефективної діяльності педагогічного колективу дошкільного закладу / М. В. Молочко // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 6. – Вінниця: РВВ ДП "Державна картографічна фабрика", 2002. – С. 36-40.
3. Молочко М. В. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу / М. В. Молочко // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред. кол. Гузій (відп. ред.) та ін. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 6. – С. 246-252.
4. Немов Р. В. Книга 3 "Психодіагностика" / Р. В. Немов. – М.: Владос, 2003. – 94 с.

КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ ЯК ПОФЕСІЙНО НЕОБХІДНІ У РОБОТІ МАЙБУТНІХ МЕДСЕСТЕР

Постановка проблеми. Характер суспільних змін, що відбуваються в Україні, суперечності та проблеми сучасного складного періоду, які переживає соціум, впливають на процес професійного становлення медичних працівників, оскільки своєрідне поєднання труднощів, спричинених, з одного боку, їхньою об'єктивною складністю й динамічністю, а з іншого, соціально-економічними негараздами створює у багатьох випадках особливо напружені соціально-психологічні ситуації професійної діяльності, що вимагає прояву у медичних працівників необхідних комунікативних якостей.

Вимоги до медичної професії вимагають від медичних працівників вміння ефективно реалізовувати власний комунікативний потенціал у процесі діяльності; не тільки адаптуватися до конкретних ситуацій, але й перетворювати їх, ґрунтуючись на стійкому та адекватному знанні про себе; ставити реальні цілі й досягати їх, адекватно реагуючи на власні успіхи та невдачі; визначати своє місце у системі суспільних взаємин. Тому таким важливим є формування комунікативних якостей майбутніх медичних сестер ще під час освітньо-професійної підготовки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вченими доведено, що формування комунікативних здібностей відкриває нові можливості в розв'язанні проблем подальшого особистого життя. Зокрема, проблему комунікативних здібностей особистості досліджували О. Бодальов, О. Винославська, Н. Гришина, В. А. Кан-Калік, Л. Карамушка, Г. Ковальов, О. Цуканова та ін. Проблеми підготовки медичних сестер присвячено праці В. Лісового, В. Капустник, О. Кравченко, Л. Ольховської, М. Шегедін та ін.

Роль особистості в розвитку власного професіоналізму підкреслюється в працях В. Бодрова, К. Гуревича, Є. Єрмолаєвої, Б. Ломова, В. Шадрикова та ін.

Мета статті: обґрунтування необхідності високого рівня розвитку професійно необхідних комунікативних здібностей у майбутніх медсестер.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства орієнтація на високу результативність та якість праці, максималізм у професійній самореалізації, креативність дозволяють виділити студентство як специфічну соціальну групу. Соціокультурний простір навчального закладу закладає основи формування майбутнього фахівця та допомагає реалізуватися його проявам «самості». Причому цей соціальний простір засвоюється не лише в процесі навчання, але й у вільний від нього час. Підвищення вимог до якісних характеристик майбутнього фахівця викликає необхідність формування соціальних норм і цінностей, а також розвиток професійної комунікації.

Комунікативні здібності охоплюють здатність до побудови таких міжособистісних стосунків, які забезпечують успішність у спілкуванні та психологічну сумісність у різних сферах взаємодії. Ці здібності пов'язані з різними підструктурами особистості та виявляються у навичках суб'єкта вступати в соціальні контакти. Комунікативні здібності містять вміння швидко й адекватно орієнтуватися в умовах комунікативної ситуації, планувати мовленнєвий та змістовний аспекти комунікації, забезпечувати зворотний зв'язок, здатність знаходити відповідні засоби передачі змісту спілкування. Комунікативні здібності визначаються як інтегральні. Їх вивчення пов'язується з проблемами спілкування і взаєморозуміння [3].

Відповідність вимогам соціуму, володіння знаннями про нього найбільш необхідне професіям, діяльність яких відбувається в системі «людина – людина», зокрема у діяльності медичної сестри. Фахівець повинен орієнтуватися у суспільних правилах поведінки, мати відповідний рівень професіоналізму, щоб надавати медичну допомогу належного рівня.

Вдосконалення підготовки медичної сестри та її відповідності соціокультурним умовам відбувається в системі навчання у ВНЗ. Медична освіта утворює певні специфічні можливості для реалізації завдань розвитку комунікативних здібностей студентів. Медицина є поєднанням наукових знань із практично ефективними вміннями, саме тому підготовка медичного працівника вимагає якомога більшої уваги до застосування отриманих у навчальному закладі фахових знань у практичній діяльності. Як доводить Н. Андреева, випускник медичного закладу повинен вміти розв'язувати як типові, так і нестандартні комунікативно-професійні завдання, які виникають під час профілактики, діагностики, лікування та медичної реабілітації. Такі вміння мають бути вбудовані в особистий досвід, набутий медичним працівником у стінах навчального закладу [1, с. 18].

Психологія сестринської справи як система поглядів на відносини між медичною сестрою, пацієнтом, суспільством та навколишнім середовищем заснована на психологічній теорії комунікації. За міжнародними стандартами, психологія сестринської справи, ґрунтуючись на чотирьох основних поняттях (пацієнт, сестринська справа, навколишнє середовище, здоров'я), пов'язана з комунікативними обов'язками медсестри, етичними здобутками, що визначають мету професійної діяльності медичної сестри, серед яких: 1) професіоналізм; 2) здоров'я; 3) незалежність; 4) безпечне навколишнє середовище;

5) людська гідність; 6) турбота [10, с. 28-29].

Реалізувати ідеї комунікативного підходу покликана медична етика як вид професійної етики, що виробляє принципи регулювання взаємостосунків і норм поведінки медичних сестер. Основними цінностями медсестринської етики, на думку О. Кравченко, є милосердя, гуманність, любов і турбота, співчуття, доброзичливість, працьовитість, чемність [8, с. 219]. У навчально-виховний процес ВНЗ впроваджується аксіологічний підхід, який спрямований на формування професійної етики майбутніх медсестер і передбачає гуманістичну орієнтацію освіти, що ґрунтується на набутті соціокультурного досвіду. Відповідно до аксіологічного підходу, людина розглядається як найвища цінність суспільства. З позицій цього підходу медична сестра – це особистість, яка розвивається через оволодіння медичною культурою, медсестринську етику як систему цінностей.

Дослідники Н. Вітюк, Н. Волошина виділяють такі комунікативні характеристики соціально-професійної групи медичних сестер, що сприяють вияву найважливішої якості фахівця, – гендерна, соціально-рольова та інтерактивна. Гендерна характеристика полягає в тому, що професія медсестри традиційно характеризується абсолютною перевагою таких жіночих якостей, які мають схильність проявляти милосердя до дітей, літніх людей, хворих. Соціально-рольова ґрунтується на особистісних якостях медичної сестри і на вивченні досвіду роботи лікувально-профілактичних закладів. Інтерактивна характеристика пов'язана з діяльністю з надання допомоги різновіковим групам пацієнтів, пацієнтам з різним соціальним статусом та багатоаспектним характером взаємостосунків у системі «медсестра – лікар», «медсестра – пацієнт». «Ці характеристики сприяють вияву милосердя в медичних сестер, проте існують і такі, що перешкоджають проявам милосердя. Це психологічні переваження та низькі комунікативні якості фахівця» [2, с. 29-30].

Важливим для удосконалення комунікативної підготовки майбутніх медичних сестер є ступенева підготовка фахівців. Як доводить В. Лісовий, ступеневість в медсестринській освіті створює умови для поглиблення комунікативно-професійної підготовки фахівця і здобуття вищого рівня комунікативної компетенції. Якщо метою програми підготовки молодшої медсестри є засвоєння знань та навичок, необхідних для виконання найзагальніших професійних медсестринських маніпуляцій під керівництвом лікаря, то головне завдання підготовки медсестри-бакалавра полягає в поглибленні знань і вдосконаленні вмінь медичної сестри, а також наданні їй навичок управлінської діяльності та психолого-педагогічної майстерності.

На відміну від молодших фахівців, медсестри-бакалаври одержують більш високу кваліфікацію, а тому мають право працювати на посадах старшої медсестри відділення, головної медичної сестри лікувально-профілактичної установи, помічника сімейного лікаря, асистента стоматолога, викладача сестринської справи. Згідно з наказом МОЗ України «Про передачу деяких функцій лікарів молодшим медичним спеціалістам» № 216-Адм. від 01.09.99, до компетенції медсестер-бакалаврів увійшли 14 функцій амбулаторно-поліклінічної ланки та стаціонарної медичної допомоги, що дозволило розвантажити лікарів від рутинної роботи та розширити самостійні види діяльності медичних сестер [10, с. 209-210].

Процес формування комунікативних здібностей майбутніх медичних сестер, на наш погляд, неможливий без наявності таких психологічних умов:

- створення професійно орієнтованого освітнього середовища;
- постановка проблемних завдань, вирішення яких передбачає педагогічну співпрацю і духовну взаємодію між викладачем і студентами;
- організація спільної освітньої діяльності студентів і викладачів, що сприяє накопиченню та передачі професійного досвіду;
- творчий підхід викладачів до управління процесом самостійної пізнавальної діяльності майбутніх медичних сестер;
- поєднання індивідуальних і колективних навчальних завдань, які стимулюють прояв активності й уміння майбутніх медичних працівників працювати у команді;
- конструювання професійно-медичних ситуацій, що стимулюють формування і застосування на практиці здобутих спеціальних знань, професійних умінь і навичок, розвиток професійної свідомості, культури спілкування майбутніх медичних сестер;
- забезпечення взаємозв'язку медичного навчального закладу з професійним середовищем, посилення професійної спрямованості навчання.

У процесі розвитку комунікативних здібностей майбутніх медичних сестер з переходом на вищі сходинки оволодіння основами професіоналізму у студентів накопичується досвід професійної самореалізації (під час виконання завдань на рівні високих зразків із повсякденної фахової діяльності медичної сестри); відбувається збагачення базових знань, розширення професійної компетентності; виявляються загальні та спеціальні здібності; посилюється мотивація власних навчальних і практичних досягнень у сфері сестринської справи; активізується спрямованість на професійний саморозвиток, формується адекватна самооцінка студентів.

Висновки. Отже, комунікативні здібності – це інтегральні властивості особистості, які ґрунтуються на певних знаннях і проявляються у здатності виконувати ефективну комунікативну діяльність. Характеристиками комунікативних здібностей майбутніх медсестер є їх динамічність, адекватність цілям і завданням процесу професійно орієнтованого спілкування, його необхідність у реалізації у будь-яких проявах. Позитивним аспектом

професійної комунікації є спрямованість на встановлення нових контактів, надання переваги професійно-особистісному спілкуванню, збагачення діалогічного і монологічного мовлення. Негативними ознаками комунікативних здібностей майбутніх медсестер є недостатньо хороший рівень розвитку умінь слухати, високий рівень конформізму, егоцентрична спрямованість, тривожність у спілкуванні з пацієнтами і колегами, що актуалізує проблему цілеспрямованого формування комунікативних здібностей у майбутніх медсестер.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності емпіричної перевірки означених положень у процесі формування комунікативних здібностей у майбутніх медсестер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Н. В. Какой должна быть медсестра? / Н. В. Андреева // Сестринское дело. – 2005. – № 5. – С. 18–20.
2. Вітюк Н.Р. Психолого–педагогічні умови формування комунікативних здібностей в сучасній парадигмі освіти / Н.Р. Вітюк // Актуальні проблеми психології / за ред. С.Д. Максименка. – К.: Інститут психології ім. Г.Костюка, 2001. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 28–35.
3. Волошина Н.В. Особенности коммуникативных способностей личности / Н.В. Волошина // Психолого–педагогічна наука і суспільна ідеологія : матер. методолог. семінару АПН України. – К.: Гнозис, 1998. – С. 301–306.
4. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
5. Ильященко Л.Т. Психология общения и коммуникации / Л.Т. Ильященко // Вопросы психологии. – 2010. – №11. – С. 11–14.
6. Кон И.С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М.: Педагогика, 1989. – 290 с.
7. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О.М. Корніяка. – К.: Міленіум, 2006. – 336 с.
8. Кравченко, О. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у навчально–виховному процесі медичного коледжу: методологічні підходи / О. Кравченко // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – Вип. 38. – С. 218–221.
9. Кравчук С. Психологічні основи комунікації / С. Кравчук // Соціальна психологія. – 2007. – №3 – С. 100–105.
10. Лісовий, В. М. Основи сестринства / В. М. Лісовий, Л. П. Ольховська, В. А. Капустник. – К.: ВСВ «Медицина», 2010. – 558 с.
11. Орбан–Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації : навч. посіб. / Орбан–Лембрик Л.Е. – Чернівці: Книги–ХХІ, 2010. – 528 с.
12. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е.В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2002. – 208 с.
13. Старовойтенко Е.Б. Коммуникативная психология личности : монография / Е.Б. Старовойтенко. – М.: Академ. проект, 2007. – 310 с.

Сенчишин В.

Науковий керівник – доц. Чорна І. М.

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. в теорії і практиці навчання особливо гостро стоїть питання про розвиток творчого мислення учнів. Це пов'язано з тим, що орієнтація навчання у школі на формування в учнів, в основному репродуктивного мислення, призвела до того, що більшість випускників не вміють використовувати отримані в школі знання в нестандартній ситуації, під час розв'язання проблемних завдань у різних сферах суспільного життя.

Проблема розвитку творчого мислення школярів є особливо актуальною у наш час. Адже саме зараз, як ніколи, нашій країні потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення, які вміють творчо мислити. На жаль, сучасна школа ще зберігає застарілий підхід до засвоєння знань. Доволі часто навчання зводиться в основному лише до запам'ятовування і відтворення прийомів дій, типових способів розв'язування завдань. Одноманітне, шаблонне повторення одних і тих же дій знижує потяг до навчання. Діти позбавляються радості відкриття і поступово втрачають здатність до творчості.

Одне із завдань сучасної школи полягає у формуванні в учнів умінь керувати процесами творчості: фантазуванням, розумінням закономірностей, розв'язанням складних проблемних ситуацій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Як показав аналіз літератури, вивченням проблеми творчого мислення займалися видатні вітчизняні та зарубіжні психологи і педагоги, зокрема, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Г.С. Костюк, Г.О. Люблінська, Н.О. Менчинська, В. О. Моляко, М.М. Шадриков, інші..

Дослідники Б.І. Коротяєв, Д.Ф. Ніколенко, А.В. Петровський, М.М. Поспелов, С.Л. Рубінштейн, Л.М. Фрідман зазначали, що визначення таких явищ як творче мислення, пізнавальна діяльність виходять від слова «творити», яке в загальному розумінні означає знаходити та створювати щось таке, що не зустрічалося в минулому досвіді – індивідуальному або суспільному.

А.В. Петровський творче мислення розглядає як процеси, що дозволяють людині вирішувати задачі, які не можуть бути вирішені за допомогою вже відомих людству методів [4, с.29].

С.В.Вереск зазначає, що творче мислення - це процес, в ході якого новий продукт виступає як новий відносно висхідного знання, і є результатом трансформації перероблення останнього [1, с. 17].

Суттєвих результатів було досягнуто у фундаментальних дослідженнях проявів і розвитку

дитячого творчого мислення у відношенні до розвитку і формування логічних структур інтелекту (А.Валлон, Л.В.Занков, Ж.Піаже).

Значного розвитку досягнула система дослідження творчого мислення як становлення і формування творчих розумових дій та операцій, які забезпечують можливості розв'язання творчих завдань "в умі" (П.Я.Гальперін, Н.Ф.Талізін). При цьому розвиток розумових дій чітко представлений на основі психологічних закономірностей інтеріоризації.

Особливо важливі положення щодо формування творчого інтелекту на основі фундаментальних закономірностей становлення мислення як системи логічних структур, були розроблені та реалізовані у концепції розвитку творчого інтелекту дітей [2, с. 32].

Дослідження процесів творчого мислення, як розв'язання творчих проблем, виконані у системі гештальт-психології (М. Вертгеймер, К. Дункер та ін.), а також у вітчизняній психології (В.А. Брушлинський, Я.А.Пономарьов, К.А. Славская, О.А. Тихомиров та ін.), дозволили виявити психологічну структуру творчих проблем, також етапи і деякі психологічні закономірності пошуку і досягнення розв'язання.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі особливостей розвитку творчого мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Творче мислення – це мислення, яке пов'язане зі створенням або відкриттям принципово нового суб'єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей.

Розвиток творчого мислення відбувається в процесі навчання і виховання. Воно формується в процесі взаємодії зі світом, за допомогою оволодіння в процесі навчання змісту матеріальної і духовної культури, мистецтва.

Творче мислення – процес багатосторонній. Тут особливого значення набувають, як соціальні, так і особистісні чинники, зокрема психологічні якості особистості: її характер, сила волі, винахідливість, досвід, інтелект, гострий розум, інтуїція, уява тощо [5, с. 13].

Виявлення, навчання й виховання творчо обдарованих і талановитих дітей є актуальним завданням сучасної вітчизняної освіти. Для його розв'язку необхідні надійні й обґрунтовані методики психодіагностики обдарованості дітей різного віку. Добір і використання діагностичних методик (тестів) для оцінки творчого потенціалу відповідають певному теоретичному розумінню природи, структури й особливостей розвитку творчості.

Наша дослідницька робота включала в себе кілька етапів: підготовчий, діагностичний і заключний, на якому був здійснений аналіз результатів і представлені динамічні показники розвитку творчого мислення молодших школярів і розроблені методичні рекомендації.

На першому етапі, за допомогою анкетних даних, був виявлений рівень розвитку творчих здібностей у учнів.

Дослідження розвитку творчого мислення у молодших школярів здійснювалось нами за допомогою таких психодіагностичних методик: питальник креативності Дж. Рензулі; методика Е.П. Торренса, адаптована А.Н. Вороніним, для діагностики невербальної креативності; методика виявлення графічної гнучкості Е.П. Торренса, методика С. Медника, адаптована А.Н. Вороніним, для діагностики вербальної креативності (Табл.1,Табл.2,Табл.3, Табл.4).

Таблиця 1

Рівень розвитку креативності у молодших школярів

№ п/п	У %	Рівень розвитку	Характеристика
1.	23 %	дуже високий рівень	такі діти є надзвичайно допитливими, постійно задають питання на теми, які їх цікавлять, мають власну думку та висувають велику кількість ідей та нестандартних рішень будь-якої проблеми. Вчителям такі прояви творчого мислення потрібно заохочувати та створювати ситуації, які сприятимуть розвитку креативності у дітей.
2.	19 %	чітко виражений високий рівень	такі діти не бояться бути не схожими на інших, не схильні покладатися на авторитетні думки, мають почуття прекрасного, приділяють увагу естетичним характеристикам речей і явищ.
3.	36 %	середній рівень	такі діти легко адаптуються до ситуації, здатні до конструктивної критики, запальні у суперечках, завзяті та наполегливі у завданнях, які для них цікаві.
4.	22 %	низький та дуже низький рівень	таким дітям властиве стандартне мислення, у виконанні завдань вони орієнтуються на зразок, потребують додаткових підказок. Таким учням необхідно приділяти більше уваги, давати їм окремі завдання, які сприятимуть спонтанному прояву творчого мислення.

Таблиця 2

Рівень розвитку невербальної креативності у молодших школярів

№ п/п	У %	Рівень розвитку	Характеристика
11.	115 %	дуже високий	такі діти здатні краще за інших займатися самостійно, наполегливо та

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

		рівень	завзято вимагають інформації про об'єкти, в умовах шкільного навчання самостійно працюють з літературою, порівняно з однолітками вони краще вміють розкривати відношення між явищами та їх причинами, знаходити спільне в об'єктах, оперувати логічними операціями, систематизувати, класифікувати.
22.	550 %	високий рівень	у таких дітей добре розвинені всі пізнавальні процеси, зокрема уява, вони старанні та наполегливі у своїх діях.
33.	228 %	середній рівень	такі діти дуже добре можуть пристосовуватися до нових обставин, легко встановлюють міжособистісні контакти, у навчальній діяльності є досить успішними.
44.	7 7%	низький рівень	таким дітям важко зосередитись на виконанні даного їм завдання, вони перебувають допомоги зі сторони вчителя та підказок з боку однокласників, мотивація до навчання переважно є низькою.

Таблиця 3

Рівень розвитку вербальної креативності у молодших школярів

№ п/п	У %	Рівень розвитку	Характеристика
1.	67 %	високий рівень	у таких дітей добре розвинена пам'ять, зокрема оперативна, увага, абстрактне мислення, вони надзвичайно допитливі та наполегливі у своїх діях, нестримані у почуттях та емоціях, дуже гостро реагують навіть на найменшу несправедливість.
3.	23 %	середній день	такі діти досить допитливі, комунікабельні, легко встановлюють контакти не лише з однолітками, їм просто потрібна більша мотивація та стимулювання до діяльності.
4.	11 %	низький рівень	такі діти відчують труднощі у спілкуванні з однолітками, у них може бути занижена самооцінка і небажання відвідувати школу, через нерозуміння їх оточуючими. Вчителям та психологам варто більше уваги приділяти такій частині дітей, проводити корекційні вправи і заняття.

Таблиця 4

Рівень розвитку гнучкості побудови графічного образу у молодших школярів

№ п/п	У %	Рівень розвитку	Характеристика
1.	42 %	високий рівень	такі діти схильні креативно мислити, вони не обмежуються заданими вчителями завданнями, а завжди роблять все по-своєму, для прийняття рішення не потребують підказок зі сторони, завжди мають свою думку.
2.	34 %	середній рівень	такі діти не завжди впевнені у правильності своїх рішень, але коли їх стимулюють і хвалять можуть працювати досить продуктивно і творчо.
3.	24 %	низький рівень	діти потребують постійного контролю з боку вчителів за виконанням завдань, підказок, найкраще виконують завдання зі зразка.

Висновки. Проблема розвитку творчого мислення належить до недостатньо вивченої та дослідженої сфери, незважаючи на численні дослідження вітчизняних вчених. Творче мислення – мислення, що дає принципово нове вирішення проблеми, що приводить до нових ідей, відкриттів і рішень, а це процес багатосторонній. Тут особливого значення набувають, як соціальні, так і особистісні чинники, зокрема психологічні якості особистості: її характер, сила волі, винахідливість, досвід, інтелект, гострий розум, інтуїція, уява тощо. Проаналізувавши розвиток креативності окремо у хлопчиків і дівчаток, то можна зробити висновок, що у хлопчиків більше розвинена невербальна креативність, а у дівчаток – вербальна.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці комплексу методик для розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук О. Розвиток у учнів творчого мислення / О. Андрійчук // Психолог. Шкільний світ. – К., 2007. – №18-19. – С.16-23.
2. Давыдов В. В. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студентов пед. Институтів / В.В. Давыдов, Т.В. Драгунова, Л.Б. Ительсон, А.В. Петровский. - М.: Просвещение, 1979. – 288 с.
3. Моляко В.О. Проблемы психологии и творчества и разработка подхода к изучению одарённости / В.О.Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С. 86-96.
4. Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1989. – 280 с.
5. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А.Пonomарев. – М. – 1976. – 307с.

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Чернух Д.

Науковий керівник – доц. Костюк Л. В.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ (1933-1939 РР.)

У першій половині ХХ століття німецька держава двічі спробувала реалізувати план всесвітнього панування – в обох випадках безуспішно. Так, 20 – 30-х роки минулого століття були особливо відповідальними для світового співтовариства, оскільки перед ним стояло визначальне завдання, що полягало у перетворенні Німеччини у “мирну” державу. Однак із світовою економічною кризою було створені сприятливі умови для зародження та розвитку нацистського режиму “Третього Рейху”.

При цьому центральним інститутом, що призвів до встановлення в Німеччині нового фашистського режиму була Націонал-соціалістська робітничка партія Німеччини (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, НСДАП, котра утворилася із Німецькою робітничою партією), що використовуючи недоліки в управлінні післявоєнної Німеччини, зуміла встановити свою абсолютну гегемонію в державі, встановити режим террору та залякування, що визначило історію не лише німецького, але і всіх інших народів Європи.

Метою нашої розвідки є дослідження основних етапів становлення нацистського режиму в Німеччині періоду 1933–1939 рр. Її реалізація передбачає розв’язання наукових **завдань**:

- розкрити особливості встановлення одноосібної влади А. Гітлера;
- проаналізувати основні реформи в промисловості, сільському господарстві, армії, освіті та культурі.

Пропагандистська Німеччина у 1933–1939 рр., за часів керівництва Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини на чолі з Адольфом Гітлером, офіційно отримала назву Німецька імперія. Ставши 30 січня 1933 р. канцлером Німеччини, Адольф Гітлер швидко знищив всю опозицію і можливих суперників та встановив одноосібну владу фюрера.

Саме в цей час в Європі почали поширюватися націоналістичні та диктаторські настрої, котрі тримали в напрузі всю Європу. Так, становлення одноосібної влади А. Гітлера та його прихильників, безперечно, було пов’язане із політичними негараздами Веймарській республіці. Німецькі фашисти отримали владу в результаті вдалої розіграної політичної карти. Якщо їх порівняти із італійськими фашистами, то ті прийшли до влади в результаті шантажу. Нацисти не йшли на Берлін на чолі армії безробітних і “загарбання влади” не було. Порівняно з більшовиками, А. Гітлер не повалив ослаблений уряд, не погрожував голові держави.

Німецька економіка надто хворобливо реагувала на кризу. Ткож німці ще пам’ятали поразку у Першій світовій війні, та не погоджувалися із васальними умовами Версальського договору. На вулицях крайніх лівих та крайніх правих сил, постійно відбувалися сутички на котрі поліція зовсім не реагувала. Керівництво держави зовсім в цей час не контролювало ситуацію. Щодо економіки, то протягом 20-их рр. ХХ ст. Німеччина змушена була сплачувати репарації (були відмінені на Лондонській конференції 1932 р.). Найбільше заворушення у багатьох містах розпочали несподіваними обставинами [1, с. 236].

У серпні 1934 р., після смерті президента Гітербурга, А. Гітлер організував ще один плебіцит, з метою схвалити свій власний злет до нової партійно-державної посади фюрера та рейхсканцлера з повним обсягом надзвичайних повноважень. Цього разу його політичну силу підтримали виборців, хоча порівняно із виборами 1930 р., то на 40 % більше. Фюрер контролював ситуацію, наприкінці свого виходу на вершину він жодного разу не порушив конституції. Людину, особисто відповідальну за Гітлерів успіх, визначити дуже легко. Через чотири роки після згаданих подій Адольф Гітлер прийняв у Берхтсгадені свого колишнього партнера фон Папена. Гітлер сказав: “Пане фон Папене, зробивши мене канцлером, ви уможливили націонал-соціалістичну революцію в Німеччині. Я цього ніколи не забуду”. “Звичайно, мій фюрере”, – відповів Папен [3, с. 278]. Щодо демократичних проявів в політиці нацистів, є різні думки, адже “демократія” має дуже мало власних вартостей: вона така сама добра або лиха, як і принципи народу, що оперує нею. В руках ліберального й толерантного народу вона створить ліберальний і толерантний уряд, а у руках канібалів – уряд канібалів. У Німеччині політична культура у 1933–1934 рр. породила нацистський уряд.

Із приходом до влади, А. Гітлер поступово почав знищувати конкурентів та супротивників. Спершу свою увагу він звернув на соціалістичне крило НСРПН, котре мало певний авторитет серед населення та закликало до “другої, соціалістичної революції”, що мала йти за його власним успіхом. Так, 30 червня 1934 р., у “ніч довгих ножів”, Гітлер закликав нову елітну партійну гвардію СС (SS, Schutzstaffeln, охороні загони) або “чорносорочечників”, вирізати давніше партійне формування

штурмовиків СА (SA, Sturmabteilungen, штурмові загони) або “коричневосорочечників”. Одним ударом, були знищені усі противники Гітлера: Ернест Рем; начальника СА Грегор Штрассер; провідний соціаліст партії генерал фон Шляйхер [4, с. 148].

Фюрер дістався до влади, не маючи жодних грандіозних економічних задумів. Німеччину не треба було так модернізувати, як Росію. Історик Ричард Овері писав: “*Німецька економіка впала між двома стільцями*” [2, с. 346]. Проте невдовзі Гітлер уподобав колективістську економіку та запропонував уже готову схему доктора Г’ялмара Шахта, президента Райхсбанку. Промисловці, котрі надали фінансову допомогу Гітлерові здобути владу, вимагали дій, і він вирішив, що дії відродять упевненість та забезпечать зайнятість. План Шахта поєднував кейнсіанське підпорядкування фінансам із повним державним контролем над промисловістю та сільським господарством. Замість профспілок з’явився Нацистський робітничий фронт, страйки були заборонені. Цей новий корпус, як і його американський відповідник, був спрямований на повну завантаженість виробничих потужностей і на повну зайнятість через фінансовану державою програму створення робочих місць. До найголовніших проектів належали: будівництво німецьких автошляхів (1933–1934 рр.); пуск заводу “Фольксваген” (1938р.); переозброєння країни [1, с. 316].

Збройні сили Нацистської Німеччини (Вермахту) були створені за Законом від 16 березня 1935 р. Базою для створення та розгортання вермахту послужив рейхсвер, перейменований після введення загальної військової повинності (1934 р.), необхідність якої Адольф Гітлер обстоював у праці “Моя боротьба”. Щодо Вермахту, то він складався із Сухопутних військ, Військово-повітряних сил (Люфтваффе) і Військово-морського Флоту (Крігсмаріне). Вище командування збройними силами у Німеччині того часу належало структурі під назвою ОКВ (нім. *Oberkommando des Heeres* (ОКН) – “Верховне Командування Вермахту”, котредо своєї смерті очолював безпосередньо Фюрер. А. Гітлер надавав особливого значення армії та службі в ній для кожного німця, що претендував на звання громадянина Рейху. Збройні сили комплектувалися найсучаснішою на той час технікою, практично вся промисловість Німеччини була спрямована на забезпечення військового сектору. За планами Гітлера, збройні сили мали стати безпосереднім інструментом для втілення в життя його планів щодо розширення життєвого простору для “арійської раси”, в тому числі й на Схід. Саме переозброєння армії носило для німців психологічний так політичний факти. Німецький сектор озброєнь, швидко загальмований у розвитку, міг відновити свою потужність дуже швидко. Починаючи із 1933 р., оборот капіталу на підприємствах зростав нечуваними темпами.

Щодо розвитку молодіжного руху, то Гітлер 1 грудня 1936 р. затвердив законопроект, котрий повністю контролював їх життя. Так, була створена організація “Гітлерівська молодь”, бо виховання молоді була важливою гілкою Третього рейху. Вище згадуваний законопроект констатував що німецька молодь повинна виховуватися у фізичних, духовних і моральних відносинах у дусі націонал-соціалізму, служіння народу і національному співтовариству. Взагалі ця організація охоплювала німецьку молодь у віці від 10 до 18 років і ділилася по вікових категоріях. Молодша група: хлопчики від 10 до 14 років – “Дойче юнгфольк” (“Німецька молодь”), з 14 до 18 років – власне “Гітлерюгенд”. Жіноча організація у складі “Гітлерюгенд”: дівчатка у віці від 10 до 14 років – “Юнгмедельбунде” (“Союз дівчаток”), від 14 до 18 років – “Бунд дойчер медель” (“Союз німецьких дівчат”). При прийомі до цих організацій враховували тільки “расову чистоту”[5, с. 253].

Отже, в 1933–1939 рр., внутрішня політика Німеччини зазнала переломного моменту. Повністю змінилася структура влади, встановлення диктаторського режиму. В економіці запровадився плановий розвиток, були заборонені профспілки, створювалися трудові табори, повний контроль держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобилева С. Історія Німеччини з давніх часів до 945 року / С. Бобилева. – Дніпропетровськ, 2003. – 345 с.
2. Ватлін А. Германия в XX в. / А. Ватлін. – М., 2005. – 286 с.
3. Галкин А. Германський фашизм / А. Галкин. – М., 1989. – 278 с.
4. История Гемании. В 3 т. Учеб. пособ. – Кемерово, 2005. – 298 с.
5. Патрушев А. Германская история в XX веке. Учеб. пособ. / А. Патрушев. – М., 2005. – 367 с.

Склярова Т.

Науковий керівник – доц. Кіцак В. М.

ЗБРОЙНІ АНТИВИСЕЛЕНСЬКІ АКЦІЇ УПА В ЛІСЬКОМУ ПОВІТІ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА СЕРЕДНЄ ВЕЛИКЕ)

На кінець літа 1944 р. радянські війська вийшли на радянсько-німецький кордон, який був усталений внаслідок Пакту Ріббентропа-Молотова. Більшість території Польщі перебувало в німецькій окупації. Легітимний польський уряд, що перебував у Лондоні відмовився визнавати Західні кордони УРСР в межах осені 1939 р. (згідно з пактом Молотова – Ріббентропа) та Договором про кордон. Для того, щоб юридично його закріпити, радянські спецслужби створили Польський комітет національного визволення, який, зрозуміло, мав чіткі і однозначні прорадянські настрої.

Тому був підписаний Договір про кордони між Польщею та СРСР укладений 16 серпня 1944р.

Також Уряд УРСР та Польський комітет національного визволення 9 вересня 1944 р. уклав Люблінську угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польського – з території УРСР [12].

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають на території Закерзоння, і побажають переселитися з території Польщі на Україну та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на територію Польщі [12].

Науковці Дрозд Р., Сергійчук В. та інші, висловлюють різні думки щодо причини поспішності підписання згаданого договору і цьому присвячено не одну статтю. Зазначена подія призвела до чергового виселення українців із земель, що споконвічно ними заселялися. Переселення української національної меншини, яке мало бути винятково добровільним, відбувалося з застосуванням військової сили [6. с. 44].

Відмова в приєднанні українських етнічних земель до УРСР, грубий тиск з переселенням викликали велике обурення в середовищі українців. Неодноразово вони писали звернення до керівництва Радянської України. Як приклад хочемо навести звернення лемків, вміщене в праці В. Сергійчука, що передане урядові СРСР через уповноваженого по евакуації в с. Горлицях, яке передає загальну думку всіх українців, що жили за лінією Керзона [9]: "...Наші умисли і очі звернені на схід, на руський народ, і ми надіялися звідтіля визволення..."

Яке розчарування, коли ми дізналися, що Совітський Союз продав чи дарував нашу землю полякам, а нам предложив охотне переселення.

Але власті стосують до нас примусове переселення, при допомозі війська викидають безборонних з хати, конфіскують послідні невелике майно... [9]

...Якщо Совітський Союз не хоче нашу землю, то і не хоче нас, і зоставте нас, коли ми Вам не нужні!.. [13].

Радянська влада застосовувала цілий ряд факторів, що сприяли виселенню українців з їх етнічних земель. Одними з таких стали «Армія Крайова», «Армія Людова» та «Баталіони Хлопське», що переходять до відверто масового винищування українських сіл [5. с.55].

Польський історик З. Ковалевський зауважує, що на початку переселення до СРСР мали, до певної міри, добровільний характер. Виїжджали елементи малосвідомі («москвофільські») і прокомуністичні. Однак незабаром українських селян почали змушувати до еміграції за допомогою страхітливого терору [1. с.218].

Саме ця ситуація вирішальним чином і вплинула на рішення керівників УПА взяти під захист українське населення. Наприкінці березня 1945 року Головний провід ОУН виділив Закерзоння в окремий організаційний край, провідником якого було призначено Я.Старуха («Стяга»), заступником В.Галасу («Орлана»), керівником Служби безпеки (СБ) П.Федоріва («Дальнича»), а командиром УПА — М.Онишкевича («Ореста») [8].

Масштабна боротьба, що точилася між польською прокомуністичною владою та загонами УПА проаналізована на прикладі села Середнє Велике Ліського повіту.

Передували таким збройним протистоянням різноманітні звернення вояків УПА, які намагались уникнути кровопролиття («Заклик українських повстанців до польського населення», «Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл», «Листівка-попередження УПА до польської міліції», «Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення», «Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції на Лемківщині у серпні 1945 року», «Витяг із інструкції «Думки для гутірок з населенням» про поведінку українського населення, що перебуває під загрозою польських нападів») [7. с. 325].

Спільною рисою цих документів є заклик до поляків зупинити терор цивільного українського населення і об'єднати зусилля для боротьби з СРСР. В зв'язку з акселерацією процесу виселення, УПА переходить до пропаганди і збройних акцій, щоб зупинити переселенські процеси.

Найбільш характерним тогочасним документом про боротьбу може бути «Наказ командира Воєнної округи УПА 6 «Сян» Мирослава Онишкевича про початок збройних активістських акцій УПА» від 9 вересня 1945 року [7. с.885]:

1. Всюди там, де будуть відповідні можливості, перевести боєві акції проти тих, які переводять виселення. Знищувати виселенні комісії та всіх інших, які змушують до виселення.

2. Виселені українські села обов'язково спалити так, щоби не остали жодні будинки ні будівельний матеріал.

6. Командири й політвиховники переведуть негайно зі своїми відділами гутірки, числяючи положення та загрожує до твердої боєвої постави [7].

Таким чином, разом із розгортанням переселенської акції на Закерзонні, В.В'ятрович вводить поняття «українсько-польської» війни. Розглядати ці процеси пропонується на прикладі села моїх предків – Середнє Велике у 1944-1947 рр.

У Карпатських горах простягається на 7 км с. Середнє Велике Ліського повіту Ряшівського воєводства Воно віддалене від залізничної станції на 12 км, від повітового міста – 15 км. Рівнобіжно із селом протікає гірська річка, що ділить його на три частини. За річкою Тарнавою простягаються смугою гори, покриті лісами [10. с.292].

Через село відбувалися перемарші війська і пограбування польськими військами. Серед них

пропонується виділити наступні:

26 вересня 1945р. міліція з Балигорода з двома танкетками приїхала до Кальниці. Спалено 3 хати в селі Середнім Великим. [11. с. 175].

4 квітня 1946 р. ВП в великій силі перевело облави на ліси й села в околицях с. Середнє Велике і с. Хоць. В лісах зловили частину населення, яке вигнали до с. Загір'є [11. с.327].

24 квітня 1946 р. знищено плебанію в с. Середнє Велике, яка надавалася на квартирування ВП. Плебанія ця була також порожньою, бо священик виїхав до СРСР [11. с.319].

5 вересня 1946 р. ВП в більшій силі ок. 400 вояків з Сянока перейшло до Буківська (полями). З Буківська перейшли на Мокре, Куляшне, Середнє Велике і споворотом на Куляшне, Мокре, Морохів, Небещани. В с. Морохів арештували Микиту Трояновського [3. с.110].

12-13 жовтня 1946р. ВП в силі ок. 150 вояків брали в с. Луковім підводи на форшпан возити клеці на тартак з с. Середнього [Великого] до Балигорода [3. с.122].

16 березня 1947р. відділ ВП в числі 400 вояків переводив облаву на села: Середнє Велике, Хоць, Калічава, Кальниця, Суковате, та Кам'янки. Рівнож переводили облаву на ліси між тими селами [3. с.134].

29 березня 1947р. Вд. ВП з Балигорода в числі 150 вояків перевів облаву на села: Ростоки, Хоць, Середнє Велике, Кальниця і прийшли над с. Туринське. Тут розділилися на дві групи. Одні відійшли до села й там заквартирували [3. с.137].

1 квітня 1947р. відділ ВП в числі 220 вояків перевів облаву на сс: Кальниця, Хоць і Середнє Велике, пов. Лісько. Рівнож цей відділ перевів облави на ліси і присілки біля цих сіл. По облаві заквартирували в с. Середнє Велике [3. с.137].

1 квітня 1947р. до с. Лукове пов. Лісько, прийшло ок. 300 вояків ВП. В селі грабували кури, яйця, масло, хліб і т.п. Перед вечором відійшла одна частина на с. Середнє Велике, а друга в ліс над с. Березовець [3. с.140].

2 квітня 1947р. відділ ВП, що квартирував в с. Середнє Велике, перевів облаву на ліси між сс. Середнє Велике та Куляшне [3. с.143].

9 квітня 1947 р. відділ ВП в числі 120 вояків перейшов зі Загір'я до с. Середнє Велике і тут заквартирував [3. с.143].

11 квітня 1947 р. відділ ВП, що квартирував в с. Середнє Велике, відійшов до Лукового й там заквартирував [3. с.145].

30 квітня 1947р. продовжувалась виселенча акція далі. Виселено села: Середнє Велике, Калічави, Хоць, Ростоки Долішні, повіт Лісько та Височани, Репедь, Радошиці, повіт Сянік. Виселення проходило так як і попередніх днів. Число ворожих сил, які брали участь у викидуванні українських сіл Лемківщини, виносило понад 10,000 бандитів [3. с.158].

Варто додати, що воїни УПА відзначали село, як одне з найпатріотичніших на Лемківщині. Тому неодноразово зупинялись тут. Так про це згадує один з командирів УПА «Островець»: «Село Середнє Велике, в горішньому кінці, в яру потоку, що пливе з заходу, навколо верхи з малими кущами, добрі для обсервації. Від церкви прямо на захід на шпилі гори. В невеличких кущах, добре до оборони і зорення» [2]. Також на г. Хрещатій було створено санітарний пункт - «шпитальку».

Через вигідне географічне розташування, а саме великої річки, гори Хрещатої, густого лісу – Середнє Велике було одним з найбільших місць квартирування воїнів УПА в Ліському повіті:

2 серпня 1944 р. сотня “Лиса” вирушила з Ямної Горішної на Лемківщину і в дорозі квартирувала по селах Бережниця, Березка, Загочев'я, Середнє Велике [11. с.106].

28 січня 1946 р. спалено 5 мостів по дорозі Суковате – Кальниця – Середнє Велике [11. с. 190].

29 квітня 1946 р. ВП вловило в с. Середнє Велике станичного, якого прив'язали до коня та повели до Сянока, де розстріляли [11. с.327].

11 липня 1946 р. стрільці вд. зловили в с. Середнє Велике польського вояка Коцьолка Міхала з 34 п[олку] п[іхоти] в м. Балигород. Його після переслухання зліквідовано [11. с.407].

25 липня 1946р. вд. ВП з м. Балигород зробив скок за вд. “Ударник-5” на с. Кальниця і с. Середнє Велике. В с. Середнє Велике спалили 4 хати, вбили одного хлопця, а інших людей побили прикладами крісів, паликами та камінням [11. с.411].

11 листопада 1946 р. Впав поцілений кулею ВП в с. Середнє Велике, пов. Сянік чотовий з вд. “Хріна” “Омелько” [3. с.127].

23 січня 1947 р. відбувся бій на г. Хрещатій. 500 польських вояків оточили табір, де було загалом 17 осіб, серед них лікарі, медсестри і поранені, які героїчно тримали облогу протягом доби, а потім постріляли себе [4, с. 178]

18 березня 1947р. 2 полки ВП окружило в лісі між сс. Загочев'я, Хоць, Лукове, пов. Лісько вд. командира “Хріна” і пвд. “Стаха” [3. с.134].

Хочемо відзначити найяскравіші битви, що відбулися на території Середнього Великого, про які згадували командир “Хрін”, «Островець», «Мар».

19 січня 1946р. зібралось населення сіл Середнє Велике й Хоць на Лемківщині на Водохрища.

Під час Богослужіння дались чути стріли. Населення почало втікати. Командир відділу дав наказ до відходу проти ворога. Виказалося, що це польсько - большевицькі бандити в числі 93 вояків прийшли до с. Хощень грабувати. Пограбувавши селян, пішли в напрямі на село Середнє Велике.

Повстанський відділ зробив в полі засідку. Польське військо зауважило становище одної чоти і почало обстрілювати з міномета та кулеметів, опісля перейшли до наступу. Стрільці підпустили грабіжників на близьку віддаль (40-50 м) і сипнули по них вогнем своєї зброї. Поляки почали втікати. Повстанці зробили наступ і гнали ворога аж до села Хощень [3. с.57].

Село окружено з трьох боків. Ворог мав лише одну дорогу до відступу – через гору, на село Тисовець. Стрільці гнали за ворогом, наступаючи йому на п'яти. В селі доходило до рукопашного бою. Ворога повністю розбито» [11. с. 473-475].

30 березня 1946 р. сотні «Хріна», «Мирона», «Бора» і «Стаха» вели бій проти 2 польських дивізій.

Командири очікували на вивіз населення з сіл Лукове й Середнє Велике, тому хотіли цьому запобігти. Вже о год. 4-ій рано поодинокі пвд. були на призначених їм відтинках. А о год. 05:30 зірці донесли, що ВП в силі 200 вояків розстрільно посуваються до с. Середнє Велике. По короткому часі розгорівся бій на всіх відтинках. Ворога – 600 ВП – узброєне по-зуби, включно з гранатометами. Ворога розбито [11. с. 198].

Хоча, польські червоні бандити спалили 130 господарств, пограбували 50 коней і вбили кількох господарів [11. с. 441-442].

Отже, в силу географічного розміщення, а також з врахуванням факту активної участі жителів села у підпільній боротьбі (місцеве населення допомагало продуктами, харчами, одягом, постоем), а також збройній боротьбі (чимало жителів села вступили до лав УПА) можемо стверджувати, що жителі села Середнє Велике мало пряме відношення до акцій УПА і відповідно брало безпосередню участь в бойових діях дотично до загальнонаціональних процесів на тих територіях. Населення села Середнє Велике відіграли доволі суттєву роль у загальноісторичному процесі на території Лемківщини. Історія села може бути наочним і типовим зразком для вивчення історії Закерзоння того часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалевський З. Польське питання у повоєнній стратегії УПА // Україна. Наука і культура. – 1993. – Вип.26-27. – С.200-235.
2. Крізь сміх заліза [Текст]: хроніки: С. Стебельський, О. Конопадський ; ред. П. Й. Потічний. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2000. - 549 с. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 30).
3. Лемківщина і Перемищина. Політичні Звіти [Текст]: документи / ред. П. Й. Потічний, І. Лико. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2001. - 973 с. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 34). –
4. Медична опіка в УПА [Текст] / ред. М. Ріпецький. - Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. - 477 с.: рис., фот. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 23).
5. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952 рр. Коротка історія. Тернопіль. 1993 – 87с.
6. Пасічник Л.М. Долі українців у контексті польської переселенської політики (за документами Державного архіву Кіровоградської області) // Архіви України - 2011. - № 6(276). - С. 44-49.
7. Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. / Відп. ред. та упоряд. В. М. В'ятрович. — Т. 1. Війна після війни. - 1945—1947. — Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. — 576 с.
8. Польша та Україна в 30-40-х роках ХХ століття. Невідомі документи спеціальних служб. Т. V. “Акція „Вісла” 1947” – 2006р.
9. Сергійчук В. Деякі факти про переселення українців поляками з етнічних українських земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини // Час і події. – 10/15/2009. Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/5646/>
10. Скопляк М. Йому вже після смерті викололи очі // Українці Закерзоння. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Львів: ЛІНАМ-СПОЛОМ. 2007. – С.292-295.
11. Тактичний відтинок УПА 26-ий "Лемко": Лемківщина і Перемищина [Текст]: документи і матеріали / ред. П. Й. Потічний, І. Лико. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2001. - 900 с.: іл. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 33).
12. Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 року// режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/tu/616_065
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 172. — Арк. 153.

Митник Н.

Науковий керівник – доц. Кіцак В. М.

ПОСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Одним із найменш досліджених періодів нашої історії є епоха пізнього бронзового – раннього залізного віку. Сліди цієї епохи заховані більш чи менш глибоко в землі і, здавалось би, лише чекають свого дослідника. Проте часто внаслідок господарської діяльності людини та дії деяких природних чинників вони руйнуються. Їх дослідження розкриває важливу сторінку минулого, про яке не збереглося писаних джерел. Тому саме ці археологічні знахідки є свідченням господарського життя племен і їх уявлень про світ та людину

в ньому. Мета дослідження – аналіз та характеристика побуту та господарської діяльності давнього населення Тернопільщини на основі вивчення пам'яток висоцької культури.

Висоцька археологічна культура існувала у фінальний період бронзового та на початку раннього залізного віку. В 1990-х рр. дослідники Л. Крушельницька і М. Бандрівський датували висоцьку культуру XI-VI ст. до н. е. і виділили три періоди її розвитку: ранній, середній та пізній [1, с. 203].

На Тернопільщині досліджене городище висоцької культури в с. Лошнів і поселення висоцької культури поблизу м. Збараж, в с. Колодному, Лози, Мильному, Кобиллі, Бліх та ін.

У 1990-х рр. під керівництвом Л. Крушельницької та М. Бандрівського проводилися розкопки поселення біля м. Збаража. Воно розташоване в глибокій балці і займає північно-східні і східні схили продовгуватого пагорба в урочищі «Кирнички». З південного боку поселення з-під крутого берега біля боліт б'є джерело. Тут розкопано великі ями, в яких виявлено крем'яні відщепи, кістки тварин, фрагменти посуду, череп змії, уламок заготовки крем'яного знаряддя [2, с. 18].

У тих же роках біля с. Колодне Збаразького району виявили господарську споруду, розташовану на пологому лівому березі потічка, в урочищі «На калині коло піску» [2, с. 21]. Зовні по краях споруди простежено п'ять стовпових ям від дерев'яного перекриття. Споруда слабо насичена матеріалом, переважно мало характерними уламками горщиків і чорнолощених мисок. У культурному шарі поруч із спорудою зібрано характернішу колекцію кухонного і столового посуду та знайдено залізну шпильку, частину плоского прясла, крем'яний наконечник стріли. На схід від цього урочища, на південному і південно-західному схилах пагорба, було виявлено ще одне поселення.

У 1991 р. М. Бандрівський і Л. Крушельницька обстежили територію поселення висоцької культури поблизу с. Лози Кременецького району. У процесі обмежених розкопок вони знайшли уламки посуду, крем'яні серпи і кістяні знаряддя висоцької культури [2, с. 22]. Кераміка із поселення біля с. Лози зберігається у фондах Кременецького історико-краєзнавчого музею.

У 1991 р. в с. Лошнів працювала Західноукраїнська госпдоговірна експедиція НВК «Археолог» при ІА АН України під керівництвом О. Ситника за участю М. Ягодинської, М. Левчука та О. Петровського [2, с. 23]. Городище займає плоску вершину видовженого мису-останця, який з трьох сторін омивається р. Гнізна. Воно з трьох сторін оточене валом, який напаний суцільною лінією вздовж країв пагорба і ровом з напільної сторони. Виявлений на городищі матеріал (уламки горщиків, черпаків), на думку М. Бандрівського найбільш характерний для висоцької культури середнього етапу її розвитку.

У 1992 р. в околицях с. Кобиля та с. Іванчани Збаразького району працювала експедиція історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету під керівництвом О. Петровського. Тоді ж О. Петровським було відкрито кілька поселень раннього залізного віку, в т. ч. у східних околицях села в урочищі «Городина» та у західних околицях села, в урочищі «Малі Кринички» [3, с. 112]. Внаслідок цих досліджень було зібрано велику колекцію артефактів, зокрема фрагменти ліпної кераміки та крем'яні знаряддя праці.

У 2007 р. В. Ільчишиним проведено рятівні дослідження на поселенні Кобиля IV, досліджено двошарову господарську яму. Особливістю об'єкта є те, що носії висоцької культури використали лінзовидну впадину, яка утворилась від заплилої господарської ями комарівської культури. У висоцькому горизонті ями виявлено розвал верхньої частини кухонного горщика і фрагмент кубка [9, с. 113].

У 2010 р. місцевими жителями під час добування піску в урочищі «Лози», що в південних околицях села Бліх, виявлено біконічний горщик. Тоді ж В. Ільчишиним та М. Горішнім обстежено кар'єр, в якому виявлено посудину, встановлено наявність культурного шару поселення висоцької культури. Поселення Бліх II В. Ільчишин датував IX-VIII ст. до н.е. Хронологічними індикаторами для висновків дослідника стали верболистий наконечник стріли та біконічний кубок. Аналогічні кубки виявлені у закритих комплексах поховальних пам'яток на могильниках в Лукавці та Золочеві, які за Л. Крушельницькою датуються IX-VIII ст. до н.е. З останнього походять і подібні за формою крем'яні вістря стріл. При зачистці стінки кар'єру виявлено цікавий об'єкт – скарб (?) крем'яних виробів. Скарб містився у неглибокій ямці завширшки 15 см і завглибшки 20 см. Він налічував близько 250-ти різних крем'яних виробів. В основному це були відщепи та заготовки, близько двох десятків шматків перепаленого каменю. Зауважимо, що в культурному шарі поселення виявлено велику кількість крем'яних відщепів та напівфабрикатів, а безпосередньо природні виходи кременю зафіксовано аж за 2 км. нижче по течії р. Гук, в місці її впадіння в Серет, на південних околицях селища Залізці [4, с. 9]. Тож дослідник припускає, що це є поселення – кременеобробна майстерня носіїв висоцької культури.

Поселення Мильне V виявлене співробітниками ДП «ОАСУ Подільська археологія» В. Ільчишиним і М. Бігусом та директором Мильнівської школи М. Горішнім у 2009 р. В період 2011-2012 рр., досліджено 150 кв.м. площі поселення. У 2011 р. виявлено 2 господарських ями та 2 житлові об'єкти, один з яких поруйнований пізнішими похованнями. У 2012 р. під час дослідження, під керівництвом директора ДП «ОАСУ Подільська археологія» к.і.н. Б. Строцня, виявлено 4 господарських ями висоцької культури. Ще одна яма була виявлена у попередньому сезоні [5, с. 23]. Виявлені господарські об'єкти становили цілісний комплекс навколо зруйнованого житла.

Під час досліджень конструкції валів городища Тербовля I в м. Тербовля у 1984 р. І. Русановою були зафіксовані матеріали раннього залізного віку. На думку дослідниці, 3-й та 4-й вал були побудовані одночасно та складали єдину систему оборони та за конструкцією відрізнялися від двох попередніх. Вони були насипані із жовтої материкової глини, в насипі та у ровах яких знайдено кераміку ранньозалізного віку і датовані цим же періодом. У 2004 р. М. Ягодинська досліджуючи територію городища Тербовля I зафіксувала в конструкції валу та між 3-тм та 4-тим валом шар раннього залізного віку. Нею виявлено фрагменти конічних мисок і вінець горщиків та крем'яний відбійник. У 2005 р. Р. Миська, проводячи розкопки між 2-им та 3-ім валами, зафіксував у перевідкладеному культурному шарі матеріали висоцької культури. Тоді ж, В. Ільчишиним на городищі був виявлений крем'яний наконечник стріли висоцького типу. Того ж року М. Ягодинська під час досліджень площадки замку на городищі у культурному шарі виявила значну кількість керамічного матеріалу висоцької культури та виробів з кременю. Отже, матеріали носіїв висоцької культури поширені по всій площі городища і, цілком можливо, що перші оборонні споруди на городищі Тербовля I «Замкова гора», вали 3-й та 4-й, збудовані носіями висоцької культури [6, с.206]. Виявлена кераміка є типовою для пам'яток висоцької культури середнього та пізнього етапу, за винятком фрагмента горщика з рустованою поверхнею, який є раннім показником. Мала чисельність знахідок на городищі може пояснюватись тим, що городище могло використовуватись в обмежений час виконувати функції схованки.

Аналізуючи поселення на Тернопільщині, можна зробити висновок, що носії висоцької культури селилися на схилах пагорбів, надзаплавних терасах часом доходючи до водороздільної частини, підвищених дюноподібних пагорбах.

Пам'ятки висоцької культури представлені городищами, великими та середніми селищами і малими поселеннями та пунктами, які знаходяться в безпосередній близькості від великих та середніх поселень, і могли входити до складу їхніх комплексів та становити якусь господарську частину.

Раннім та середньовисоцьким типом житла була чотирикутна напівземлянка з вогнищами, що розпалювалися у неглибоких ямах або безпосередньо на долівці жител. Величина їх в середньому становила 30-35 м², глибина від 0,7 до 1,2 м. Пізньовисоцький тип житла являла собою прямокутна, дещо заглиблена в землю стовпова споруда з каркасними стінами і великою кам'яною піччю [7, с.47].

Знахідки на поселеннях серпів, зернотерок, посуду для зберігання врожаю та ін. вказують на розвиток землеробства. Ножі, сокири, прясла тощо свідчать про ремісниче виробництво. Зібранні на поселеннях наконечники для стріл і кістки диких тварин (найчастіше кості кабанів) вказують на заняття мисливством, а кості свійських тварин (бик, вівця, свиня, собака) на тваринництво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандрівський М., Крушельницька Л. Основні періоди розвитку висоцької культури (за матеріалами поховальних пам'яток). / М. Бандрівський, Л. Крушельницька // Записки НТШ. – Том. ССXXXV. – Львів, 1998. – С.193-247.
2. Бандрівський М.С. Скринькові поховання висоцької культури в межириччі Збруча і Стрипи. / М.С. Бандрівський. – Львів: Логос, 1994. – 164 с.
3. Ільчишин В. Про групу пам'яток висоцької культури на півночі Західного Поділля / Василь Ільчишин. // Археологія і давня історія України. Вип. 2. Археологія Правобережної України. – Київ, 2010. – 258 с.
4. Ільчишин В.В. Поселення висоцької культури Бліх II на Зборівщині // Бродівщина – край на межі Галичини й Волині (Матеріали шостої краєзнавчої конференції, присвяченої Міжнародному Дню пам'яток історії та культури 20 квітня 2012 р.). / В.В. Ільчишин. – Випуск 5. – Броди, 2012. – С. 9-11.
5. Ільчишин В. Дослідження висоцької культури Мильне V біля с. Мильне на Тернопільщині у 2011-2012 рр. / В. Ільчишин // Badania archeologiczne w Polsce srodkowowschodniej, zachodniej Bialorusi i Ukraine w roku 2012: streszczenia referatow XXIX konferencji sprawozdawczej / pod redakcja: Anny Zakoscielnej, Jerzego Libery. – Lublin. – 2013. – С. 23-24.
6. Ільчишин В. Про групу пам'яток висоцької культури на півночі Західного Поділля. / В. Ільчишин // Археологія і давня історія України. Вип. 2. Археологія Правобережної України. – Київ, 2010. – 258 с.
7. Ільчишин В. Дослідження висоцької культури Мильне V біля с. Мильне на Тернопільщині у 2011-2012 рр. / В. Ільчишин // Badania archeologiczne w Polsce srodkowowschodniej, zachodniej Bialorusi i Ukraine w roku 2012: streszczenia referatow XXIX konferencji sprawozdawczej / pod redakcja: Anny Zakoscielnej, Jerzego Libery. – Lublin. – 2013. – С. 23-24.

Гейда Р.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

ОЛІВЕР КРОМВЕЛЬ – ВИДАТНИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ, ОРГАНІЗАТОР АНГЛІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ АРМІЇ

У сучасних умовах кризи в країнах Європейського союзу посилюється роль внутрішньої політики країн “китів європейської політико-економічної системи”, зокрема Великобританії. Тому вивчення внутрішньої активності держави належить до перспективних завдань української історіографії.

У цьому контексті надзвичайно важливо проаналізувати постать Олівера Кромвеля як полководця

та організатора революційної армії, оскільки, він зумів розпізнати тенденції розвитку англійського суспільства у XVII ст. та спрямувати їх в русло розвитку та формування такої моделі демократії, яка і нині існує в Великобританії та якою захоплюється решта країн світу.

Мета роботи – розглянути та проаналізувати постать Олівера Кромвеля як полководця та організатора англійської революційної армії.

Військова діяльність Олівера Кромвеля вже тривалий час є предметом наукових досліджень. Серед науковців, котрі зверталися до даної тематики, можна відзначити: А. Мортон [6], О. Савина [7], М. Девіса [4], М. Барга [3] та ін.

Військова кар'єра Олівера Кромвеля розпочалась ще на полях військових битв у ході громадянської війни, тобто задовго до встановлення протекторату. Перша битва громадянської війни при Еджхіль (23 жовтня 1642 р.), закінчилася упушеною перемогою парламентським генералом Ессексом. Варто зазначити, що О. Кромвель саме з невдач парламенту в початковий період громадянської війни зробив найбільш глибокі висновки, які згодом допомогли йому у його військовій та політичній діяльності. У військовому плані перші невдачі переконали О. Кромвеля у необхідності створення сильної кавалерії. У політичному аспекті поразка генерала Ессекса схилили полководця до думки, що парламенту потрібні не солдати-найманці, які байдужі до справи, а люди, котрі б боролися за ідею [6, с. 223–229].

Разом з тим, помилково було б думати, що О. Кромвель не усвідомлював загрози, що йшла від народних низів, які взялися за зброю. Однак, Олівер Кромвель як людина, що послідовно вирішувала поставлені перед собою завдання, визначив пріоритетною своєю ціллю недопущення військової перемоги короля. Саме тому він дозволив вступати у кавалерію навіть тим, хто ідеологічно не розділяв його поглядів і виступав за “розподіл власності і волі” [4, с. 543–547].

Слід підкреслити, що О. Кромвель був прогресивним представником свого класу у тогочасний період. Про це свідчить широта його поглядів. Разом з тим, потрібно враховувати, що його ідеї та переконання мали здебільшого тактичний і тимчасовий характер і по суті відображали військові інтереси буржуазно-дворянського блоку, однак навіть для цього були потрібні “нові” підходи.

Конфлікт, що давно назрівав між пресвітеріанами й інDEPENDЕНТАМИ розгорівся після битви під Марстон-Мурі (2 липня 1644 р.). Однак, ця перемога на півночі Англії була зведена нанівець поразкою парламенту в інших битвах. Так, король Карл I ледь не знищив армію Уоллера на півдні й переслідував генерала Ессекса, що йшов на захід. По суті, це була тактика “війни без перемоги!”. Нескінченне затягування громадянської війни й пов'язаних з нею проблем (непосильні податки, реквізиції й грабежі) повинні були настроїти проти парламенту його опору – народні низи. Це добре розумів і сам Кромвель [2, с. 610–613].

До кінця 1644 р. у генерала О. Кромвеля – переможця при Марстон- Мурі накопичилося чимало фактів, які переконали його у тому, що пресвітеріани (займали переважно командні пости в армії), у тому числі граф Манчестер, не прагнуть перемоги у війні через свої інтереси.

Варто зазначити, що у той час бойові заслуги О. Кромвеля були вже настільки загальноновизнаними, а воєнний стан парламенту складним, що останній продовжував надавати йому “тимчасові” військові повноваження. Втім, вже через короткий час Олівер Кромвель отримав постійну посаду. 15 лютого палата обшин прийняла постанову створити замість колишнього територіального ополчення, яке набиралося по графствах і нерідко не хотіло воювати за адміністративними кордонами свого краю, нову регулярну армію. Це й була армія “нового зразка” (або “нової моделі”), що згодом включила й інші парламентські формування. Її головнокомандуючим було призначено Томаса Ферфакса, який відзначився у війні з роялістами на півночі країни. Ядром кавалерії цієї армії стали кавалерійські полки Кромвеля, які за мужність “заслужили славу залізобоких”. Військо “нової моделі”, що складалося з йоменів і вихідців з міських низів, було добре дисциплінованим (одна зі статей її уставу говорила: “Злодійство або грабіж карають смертю”) і прагнуло якнайшвидше закінчити війну. Слід підкреслити, що ці військові формування були першими в історії Європи зразком регулярної революційної армії [1, с. 224–229].

10 червня О. Кромвель був призначений генерал-лейтенантом збройних сил революціонерів, а вже 13 червня прибув у їх розташування. Через день (14 червня 1645 р.) відбулася вирішальна битва громадянської війни – при Незбі. У цій битві в черговий раз була продемонстрована військова майстерність генерала Олівера Кромвеля.

Однак, військова перемога над королем не означала остаточного тріумфу революції. Роялісти, які програли війну в даній ситуації поклали свої надії на розкол у таборі парламенту, зокрема вони сподівалися що король у недалекій перспективі знадобиться одній частині членів парламенту у їхній боротьбі з іншою. У цей же час, король покинув Англію і переїхав у Шотландію [7, с. 189–192].

Для Олівера Кромвеля закінчення активної фази громадянської війни стало несприятливим відрізком у його політичній та військовій кар'єрі. Це було обумовлено тим, що за нових умов Кромвель втратив всі свої військові повноваження і з генерал-лейтенанта перетворився на приватну особу – члена парламенту. У цей же час пресвітеріанська більшість парламенту видала постанову про розпуск армії за винятком 6400 чоловік кавалерії і 10 тис. піхоти для несення гарнізонної служби. Однак при цьому питання про виплату солдатам і офіцерам заборгованої парламентом платні навіть не піднімалося.

Одночасно передбачався набір 12 тис. чоловік в експедиційний корпус для відправлення в Ірландію. Його командуючим був призначений генерал Томас Ферфакс. Члени парламенту не могли займати в новій армії ніяких командних посад. Очевидно, що цими умовами парламент намагався уникнути участі Кромвеля експедиції. Слід зазначити, що генерал-лейтенант Олівер Кромвель безсумнівно усвідомлював справжню мету парламенту – позбутися революційної армії і ліквідувати основну опору інDEPENDENTІВ [8, с. 298–303].

Олівер Кромвель погодився на засіданні парламенту виїхати на місце розташування армії і переконати її там виконати рішення парламентарів. Однак, солдати не хотіли підкорятися наказу про розпуск армії і обрали у кожному полку по два представника для захисту своїх інтересів. За таких умов О. Кромвель повернувшись до парламенту виступив ініціатором прийняття постанови про припинення звернень до короля [9, с. 508–513].

3 січня палата громад після тривалих дебатів проголосувала (114 – за, 92 – проти) за пропозицію “Про припинення звернень” до Карла I. І як свідчать історичні джерела, найбільш вагомим аргументом у заключній перед голосуванням промові О. Кромвеля був рух його руки до меча, що був пристебнутий з боку. У той же день Комітет обох королівств був перетворений у Комітет безпеки. Комітет безпеки, на чолі з О. Кромвелем, перетворився у вищий виконавчий орган влади в країні. На користь цього комітету Армійська рада в січні 1648 року “склала” свої повноваження й “само розпустилася”. Страта Карла I викликала потік роялістських публікацій, так новий режим О. Кромвеля знайшов ідеологічну підтримку в тих, хто вважав, що саме він здатний забезпечити політичну стабільність [5, с. 134–138].

За такого розвитку подій, першорядним завданням для О. Кромвеля стало втихомирення Ірландії. В 1649 році його армія висадилася на “Зеленому острові”. Головним завданням для полководця було взяття фортеці Дрогеда. Після того, як у результаті запеклого штурму фортеця перестала чинити опір, її гарнізон і жителі були повністю знищені. Долю Дрогеда розділили й деякі інші ірландські міста. У історіографії переважає точка зору, що домінуючим фактором, який впливав на жорстокість солдат Кромвеля, була релігійна несумісність: до ірландців-католиків англійські пуритани ставилися з ненавистю, оскільки вважали, що мають право на помсту за насильства, які раніше мали місце відносно протестантів у ході ірландського повстання. Остаточню Ірландія була підкорена у 1652 року. Після цього значна частина ірландських землевласників, яких підозрювали у зв'язках з повстанцями, була вигнана з маєтків, їхня власність перейшла до рук англійців [2, с. 610–614]. Таким чином, Ірландська кампанія зробила О. Кромвеля пуританським героєм Англії, однак призвела до значних протиріч в англо-ірландських відносинах у подальшому.

Іншим напрямком військової політики інDEPENDENTІВ була війна із Шотландією, де парламент після страти Карла I визнав його сина своїм королем Карлом II. У вересні 1650 р. О. Кромвель здобув блискучу перемогу при Данбарі над шотландським головнокомандуючим Леслі. У 1651 році Карл II увійшов на територію Північної Англії. Однак, у вересні того ж року англійці здобули вирішальну перемогу при Вустері і Карл змушений відступити. Підкорення Шотландії було завершено одностороннім Кромвелем генералом Монком. Нова влада прагнула в першу чергу захистити торговельні інтереси Англії. Навігаційні акти 1650 і 1651 р. обмежили ввезення в країну іноземних товарів і тим самим завдали серйозних збитків Голандії, доходи якої в основному формувалися за рахунок морських перевезень. Це призвело до англо-голландської морської війни 1652–1654 р., яка в історіографії розглядається як одна з перших торговельних війн XVII-XVIII ст. Війна розпочалася не зважаючи на той факт, що англійці і голландці були прихильниками однієї релігії – протестантизму. Таким чином, у середині XVII ст. економічний фактор став домінуючим у зовнішньополітичній стратегії Англії. За підсумками війни Англія значно зміцнила свої позиції на Європейському континенті і стала наймогутнішою морською державою. Згодом, в результаті війни, від Англії економічно і політично почала залежати Португалія [3, с. 96–99].

У роки протекторату Олівера Кромвеля зміцнилося міжнародне становище Англії. Дві держави, Іспанія й Франція, які вели війну між собою, прагнули залучити на свій бік у якості союзника і О. Кромвеля. За такої необхідності католицька Іспанія була першою країною, яка офіційно визнала новий англійський режим. Однак, Кромвель зробив вибір на користь Франції, оскільки перемога над Іспанією могла дати його країні нові територіальні здобутки. У 1655 році англійська ескадра під командуванням адмірала Блейка захопила острів Ямаїку, який згодом став форпостом англійської колоніальної експансії у Вест-Індії.

Олівер Кромвель помер 3 вересня 1658 року, у річницю перемоги при Вустері. Новим протектором став його син Річард, який мало цікавився державними справами. Уже через кілька місяців він пішов у відставку, і до влади формально повернулося “охвістя”, розігнане Кромвелем в 1653 році. Цей період політичної нестабільності іноді називають “другою англійською республікою”. Однак насправді все вирішила армія. Так, загострилася боротьба між армійськими угрупованнями. Одне з них очолював генерал Ламберт, який відносився до числа більш послідовних пуритан і республіканців. Помірні позиції займав генерал Монк, який здобув у цій боротьбі. Завдяки його підтримці на англійський престол був запрошений син страченого короля Карл II Стюарт. Реставрація Стюартів у 1660 році вважають завершенням Англійської революції середини XVII століття [2, с. 598–604].

Таким чином, О. Кромвель виявився талановитим полководцем, адже його війська одержували перемоги одну за одною над прибічниками короля. Історичний досвід Олівера Кромвеля як полководця має неocenенне значення для Англії і є невід'ємною складовою історії країн Європи XVII ст. Його діяльність дала потужний поштовх для національного руху в країні за обмеження абсолютної влади короля і вплинула на подальше співвідношення сил у Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альдебер Ж. История Европы / Ж. Альдебер. – М.: Просвещение, 1996. – 384 с.
2. Английская буржуазная революция XVII века. В двух томах / Под ред. Е. А. Коминского –Том 1. Английская буржуазная революция XVII века. – М., 1954.– 882 с.
3. Барг М. А. Кромвель и его время / М. А. Барг. – М., 1991. – 397 с.
4. Дэвис Н. История Европы / Н. Дэвис. – М.: АСТ, 2006. – 943 с.
5. Морлей Джон. Новое жизнеописание Оливера Кромвеля / Дж. Морлей – СПб., 1900. – 232с.
6. Мортон А. Народная история Англии / А. Мортон – М., 1979. – 461 с.
7. Савин А. Н. Лекции по истории английской революции / А. Н. Савин – М., 1989. – 412 с.
8. Штерн Альфред. История революции в Англии / А. Штерн – СПб., 1900. – 336 с.
9. История Англии. В десяти томах / Под ред. Д. Юма. –Том 4. История Англии. – М., 1938. – 620 с.

Максимів Н.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

НАЙВІДОМШИЙ ПЕРСОНАЖ ЧАСІВ СТОЛІТНЬОЇ ВІЙНИ - ЖАННА Д'АРК. ХТО ВОНА? ВІЙСЬКОВИЙ ЛІДЕР, ЧИ СВЯТА?

Ось уже понад п'ятсот років її вважають найяскравішим символом самовідданої хоробрості і справжньої християнської чесноти. Навколо її життя і смерті дотепер точаться дискусії. Ким вона була насправді — простою селянкою чи сестрою короля Франції? Як змогла добувати перемоги французька армія під керівництвом 17 річної дівчини, яка діяла як відмінний стратег і бувалий полководець? Історія залишила нам дуже мало фактів про життя Жанни Д'Арк. З покоління в покоління переходила історія її подвигів і смерті. Все це тісно перепліталось з домислами — поступово народилася легенда. І нині практично неможливо відрізнити правду від міфу.

Заперечувати не можна тільки одного — Жанна Д'Арк найвідоміший персонаж часів Столітньої Війни. І чи настільки важливо, була вона самостійним військовим лідером чи свого роду “талісманом”, була святою чи звичайною дівчиною? Саме її поява на арені історії викликала небувалий патріотичний підйом по усій Франції, докорінно змінила хід подій.

Метою роботи є ознайомлення з життєвим шляхом Жанни д'Арк, розкриття її ролі у ході Столітньої війни і значення цієї жінки в історії Франції.

Жанна Д'Арк, селянська дівчина з Лотарингії, якій “Бог доручив врятувати Францію від англійського панування”. Вона народилася у 1412 році.

Коли Жанні було тринадцять років, їй почали з'являтися надзвичайні видіння. Перше видіння вона мала влітку близько полудня в домашньому садку. Дівчина побачила дуже ясне світло, а опісля почула звідти голос, що наказував їй звільнити рідний край від наїзників. Жанна дуже налякалася. Але згодом чудесні з'яви почали повторюватися, і тоді вона пізнала, що їй з'являється св. архангел Михаїл, покровитель Франції, з іншими небесними духами. Під час наступних з'яв Голос сказав їй, щоб вона добре поводитись і часто ходила до церкви. Крім цього, раз або двічі на тиждень вона одержувала наказ іти шукати некоронованого короля, звільнити місто Орлеан від облоги ворогів та привести короля Карла в місто Реймс на коронацію. Налякана такими видіннями й наказами, Жанна аж тремтіла зі страху, але нікому нічого не говорила. Коли з'ява зникла, вона думала про те, що чула, і не уявляла, як вона може це зробити — бідна дівчина, що не вміє ні їздити на коні, ні воювати? [2]

Коли дівчині виповнилося 17 років, вона без роздумів вирушила до Вокулера Бодрикури, який висміяв розповідь дівчини про те, що нібито вона повинна стати на захист своїх рідних земель. Однак Жанна не здавалася і вже з другого разу її прийняли до своїх лав. Бодрикур наказав виділити їй кілька воїнів після того, як дівчина передбачила поразку французів під Орлеаном. Жанна вважала за краще носити саме чоловічий військовий одяг, аргументуючи це тим, що в ньому вона відчуває себе вільніше і сильніше [3].

Після призначення, для Жанни виготовляють обладунки (вона отримала спеціальний дозвіл комісії богословів з Пуатьє на носіння чоловічого одягу), прапор і корогву. Меч для неї був знайдений в церкві Сент-Катрін-де-Фьєрбуа за повелінням самої Жанни. За легендою, цей меч належав Карлу Великому [5, с. 67].

Жанна відкинула стратегію французького командування попередніх кампаній. За п'ять місяців облоги оборонці Орлеана спромоглися лише на одну спробу контрвиступу. Місто мало ось-ось впасти перед обличчям непримиренного ворога. 8 травня англійці зняли облогу Орлеану.

Бойове хрещення Жанна д'Арк пройшла під Орлеаном, при чому настільки вдало, що перший успіх, перша перемога принесли їй надзвичайний авторитет серед городян, які називали її Орлеанською Дівою. Вона

завоювала повагу серед воєначальників і віру у свою особливість серед простих солдатів [1, с. 22-23].

Восени того ж року, відразу після коронації Карла, Жанна д'Арк, заручившись його підтримкою, починає наступ на Париж, де на той момент панують розруха і хаос через прагнення англійських воєначальників самостійно командувати військами. Однак, через місяць король з невідомих причин видає наказ на відступ і, вимушена підкоритися Жанна, залишає армію в Луарі.

Відразу після цього надходить повідомлення про захоплення бургундцями міста Комп'єні, на звільнення якого д'Арк кидається навіть не запитавши згоди нового короля. У підсумку, удача відвертається від «Орлеанської діви» і вона потрапляє в полон бургундців. Король і пальцем не поворухнув заради неї. За іронією долі, ще задовго до відступництва короля, Жанна д'Арк передбачила ці події: "Я боюся тільки зради" - сказала вона своїм землякам після чергової перемоги [2].

Жанна мала життям заплатити за завдану англійцям поразку. Три дні потому, після взяття Жанны в полон доменіканець Мартін Білморіні, генеральний вікарій інквізиції в Парижі, звернувся до герцога Бургундського з посланням, в якому писав: "Як справжній католик, ви зобов'язані викорчувати помилки і покінчити зі скандалами проти віри. Тим часом із-за дії якоїсь жінки, що іменується дівою, було посіяно неабияк помилок, що викликали смерть безліч душ. Тому що нам даною римським святим престолом владою ми закликаємо вас, під загрозою застосування всіх покладених покарань, і здоровим в наше розпорядження зазначену полонянку Жанну, рішуче підозрювану у вчиненні численних еретичних злочинів, для залучення її до відповідальності, як належить. Дано в Парижі і скріплено офіційною печаткою святої інквізиції" [2].

На початку травня 1430 року інквізитори сформулювали свої звинувачення проти Жанны. Суд визнав, що її бачення ангелів і святих виходили від злих духів і диявола. Твердження обвинуваченої, що вона вручила Карлу VII корону, нібито отриману нею від св. Михайла, було визнано вигадкою, справою марнославною, брехливою, що зазіхає на достоїнства церкви.

Суд визнав безрозсудним затвердження Жанны, що вона дізнавалася святих і ангелів по одержуваних від них повчаннях і підбадьореннях і вірила в ці явища як у віру Христову. Твердження обвинуваченої, що вона могла за допомогою голосів дізнаватися про незнайомих людей, суд визнав марновірством і чародійством, марнославною і порожнім хвастовством. Суд звинуватив її за носіння чоловічого одягу та короткого волосся в богохульстві, образі таїнств, порушенні божеського закону, священного писання і канонічних постанов [7, с. 38].

23 травня 1431 р. Жанну викликали до суду, і Кошон зачитав їй ці документи, умовляючи визнати себе винною, покаятися і відректися від своїх помилок і злочинів, інакше вона занапастить свою душу, і загине на багатті. Жанна, однак, не піддалася домовленостям і загрозам, і категорично відмовилася визнати себе винною в будь-якому гріху. Трибунал ухвалив відлучити її від церкви і спалити. 24 травня це відбулося в Руані в присутності кардинала Бофора та іншої церковної влади, а так само вищих англійських чинів. Кошон знову прочитав їй постанову трибуналу і закликав до розкаяння і зречення. І тут сталося щось несподіване: машина інквізиції, нарешті, спрацювала, і Жанна, поступившись нескінченним загрозам, заявила, що готова відмовитися, але при умові, що її переведуть в церковну в'язницю, де вона, нарешті, позбудеться від присутності англійських солдатів. Кошон, обіцяючи виконати її прохання, зачитав їй форму зречення, під якою мало не силоміць примусив її вивести знак хреста - підпис. У цьому зреченні був пункт, в якому вона визнавала, що здійснила тяжкий гріх, порушивши божественний закон, святість писання, канонічні права, надягаючи одяг, що суперечить природній пристойності і підстригаючи волосся подібне до чоловіка, всупереч будь-якій пристойності жіночої статі. Потім їй було зачитано новий вирок: вона засуджується до довічного тюремного ув'язнення на хлібі і воді. На цьому Аутодафе закінчилася. Однак замість того, щоб відвести засуджену в церковну в'язницю, як це їй було обіцяно, Жанну повернули англійцям, які закували її в кайдани й повернули в підвали Буврейського замку [7, с. 47].

Коли інквізитори 28 травня повернулися до Жанны у в'язницю, вона їм заявила: "Я не зробила нічого гріховного проти Бога чи проти віри. Я буду, якщо ви бажаєте, знову носити жіноче плаття, але у всьому іншому - я залишуся незмінною" [7, с. 57].

Страта Жанны д'Арк відбулася 30 травня 1431 на площі Старого ринку в місті Руані, куди її привезли на ганебній колісниці з в'язниці в супровід варті [6].

Жанну прив'язали до високого стовпа на Старому ринку в Руані. Вона попросила двох ченців, брата Мартена Ладвеню та брата Ізамбара де ла П'єра, тримати перед нею розп'яття. Один селянин зробив для неї невеликий хрест, який вона одягнула поверх сукні. Коли вона перестала дихати, англійці розгребли грань, щоб продемонструвати її обсмалене тіло з метою запобігти чуткам, що їй вдалося утекти живою. Потім вони ще двічі палили тіло, доки воно не перетворилося в попіл, й заборонили збирати його як реліквію. Те, що від неї залишилося, викинули в Сену. Кат, Джеффрі Терадж, пізніше стверджував, що "... дуже боявся прокляття" [8, с. 12].

Через 25 років відбувся новий процес, на який запросили 115 свідків, і спростували всі пункти звинувачення. В результаті цього розгляду Жанну д'Арк реабілітували і визнали національною героїнею. Її місію з порятунку Франції підтвердили і на початку XX ст. 18 квітня 1909 року (за іншими джерелами - 16 травня 1920 г.) Ватикан канонізував Жанну д'Арк, тобто зарахував її до лику святих [3].

Як бачимо з вище сказаного, Жанна повірила у свою місію і змогла з перших кроків зібрати

навколо себе своїх прихильників. Вона була потрібна в той час Франції і зробила те, що не змогли зробити професійні воєначальники - звільнити свою країну. Але швидке зростання її популярності (зі всієї країни під визвольні прапори Орлеанської Діви стікалися ремісники і селяни, і навіть збіднілі лицарі) і її вплив на Карла VII були не бажані. Французькі вельможі боялися, що Жанна своєю силою, яку черпала у народу, буде ініціатором нової селянської війни на кшталт Жакерії. Навколо дівчини почали плестися зрадницькі змови. Наближені короля вирішили позбутися від Жанны. За наказом Карла VII судову справу було переглянуто, Жанна оголошена невинною. Тим самим Карл VII відвів від себе звинувачення у зв'язку з відьмою.

Жанна Д'Арк — символ національного духу французького народу. Значення подвигу її у тім, що вона показала приклад патріотизму і допомогла королю згуртувати народ на боротьбу проти загарбників-англійців. З того часу Жанна Д'Арк вшановується як покровителька Франції, мучеників, бранців, вояків, жінок, та людей, над побожністю яких насміхаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабуха А. Легенди і правда про Жанну д'Арк / А. Балабуха // Питання історії. - 2001 - № 2. - С.22-23.
2. Біографія Жанны д'Арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stories-of-success.ru/zhanny-d-ark>
3. Жанна д'Арк : біографія, історія життя і досягнення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikifr.xyz/osvita/istorija/133124-zhanna-d-ark-biografija-korotka-istorija-zhittja-i.html>
4. Жанна Д'арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrreferat.com/chapters/istoriya-vsievitna/zhanna-dark-referat.html>
5. Історія життя і боротьби Жанны д'Арк у Столітній війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/>
6. Кононович Л. Про Жанну д'Арк, Джордано Бруно, Джека Лондона, Рабіндраната Тагора, Богдана-Ігоря Антоновича / Л. Кононович. — Київ: Грані-Т, 2008. — 96 с.
7. Кошелівець І. Жанна д'Арк / І. Кошелівець. - Київ 1997. - 298 с.
8. Розенталь М. Жанна д'Арк. Народна героїня Франції М. / М. Розенталь. - 1958. — 15 с.

Стасишин Н.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

ДОКТРИНА МОНРО – ПЕРША ГЕОПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДІПЛОМАТІЇ

Найважливішим зовнішньополітичним актом Сполучених Штатів Америки у 20-х рр. XIX ст. стало проголошення 2 грудня 1823 р. доктрини Монро. Вона була першою геополітичною концепцією американської дипломатії, визначивши основні напрямки діяльності США на зовнішньополітичній арені у XIX ст. Крім того, доктрина Монро закріпила за країною статус гегемона в Західній півкулі, що визначав хід подій, як на Північному, так і Південному континенті Америки. Тому сьогодні буде актуальним звернення до витоків зовнішньополітичної активності США, їх ролі на міжнародній арені в означений період.

Метою дослідження є аналіз основних положень доктрини Монро, її впливу на подальшу експансію США країн Латинської Америки.

Походження доктрини Монро, її початковий зміст і подальша еволюція вже тривалий час є предметом наукових досліджень. Серед науковців, котрі зверталися до даної тематики, можна відзначити: О. Єфімова [5], Н. Болховітінова [6], А. Шлезінгера [9], А. Уткіна [8], Дж. Бравна Тіндалла і Дейвіда Е. Шая [2] та ін.

Створення доктрини Монро, перш за все, було пов'язане із внутрішніми особливостями розвитку капіталізму й плантаційного рабства в США, а також міжнародною обстановкою в той час.

Іспанська колоніальна імперія, перебуваючи в стані занепаду, переживала глибоку кризу. Латинська Америка була охоплена національно-визвольним рухом. У пресі циркулювали чутки про підготовку реакційним Священним союзом проектів втручання в справи Західної півкулі. Деякі держави прагнули захопити ці колонії [7, с. 156].

Англія, як беззаперечна на “володарка” морів, активно розробляла плани розширення власного політичного впливу в Південній Америці.

У зв'язку з цим, сформувалася складна й напружена ситуація в Західній півкулі. З одного боку, спостерігалася зацікавленість плантаторів-рабовласників Півдня і великої буржуазії Півночі в експансії, а з іншого, — перед зовнішньою політикою Сполучених Штатів Америки постали завдання створення сприятливих умов для розширення території і висунення гасел, які б теоретично виправдовували прерогативні права США на Американському континенті [7, с. 156].

З метою обґрунтування переважних “прав” США в Західній півкулі і, перш за все, в Північній Америці, політичні діячі Сполучених Штатів неодноразово посилалися на різноманітні аргументи [7, с. 156]. Зокрема, ще в грудні 1813 р. Т. Джефферсон писав німецькому вченому А. Гумбольдту: “Європейські країни утворюють окрему частину земної кулі; вони є частиною певної системи; у них коло

власних інтересів, в які ми ніколи не повинні втручатися; це становить наше завдання. Америка має в розпорядженні свою півкулю. Тому в неї своя система інтересів, які не повинні бути підпорядковані інтересам Європи” [6, с. 295]. Тобто, бачимо, що Т. Джефферсон висуває концепцію двох цивілізаційних систем: американської і європейської. Згодом дана теорія буде ширше обґрунтована й аргументована.

Думка про неминучість панування Сполучених Штатів на території північноамериканського континенту була докладно викладена державним секретарем Джоном Квінсі Адамсом на засіданні уряду в листопаді 1819 р. Він заявив, що “... світ повинен звикнути до думки про те, що континент Північної Америки повинен бути нашим власним володінням. З того часу, як ми стали незалежним народом... він повинен стати нашим надбанням, подібно до того, як Міссісіпі повинна текти до моря. Іспанія має володіння поблизу нашого південного, а Великобританія біля нашого північного кордону. Було б неможливим, щоб пройшли століття, а вони не були анексовані Сполученими Штатами” [5, с. 205].

Найґрунтовніше концепцію “американської системи” висвітлював голова палати представників Генрі Клей. Виступаючи в конгресі 10 травня 1820 р., він зазначав: “У наших силах створити систему, центром якої станемо ми, де з нами буде вся Південна Америка. Особливо вигідно це було б відносно торгівлі; наша країна стала б місцем зосередження світової торгівлі... Щодо Південної Америки народ Сполучених Штатів займе ту позицію, котру займають жителі Нової Англії стосовно інших Сполучених Штатів. Підприємливість, працьовитість і економічні навички дадуть нам перевагу в будь-якому змаганні, яке Південна Америка може підтримувати з нами” [6, с. 295]. Виходячи з цього, Г. Клей закликав колег “стати справжніми американцями і очолити американську систему” [7, с. 157].

Правлячі кола США давали “американській системі” націоналістичне тлумачення. “Щодо американської системи, – відверто заявив Дж. К. Адамс португальському послу в 1821 р., – то ми маємо її, ми складаємо цю систему, між Північною і Південною Америкою немає спільності інтересів або принципів” [7, с. 157].

Відбиваючи настрої впливових кіл громадськості Нової Англії, редактор “Норт Амерікен Рев'ю” Едуард Еверетт писав, що Південна Америка стане для Сполучених Штатів тим, “чим Азія та Африка є для Європи” [6, с. 295–296].

У роки, що безпосередньо передували проголошенню доктрини Монро, тенденція до експансії знайшла вираження в захопленні Флориди, що була остаточно підкорена у 1819 р., претензіях на Кубу, проникненні в Техас [7, с.157]. Отже, передумови проголошення концепції американської дипломатії склалися ще з початку XIX ст., коли в суспільно-політичній думці правлячих кіл країни поширилися ідеї експансіонізму та панування в Західній Півкулі

Власне, виникнення доктрини пов'язують із наступними подіями. У 1822 р. на Веронському конгресі, скликаному з ініціативи Священного союзу, стояло питання придушення революції в Іспанії. Артур Веллінгтон, представник Англії, отримав завдання не допустити вторгнення Франції до Іспанії. Здійснення даної інтервенції означало б посилення головного суперника Англії в Європі – Франції – і послаблення Іспанії, що знаходилася в сфері впливу Англії [5, с. 202].

Після того, як у супереч наполяганням Англії, французька армія вторглася до Іспанії для придушення революції, в англійському уряді виникла (хоча, і безпідставно) підозра, що наступним кроком Священного союзу буде інтервенція в іспанські колонії під приводом відновлення там влади іспанської монархії, але фактично з метою їх захоплення. 31 березня 1823 р. англійський міністр закордонних справ Джордж Каннінг повідомив у листі британському послу в Парижі, що Англія не допустить завоювання Францією (або придбання нею дипломатичним шляхом) будь-яких володінь із складу колишніх іспанських колоній [5, с. 202].

Таким чином, відносини між Англією і Францією різко загострилися. У 1823 р. Д. Каннінг звернувся до посла США в Англії Раша, запропонувавши спільні дії США і Англії в іспано-американському питанні в зв'язку із чутками про загрозу інтервенції Священного союзу (серпень 1823 р.) [7, с. 158].

Під час дискусії на засіданнях американського уряду в листопаді 1823 р. виникло дві протилежні точки зору. Більшість кабінету, зокрема, і військовий міністр Джон Келхун і президент Джеймс Монро, вважали інтервенцію Священного союзу в Південну Америку можливою й схилилися до прийняття пропозицій Дж. Каннінга. Іншу точку зору обстоював впливовий і добре обізнаний у даних питаннях державний секретар Дж. К. Адамс, який детально розкрив зміст і цілі пропозицій Дж. Каннінга [6, с. 29–298].

Дж. Адамс розумів, що реальної загрози інтервенції Священного союзу не існувало. За його словами, можливість відновлення іспанського панування на Американському континенті була таким ж не реальним, як припущення, що Чімборасо (вулкан) провалиться в океан. У той же час, Адамс вважав, якщо Великобританія одна “захистить” молоді південноамериканські держави від інтервенції Священного союзу, а Сполучені Штати залишаться осторонь, то Англія отримає величезні торговельні переваги, й колишні колонії Іспанії стануть володіннями Англії [7, с. 159].

Зважаючи на це, Дж. Адамс закликав Дж. Монро та Кабінет до незалежного курсу односторонньої політики проти відновлення іспанських колоній. Він говорив: “Відвертіше та гідніше буде відкрито оголосити наші принципи Росії й Іспанії, а не плентатись нікчемним човником за британським військовим кораблем” [2, с. 236].

На думку Адамса, Д. Каннінг прагнув запобігти територіальному розширенню США, зв'язавши їх зобов'язаннями не приєднувати колишні іспанські колонії [7, с. 159]. Отже, в результаті дискусії перемогла позиція Адамса, що стало переломним моментом в утвердженні гегемонії США на континенті.

Тож, 2 грудня 1823 р. президент Джеймс Монро звернувся до конгресу з посланням, яке увійшло в історію як “доктрина Монро” [5, с. 203].

В документі зазначалось: “...американські континенти, що домоглися свободи і незалежності і оберігають їх, відтепер не повинні розглядатися як об'єкт майбутньої колонізації з боку будь-яких європейських держав” [3, с. 140]. Тобто, проголошувалася політика невтручання європейських країн у американські справи.

Крім того, висувалося положення про те, що політичні системи європейських держав (монархічна) і американських (республіканська) різні, й Сполучені Штати будуть розглядати будь-яку спробу з боку європейських держав перенести свою політичну систему на якусь частину Західної півкулі, як “загрозу миру і безпеки” [3, с. 141].

В доктрині зазначено: “Ми не втручалися і не будемо втручатися у справи колоній чи залежних територій будь-якої європейської держави. Але, відносно урядів країн, які проголосили і зберігають свою незалежність, і тих, чию незалежність, після ретельного вивчення і на основі принципів справедливості, ми визнали, ми не можемо розглядати будь-яке втручання європейської держави з метою пригнічення цих країн або встановлення будь-якого контролю над ними інакше, як недружній прояв відносно Сполучених Штатів ...” [3, с. 141]. Цей пункт, яскраво підкреслює те, що США розцінювали країни Латинської Америки, як орбіту власного впливу.

У посланні стверджувалося, що Сполучені Штати не втручаються у внутрішні справи європейських держав і неприпустимо, щоб об'єднані країни (зокрема, Священний союз) поширювали свою політичну систему на будь-який із американських континентів, “загрожуючи миру і щастю Сполучених Штатів”. Тому Сполучені Штати не можуть відноситися байдуже до подібного втручання, в якій би формі воно не відбулося [5, с. 203].

Хоча, насправді в період утвердження доктрини реальної загрози інтервенції Священного союзу в Західну півкулю не існувало, а, власне, перспектива відновлення іспанського панування в Америці здавалася абсурдною. Проголошуючи доктрину Монро, уряд США виходив, насамперед, із власних інтересів, а не народів Латинської Америки [7, с. 161].

Загалом у доктрині Монро було закладено два основних принципи: перший – оборонний, спрямований проти колоніальної експансії європейських держав у Америці, інший, важливіший – це те, що США не заявили, як вимагав Каннінг, про свою відмову від домагань на території й “особливі права” в Латинській Америці. Навпаки, США висловлювали претензії на панування над обома американськими континентами, виключаючи поки ті їх частини, які вже були колоніями інших держав [5, с. 206].

Зокрема, дещо раніше, в депеші американському послу в Іспанії від 28 квітня 1823 р., Адамс вказав, що США хочуть анексувати Кубу, а також заявив з приводу Вест-Індійських островів, які “з огляду на розташування були природним додатком до північноамериканського континенту”. Навесні того ж року він сказав відомі слова, що “яблуко, відірване бурєю від рідного дерева, немає вибору, воно може впасти лише на землю”, і, якщо Куба перестане бути іспанською, то вона може тяжіти лише до “материнського лона” – Північноамериканського Союзу [5, с. 205].

А в тому ж 1823 р., коли була викладена доктрина, президент Монро писав Джефферсону: “Як на мене, мис Флориди і Куба – це всього лише гирло Міссісіпі”. Варто додати, що, коли населення Куби боролось за визволення від іспанської залежності, керівні політики США, в тому числі і Джефферсон, зробили все, щоб шляхом дипломатичного тиску перешкодити звільненню Куби, й допомогли країні залишитися колонією Іспанії [5, с. 205–206].

У 1838 р. газета “Демократичний огляд” писала про Америку, як про “велику державу майбутнього”, і заявляла, що вся півкуля буде належати Сполученим Штатам. Ця газета у 1845 р. зазначала, що “мексиканці не спроможні до самостійного існування”, а газета “Іллінойс Стейт Реджістер” з колонізаторським азартом наполягала на тому, що “мексиканці взагалі не набагато вище негрів” [5, с. 206]. Отже, після прийняття, доктрина стала засобом аргументації дій американського уряду відносно сусідніх та латиноамериканських країн, крім того, вона часто фігурувала в суспільно-політичній думці країни, що надавало їй статусу “закону”, який є непорушним і чинним у дії.

Потрібно додати, що в галузі зовнішньої політики в доктрині рішуче висувався принцип поділу світу на європейську та американську системи. Саме цей принцип став визначальним чинником у формуванні зовнішньополітичного курсу не лише США, а й країн Європи. Також, згідно із документом розмежовувалися сфери впливу в світі впродовж усього XIX – початку XX ст.

Проте, варто відзначити, що під “політичною системою Америки” розуміли систему, власне, Сполучених Штатів. Саме її американські державні діячі вважали зразковою і вбачали в ній джерело “повноцінного щастя”. США вони розглядали як центр усієї Західної півкулі [7, с. 161]. Буде доречним згадати афоризм – “Америка для американців”, що згодом трансформувався в інший вислів – “Америка для Сполучених Штатів” [1]. Ці слова досить вдало розкривають сутність доктрини, адже на основі

аналізу змісту документу, можна простежити, що основний акцент ставиться не на утвердженні рівності країн Американського континенту, а навпаки, на принцип колонізації і встановлення гегемонії США.

Варто відзначити, що доктрина Монро була націлена не проти європейського економічного проникнення, а проти європейських політичних зазіхань у Західній півкулі [9, с. 213]. Тобто, США не відмовлялися від економічного співробітництва з країнами Європи, оскільки вони розуміли, що це може призвести до краху економіки країни.

В цілому зміст доктрини Монро виявився досить розмитим. Він доповнювався різноманітністю теорії і практики зовнішньої політики країни. Туманний характер формулювань і, власне, форма доктрини, проголошеної у вигляді послання президента конгресу, не оформленої навіть як звичайний законодавчий акт, дозволили уряду Сполучених Штатів в кожному конкретному випадку пристосовувати доктрину до різної історичної обстановки [7, с. 16–162].

Так, у 1843 р. журналіст Джон Саллівен викристалізував популярну фразу “особливе призначення”, маючи на увазі територіальне поширення північноамериканської республіки на Захід “з метою продовження великого експерименту свободи і федерального самоврядування”. Президент США Джеймс Полк, зокрема, вбачав у доктрині “особливого призначення” виправдання війни з Мексикою (1846–1848 рр.), що розширила територію Сполучених Штатів [8, с. 20]. Таким чином, Америка постійно розгортала зону власного впливу, прикриваючись доктриною Монро. Завдяки такій політиці, США стали у XIX ст. справжнім гегемоном Західної Півкулі, з яким уже ніхто не міг конкурувати, а тим більше йому протидіяти.

Деякі дослідники вважають, що доктрина Монро у своєму розвитку пройшла декілька етапів. Так, М. Крейтор подає періодизацію еволюції доктрини Монро. Зокрема, перший етап розвитку доктрини – від моменту її проголошення в 1823 р. до додатку Річарда Олні (20 липня 1895 р.) – співпадав із становленням і обґрунтуванням принципів американського Великого простору, тобто, сфери американської гегемонії на Західній півкулі. Цей початок прориву США в Західну півкулю є насправді економічним і політичним закабаленням країн Американського континенту. Другий етап розпочався у 80-х рр. XIX століття й полягав у розширенні, консолідації й абсолютизації американської гегемонії. Латиноамериканські держави перетворювалися на протекторати США, позбавлені будь-якого матеріального суверенітету, зберігали лише зовнішні, символічні атрибути. Апогей даного часу – війна проти Іспанії в 1898 р. за захоплення її колоній і додаток президента Т. Рузвельта до доктрини Монро від 1904 року. В той час формувалися принципи організації американського Великого простору, а також політичні та юридичні основи американського необмеженого панування на континенті. Ці принципи висловлені в різних додатках до доктрини Монро, починаючи з додатку Олні, створення Панами і, завершуючи додатками Теодора Рузвельта. Це період, про який близький друг Теодора Рузвельта У. А. Уайт писав: “Коли іспанці здалися на Кубі і дозволили нам захопити Пуерто-Ріко й Філіппіни, Америка на цьому перехресті звернула на шлях, що веде до світового панування. На земній кулі був посіяний американський імперіалізм. Ми були засуджені на новий спосіб життя”. Третій етап співпадав із формулюванням ідеології універсалізму президента В. Вільсона, Паризькою мирною конференцією після закінчення Першої світової війни, яка завершилася Версальським мирним договором, а також з планами перетворення Ліги Націй в інструмент англосакського світового панування, і, врешті, з першою поразкою Європи перед Сполученими Штатами, що полягала у включенні, на вимогу Вільсона, доктрини Монро в Статут Ліги Націй. На той час Латинська Америка була вже остаточно підкорена [4]. Цей час став початком американського прориву в Європу і Азію. “За словами Карла Шмітта, – як писав М. Крейтор, – доктрина Монро покидає землю Американського континенту, перетворюючись із регіонального принципу панування у світову доктрину”, в інструмент встановлення світового панування [4].

Отже, доктрина Монро, як перша геополітична концепція американської дипломатії у своєму розвитку пройшла низку етапів, котрі визначили напрями зовнішньої політики США на перспективу. В ній виразно втілювалися тенденції до зміцнення та розширення самостійних амбітних позицій Сполучених Штатів в Західній півкулі. Її положення були в остаточному підсумку спрямовані не на захист, а на колонізацію країн Латинської Америки. Крім того, вектор документу був загострений проти Великобританії та інших європейських країн, як конкурентів Сполучених Штатів у боротьбі за вплив у Західній півкулі. Якщо на перших етапах доктрина Монро використовувалась не особливо ефективно, то надалі ця тенденція зміниться й вона стане вагомим зовнішньополітичним, легітимним прикриттям політичної експансії США над країнами Латинської Америки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Америка для американців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://betaproject.net>
2. Бравн Дж. Тіндалл Історія Америки (6-е видання) / Дж. Т. Бравн Тіндалл, Е. Д. Шай / Пер. з англійської: Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. – Львів: Літопис, 2010. – 904 с.
3. Доктрина Монро (из ежегодного послания Конгрессу президента Джеймса Монро, 2 декабря 1823 г.) // Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки: В 2 кн. Кн. 2. Международные отношения в 1648 – 1918 гг. / сост. Д. В. Кузнецов. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2010. – 336 с.
4. Доктрина Монро та її місце у зовнішній політиці США [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru/international/3c0b65635b3ac68b5c43a88421316c36>

5. Ефимов А. Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны / А. Ефимов. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1958. – 439 с.
6. История США в четырех томах. Т. 1. 1607–1877 / Ред. кол.: Н. Н. Болховитинов, М. С. Альперович, Р. Ф. Иванов и др. – М.: Издательство «НАУКА», 1983. – 687 с.
7. Очерки новой и новейшей истории США в двух томах. Т. 1. – М.: Издательство Академия Наук СССР, 1960. – 633 с.
8. Уткин А. Американская империя / А. Уткин. – М.: Изд-во Эксмо «АЛГОРИТМ», 2003. – 736 с.
9. Шлезингер А. Циклы американской истории: Пер. с англ. / А. М. Шлезингер. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. – 688 с.

Жданович Я.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

САМОАНСЬКИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ 1879–1880 РР.

В період розквіту трансконтинентальних імперій виникли неврегульовані проблеми, що дали негативні наслідки для майбутнього розвитку держав і були потім успадковані епохою неокolonіалізму. Це відбивається на стані міжнародних відносин ХХІ ст., а отже – потребує наукового осмислення. Крім того, значну увагу дослідників привертає й роль особистості в історії. Отто фон Бісмарк займає серед державних діячів ХІХ ст. одне з перших місць з історичного значення своєї діяльності. З його ім'ям пов'язані важливі німецькі та загальноєвропейські події в історії ХІХ ст. Однією із таких подій є початок колоніальної експансії Німеччини в 80-х рр. ХІХ ст.

Питання про вплив О. Бісмарка на колоніальну політику Німеччини в 70–80-х рр. ХІХ ст. потребує наукового дослідження, а обумовлено тим, що ця тема недостатньо розкрита у світовій і вітчизняній історичній науці. Боротьба за сфери впливу на стратегічно важливі країни з порушеннями норм діючого міжнародного права відбувається і дотепер, а це посилює актуальність дослідження. Без глибокого і всебічного вивчення проблем та історичних реалій досліджуваного періоду неможливо зрозуміти сучасної міжнародної політики та конфліктних ситуацій, які виникають та суттєво впливають на міжнародні відносини, а також ролі “людського фактору” в даних питаннях.

Різноманітні за своїм характером джерела склали документальну базу дослідження. Особливої уваги заслуговує праця Г. Якоба, яка розширює джерельну базу з даної проблематики та вводить до наукового обігу велику кількість нових документів [1]. Характеризуючи німецьку історіографію проблеми, необхідно відзначити роботи сучасників тих подій Ф. Фабрі та Г. Гогенлоє–Шіллінгфюрста, які є цінним джерелом в дослідженні даного питання [2; 3]. Велике значення при дослідженні даного питання має монографія М. Хагена яка присвячена О. Бісмарку та його колоніальній політиці [4]. Підсумовуючи аналіз німецької історіографії проблеми, що досліджується, варто відзначити монографію Х. Грюндера опубліковану на початку ХХІ ст. [5]. Серед останніх робіт, які заслуговують особливої уваги, в українській історіографії питання треба виокремити працю П. Трояна та С. Трояна, в якій вітчизняні вчені проводять фундаментальне дослідження позиції Отто фон Бісмарка в колоніальному питанні Німеччини [6]. Однак, розбіжності які існують в роботах істориків, не сприяють об'єктивному висвітленню проблеми, що досліджується. На основі аналізу документальних джерел, використовуючи праці дослідників, ставимо за мету проаналізувати значення Самоанського законопроекту 1879–1880 рр. в висвітленні позиції Отто фон Бісмарка щодо колоніальної політики Німеччини.

Щоб засвідчити усунення теоретичних заперечень проти колоніальної політики, у 1879 р. в Німеччині була введена політика протекціонізму. Офіційно проголошена урядом О. Бісмарка і визнана суспільною думкою державна політика «захисту національної праці» включала протекціонізм, у власному розумінні слова, лише як складову частину. Логічним завершенням цієї політики була колоніальна експансія, що надавала вітчизняній промисловості гарантовані ринки збуту й дешеву колоніальну сировину. Пруська народногосподарська рада, проголосивши в 1881 р. необхідність колоніальної політики, називала її “необхідним продовженням протекціонізму, здатним позбавити від сплати іншим країнам мільярда за колоніальну сировину” [4, с.57]. Під час обговорення протекціоністського тарифу уряд О. Бісмарка вніс на розгляд до рейхстагу “договір про дружбу” із Самоа, за умовами якого Німеччина отримувала як вугільну базу порт Салуафата, німецькі товари звільнялися від мит, а німці – від податків. Уряд Самоа зобов'язувався забезпечити німецькі плантації робітниками [7, с.11-12]. Договір був своєрідним закріпленням домінуючого положення, зайнятого Німеччиною на Самоа після вимушеного відступу США. Під час обговорення договору в рейхстазі статс-секретар Міністерства закордонних справ Б. фон Бюлов підкреслив, що “уряд не розглядає Самоа як колонію й не домагається колоніального положення німецьких фірм”. Договір був схвалений рейхстагом. Про перехід правлячих кіл до колоніальної політики свідчить великий успіх виданої в 1879 р. книги Ф. Фабрі – “Чи потрібні Німеччині колонії?” [2]. Дійсно, винесення на обговорення в рейхстаг колоніального проекту про Самоа фактично означало визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини. До цього моменту канцлер постійно висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини в даний період, хоч і не відхиляв такої можливості в майбутньому. Договір був схвалений рейхстагом, адже на

Самоа розпочалася міжусобна війна, яка могла зашкодити німецьким інтересам. Саме під приводом “захисту своїх інтересів” німці беруть під своє управління головне місто на островах – Апіа та створюють в ньому свою поліцію. В грудні 1879 р. німецький воєнний корабель “Бісмарк” відкрито вступає в війну і на його борту підписується угода з племінними вождями, які признають владу німецького ставленика Малієтоа над Самоа [7, с.18]. Наочним прикладом того, як рейхсканцлер намагався проводити непрямую колоніальну експансію, є обговорення в рейхстазі Самоанського законопроекту, сутність якого зводилася до наступного: одна з найстаріших гамбурзьких фірм “Годефруа”, заснована в 1776 р. і розміщена в Океанії близько 1850 р., у другій половині 70-х рр. XIX ст. виявилася на межі банкрутства й незабаром була змушена закласти свої плантації англійському банку Берінга. У цій ситуації керівник “Дисконтогезельшафт” А. Ганземаман разом зі своїм зятем Г. Куссеровим підказали О. Бісмарку ідею про порятунок фірми “Годефруа” шляхом створення «Німецького товариства морської торгівлі». Це товариство було створене 13 лютого 1880 р. у складі 14 акціонерів із загальним капіталом, що перевищував 21 мільйон марок. 6 квітня 1880 р. канцлер вніс на розгляд союзної ради законопроект, відповідно до якого уряд повинен був гарантувати створеному товариству дивіденди в розмірі 300 тисяч марок з державного бюджету щорічно й 4,5% ренти. На чолі підприємства повинні були стати “Дисконтогезельшафт” та банк Блейхредера. Згодом саме ці банки вплинули на зміну політики О. Бісмарка в колоніальному питанні й значною мірою контролювали німецькі колонії. Самоанський законопроект став першою спробою великого капіталу виступити на колоніальному поприщі, він знаменував відкритий поворот представників правлячих кіл до колоніальної експансії. Дійсні причини та характер законопроекту відрізняються від офіційного трактування. Як вказував у парламенті противник законопроекту Л. Бамбергер та повинен був підтвердити прихильник законопроекту А.Г. Мосле, 78% товарів, які ввозилися в цей район німецькими фірмами, були англійського походження і всього лиш 22 % німецькими. Характер даного законопроекту просліджується за наступними фактами. Створили даний проект банки “Дисконтогезельшафт” та банк Блейхредера. Крім того, за законопроект виступали близькі до канцлера представники «Німецького банку», та «Облікового товариства», а також сам Г. Блейхредер, який був управляючим майном канцлера. Саме вони в неабиякій мірі вплинули на зміну відношення рейхсканцлера до колоніального питання, а в майбутньому контролювали всі колонії [5, с.57]. “Німецьке товариство морської торгівлі” повинно було мати капітал в 8–10 млн. марок. Його завданням повинна була бути заокеанська торгівля, утворення факторій та плантацій, особливо на островах Океанії. Дане товариство повинно підпорядкувати собі великий район Океанії. Для розуміння характеру Самоанського законопроекту велике значення мають листи, написанні А. Ганземаманом та Г. Блейхредером рейхсканцлеру після неприйняття даного законопроекту, особливо слід звернути увагу на записку А. Ганземамана канцлеру від 9. IX. 1880 р., адже зміст її в деталях не співпадає з законопроектом. В ній говорилося про використання колонії Самоа, як сировинної бази та створення там плантаційних територій в широких масштабах, а отже мова вже йшла про конкретне направлення колоніальної експансії. Виконання цих задумів повинно було покласти на “Німецьке товариство морської торгівлі” [4, с.82]. Самоанський законопроект був першою спробою колоніальної експансії великих німецьких капіталістів і хоч він не включав в себе формальних захоплень в даному регіоні, як це підтверджується документами, але такі захоплення були їх безпосередньою метою. Законопроект отримав підтримку преси та великої кількості торгових палат, які раніше не приділяли уваги колоніальному питанню. Але, більшість голосів, а саме 128 проти 112, законопроект був не підтриманий в рейхстазі. Провал законопроекту можна пояснити двома причинами. Перша: противникам колоніальної експансії та законопроекту вдалося дискредитувати комерційну сторону проекту, особливо завдяки Л. Бамбергеру, який не тільки спростував доведення уряду, але і поставив під сумнів достовірність інформації про Самоанський законопроект. Другою причиною, яка негативно вплинула на голосування, була слабкість захисту проекту канцлером в рейхстазі. Справа в тому, що О. Бісмарк виносячи в рейхстаг законопроект, який носив безсумнівно колоніальний характер, заперечував це та намагався провести його як господарсько-політичний. Спростовуючи його колоніально-політичний характер, канцлер зменшив його перспективи в рейхстазі. О. Бісмарк представивши Самоанський законопроект показав своє бажання вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об’ємі, не в формі анексії, а в формі встановлення економічного правління та політичної залежності від Німеччини колоніальних територій. «Про колонії він як і раніше знати нічого не хоче», записав свою розмову з канцлером, яка відбулася 22. II. 1880 р., тобто на передодні представлення Самоанського законопроекту рейхстагу Г. Гогенлоє–Шіллінгфюрст [3, с.29].

Звичайно ж, О. Бісмарк не був противником колоніальної політики. Про це говорить те, що він її вів, але вів без достатньої впевненості та рішучості. Як показали події, О. Бісмарк недооцінив сили прихильників вільної торгівлі, які хоча й підтримали обхідні маневри по розширенню приватної експансії (“дружні договори”), проте негативно відреагували на спробу розширення експансії у формі державної допомоги. У той же час, для зацікавлених кіл стало зрозумілим, що канцлер не є принциповим супротивником колоніальної політики, а буде її навіть вітати за умови проведення цієї політики приватними силами. І хоча Самоанський законопроект був провалений, а рейхсканцлер не наважувався на енергійну державну колоніальну експансію, тим не менше він підтримував та заохочував захоплення торговельними компаніями. Наслідком відхилення Самоанського законопроекту стало загострення інтересу представників великого промислового й банківського капіталу до колоніального питання. Після відхилення законопроекту А. Ганземаман направив лист у відомство закордонних

справ, у якому висловив свою думку про необхідність подальшої підтримки цієї справи. У своїй відповіді А. Ганзemann від 7 травня 1880 р. О. Бісмарк підкреслював, що він радий тому, що “правління “Німецького товариства морської торгівлі” розраховує на майбутнє німецької торгівлі й німецького судноплавства в Океанії”. У листі також йшлося про “працю, гідну подяки”, яка робить велику послугу “вітчизняним інтересам”. І хоч відповідь О. Бісмарка, швидше за все, містила дипломатичний підтекст, оскільки хід обговорення й підсумкове голосування за Самоанським законопроектом в рейхстазі показали канцлерові, що час для вирішального кроку ще не прийшов [1, с.30]. Але, саме Самоанський законопроект підняв питання колоніальної політики країни на офіційному рівні.

Отже, значення Самоанського законопроекту 1879–1880 рр. полягає в тому, що він показав бажання О. Бісмарка вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об’ємі. Як висновок, Самоанський законопроект фактично означав визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини, хоч до цього моменту канцлер висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jacob G.E. Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten / G.E. Jacob. – Leipzig : Dieterich, 1938. – 608 s.
2. Fabri F. Bedarf Deutschland der Kolonien? / F. Fabri. – Gotha : Perthes, 1879. – 108 s.
3. Hohenlohe-Schillingsfürst. Denkwürdigkeiten des Fürsten Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst. Im Auftr. d. Prinzen Alexander zu Hohenlohe-Schillingsfürst hrsg. v. Friedrich Curtius vierter Abdruck: 2 Bände, – Stuttgart, Berlin : Deutsche Verlags-Anst., 1907. – Zweiter Band: Drei Bildnisse und einer Faksimile-Beilage. – 1907. – 565 s.
4. Hagen M. Bismarcks Kolonialpolitik / M. Hagen. – Stuttgart : Dt. Verl.-Anst., 1923. – 593 s.
5. Gründer H. Geschichte der deutschen Kolonien / H. Gründer. – [5. verb. u. erg. Aufl.]. – Paderborn- München-Wien-Zürich : Ferdinand Schöningh, 2004. — 336 s.
6. Троян С.С. Отто фон Бісмарк і колоніальне питання в Німеччині (1840–1890 рр.) / С.С. Троян, П.С. Троян. – Рівне : РІС КСУ, 2011. – 224 с.
7. Koschitzky M. Deutsche Kolonialgeschichte. Mit in den Text gedruckten Karten : in 2 Bde. / M. Koschitzky– Leipzig : Verlag von P. Froberg, 1888. – Bd. II. – 532 s.

Кануш О.

Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПОЛ ПОТА (1925–1998 РР.)

Життя і діяльність Салот Сара, як й більшості диктаторів в історії, покриті таємницею і потребують детального та працездатного дослідження.

Мета даного дослідження: вивчити і систематизувати інформацію про Пол Пота як політичного діяча, диктатора, непересічну особистість; охарактеризувати його діяльність у контексті репресивного комуністичного режиму Червоних кхмерів.

Про дитинство камбоджійського диктатора мало що відомо, в першу чергу тому, що сам Пол Пот намагався не оприлюднювати цю інформацію. Навіть про дату його народження є різні відомості. За однією з версій, він народився 19 травня 1925 р. в селі Прексбаув, у селянській родині. Був восьмою дитиною селянина Пек Салот і його дружини Сік Ньюму та при народженні отримав ім'я Салот Сар.

У віці дев'яти років його відправили до родичів у Пномпень. Після кількох місяців, проведених у буддистському монастирі в якості прислужника, хлопчик вступив до католицької початкової школи, після закінчення якої продовжив навчання в Коледжі Нородома Сіанука, а потім у Технічній школі Пномпеня. У 1949 р. Салот Сар отримав урядову стипендію для здобуття вищої освіти у Франції і відправився в Париж, де став вивчати радіоелектроніку [3, с. 243].

Післявоєнний період був відзначений стрімким зростанням популярності лівих партій та національно-визвольних рухів. У Парижі камбоджійські студенти створили марксистський гурток, членом якого став і Салот Сар.

У 1952 р. він під псевдонімом Кхмер Даом в журналі камбоджійських студентів у Франції опублікував свою першу політичну статтю «Монархія чи демократія?». Одночасно з цим студент вступив до Французької компартії.

Захоплення політикою відсувало навчання на другий план, і в тому ж році Салот Сара відрахували з університету, після чого він повернувся на батьківщину.

У Камбоджі він оселився в старшого брата, став шукати зв'язків із представниками Компартії Індокитаю і незабаром звернув на себе увагу одного з її координаторів у Камбоджі – Фам Ван Ба. Салот Сара залучили до партійної роботи.

Він узяв новий псевдонім – Пол Пот, що є скороченням від французького «politique potentielle» – «політика можливого». Під цим псевдонімом йому судилося увійти в світову історію [5, с. 129].

Камбоджійські комуністи розгортають партизанську війну проти уряду принца Н. Сіанука. Загони так званих «червоних кхмерів» (озброєні загони представників комуністичної партії Кампучії) формувалися в основному з малограмотних і неписьменних молодих селян, яких Пол Пот зробив своєю головною опорою.

До 1973 р. червоні кхмери вже контролювали велику частину території країни. Пол Пот обходився уже без соратників по Компартії, відсунутих на другий план. Йому було куди простіше не з освіченими знавцями марксизму, а з неписьменними бійцями, які вірили тільки у Пол Пота й автомат Калашникова.

17 квітня 1975 р. червоні кхмери взяли Пномпень [4, с. 244].

Через декілька годин після перевороту Пол Пот скликав особливу нараду свого нового кабінету міністрів і оголосив, що країна тепер буде називатися Кампучією. Він оголосив про евакуацію всіх міст під керівництвом новоспечених регіональних і зональних вождів, наказав закрити всі ринки, знищити церкви та розігнати всі релігійні громади.

Ледве армія червоних кхмерів увійшла в Пномпень, як диктатор відразу видав декрет про скасування грошей і наказав підірвати національний банк. Усіх, хто намагався збирати з повітря банкноти, розстрілювали на місці.

А вже на наступний ранок жителі столиці прокинулися від лунаючого у гучномовець наказу негайно покинути місто. Одночасно з цим було припинено подачу води й електрики.

Однак було неможливо відразу вивести з міста організованими колонами три мільйони городян. «Евакуація» розтягнулася майже на тиждень. Відокремлюючи дітей від батьків, червоні кхмери обходили оселі та стріляли у кожного, кого знаходили. Інші ж, в очікуванні евакуації, опинилися під відкритим небом без їжі й води. До числа полеглих від рук червоних кхмерів додалися ще сотні померлих «природною» смертю – від кишкової інфекції. Через тиждень у Пномпені залишилися лише трупи та зграї собак-людоджерів [1].

Інвалідів, нездатних йти, обливали бензином і підпалювали. Пномпень став містом-примарою: перебувати там заборонялося під страхом смерті. Тільки на околиці вцілів квартал, де оселилися вожді червоних кхмерів. Поруч знаходився «об'єкт С-21» – колишній ліцей, куди привозили тисячами «ворогів народу». Після тортур їх згодовували крокодилам або спалювали на залізних ґратах.

Та ж доля спіткала і всі інші міста Кампучії. Пол Пот оголосив, що все населення перетворюється в селянство. Інтелігенція оголошувалася ворогом номер один й піддавалася поголовному знищенню або каторжним роботам на рисових полях. При цьому інтелігентом вважався кожен, хто носив окуляри. Таких людей червоні кхмери вбивали відразу, ледве угледівши на вулиці. Не кажучи вже про вчителів, учених, письменників, артистів та інженерів, були знищені навіть лікарі, так як охорону здоров'я Пол Пот скасував, вважаючи, що тим самим звільняє майбутню щасливу націю від хворих і хвороб.

Пол Пот не став подібно комуністам інших країн відокремлювати релігію від держави, він просто її скасував. Ченці були безжально знищені, а храми перетворені у казарми.

З тієї ж простотою було вирішено і національне питання. Усі інші нації в Кампучії крім кхмерів підлягали знищенню. Загони червоних кхмерів за допомогою кувалд і ломів знищували по всій країні автомобілі, електроніку, промислове обладнання та будівельну техніку. Знищувалися навіть побутові прилади: електробритви, швейні машинки, магнітофони, холодильники.

За перший рік свого правління Пол Поту вдалося повністю зруйнувати всю економіку країни і всі її політичні та соціальні інститути. Були знищені бібліотеки, театри і кінотеатри, заборонені пісні, танці, традиційні свята, спалені національні архіви та «старі» книги.

У проведенні своїх «реформ» Пол Пот спирався на армію, яка майже повністю складалася із фанатиків дванадцяти-п'ятнадцяти років, очманілих від влади, яку давали їм автомати. Їх привчали до вбивств із дитинства, споювали сумішшю пальмового самогону з людською кров'ю. Їх переконували в тому, що вони «здатні на все», що вони стали «особливими людьми», тому що випили людську кров. Потім цим підліткам роз'яснювали, що, якщо вони проявлять жалість до «ворогів народу», то після болісних тортур будуть убиті самі.

Пол Поту вдалося зробити те, що не вдалося до того жодному з революційних вождів – він повністю скасував інститут сім'ї та шлюбу. Перш ніж потрапити у сільську комуну, чоловіки відділялися від дружин, і жінки ставали власністю нації. Кожною комуну керував сільський староста, камафібал, який по своїй волі призначав чоловікам партнерок. Однак чоловіки та жінки жили окремо в різних бараках і могли зустрічатися лише один раз на місяць, у вихідний день. Правда, і цей єдиний день можна було назвати вихідним лише умовно. Замість роботи на рисових полях комунари по дванадцять годин поспіль працювали над підвищенням свого ідеологічного рівня на політичних заняттях. І лише під кінець дня «партнерам» надавався час для короткого усамітнення.

Цілий народ із його традиціями древньої культури та шануванням віри був жорстоко знівечений марксистським фанатиком. Пол Пот за мовчазного потурання усього світу перетворив квітучу країну на величезний цвинтар [2].

У величезних таборах без будь-яких зручностей, крім соломи в якості підстилки для сну та миски рису в кінці робочого дня, в умовах, яким не позаздрили б навіть в'язні нацистських концтаборів часів Другої світової війни, працювали торговці, вчителі, підприємці, які вижили тільки тому, що їм вдалося приховати свої професії, а також тисячі інших городян.

Ці табори були організовані таким чином, щоб за допомогою «природного відбору» позбутися від старих і хворих, вагітних жінок та малолітніх дітей. Люди гинули сотнями і тисячами від хвороб, голоду та виснаження, під палицями жорстоких наглядачів.

Без лікарської допомоги, за винятком традиційних методів лікування травами, тривалість життя в'язнів цих таборів була гнітюче короткою.

На світанку людей відправляли у малярійні болота, де вони по дванадцять годин на день розчищали джунглі в безуспішних спробах відвоювати у них нові посівні угіддя. На заході вони поверталися до табору.

Полпотівці після приходу до влади розірвали дипломатичні відносини з усіма країнами, не працювали поштовий і телефонний зв'язок, в'їзд у країну та виїзд із неї були заборонені. Камбоджійський народ виявився ізольованим від усього світу. Єдиним союзником, на якого орієнтувався Пол Пот у своїй зовнішній політиці, був Китай.

Радянський уряд радо вітав новий комуністичний режим у Камбоджі, але навіть із СРСР Пол Пот вирішив не встановлювати жодних зв'язків [5, с. 129–130].

У грудні 1978 р. в'єтнамські війська, які протягом багатьох років конфліктували з червоними кхмерами через спірні прикордонні райони, силами кількох мотопіхотних дивізій за підтримки танків вступили на територію Камбоджі. Країна прийшла в такий занепад, що через відсутність телефонного зв'язку доводилося доставляти бойові донесення на велосипедах.

«Червоні кхмери», яким завдали серйозної поразки, відступили на захід країни, до кампучійсько-тайського кордону. Сам Пол Пот зміг утекти з країни. Від повного розгрому їх врятувала тільки підтримка Китаю, Таїланду та США. Кожна з цих країн переслідувала свої інтереси. Американці, наприклад, намагались запобігти посиленню позицій у регіоні прорадянського В'єтнаму і заради цього краще було закрити очі на підсумки діяльності режиму Пол Пота [4, с. 189–190].

А підсумки були вражаючі. За 3 роки 8 місяців і 20 днів червоні кхмери повернули країну в середньовіччя. У протоколі комісії з розслідування злочинів режиму Пол Пота від 25 липня 1983 р. говориться, що за період між 1975 та 1978 рр. померли 2 746 105 осіб, з яких 1 927 061 селян, 305 417 робітників, службовців, 48 359 представників національних меншин, 25 168 ченців, близько 100 письменників і журналістів, а також кілька іноземців. Ще 568 663 людей зникло безвісті або померло в джунглях. Загальна кількість жертв оцінюється у 3 374 768 осіб.

У липні 1979 р. в Пномпені був організований Народно-революційний трибунал, який заочно судив лідерів червоних кхмерів. 19 серпня 1979 р. суд визнав Пол Пота і його найближчого сподвижника Ієнг Сарі винними у геноциді та заочно засудив їх до смертної кари з конфіскацією всього майна.

Помер Пол Пот 15 квітня 1998 р. Представники червоних кхмерів заявили, що колишнього лідера підвело серце. Є, однак, версія, що його отруїли [1].

Не дивлячись на всю свою жорстокість, Салот Сар, який прославився під партійною кличкою Пол Пот, був абсолютно нетиповим диктатором. Перебуваючи на вершині влади, він дотримувався абсолютної аскези, харчувався бідно, носив непомітну чорну гімнастерку та не привласнював цінності репресованих, оголошених «ворогами народу». Величезна влада не розбестила його. Він не мав ні палаців, ні автомобілів, ні розкішних жінок, ні особистих рахунків у банку.

Не було і жодного культу особи та жодних портретів вождя. Ніхто в цій країні навіть не знав, хто ними править. Вождь і його соратники були безіменні й називали один одного не по іменах, а за номером: «товариш перший», «товариш другий» – і так далі. Сам же Пол Пот узяв собі скромний вісімдесят сьомий номер, він так і підписувався під своїми декретами та наказами: «Товариш 87».

ЛІТЕРАТУРА

1. Добрий дедушка Пол Пот. – Режим доступу: <http://telegrafua.com/world/13549/>
2. Исторический форум. – Режим доступу: <http://istorya.ru/forum/?showtopic/>
3. Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки / А. М. Козицький. – Львів: Афіша, 2003. – Ч 3. – 430 с.
4. Новейшая история стран Азии и Африки: XX век / Под ред. А. М. Родригеса // Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 3 ч. – М.: Владос, 2001. – Ч 2. – 320 с.
5. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.) / І. М. Сергійчук. – Суми: Університетська книга, 2003. – 288 с.

Сагайдачна К.

Науковий керівник – доц. Райківський І.Я.

ПОЛЬЩА ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (ВЕРЕСЕНЬ 1939 Р. – ЧЕРВЕНЬ 1941 Р.)

З проголошенням незалежності України зріс інтерес до вивчення історії країн Центрально-Східної Європи, зокрема історії Польщі. У вересні 1939 року Польща стала об'єктом агресії з боку гітлерівської Німеччини, як не намагалися європейські політики «умиротворити» агресора, конфлікт переріс у Другу світову війну. Серед цілої низки історичних праць на тему польського питання напередодні війни, німецької окупації Польщі, мало уваги приділялося питанням умов життя польського народу на початку Другої світової. Ця тема і досі залишається малодослідженою.

У сучасному світі, на тлі російської агресії щодо України та реакції на неї в європейському суспільстві, мимоволі проводиться паралель з подіями Другої світової війни. На даному етапі міждержавних стосунків між Україною і Польщею розвиваються у сприятливому руслі, тому важливо більше дізнатися про життя сусіднього народу в початковий період війни.

Метою роботи є об'єктивне висвітлення умов життя поляків після реалізації таємного протоколу Молотова – Ріббентропа.

1 вересня 1939 р. о 4 год. 45 хв. залпи німецького броненосця “Шлезвіг-Гольштайн” на польській прикордонній заставі, на косі Вестерплатте розпочали Другу світову війну. Одночасно німецькі збройні сили без оголошення війни наступали на польську територію з півночі, заходу і півдня. Польські війська чинили запеклий опір агресору, але змушені були відступити, щоб не потрапити в оточення. Незабаром польські збройні сили були розчленовані на чотири частини і змушені пробиватися з оточення. 3 вересня, виконуючи свої договірні зобов'язання, Великобританія і Франція оголосили війну Німеччині, але не розпочали активних воєнних дій на Заході, поклавши початок так званій “дивній війні”. [4, с.78].

Між тим, 6 вересня розпочалося створення нової лінії польської оборони по ріках Нарва, Вісла, Сян. Однак німецькі танкові частини досягли цього рубежу швидше, ніж відступаючі польські війська. У ніч на 7 вересня польський уряд і командування залишили Варшаву і практично втратили контроль над розчленованими арміями. [5, с. 121].

У ході наступу німецькі війська перейшли далеко на схід за лінію, визначену таємним протоколом пакту Ріббентропа-Молотова. 17 вересня керівництво СРСР дало наказ Червоній Армії перейти радянсько-польський кордон. Війська Червоної армії не зустріли значного опору з боку дезорієнтованих польських частин. Польські керівники, які на той час перебували в Коломиї, не сподівалися на такий розвиток подій і не були готові до війни на два фронти. Е. Ридз-Смігли оголосив по радіо директиву “не вступати в бої з більшовиками”, а польські гарнізони виводили до Румунії або Угорщини. Упродовж короткого часу радянські війська при повній чисельній перевазі оволоділи теренами до Буга і Білостока. [1, с. 305].

Польська армія фактично була розбита й тільки окремі частини та з'єднання продовжували ще певний час чинити опір. У ході бойових дій загинуло близько 70 тис. польських солдат і офіцерів, понад 130 тис. були поранені, у полон потрапили понад 500 тис. Понад 90 тис. перетнули кордон Румунії та Угорщини, де були інтерновані [2, с.508].

28 вересня 1939р. в Москві було підписано новий Договір про дружбу і кордони між СРСР і Німеччиною. Згідно з ним кордон між радянською і німецькою зонами окупації повинен був пролягати вздовж рік Нарва, Буг, Сян. Таким чином, було здійснено поділ земель Речі Посполитої, за яким 48,5 % території перейшли під владу Німеччини, а 50 % – СРСР. Цей акт у свідомості багатьох поляків ототожнювався з “четвертим поділом” Польщі. [4, с. 122].

А.Гітлер 8 жовтня 1939р. спеціальним розпорядженням поділив окуповані землі на дві частини: землі на схід від Вісли, а також Сілезія та Помор'я були включені до складу Рейху як німецькі території, решта земель були об'єднані в Генеральне губернаторство для окупованих польських теренів зі столицею в Кракові. Генеральне губернаторство (ГГ) було призначене для розселення поляків та їхнього використання як дешевої робочої сили. Майже відразу після окупації на землях, що увійшли до Німеччини, розпочалася політика репресій, депортацій і терору. Населення було позбавлене права власності, користування транспортом, створення будь-яких організацій, участі в культурних і політичних заходах. Були закриті польські навчальні заклади, театри, музеї тощо, усі польські установи перейшли під контроль німців. Поляків трактували як “напівлюдей”, за будь-які порушення загрожувало суворе покарання, включно зі смертним вироком. Спеціальні суди виносили швидкі вироки [6, с. 41].

У перші тижні окупації з метою залякати населення німці провели масові арешти і розстріляли близько 16 тис. осіб. Широкого розмаху набуло примусове переселення поляків до Генерального губернаторства. Однак недостатня кількість німців, змусила окупантів шукати нових резервів серед місцевого населення. Для цього було проведено записи частини поляків, які мали хоча б віддалені родинні зв'язки з німцями, до німецького національного списку (фольксдойчі). Окупанти розпочали онімечення дітей “з рисами німецької нації”, безпритульних тощо. Закривалися польські костели, а священників відправляли до концтаборів або депортували до ГГ.

Політика гітлерівської Німеччини в Генеральному губернаторстві була дещо іншою [2, с. 517]. ГГ становило окуповану зону, яка перебувала під повним контролем й управлінням німців. Генерал-губернатором був призначений член німецького уряду Ганс Франк. Навесні 1941 р. ГГ було визнано тереном німецького “життєвого простору”, призначеного в перспективі для німецької колонізації. У ГГ було збережено права поляків на власність, дозволено створення під контролем німців окремих самоврядних і культурних організацій. Поляки були допущені до нижчих ланок адміністрації без права займати керівні посади, зберігалася так звана “гранатова” поліція. Були закриті всі навчальні заклади, культурні установи. Гітлерівські репресії й терор у ГГ спочатку не були масовими. Їх грізним провісником став арешт 6 листопада 1939 р. професорів і викладачів Ягеллонського університету і Гірничої академії в Кракові. Навесні 1940 р. окупанти почали проводити регулярні репресивні акції [6, с.46]. Навесні 1940 р. гітлерівські керівники розпочали створення великих концентраційних таборів,

призначених для утримування великих мас політичних противників, військовополонених, осіб, призначених до знищення. Перші великі концтабори з'явилися 1940-1941 рр. в Освенцімі, Майданеку, Треблінці. Загалом на польських землях було 200 концтаборів. Особливою жорстокістю відрізнялася гітлерівська політика стосовно євреїв. У планах гітлерівців було цілковите їх винищення ("голокост") [4, с.135]. Подібна політика проводилася гітлерівцями стосовно циган.

Впродовж війни матеріальне становище польського населення постійно погіршувалося. На початку окупації гітлерівці заморозили заробітну плату, в той час як ціни постійно зростали. Населення міст було змушено за безцінь продавати цінні речі, меблі, одяг, щоб не померти з голоду. У найгіршому становищі була інтелігенція, яка тепер працювала на підсобних роботах. Дещо кращим було становище сільського населення. Німці сприяли селянським господарствам, вимагаючи взамін великих контингентів. Явище "свідомої колаборації" з окупантами не набуло поширення. [2, с.515].

Таким чином, становище польських земель після гітлерівської окупації було вкрай важким. Польська армія не мала сил, щоб протистояти збройним силам Рейху, вона була погано підготовлена до нападу. Крім того, вирішальним фактором було й те, що Польща з трьох сторін була оточена німецькими корпусами. Союзники не спішили виконувати свої зобов'язання, розуміючи, що при такому розкладі сил саме їм доведеться брати на себе основну частину боротьби з окупантом. Щодо населення Польщі, то його умови життя були катастрофічними. Закривалися школи, вищі навчальні заклади, полякам було заборонено займати урядові посади, відвідувати культурні заклади. Крім того, цей період характеризувався значними репресіями з боку німецької окупації. Створювалися концтабори, людей вивозили на роботу на територію Німеччини, проводилася політика терору і репресій щодо інтелігенції та духовенства.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Бліцкриг» в Європі, 1939–1941: Польща / Проектор Д. М. — М.: ООО «Видавництво АСТ», 2004. — 477 с.
2. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2002. — 752 с.
3. Вільям Ширер. Зліт і падіння третього рейху (Том 1,2) — пер. з англ. Ржешевський О.А. — М.: Воениздат, 1991.)
4. Дяков В.А. Коротка історія Польщі. З найдавніших часів до наших днів / Дяков В.А. — Москва: Наука, 1993. — 528 с.
5. Цветков С.Е. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945 роках / Цветков С.Е. — К.: Либідь 1997. — 232 с.
6. Лидделл Гарт Б.Г. Вторая мировая война. — М.: АСТ, 1999 — 680 с.
7. Події, що передували Другій світовій війні. Режим доступу: <http://www.antifaschistischen-linke.tk>

Безпалько Б.

Науковий керівник – доц. Григорук Н. А.

ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ЛАТИНСЬКУ АМЕРИКУ

У XVI ст. Англія та Іспанія конкурували за геополітичні сфери впливу. Кожна намагалася різними способами дискредитувати суперництво. В цьому аспекті постала проблематика іспанської експансії Латинської Америки. Саме англійська пропаганда розповідала про Іспанію, як країну кровожерливих вбивць і релігійних фанатиків. В історії ця гіперболізація отримали назву «чорні легенди» – від іспанського «leyenda negra». Вони стосувалися багатьох сфер, однією з яких була нібито варварська колонізація Іспанією Південної Америки. Оскільки іспанські монархи носили титул «католицьких», чутки стали активно використовуватися і іншими протестантськими країнами – Голландією, а потім Північною Америкою. Вони настільки увійшли в свідомість людей, що навіть багато сучасних католиків: священники, монахи, миряни виступали проти святкування 500-річчя відкриття Америки Колумбом, яке відзначалося в 1992 р. [6].

Як ми бачимо зазначена тема активно використовується на історичному, культурному і релігійному рівнях. Особливо ідею «кривавої» конкісти підтримували та розвивали протестантські держави. Та й сьогодні переважна більшість суспільства безапеляційно висловлює думку щодо жахливих злочинів іспанців. Тому, зазначена проблематика є актуальною і потребує детального вивчення.

Запропонована тема була предметом дослідження таких науковців як: В. Рубель; В. Талах [2], С. Купрієнко; Бернардино де Саагун [1], І. Хемонд [7], та ін.

Мета роботи: розкрити особливості процесу колонізації іспанцями Латинської Америки та визначити позитивні і негативні процеси, які супроводжували експансію.

Основними завданнями роботи є: проаналізувати джерельну базу питання, з'ясувати причини завоювання і його наслідки.

Іспанці шукали нових торговельних шляхів і вирішили скористатися шансом, який надали їм теорії моряка з Генуї, Христофора Колумба. На його думку, достатньо було проробити 4200 миль на захід від Іспанії, щоб опинитися в «Індіях». Отримавши підтримку іспанського двору – короля Фердинанда і королеви Ізабелли, – Колумб спорядив маленький флот з трьох вітрильних суден, які вийшли в плавання в серпні 1492 р. Через два місяці він висадився на одному з Багамських островів, що отримав з його легкої руки назва Сан-Сальвадор. Будучи впевненим, що досяг берегів Індії, Колумб

назвав мешканців острова «індіанцями». Він досліджував і інші острови Карибського басейну, виявив на них виробу із золота і поспішив повернутися в Іспанію, щоб доповісти про свою знахідку. Надалі він тричі повертався в ці місця, як і раніше приймаючи далекі острови за східні береги Азії. У подібному омані Колумб перебував до самої смерті, позбавивши себе слави відкривача Америки [4].

Європейці обстежили північну і значну частину східного узбережжя Південної Америки, більшість Карибського узбережжя Центральної Америки. Ще в 1494 р. (тобто через 2 роки після першого плавання Колумба) між Іспанією та Португалією був укладений Тордесільянський договір, який розмежовував сфери їх територіальної експансії. У нововідкриті землі з Піренейського півострова рушив потік авантюристів, які шукали золото і підданих. У 1513 р. Бальбоа пересік Панамський перешийок і вийшов до узбережжя Тихого океану, а Понсе де Леон відкрив Флориду – перше іспанське володіння в Північній Америці. Кількома роками згодом був відкритий півострів Юкатан, а в 1519–1521 рр. іспанські конкістадори на чолі з Ернандо Кортесом завоювали Центральну Мексику, знищивши державу ацтеків і повністю зруйнувавши їх столицю – Теночтітлан. У першій половині 30-х років XVI ст. іспанці, на чолі з Франсіско Пісарро та Дієго де Альмагро, завоювали Перу, – основну територію цивілізації інків. Рухаючись далі на південь, іспанські завоювальники на чолі з Альмагро вторглися в 1535–1537 рр. в межі країни, яку вони назвали Чилі (дослівно – «холод»), але тут наштовхнулися на опір войовничих аруканів. Опір відчайдушних індіанців міг, як відомо, лише ненадовго стримати озброєних вогнепальною зброєю загарбників, адже за рік нова хвиля завоювальників домоглася свого [3].

Насильницьке завоювання підтверджують факти військових сутичок між конкістадорами і місцевим населенням. Так, Іннес Хемонд писав, що в 1519 р. іспанський губернатор острова Куби Дієго Веласкес де Куельяр доручив ідальго Ернану Кортесу розвідати і завоювати на материк індіанські території, за чутками, багаті золотом. Кортес мав 10 важких і 5 легких польових гармат і 13 мушкетів. Він зробив зупинку на Тринідаді для того, щоб найняти додаткових рекрутів і придбати коней. Після цього він вирушив до мексиканського узбережжя в районі сучасного Табаско, де здобув перемогу в битві з індіанцями. 21 квітня 1519 р. висадився на тому місці, де пізніше було побудовано місто Веракрус. Тут Кортес зустрів племена тотонаків, що платили данину правителю ацтеків Монтесумі II, яким допоміг прогнати ацтекських митарів й залучив до свого війська. Залишивши у Веракрусі сотню людей, в середині серпня 1519 р. Кортес вирушив на Теночтітлан. Його облога тривала 70 днів – до 13 серпня 1521 р. Кортес мав 1386 іспанців, 16 гармат, більш ніж 300 тис. союзників-індіанців. Їм протистояло близько 200 тис. ацтеків. Зрештою іспанцям вдалося перемогти, захопити уей тлатоані Куаутемока. Вцілілі будівлі захопленого Теночтітлана були зруйновані, поховавши під собою тіла полеглих захисників. Після падіння, місто було знищене. Разом із зруйнуванням Теночтітлану конкістадорам дісталася територія великої імперії, що охоплювала центральну, західну, частково східну території сучасної Мексики. Завоювання інків теж показало іспанців з негативного боку. Коли конкістадори зайняли кілька міст інків дорого їм заступило військо. Іспанці вчинили на рідкість підступно. Вождь інків Атауальпа (по суті, узурпатор, який прийшов до влади в результаті збройної боротьби за владу зі своїм братом Уаскаром після смерті батька Уайна Капака) був викликаний на переговори. Пісарро зловив вождя інків і зажадав за нього викуп золотом розміром з кімнату площею 35 м², заповнену до стелі золотом. Наказ був виконаний, але Пісарро задушив вождя. Конкістадори взяли Куско і поставили там маріонеткового правителя Манко Інку [7].

Загалом вчені підрахували, що за перші півтора століття після подорожі Колумба корінне населення Південної та Північної Америки значно зменшилось у чисельності. Отже, логічно напрошується висновок про «криваву конкісту».

Однак, перемоги в Америці виникали не тільки (і не стільки) через військову перевагу. Сперечатися не доводиться: і зброя, якою володіли колонізатори, і незвичні для індіанців коні, і військова дисципліна регулярних військ – все зіграло свою роль. Але найбільш руйнівним чинником стали хвороби, які європейці принесли з собою на Американський континент. Краснуха, грип і віспа масово вбивали місцеве населення, яке не володіло імунітетом проти іноземних інфекцій. Історики наводять різні цифри, але більшість сходяться на тому, що від 50 до 90% індіанців, що мали контакт з хворими європейцями, виявилися беззахисними перед хворобою і просто загинули. За найбільш приблизними підрахунками в 1519 р., напередодні вторгнення Кортеса, в Центральній Америці проживало 20 млн. індіанців; до 1650 р. в живих залишилися 2–3 млн [4]. Виходить, таким чином, що європейці володіли смертельною зброєю, про яку навіть не підозрювали.

Ще одним фронтом іспанської експансії виступав релігійно-культурний аспект. У 1493 р. Папа Олександр VI видавав буллу «Inter caetera», якою гарантував надання нових земель Королівству Іспанії, взамін він вимагав євангелізації місцевого населення. Таким чином, під час другої подорожі Колумба бенедиктинські ченці супроводжували його разом з іншими дванадцятьма священниками [4].

Процес християнізації мав спочатку насильницький характер: коли перші францисканці прибули до Мексики у 1524 р., вони спалили місця поклоніння язичників, відчувивши значну частину місцевого населення. Проте надалі Католицькі священники почали діяти іншими способами: розпочався процес взаємної асиміляції європейської та індіанської культури. У 1530-х рр. вже розпочали адаптацію християнства до місцевих звичаїв, в тому числі будівництво нових церков на місцях стародавніх культових споруд, що призвело до суміші християнства Старого Світу з місцевими релігіями. Так, неподалік від міста Мехіко на місці зруйнованого

індіанського храму була побудована церква діви Марії Гваделупської, що стала місцем паломництва індіанців. Церква стверджувала, що там відбулося чудесне явлення Богоматері. Цій події присвячено багато ікон, спеціальних ритуалів. На цих іконах Діва Марія зображувалася з лицем індіанки – «смаглява мадонна», а в самому її культі почувалися відгомони колишніх індіанських вірувань. Незважаючи на жорстокість і руйнування, індіанська культура не загинула, вона вижила і мінялася під впливом іспанської культури. Поступово складалася нова культура на основі синтезу іспанських та індіанських елементів [5].

Також, французький історик П'єр Шано писав, що антиіспанська пропаганда виконувала роль «зручного клапана» [8]. За його словами, «вигаданим геноцидом індіанців, нібито скоєному в XVI ст., можна було прикрити масові вбивства здійснені північними американцями в XIX ст. на західних кордонах». Зауважимо – там де колонізаторами були іспанці переважна більшість сучасних мешканців є червоношкірими. Щодо використання індіанців як рабської сили, то вона існувала лише в перші роки колонізації, як результат приватної ініціативи. Після того, як королева Іспанії Ізабелла дізналася про позбавлення місцевих жителів свободи, вона відразу відреагувала. Своїм наказом від 1500 р. вона змусила звільнити всіх індіанців, а Колумб був позбавлений права керувати новими землями. На підтвердження намірів королеви варто процитувати рядки з її заповіту, написаного перед смертю в 1504 р.: «Наш намір полягає в тому, щоб на наших островах і материках, як відкритих, так і ще не відкритих, поширювати нашу католицьку віру, посилаючи сюди священників та інших мудрих осіб, богобоязливих, щоб з ентузіазмом вчили місцевих жителів віри і хорошим манерам. Тому сердечно прошу мого короля і заповідаю моїй дочці княгині та її чоловікові, князеві, щоб намагалися не допускати заподіяння особистої та матеріальної образи жителям перерахованих земель. Зробіть все можливе, щоб ставитися до них гуманно і справедливо, а якщо в чому небудь буде заподіяно шкоди – нехай буде виправлено» [8].

Отже, основними причинами початку колонізації іспанцями Латинської Америки були: пошук нових торговельних шляхів, дорогоцінних металів, а також значні наукові досягнення у географії. Вищезазначені факти свідчать про те, що іспанська експансія Латинської Америки була не однозначною. На різних етапах ми спостерігаємо перемінний характер розвитку подій. З однієї сторони іспанці вдавалися до кривавих розправ, а з іншої – проводили культурну асиміляцію, яка супроводжувалася релігійною терпимістю та спільним взаємовпливом. На сьогоднішній день індіанські традиції Латинської Америки продовжують існувати в трансформованому, християнізованому вигляді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернардино де Саагун, Куприенко С.А. Общая история о делах Новой Испании. Книги X–XI: Познания астеков в медицине и ботанике / Ред. и пер. С. А. Куприенко. – К.: Видавец Куприенко С.А., 2013. – 218 с.
2. Историки Доколумбовой Америки и Конкисты. – Київ: Либідь. Кн. 1 : Фернандо де Альва Иштлильшочитль Хуан Баутиста де Помар / пер. с исп. В.Н. Талаха; под ред. В.А. Рубеля. – 2013. – 500 с.
3. Іспанська колонізація Карибського басейну. Завоювання Мексики і Перу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/10-149152.html>
4. Іспанські дослідницькі експедиції і колонізація Америки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://moaoavita.com.ua/geografija/ispanski-doslidnicki-ekspedici%D1%97-i-kolonizaciya-ameriki/>
5. Макаруч В. Іспанська та португальська колонізація. Організація управління колоніями [Електронний ресурс] / В. Макаруч. – Режим доступу: <http://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-zarubezhnyh-stran/ispanska-ta-portugalska-kolonizatsiya-organizatsiya-upravlinnya-koloniyaми>
6. Панченко О. Чи була колонізація Америки варварською? [Електронний ресурс] / О. Панченко // Духовний дзвін. – Режим доступу: <https://www.dyhdzvyn.org/statti/tsikave/chi-bula-kolonizatsiya-ameriki-varvarkoyu.html>
7. Хеммонд И. Конкистадоры. История испанских завоеваний XV–XVI веков / И. Хеммонд. – М.: Центрполиграф, 2002. – 400 с.
8. Чи була колонізація Америки варварською? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.christusimperat.org/uk/node/37253>

Процків Г.

Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ХАЙРАДДІНА БАРБАРОСИ II (1475–1546 РР.)

Хайраддін Барбаросса II – не був звичайним розбійником. Він талант воєначальника й організатора, видатного моряка продемонстрував як корсар і як адмірал флоту султана Османської імперії.

Мета даного дослідження полягає у розкритті особистості Хайраддіна Барбаросси II як головнокомандувача.

Відомі такі факти, що Ацор народився в 1475 р. на острові Мітіліні (Лесбос) у сім'ї колишнього офіцера Османської імперії та гречанки по імені Катерина.

Батько Хайраддіна помер рано і сім'я опинилася в жахливому злиденному становищі. Його молодші брати Арудж та Ісхак спочатку вибрали мирні професії. Ісхак став теслею, Арудж – матросом на кораблі. А Хайраддін або Хизр, як називали його у родині, став гончарем, як і його батько, який заповідав йому невелику гончарну майстерню.

Це був непоганий промисел і міг би забезпечити надійним шматком хліба на все життя. Хайраддін навіть посватався до молодої дівчини зі сусіднього будинку – грекині й після цього раптово зник [1].

Хайраддін став піратом під впливом старшого брата, правителя Алжиру Аруджа Барбаросси. Після загибелі брата Адор зайняв його місце. Успадкувавши велику піратську флотилію в кілька тисяч чоловік, Хизир-реїс у 1518 р. проголосив себе султаном Барбаросою II і визнав верховну владу Османської імперії. Він продовжив справу старшого брата Аруджа Барбаросси [3].

Пізніше йому дали інше ім'я – Хайраддін, що означає «хранитель віруючих» [2].

Сучасники відзначали незвичайну хоробрість, спритність і вправність, знання законів моря, що допомагали Хайраддіну успішно звершувати найвідчайдушніші вчинки. Однак розум та рішучість у нападі, прозорливість і відвага в обороні, працездатність та непереможність поєднувалися у ньому з невблаганною і холодною жорстокістю.

Іменем Барбаросси не раз називали турецькі кораблі. До певної міри він створив той флот, який в наступні десятиліття боровся за панування на Середземному морі [6].

Молодший Барбаросса був не менше честолюбний, ніж його брат Арудж, і до того ж розумніший та більш здібний в організаційних і політичних питаннях. Поряд із тим йому була притаманна невблаганна та холодна жорстокість.

Турецький мореплавець, могутній середземноморський пірат, підпорядкував своїй владі майже все узбережжя Алжиру. Успадкувавши після загибелі старшого брата велику піратську флотилію у кілька тисяч чоловік, проголосив себе Барбаросою і визнав верховну владу Османської імперії. Турецький султан Селім I призначив його головнокомандуючим усього свого флоту й бейлербеєм («еміром емірів») [3].

Успішними справами пірата можна вважати наступні. Зваживши свої можливості, Хайраддін прийняв рішення і 1518 р. відправив своїх посланців до Константинополя. Вони передали турецькому султану бажання Барбаросси стати васалом Високої Порти, за що султан повинен був допомагати пірату в здійсненні його планів. Султан погодився [2].

У травні 1529 р. Хайраддін, зосередив біля острова Пеньон майже півсотні кораблів, знаряддя яких відкрили по стінах форту ураганний вогонь. Цей обстріл без перерви тривав шістнадцять днів та ночей, і стіни нарешті не витримали [5].

Щоб назавжди позбутися від загрози з боку острова, Барбаросса пригнав на нього тисячі християнських невольників, які протягом двох років зводили величезний кам'яний насип, який з'єднав острів із материком. Так Пеньон став півостровом, а порт Алжиру – головною базою берберських піратів. Хайраддін став правителем Алжиру [6].

У серпні 1534 р. побувавши попередньо в Константинополі у султана Сулеймана Пишного, він на чолі великого флоту з'явився біля берегів Італії. Барбаросса захопив і розграбував міста Реджо, Санта-Лусію та Фонді, пірати взяли в полон велику кількість жителів, яких негайно продали у рабство. Збагатившись, Хайраддін повернув свої кораблі на південь і в середині серпня був недалеко від Тунісу, точніше біля невеликого, добре укріпленого містечка Гулетт, що прикривало морські підходи до метрополії.

Захоплення Гулетту сильно нагадувало захоплення Пеньону – бомбардування стін корабельними знаряддями, а потім штурм і розправа зі захисниками. Ця акція знаменувала падіння Тунісу [2].

1 серпня 1535 р. іспанський васал Мулай Хасан був відновлений на туніському троні, Барбаросса ж направив своїх людей у рідний і давно обжитий Алжир. Там, прийшовши в себе та поповнивши свої сили, він підготувався до нових набігів і незабаром, несподівано напавши, спустошив острів Менорка, де захопив шість тисяч полонених. Вони стали у нагоді Хайраддінові, коли він у жовтні цього ж року вирушив до турецького султана [4].

Сулейман Пишний дуже зрадів подарунку – за шість тисяч рабів на константинопольському ринку можна було отримати шалені гроші – й призначив Барбароссу командувачем усім турецьким флотом і одночасно бейлербеєм Африки. З цього дня усі беї африканських держав повинні були неухильно підкорятися одній людині – Хайраддіну [2].

Барбаросса спустошив Ельбу та Липарські острови. В Алжир була привезена величезна здобич у сім тисяч бранців-християн. Потім настала черга Бізerti й острова Корфу.

В кінці вересня 1538 р. обидва флоти зустрілися у затоці Превеза. Був штиль, і кораблі стояли в бездіяльності, але незабаром подув вітер. Він дув у спину піратам Хайраддіна та в обличчя християнському війську, й ця обставина вирішила результат битви. Наповнивши свої вітрила свіжим вітром, піратські кораблі знайшли можливість маневру, тоді як кораблі Дорія залишалися як і раніше безпорадні. Генуезець зазнав повної поразки.

Невдалим у житті пірата можна назвати наступні події. Зміна влади у Тунісі стурбувала Карла V. Володіючи Тунісом, Барбаросса представляв велику загрозу для Сицилії та Неаполітанського королівства, які перебували під егідою Іспанії; крім цього Карла V лякала і можливість укладення союзу між берберськими піратами та французьким королем Франциском I. Цього не можна було допустити, й іспанський король почав збирати сили, щоб повернути Туніс під заступництво імператорської корони.

У підготовці нападу на Туніс взяла участь ціла коаліція європейських держав. Крім Іспанії, солдат

і кораблів для їх перевезення надали Португалія, Італія, Німеччина, Мальта і Франція. Але, як з'ясувалося згодом, Франція допомагала одночасно й Хайраддіну.

Командувачем сухопутної об'єднаної армії був призначений воєначальник Карла V дю Гваст, флотом – генуезець Андреа Доріа, який вважався найвидатнішим флотоводцем свого часу.

16 червня 1535 р. об'єднані сили підійшли до Тунісу, а на інший день почалася висадка десанту. Як і під час захоплення Тунісу Барбароссою рік тому, на шляху наступаючих знову опинилося Гулетт. Його облога почалася у двадцятих числах червня, але тільки в середині наступного місяця вони зважилися на штурм. За підтримки артилерії зі сухопутних і морських баталій армія, розділена на три корпуси, кинулася на пролом [4].

У Гулетті під керівництвом Хайраддіна знаходилося сім тисяч чоловік, в основному турецьких яничарів, які здобули собі славу хоробрих воїнів. На їх майстерність і доводилося сподіватися Барбароссі, оскільки проти нього виступала армія не менше професійна, але у багато разів численніша [2].

Яничари зустріли наступаючих лютим опором, однак вогонь рушниць і гармат іспанців був настільки сильний, що спричиняв страшні спустошення в рядах захисників Гулетту. Воно протрималося недовго, після чого Хайраддін з уцілілими яничарами відступив безпосередньо у Туніс, а переможці зібралися на військову раду [4].

Діяльність Хайраддіна Барбаросси II підтримував лише Сулейман Пишний і його однодумці, адже за рахунок його піратських нападів вони збагачувалися. Усі інші лише потерпали та несли втрати.

Союзниками Ацора були Сулейман Пишний, тому що призначив Хайраддіна командувачем усім турецьким флотом і одночасно бейлербеєм Африки; французький король Франциск I, який допомагав у боротьбі проти Карла V.

Ворогами стали Карл V, який вів постійну боротьбу з Барбароссою за збереження власних земель.

Наслідки діяльності головнокомандувача для сучасників не можна назвати позитивними – враховуючи те, що Хайраддін Барбаросса II був піратом. Його діяльність характеризувалася нападами на міста і захопленням вільних людей, яких він перетворював на рабів.

А для нащадків – Хайраддін залишиться людиною, яка не була звичайним розбійником. Йому був притаманний талант воєначальника й організатора, видатного моряка, який також продемонстрував себе як корсар, і як адмірал флоту султана.

Марнославний Барбаросса не задовольнився однією лише прижиттєвою славою, а побажав, щоб нащадки навіки зберегли пам'ять про нього. Він спорудив чудову мечеть і монументальний мавзолей, в якому згідно з останньою волею і був похований [5].

Довгий час після його смерті кожен турецький корабель, що виходив із бухти Золотий Ріг, віддавав почесний салют перед мавзолеєм, а команда молилася за найбільшого турецького мореплавця та могутнього середземноморського пірата. Пам'ять про Хайраддіна Барбароссу II збереглася серед послідовників ісламу, знайшовши вираження у присвяченій йому героїчній легенді [3].

Отже, неможливо точно сказати, чи турецький мореплавець, могутній середземноморський пірат був злом чи благом для жителів узбережжя Алжиру. Постать історичного діяча не може бути однозначною для всіх, адже кожен має власний погляд на його діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратевич Т. В. Вся правда о турецком Адмирале Барбароссе: [Електронний ресурс] / Т. В. Кондратевич. – Режим доступу: <http://velikolepnyj.ru/istorija/vsya-pravda-o-tureckom-admirale-barbarossa/>
2. Муромов И. Хайраддин Барбаросса: [Електронний ресурс] / И. Муромов. – Режим доступу: http://polbu.ru/muromov_adventurers/ch08_i.html
3. Хайр ад-Дін Барбаросса. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D0%B9%D1%80_%D0%B0%D0%B4%D0%94%D1%96%D0%BD_%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B0
4. Хайраддин Барбаросса II. – Режим доступу: http://corsairs-harbour.ru/articles.php?article_id=17
5. Хайраддин Барбаросса II. – Режим доступу: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000216/st012.shtml>
6. Хайр-ад-Дин Барбаросса. – Режим доступу: http://www.peoples.ru/state/criminal/thief/hayreddin_barbarossa/

Семеген О.

Науковий керівник – доц. Ляхманюк Т. В.

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ОРУДЖА БАРБАРОССИ І (1473–1518 РР.)

Здавалося, що в сучасному світі піратство давно втратило свою первісну грізну подоби й масштаби, залишившись пригодуницькою казкою для малюків. Однак зростання кількості розбійних нападів у морі та в повітрі, схоже, заперечують цю легковажну тезу і посилюють актуальність даної статті. Причинами такої реінкарнації є соціальна природа й джерела піратства, історія якого налічує понад три тисячі років.

Орудж (1473–1518 рр.) – відомий османський корсар Середземномор'я початку XVI ст. У літературі зустрічаються різноманітні варіанти написання його імені – Орудж, Хорук, Хоруш, Харуджі.

Деякі автори вважають, що Арудж мав прізвище Барбаросса (тобто «Рижобородий»).

Про нього казали: «Арудж Барбаросса – безстрашний пірат, якому все вдавалось».

Мета дослідження: прослідкувати процес становлення Аруджа Барбаросси як особистості; дослідити ранні роки життя; визначити етапи формування його як пірата і як людини; простежити принципи політики Аруджа Барбаросси; розглянути цю історичну постать на тлі сучасності.

Арудж Барбаросса народився в 1473 р. на острові Лесбос у багатодітній сім'ї. Його батько Якуб-ага був турком албанського походження, а мати – із Греції. Покинувши військову службу, Якуб-ага зайнявся гончарним ремеслом. Дві сестри Аруджа виховувалися і виросли як християнки, одна з них із часом стала черницею. Старші брати Арудж та Ісхак зайнялися фінансовими операціями; двоє інших – Ільяс і Хизир – взяли приклад із Аруджа та пов'язали свою долю із морем.

Після того, як Якуб-ага став гончарем й купив човен, щоб торгувати своєю продукцією, чотири сина допомагали своєму батькові в його бізнесі. З цього можна зробити висновок, що їхня сім'я була достатньо заможною і молоді роки юного завойовника не були важкими. Хоча більшість свого часу Арудж проводив біля батька, допомагаючи йому в господарстві.

У 16-річному віці, молодий завойовник прийняв іслам та узяв ім'я Арудж. Це сталося після захоплення турками острова Лесбос, де він жив, після цього Арудж добровільно поступив на турецько-піратське судно.

Поступивши в османський флот, Арудж з братами плавали юнгами, потім матросами, беручи участь у морських боях із родоськими лицарями з військово-чернечого ордену св. Іоанна Єрусалимського.

Арудж і його брат Ільяс зайнялися корсарством, оперуючи на морських комунікаціях Леванту (між Анатолією, Сирією та Єгиптом), тоді як Хизир діяв в Егейському морі, базуючись у Фессалоніці. Поступово брати набули досвіду і знань у найрізноманітніших сферах, вільно володіли арабською, турецькою та італійською мовами, трохи говорили по-іспанськи [4].

Вже коли Аруджу було 20 років він відрізнявся надзвичайною відвагою і сміливістю, будучи при цьому нещадним. Одного разу під час бою він був полонений християнами, після чого засланий на острів Родос. Проте, незабаром йому вдалося за допомогою свого брата втекти з полону [2].

Після повернення з полону молодий але вже «загартований» Арудж знову повертається до своєї минулої професії. Але не задовольнившись роллю рядового пірата, Арудж збунтував команду та захопив корабель на якому й став ватажком. Він згуртував навколо себе дрібні піратські флотилії та незабаром став серйозно загрожувати суднам християнських держав. Справа дійшла до того, що в 1504 р. Арудж не побоявся захопити дві галери самого Папи Римського [1].

Протягом наступних років Барбаросса вдало проводив свої морські загарбницькі набіги на сусідні держави. Так, його війська розорили Валенсію, де взяли ще 4 трофеї, потім пішли до Аліканту і в районі Малаги оволоділи іспанською галерою. У наступні місяці вони ще кілька разів успішно нападали на іспанські кораблі.

У серпні 1514 р. Арудж і Хизир почали облогу Біджан. Десант, висаджений з 12 кораблів, був підтриманий повстанцями зі сусідніх гір. Вони увірвалися у місто, заволоділи старою фортецею і взяли в облогу новий іспанський замок, який розміщувався поблизу пляжу. «Однак – повідомляє Лев Африканський – у першій же битві було вбито 100 турків із числа найхоробріших та 400 горян, і горяни не захотіли туди більше повертатися. Усі жителі гір, які прийшли до нього на допомогу, пішли, не питаючи його дозволу, коли настав час посіву, і багато турецьких солдатів відійшли також». Коли з Майорки прибули іспанські підкріплення, Арудж із вірними йому соратниками пішов у Сеуту (Марокко) розорив це портове місто, а потім захопив алжирське місто Жіжель (суч. Джиджель) населення якого перейшло на його сторону. Спираючись на нову базу в Жіжелі, корсари провели кілька успішних операцій у Західному Середземномор'ї. У Тунісі вони оволоділи портом Махдія, потім спустошили прибережні райони Сицилії, Сардинії, Балеарських островів та Іспанії, захопивши там три великих судна [4].

У 1516 р., об'єднавшись із Куртоглу, брати корсари взяли в облогу замок на острові Ельба, а потім здійснили похід до узбережжя Лігурії і там захопили 12 та пошкодили 28 кораблів.

Широкий резонанс мало взяття Аруджем міста Алжиру. Після смерті іспанського короля Фердинанда V жителі міста відмовилися присягати на вірність новому королю Карлосу I (майбутньому імператору Священної Римської імперії Карлу V) і звернулися за допомогою до Аруджа. Навесні 1516 р. його війська зайняли Мігіджу, Джиджель і вступили в Алжир. Однак йому не вдалося узяти острівну фортеця Пенйон. Її гармати безперервно бомбардували житлові квартали та завдавали місту значних руйнувань.

Після того як Арудж зрадницьки вбив місцевого шейха Салема ат-Тумі, корсари і повстанці проголосили його султаном, наказавши карбувати його ім'я на алжирських монетах. Представників знаті, незадоволених новими порядками, Барбаросса запросив на урочисте моління в головну мечеть. Там їх і зарізали. Відрубані голови «заколотників» були виставлені на вулицях міста.

У палаці Дженіна Арудж скликав нараду, в якому, поряд із корсарами, були присутніми представники духовенства, міських торговців і ремісників. Новий султан «просив їх поради та підтримки», потім оголосив про призначення членів дивана і посадових осіб уряду. Зміцнивши свою

владу в місті, Барбаросса почав вживати заходи подальшого зміцнення оборони та посилив блокаду Пеньону. У вересні 1516 р. іспанська ескадра під командуванням адмірала дона Дієго де Віри підійшла до Алжиру і висадила на берег більше 3 тисяч солдат. Арудж на чолі своїх людей атакував ворога. 4 жовтня в битві на річці Уед-ель-Харраш поблизу м. Алжир іспанський десант був ущент розбитий.

Протягом 1516–1517 рр., Барбаросса розгромив війська володаря Тенеса Мулая Абу Абдаллаха, васала іспанського короля, взявши Медею, Міліану, Тенес та інші поселення. Навесні 1517 р. його війська рушили на столицю Абдальвадідів – місто Тлемсен, в битві під Сіді-Бель-Аббесі він розбив Армію Хаммама III Абу і вступив у Тлемсен, жителі якого відкрили йому ворота. Абу Хаммам утік із міста. Так Арудж скинув династію Абдальвадідів.

Для зміцнення своїх позицій в Північній Африці Барбаросса вирішив відмовитися від титулу султана Алжиру на користь турецького султана, на допомогу якого він розраховував. Султан погодився прийняти Алжир до складу Османської імперії як окремої провінції, призначивши Аруджа-беєм Алжиру та бейлербеєм Західного Середземномор'я. Крім того, він обіцяв надіслати Аруджу підкріплення – військових яничар, гармати, гармати і боеприпаси [4].

Однак удача недовго супроводжувала Барбароссу. Він не зміг впоратися із натиском іспанського флоту, в результаті чого втратив безліч союзників і залишив Алжир на свого брата Хайрадіна. Взявши під своє командування загін чисельністю півтори тисячі чоловік, він відправився у Марокко, сподіваючись заручитися допомогою місцевого султана. Однак іспанські війська наздогнали його, коли той переправлявся через річку Саладо. І хоча в Барбаросси була можливість сховатися, він вважав за краще не залишати своїх воїнів і загинув у цьому бою. Так завершилася історія пірата Аруджа Барбаросси [2].

Сучасний знавець історії піратства, поляк Яцек Маховський, дає свою версію смерті Аруджа: «Іспанські солдати, спокушені перспективою багатого здобичі, чутками про фантастичні скарби, які вивозили пірати з Алжиру, переслідували Барбароссу до самої річки Саладо.

Аруджу вдалося переправитися на інший берег, з якого він спостерігав безнадійну боротьбу свого ар'єргарду, що прикривав відступ. Глибоко зворушений героїзмом і вірністю своїх товаришів, він вирішив поспішити їм на допомогу. Знову переправившись зі своєю річкою, Барбаросса приєднався до захисників плацдарму. При цьому він прекрасно усвідомлював усю безнадійність становища. Через кілька годин переможні іспанці виявили на полі бою понівечений труп Барбаросси».

Як би там не було, але факт залишався фактом: загинула людина, ім'я якої протягом довгого часу наводило жах на прибережні міста Середземного моря. Дізнавшись про це, християнська Європа зітхнула з полегшенням [1].

Арудж Барбаросса навіть після своєї смерті ще довго лякав ворогів просто своїм іменем у легендах та оповідях про пірата, який нічого не боявся. Також його образ використовують і в кінематографії. Так, у фільмі «Пірати Карибського моря» одну із головних ролей виконує Гектор Барбоса (у виконанні – Джоферрі Раша) як прототип пірата Аруджа Барбаросси.

Розповсюджена думка, що Арудж мав прізвище Барбаросса (тобто «Рудобородий»). Однак у «Британській енциклопедії» сказано: «Барбаросса – ім'я, яке християни дали родині грізних морських розбійників і турецьких адміралів XVI ст. – Аруджу (Гаруджу), Хизиру (Хайрадіну, Гайрадіну) та Гасану, сину Хайрадіна. У 1840 р. капітан Жан-Луї-Марі-Станіслав Валсін-Естергазі, автор історичного опису правління Османської імперії в Африці, висунув здогадку, що Барбаросса – Рудобородий – було просто перекрученням імені Баба Арудж (батько Арудж). Арабський же часопис цієї епохи, опублікований С. Ренгом і Ф. Денісом у 1837 р., ясно говорить про те, що ім'ям Барбаросса християни називали лише Хайрадіна».

Ймовірно, що прізвище «Рудобородий» йому дали пізніші автори.

У XX ст. ім'ям Аруджа було названо кілька підводних човнів ВМФ Туреччини [3].

Підводячи підсумки необхідно зазначити, що попри своє коротке життя (адже коли він загинув йому було лише 45 років) і нетривалий період правління Алжиром (біля 2 років), Арудж залишив вагомий слід в історії.

Беззаперечно, можна погодитися, що не кожен пірат може похвалитися таким значним списком перемог та зв'язяк як Арудж Барбаросса. Тай взагалі в історії піратства важко знайти особистість яка керувала країною і якби не втручання іспанського короля, то правління Аруджа на самому Алжирі не закінчилося б. Зважаючи на його завзятий характер та волю до нових звершень, то він здобув би і ще декілька територій, а можливо маючи й надалі таке везіння і хороші стосунки зі султаном, то можливо і б Османська імперія йому підкорилася. А на справді в 1518 р., доля йому не посміхнулася як це бувало до того. Адже протягом свого життя Арудж майже з кожної ситуації виходив переможцем та «щасливчиком». Судячи по деяких справах Барбаросси можна дійти висновку, що він був доволі дисциплінованим і суровим керівником. Ці навички з'явилися у нього ще з дитячого віку. Найбільше його жорстокість ми спостерігаємо тоді коли прийшовши до влади в Алжирі, він жорстоко розправляється над усіма невдоволеними його правлінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. 100 великих авантюристів. – Режим доступу: <http://2uxa.ru/100/avant.php?sto=8&pg=4>
2. Арудж Барбароса. – Режим доступу: http://objective-news.ru/tayni_piratov/arudzh-barbarossa.html
3. Арудж Барбароса. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Арудж_Барбаросса
4. Губарев В. Арудж: [Електронний ресурс] / Виктор Губарев. – Режим доступу: <http://www.privateers.ru/notorious-persons/aruj.html>

Поляк С.

Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ СТРУКТУРИ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗА СУЛЕЙМАНА І ПИШНОГО

Османська імперія – ісламська монархічна держава турецької династії Османів. Періодом найвищого розквіту Османської імперії вважають правління Сулеймана I Пишного (1520–1566 рр.). Він був, мабуть, наймогутнішим із турецьких султанів за весь час існування Османської імперії. Під кінець XVI ст. Османська імперія займала площу в 2,5 млн. км², включаючи в себе землі у Південно-Східній Європі (разом із островами), на Близькому Сході (Передня Азія) і Північній Африці. Відтак, питання територіальної організації та внутрішньої структури Османської імперії в умовах правління Сулеймана I Пишного є актуальним.

Метою даної статті є обґрунтування внутрішньої структури Османської імперії за Сулеймана I Пишного.

Османська імперія (Оттоманська Порта) була заснована і під правлінням династії Османів проіснувала від приблизно 1300 р. до 1922 р. Османська імперія належала до типу степових імперій, але увібрала державні й культурні традиції завойованих земель. Через тюркське походження династії та панівну культуру Османську імперію в Європі й в Україні називали Туреччиною, її правителів султанами, а підданих – турками. Самі ж піддані Османської імперії іменували себе «османли» (прибічники Османа), а свою державу – Девлет-і Аліїє-і Османіє («Висока Османська держава») або скорочено Девлет-і Аліїє («Висока держава»).

Внутрішній лад Турецького (Османського) емірату в XVI ст. базувався на давніх нормах, встановлених ще у Конійському султанаті. Глава цієї держави (бей, потім султан) самостійно розпоряджався земельним фондом, який називався хас. Із нього в ленні володіння військових і духовних феодалів надавалися землі, які мали не лише утримувати цього феодала, але й приносити у державну казну певні податки. Законодавством султана Мурада I були затверджені дві форми феодалного володіння, які відрізнялися одна від одної за розмірами податків, що сплачувалися селянами, – тимар і зеамет.

Найбільшою адміністративно-військовою одиницею Османської імперії був бейлербейлік. Термін «бейлербейлік» поступово був замінений терміном еялет [4, с. 89].

У перші роки правління Сулеймана I були утворені наступні бейлербейліки: 1522 р. – Дулькадар, 1533 р. – Ерзурум, Джезаїрі Бахрі Сефід (острови Егейського моря) і Джезаїрі Гарб (Алжир) [6, с. 249].

На 1527 р. бейлербейлік Караман мав у своєму складі 7 санджаків: Бейшехир, Аксарай, Ічїл, Нійде, Кайсері, Конья, Мараш [1, с. 652].

Джезаїрі Бахрі Сефід – острови Егейського моря, Кіпр, Галліполі, узбережжя Малої Азії та інші приморські райони Османської імперії. Ці території управлялися капудан-пашою («командуючий флотом»). Шляхом додавання санджаків Коджаелі, Суйла та Біга від бейлербейліка Анатолія, санджаків Інебахті, Айрибоз, Карлі-Елі, Містра, Міділі від бейлербейліка Румелія, у 1533 р. утворили даний бейлербейлік.

Бейлербейлік Алжир засновано в 1533 р. Найвідомішим бейлербеєм є Хайреддін Барбаросса (1518–1546). Окрім того, що тут був центр берберських піратів і работоргівлі, бейлербейлік був тією базою, з якої османи нападали на європейські кораблі у Західному Середземномор'ї. У західних звітах на 1534 р. в Османській імперії нараховувалося 9 бейлербейликів: Румелія, Анатолія, Рум, Караман, Діярбакир, Шам, Єгипет, Джезаїрі, Дулькадар.

Подальші завоювання Сулеймана Кануні призвели до зростання кількості бейлербейликів: 1535 р. – Мосул, Багдад, 1540 р. – Йемен, 1541 р. – Буда, 1546 р. – Басра, 1548 р. – Ван, 1552 р. – Темешвар, Шехрізор, 1555 р. – Лахса (Ель-Хаса, 1556 р. – Тріполі Лівійське, 1555–1557 р. – Абіссінія (Ефіопія). Ці бейлербейліки створювалися одразу після завоювання нових територій [1, с. 654].

У 1534 р. Багдад був без опору захоплений військами султана Сулеймана I під час османо-сефевідської війни 1532–1555 рр. У 1535 р. утворено бейлербейлік. Захоплення Багдада стало значним досягненням, як і пізніше приєднання Басри, адже відкривало шлях до нижньої Месопотамії з річками Тигр та Євфрат, і вихід до Перської затоки. Проте, перебуваючи під владою Османської імперії, Багдад увійшов у період занепаду, в результаті ворожнечі з Сефевідською імперією на сході. Найважливіші санджаки: Багдад, Хілле, Зенгабад, Ремахійє, Карадаа, Дженгюле, Джезавер.

Басра стала османським бейлербейліком у 1538 р., а в 1546 р. був призначений бейлербей. Коли Сулейман I встановив контроль над Багдадом, емір Рашид аль-Мугаміс, який правив у Басрі, добровільно визнав османську владу на цій території. Протягом XVI ст. Басра залишалася центром торгівлі між Османською імперією та Індією, також майданчиком для здійснення морських експедицій до Індійського

океану. Пізніше бейлербейлік був підпорядкований Багдаду [5, с. 169].

У 1549 р. Сирія була поділена на два бейлербейліка: власне Сирія (Дамаск) зі санджаками Дамаск, Тріполі, Наблус, Єрусалим, Сафад, Газа, Сальт, Ладжун, і бейлербейлік Алеппо, що включав санджаки Адана, Мараш, Кіліс, Хама, Хомс, Антеп, Біреджик, Мааррет, Саламія. Пізніше був заснований третій бейлербейлік – Тріполі (Сирійське): санджаки Тріполі, Хама, Хомс, Латакія [5, с. 119].

Бейлербейлік Темешвар (Янова) утворений в 1552 р., коли угорський замок Темешвар був захоплений османським військом на чолі з Кара Ахмед пашою. Резиденція бейлербея знаходилася у замку Хуньяді в Темешварі. Першим берлейбеєм став Казім (Касім) паша – у 1552–1554 рр. У XVI ст. до складу бейлербейліка Темешвар входили наступні санджаки: Темешвар, Алажахісар, Арла, Арад, Бешкекек, Чанад, Гьоле, Ліпва, Лугос, Медова, Оршова, Панкота, Семен-діре, Сірем, Шебеш, Відін, Вульчитрин, Янова [2, с. 118].

На території Ємену було утворено бейлербейлік із центром у Забіді, що дозволяло ліквідувати португальський вплив у Червоному морі та встановити контроль над експортом кави. Складнощі в управлінні цим бейлербейліком пояснюються значною його віддаленістю від Стамбула та несприйняттям сунітської османської влади в якості законного правителя місцевим шіїтським населенням. Це було причиною масових протестів і повстань протягом XVI ст.

Після перемоги Османської імперії у битві при Мохачі в 1526 р., після захоплення у 1541 р. Буди та Пешта, на території завойованого Угорського королівства був створений бейлербейлік Буда. В 1552 р. бейлербейлік складався зі санджаків Буда, Семендіре, Изворник, Вульчєтрін, Пожега, Мохач, Істольні Белград, Сегедин, Сірем, Відін, Аладжахісар, Тамішвар, Печуй, Естергон, Хатван, Фюлек, Сонлук, Чанад, Стурова, Бечкерек, Сіклос, Секчай, Ноград, Песпірім і Гюрюзгал. Першим бейлербеєм – із вересня 1541 р. до лютого 1542 р. – був Узун Сулейман паша. Зі створенням бейлербейліка у Буді створення османських провінцій в Європі підійшло до кінця [3, с. 184].

У ході османського завоювання Абіссинії та Хіджазу в XVI ст., у 1555–1557 р. був створений бейлербейлік Абіссинія. Першим бейлербеєм у 1555 р. став Йоздемір паша. Адміністративними центрами були міста Массава, Савакін і Джидда. На території бейлербейліка розташовувалися дві головні мусульманські святині – Мекка та Медина. Утворення бейлербейліків Єгипет й Абіссинія було кульмінаційною точкою османського впливу в північно-східній Африці [5, с. 167].

Османські єялети поділялися за своїм статусом на два види – тімарли і сальянелі. На території перших – Румелія, Буда, Анатолія, Караман, Дулькадар, Рум (Сівас), Ерзурум, Діярбакир, Алеппо, Дамаск, Тріполі Сирійське – де вже міцно утвердилася система санджаків, османське право й османська адміністрація, склалася тімарна система; у других – тімарна система була відсутня, усі податки збиралися від імені держави та розподілялися на місцеві потреби: платня військовим, управлінцям, інша частина надходила до державної скарбниці. Всі арабські єялети базувалися на системі сальяне: Єгипет, Ємен, Абіссинія, Багдад, Басра, Лахса, Тріполі Лівійське, Туніс, Алжир [1, с. 660].

До другої половини XVI ст. уже стало за традицію виділяти землі під управління синам султана, які б несли військові обов'язки та мали найвищу адміністративну владу, тобто займали посаду санджака-бея в очолюваному ними санджаку [6, с. 249].

Меншою одиницею адміністративного поділу в межах санджака була каза («район», «округ») – область, якою керував представник центральної влади на місцевому рівні – каймакам («намісник»). Каза приблизно відповідала території міста з навколишніми селами. Кази, у свою чергу, були поділені на нахіїє та села. Нахіїє були введені в XV ст. і включали у себе 10 сіл, розташованих навколо великого села або хутора, якими управляв мюдюр – староста. В європейських володіннях Османської імперії кази поділялися на нахіїє з однорідним населенням.

Відповідником до кази був кадилик – територія, яка підлягала правовій та адміністративній юрисдикції каді – судді, який також мав адміністративні обов'язки. Таких кадиликів у санджаці могло бути декілька та їхні кордони рідко збігалися із кордонами кази.

Окрім османських провінцій, в орбіті імперії знаходилися також залежні території (території з особливим статусом): шеріфат Мекки, Кримське ханство, Молдавія і Волощина, князівство Седмигороду, республіка Дубровник, князівства грузинські та черкеські [3, с. 157].

Сюзеренно-васальні угоди у вигляді системи взаємозалежних особистих відносин васалів і сюзеренів із часом трансформувалися в міждержавні політичні договори. Цей договір складався зі системи взаємних прав й обов'язків: в обмін на захист протекторів, васальнозалежні правителі обіцяли службу та вірність. Хоча поняття «міждержавний васалітет» у політико-правовій практиці Османської імперії не існувало, все ж така термінологія визнана прийнятною для неї у світовій історіографії [2, с. 113].

Таким чином, войовничий характер Османської імперії відбивався на державному устрої та адміністративній структурі, закріплених у збірнику законів султана Сулеймана I. Провінції (їх було 21) поділялися на округи; їхні правителі виконували як цивільні, так і військові функції, очолювали ополчення сипахів та місцеві гарнізони яничар. Кожен ополченець (сипах) отримував у користування землю і за це зобов'язувався брати участь у воєнних походах. Сипахи отримували матеріальне забезпечення за рахунок податку з населення. У державі було запроваджено чітку структуру військово-адміністративного устрою: всю

територію поділено на провінції, кожна з яких розділялася на санджаки. До складу імперії входили також Волоське, Молдавське і Трансільванське християнські князівства, що сплачували їй щорічну данину. Особливий статус мали Кримське ханство, Мекка, Тріполі й Алжир.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галенко О. І. Османська імперія / О. І. Галенко // Енциклопедія історії України : Т. 7. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 652–664.
2. Іналджик Г. Османська імперія: класична доба 1300–1600 pp. / Г. Іналджик. – К.: Критика, 1998. – 286 с.
3. Льюис Рафаєла. Османская Турция. Быт, религия, культура / Рафаєла Льюис. – М.: Центрполиграф, 2004. – 240 с.
4. Структура та особливості комплектування збройних сил Османської імперії / І. В. Срібняк та ін. // Східний світ. – 2011. – №1. – С. 89–98.
5. Хитцель Ф. Османская империя / Ф. Хитцель. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
6. Черних І. Д. Османська імперія як ісламський тип державності / І. Д. Черних // Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – Вип. 8. – С. 246–254.

Дума О.

Науковий керівник – доц. Костюк Л.В.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ (1958-1969pp.)

Однією з характерних ознак ХХ століття стала значна кількість демократичних режимів. До переліку найвідоміших президентів та політичних лідерів після воєнної Європи можна віднести президента Франції Шарля де Голля.

Саме вивчення життя та діяльності Шарля де Голля, чия політична праця перетворила Францію на одну із найрозвинутіших країн у Західній Європі. Адже, з одного боку, його прихід до влади викликав хвилю протесту різних політичних сил, а політичні методи обурення в усьому світі, особливо в країнах західного табору, а з іншого боку він зміг протриматися при владі 11 років. Його особистість і досі перебуває в центрі уваги науковців, а навколо специфіки діяльності цього політика точаться гострі суперечності.

Метою даної розвідки є дослідження внутрішнього розвитку Франції за президентства Шарля де Голля. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наукових завдань; проаналізувати основні віхи політичної кар'єри Шарля де Голля як фундатора політики голізму; дослідити етапи внутрішньої політики президента під час перебування при владі

Північ Франції, звідки був родом Шарль де Голль, завжди вважалася центром націоналізму. Шарль де Голль вирішив присвятити себе військовій справі, так він був учасником обох світових війн, але все ж основним видом його діяльності стала політика, так у 1940 році де Голль встав на чолі Вільної Франції – організації, покликаної чинити опір окупантам і колабораціоністському режиму Віші. Наприкінці 1944 р. генерал Шарль де Голль разом із своїми прихильниками у Алжирі, сформував новий коаліційний Тимчасовий уряд, це вся повнота влади була фактично зосереджена в руках голови Тимчасового уряду генерала де Голля. Можна стверджувати, що з цієї дати починається відлік активної політичної Шарля де Голля. У 1947 р. відставкою, політики створює власну політичну Об'єднання французького народу (ОФН), політика котрих дістала назву в історії “голізм”.

Протягом 1947–1958pp у Франції змінилося понад 22 уряди, що призвело до повної політичної кризи. Саме в цей час на політичну арену знову виходить Шарль де Голль, бо в Алжирі знову було створено новий уряд. Так, у середині 1958 р. відбулися вибори на котрих президентом обирають Шарля де Голля.

Одним з найперших серйозних кроків до спасіння Франції стало ухвалення нової Конституції, розробленої де Голлем (на всенародному референдумі). Франція тепер стала президентською республікою, повноваження президента, що обирався на 7 років, тепер значно зросли, що дозволило врегулювати наявну на той час політичну кризу і конфронтацію між парламентом і адміністрацією президента.

Слід зазначити, що режим П'ятої республіки вирізнявся посиленням втручання держави в сферу економіки і соціальних відносин. За допомогою державних законів, субсидій та інших пільг швидкими темпами розвивалися нові галузі, пов'язані з науково-технічним прогресом, – атомна і ракетна, виробництво ЕОМ, радіоелектроніка. Було здійснено докорінну реконструкцію металообробної, хімічної, авіаційної промисловості. Зросло виробництво товарів масового споживання (автомобілів, холодильників, телевізорів). Посилювалися заходи до стабілізації фінансової системи. Було проведено девальвацію франка, внаслідок чого курс іноземних валют відносно французької зріс на 17,55%, випущено акції внутрішньої позики. 1960 р. була введена нова грошова одиниця “твердий франк”. У 60-ті роки практично зник зовнішньоторговельний дефіцит.

Результатом голізму як економічної політики стало те, що з нульової позначки у 1958 р. (рік обрання де Голля Президентом) золотий запас Франції зріс до 4,5 млрд. \$ у 1965 р. Країна не тільки повністю розрахувалася зі своїми зовнішніми боргами, а й перетворилася на кредитора, який займав на той час третє місце у світі за експортом капіталу. Завдяки жорсткій фінансовій стабілізації “твердий франк” став однією з конвертованих світових валют. У ці роки за середньорічним економічним зростанням – 5,5% – Франція поступалася лише Японії. Обсяг промислового виробництва зріс майже на

60%, обсяг експорту – на 88%. Значно підвищився рівень життя населення, його накопичення стали чи не основним джерелом внутрішніх інвестицій. Рівень безробіття був низьким, як ніколи. Вдвічі зросла кількість представників науки і культури.

Було в країні проведено ряд соціальних реформ: 1962 р. введена 4-тижнева відпустка за рахунок підприємств, каси соціального страхування компенсували 80% витрат на лікування, збільшена заробітна плата, робочий тиждень – 40 год. Франція перетворилася в сучасну індустріальну державу.

Стосовно економічної політики де Голля, то ліві нерідко трактували голлізм в економіці переважно як максимальне наближення до радянської командно-адміністративної моделі, тобто як масову націоналізацію та застосування планового начала [1, с. 330]. Насправді націоналізація у формі знаменитого “дирижизму” – це зовсім не радянський директивний етатизм, тобто одержавлення, а реальне підпорядкування продуктивних сил загальнонаціональним інтересам. Де Голль розумів, що структура національної економіки, попри універсальні механізми, унікальна. Оптимальні для даної території, демографічної структури населення, його менталітету, рівня кваліфікації робочої сили міжгалузеві пропорції, питома вага державного і приватного секторів, імпортно-експортна модель, податкова й фінансова системи мають формуватися цілеспрямовано. Тому приватизацію у Франції проводили саме з метою покращення менеджменту, а стратегічним інвестором і співвласником часто виступала сама держава.

Зокрема, значні державні бюджетні асигнування спрямовувались на розвиток найперспективніших наукоємних галузей виробництва. Була проведена широкомасштабна реформа сільського господарства, вирішене вкрай актуальне і для України завдання підвищення рентабельності і товарності цієї стратегічної галузі. Завдяки зусиллям де Голля за рахунок зняття торговельних бар’єрів вдалося різко збільшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції. Чудово усвідомлюючи неухильність наростання процесів економічної глобалізації, Президент Франції як головний критерій ефективності діяльності підприємства розглядав його конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. Тому в момент технологічної реконструкції та оновлення, коли підприємство ще не може на рівних змагатися з іноземними ТНК, лише “набирає висоту”, воно одержувало максимальну підтримку держави. А після завершення структурної перебудови та якісного покращення систем технологічного й управлінського забезпечення “Верховний комісаріат плану, модернізації та оснащення” поступово перейшов до суто стратегічного планування економічного й соціального розвитку. Держава “відпускала у вільне плавання” свою власність шляхом продажу контрольних пакетів акцій – переважно чинний раді директорів, тим самим здійснюючи приватизацію не як денаціоналізацію, а як максимальне підпорядкування приватного бізнесу загальнонаціональним інтересам.

У 1968-му р. загинула післявоєнна Франція, народилася нова – Франція Фуко, Дельоза, Ден’єв, Помпіду та багатьох інших. Усі керманичі сучасної Франції, актори, режисери, композитори, письменники, правозахисники – вихідці з 1968-го. І дозволив його, не придушив Шарль де Голль. Разом із затвердженням нової Конституції та наданням незалежності Алжиру – це його найбільша заслуга. А головне – за десятиліття президентства де Голля чисельність французів збільшилось з 45 до 50 мільйонів. А це, погодьтесь, врешті-решт, найдосконаліший показник ефективності внутрішньополітичних реформ.

Таким чином, Шарль де Голль врятував Францію. Цей видатний діяч, який навіть не мав економічної освіти зміг двічі вивести країну із кризи – виключно завдяки своїм вмінням вдало організовувати роботу і неухильному бажанню зробити Францію сильною державою, якою вона є і нині. Шарля де Голля вважають у Франції останнім великим французом – людиною, що стоїть в одному ряду з Карлом Великим, Жанною д’Арк і Наполеоном. Як стверджує Бідо, після смерті Шарля де Голля Франція овдовіла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арзаканян М. Великий де Голль: “Франция – это я!” / М. Арзаканян. – М.: Яуза, Эксмо, 2012. – 512 с.
2. Болгова О. Де Голль и проблема экономического возрождения. 1944–1946 гг. / О. Болгова // Новая и новейшая история. – 2008. – № 6. – с. 23–34.
3. Голль Ш. Военные мемуары: Призыв 1940–1942 / Пер. с фр. А. Анфилофьевой, Ю. Арзумановой, В. Гак и др. – М.: АСТ-Астрель, 2003. – 814 с.
4. Молчанов Н. Неизвестный де Голль: Последний великий француз / Н. Молчанов. – М.: Эксмо, 2011. – 448 с.
5. Обычкына Е. Голлистская традиция в современной французской дипломатии / Е. Обычкына // Новая и новейшая история. – М. – 2004. – № 6. – С. 54–67.

Беднарьська О.

Науковий керівник – доц. Костюк Л. В.

ОЛІМПІЙСЬКИЙ РУХ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

На порозі третього тисячоліття позначилася головна проблема – яким шляхом розвитку піде світове співтовариство. Більш яскраво виявляється тенденція до гуманістичного оновлення сучасного суспільства, а фізичне виховання та спорт за своїм характером є носіями найвищих людських цінностей універсального характеру, які в даний час вище всіх інших інтересів. Спорт може бути ідеальним засобом гуманізації міжнародних відносин, зближення народів в загальних зусиллях щодо забезпечення гармонійного розвитку

особистості і зміцнення етичних цінностей суспільства в дусі олімпійських ідеалів.

Метою даної розвідки є аналіз основних подій історії налагодження і розвитку олімпійського руху та розгляд процесів та механізму становлення інноваційних форм міжнародної спортивної політики. Поставлена мета визначила наступні завдання: розглянути історичні передумови розвитку олімпійського руху та міжнародного спорту; визначити значення та місце олімпійського руху в сучасній світовій геополітичній ситуації; проаналізувати тенденції змін характеру сучасних політичних підходів до ролі олімпійського руху в суспільстві.

В ході дослідження розглядалися роботи зарубіжних вчених, присвячені світоглядним аспектам міжнародного спорту та олімпійському русі. Серед них можна відзначити дослідження Р. Томсон [1], А. Волошин [4], С. Гуськов [5], Н. Долгопалов [6] та інші.

Спорт впливає практично на всі верстви і сфери сучасного суспільства, включає в свою діяльність охорону здоров'я, освіту, політику, економіку, техніку, науку, мистецтво, засоби масової інформації, сферу дозвілля і т.д. Все більш важливою стає роль спорту в соціалізації і вихованні підростаючого покоління, формування образу і стилю життя. Він "зачіпає такі, здавалося б, несумісні явища, як суспільне становище, расові та національні відносини, ділове життя, моделі автомобілів, моду, концепцію героїзму і етичні цінності" [1, с. 73]. Еволюція спорту і олімпійського руху залежить від багатьох факторів і, перш за все, від еволюції суспільства в цілому, системи його ідеалів і цінностей.

Міжнародний спорт як вагоме соціальне явище виник в кінці XIX ст. До середини XX ст. було створено близько ста міжнародних спортивних об'єднань. Сьогодні науковці налічують понад двісті всесвітніх та регіональних неурядових організацій в галузі фізичного виховання і спорту. Таким чином, в даний час міжнародний спорт перетворився на важливе соціальне та політичне явище, яке має помітний вплив на всі сторони сучасного суспільства.

Саме міжнародний спорт включає в себе широке коло соціальних явищ: міжнародні спортивні змагання та спеціальна підготовка до них; різні форми міжнародних спортивних зв'язків (обмін спортсменами, тренерами, міжнародні семінари, конференції на спортивну тематику і т.д.); міжнародні спортивні об'єднання – міжнародні спортивні федерації, міжнародні організації, що займаються науковими проблемами фізичного виховання та спорту і т.д.; специфічні міжлюдські стосунки та поведінкові норми, що складаються в ході міжнародних спортивних зв'язків, в процесі діяльності зазначених соціальних інститутів.

Особливо важливу роль в структурі сучасного міжнародного спорту грає олімпійський рух. Спираючись на гуманістичні ідеали миру, дружби і взаєморозуміння, важливим завданням Олімпійського руху П'єр де Кубертен вважав перш за все затвердження мирних відносин між народами і державами. Олімпійський рух він розглядав як "спосіб освіти і виховання, який має стати найважливішим чинником розвитку міжнародного співробітництва, зміцнення миру та взаєморозуміння між народами" [2, с. 6].

У своїх мемуарах П. де Кубертен поєднав у олімпійський рух такі принципи: демократизм, інтернаціоналізм, рівноправність всіх людей танародів, просвіта в дусі справжнього патріотизму в поєднанні із взаємоповагою націй, незважаючи на расові, релігійні та політичні відмінності. Крім того, він пов'язував олімпійський ідеал із принципами відданості та служіння справі миру. Неодноразово підкреслював принципову відмінність Олімпійських ігор від інших спортивних змагань, в тому числі чемпіонатів світу. "Олімпійські ігри – це не чемпіонат світу, а фестиваль молоді всього світу, юності людства. Фестиваль граничних зусиль, численних амбіцій і всіх форм юнацької активності, фестиваль, який відзначає кожне наступне покоління, яке ступає на поріг життя" [3, с. 5]. Задум засновника сучасного олімпійського руху полягав у тому, щоб використовувати міжнародні спортивні змагання і підготовку до них для реалізації гуманістичного потенціалу спорту та тим самим дати величезний внесок у вдосконалення людини, людських відносин та суспільства в цілому.

Протягом певного часу міжнародний спорт та Олімпійські ігри стали "зручним засобом" для досягнення різних пропагандистських, політичних та націоналістичних цілей. Саме вони надавали величезні можливості для доказу переваги певної країни, а разом з тим можливість демонструвати та безпечно виражати своє незадоволення іншій країні. З цього приводу відомий фінський вчений, дослідник – теоретик спорту П. Сеппенен, стверджував, щоб зробити олімпійське рух незалежним від політичних сил та уподобань [4, с. 78–79]. Наприклад, національні олімпійські комітети і міжнародні спортивні федерації, до складу котрих входять національні федерації, організовані із урахуванням державних кордонів.

Реально жоден спортсмен не може брати участь в Олімпійських іграх, не будучи членом національної команди. Таким чином, практично не реалізувався задум Олімпійських ігор як міжнародних змагань між атлетами різних країн. Ігри використовувалися не стільки для демонстрації міжнародної "fairplay", миру і взаєморозуміння, скільки для задоволення національного інтересу і національної гордості. При цьому досягнення спортсменів стали розглядатися як показник національної переваги.

Після Першої світової війни П. де Кубертен спробував відгородити олімпійський рух від впливу політики. Однак члени МОК, котрі представляли країни-переможці, настояли на виключенні з олімпійського руху країн, перш за все Німеччини, Австрії та Угорщини, які на їх думку розв'язали цю

війну. Саме через цю причину Олімпійські ігри 1920 р., що повинні були пройти в угорському м. Будапешті були перенесені у бельгійський м. Антверпен. І тільки у 1928 р. спортсмени цих країн змогли приймати участь в олімпійських змаганнях. Ще більш тривалим було відлучення від олімпійського спорту спортсменів Радянського Союзу. Втім, в ті часи керівництво СРСР, через політичні та ідеологічні причини, і само відповідало МОК відкритою зневагою. Внаслідок чого радянські спортсмени декілька десятиліть не мали змоги виступати на олімпійських форумах.

Та найбільш класичний приклад залежності спорту від політики – Берлінська олімпіада 1936 р, коли спорт та самі Ігри були використані гітлерівським режимом у політичних та націоналістичних цілях. Вся система підготовки та проведення Ігор, а також зимової Олімпіади, яка теж того року пройшла у Німеччині, повинна була сприяти ствердженню ідей фюрера, обґрунтуванню переваг арійської раси, розповсюдженню системи фізичного виховання нації. Саме для пропаганди цих ідей була започаткована естафета олімпійського вогню, котра повинна була символізувати зв'язок німецької нації із героями німецької імперії. Неоднозначний характер носила і олімпійська клятва, що проголосила XI Ігри – Іграми нової ери. До розпалу шовіністичних настроїв багато зробили і радіокоментатори, що вели репортажі на мові військових кореспондентів. Мілітаристський характер Ігор виявився у великій кількості солдат у формі, що знаходилися на всіх спортивних об'єктах, а також велика кількість нацистських знамен.

Використання олімпійського спорту для пропаганди націоналістичної політики потрапило у літературу та мистецтво. Та, напевно найбільш показовим у цьому відношенні став замовний фільм “Олімпія” відомого та безумовно талановитого режисера Л. Ріфеншталь, прем'єра котрого відбулася у 1938 р.в день народження Гітлера. Зміст цього фільму носить явно виражений пропагандистський характер, впродовж котрого проведена думка, що олімпійська ідея за своєю суттю є мілітаристською, а кожний вид змагань коментувався у термінах “боротися” та “перемогти”.

Особливо боротьба між політичними системами загострилася після Другої світової війни, а саме в період “холодної війни”. Перемоги та поразки на Олімпійських іграх стали свого роду барометром, що показує здоров'я чи не здоров'я тої чи іншої політичної системи. Найбільший вплив політики на олімпійський спорт проявився у ідеологічному протиставленні між СРСР та США, ФРН та НДР, США та Кубою. Намір довести за допомогою спорту та успіхів на олімпійській арені переваги тієї чи іншої системи, призвело до того, що в дію пускалися засоби, що повністю деформували природу спорту та рушили ідеали олімпізму.

Аналізуючи зв'язок політики та олімпійського спорту, можна виділити декілька напрямків його використання у політичних цілях. Перший напрямок - пов'язаний з тим, що по мірі збільшення ролі популярності спорту у сучасному світі, підвищення інтересу широких верств населення до спортивних зірок, керівники держав та урядів, для збільшення своєї популярності приділяють йому все більше уваги. Наприклад, вже багато років до передвиборних компаній кандидатів у президенти США активно долучаються відомі спортсмени. Другий напрямок – це бажання урядів різних країн отримати право на проведення престижних міжнародних змагань, перш за все Олімпійських ігор, з метою пропаганди економічних успіхів та досягнення політичного визнання, якого не вдається домогтися іншими способами. Особливо яскраво це проявилось під час проведення Ігор 1936 р. у Берліні, коли фашистський режим використовував Олімпіаду для демонстрації переваги німецької нації. Третій напрямок – пов'язаний із широкомасштабним використанням спорту та Олімпійських ігор для підвищення авторитету різних країн у світовому співтоваристві. Тут, перш за все, треба виділити тенденцію згідно якої досягнення на Олімпійських іграх пов'язували з ефективністю політичної та економічної системи тієї чи іншої країни, з її досягненнями у науці, культурі, освіті. І хоча ця залежність простежувалась не завжди, прагнення використовувати спорт у якості фактора, що відображає політичний, економічний та культурний рівень країни, простежувалось досить виразно. Це відноситься практично до всіх країн світу СРСР, США, Німеччини, Франції, Великої Британії, країн, що розвиваються. Четвертий напрямок – пов'язаний з використанням спорту для демонстрації самостійної внутрішньої та зовнішньої політики або ж для демонстрації свого впливу на політику інших країн. П'ятий напрямок – широко розповсюджена практика бойкотів великих міжнародних змагань, з метою політичного тиску, дискредитації політики країни, привернення уваги світового співтовариства до проблем сучасного світу. Шостий напрямок – охоплює комерціалізацію і професіоналізацію. Тенденції відкритого проникнення в олімпійський, спорт промислових, комерційних, фінансових корпорацій, які підпорядковують спорт своїм економічним цілям отримання прибутків, наприклад, фінансування літніх Ігор в м. Лос-Анджелесі різними приватними фірмами, що переслідували суто комерційні цілі.

Зрозуміло поняття “спорт” і “політика” не можуть бути відокремлені один від одного, але спорт повинен бути направлений не на розв'язування неприязні, а на взаємо порозуміння, мир та дружбу між народами. Олімпійські ігри, безумовно, стали тим потужним імпульсом, який дозволив спорту поширитися практично на всі сфери людської життєдіяльності. При цьому не випадає з поля зору роль олімпійського виховання в справі формування гармонійно розвиненої особистості.

Міжнародний спорт, як соціальний феномен, є ідеальною конструкцією упорядкованого і справедливого суспільного миру і показує людству, що зіткнулося в XX столітті з серйозними труднощами і суперечностями в своєму розвитку, в якому напрямку слід їх долати. Зокрема, він може служити і моделлю для встановлення відносин співробітництва і взаєморозуміння в політичній сфері, – чесної гри –

між політичними партіями, в комерційних угодах, між розвиненими і країнами, що розвиваються.

Отже, олімпійські ігри принесли в систему соціальних відносин не тільки особливий дух, а й ряд моральних положень, які нерозривно з ними пов'язані. Олімпійська ідея не тільки здатна інтегрувати в собі загальнолюдські, національні, соціально-групові та особистісно-індивідуальні інтереси, але й ініціювати їх подальший розвиток. Спорт повинен стати наднаціональним явищем життя світового співтовариства, так як він виконує важливі політико-культурні функції в сфері міжнародних зв'язків, виступаючи як фактор інтеграції, зближення народів, як "посол миру", що допомагає вибудовувати відносини співпраці, взаєморозуміння та доброї волі. При цьому спорт не тільки повинен проголошувати ідеї гуманізму, миру, братерства і співпраці, а й розвитком власне інноваційних, нетрадиційних форм сприяти цьому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Томпсон Р. Спорт і ідеологія в сучасному суспільстві // Спорт і спосіб життя: Сб.ст. / Уклад. В. Столяров, З.Кравчик. – М., 1979. – 153 с.
2. Кубертен П. Олімпійські мемуари / П. Кубертен. – Київ, 1997. – С. 71.
3. Seppanen P. The Olympics: A Sociological Perspective / P. Seppanen // University of Helsinki. – 1984. – № 33. .
4. Волошин А. На олімпійській хвилі / А. Волошин. – К.: "МП Леся", 2007. – 448 с.
5. Гуськов С. Государство и спорт: о государственной политике зарубежных стран в области физического воспитания и спорта / С. Гуськов. – М.: Государство и спорт, 1996. – 176 с.
6. Долгополов Н. По ту сторону спорта / Н. Долгополов. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 300 с.
7. Починкин В. Физическая культура и спорт. Идеологическая борьба в современном мире / В. Починкин. – М.: ФиС, 1985. – 192 с.
8. Степовий П. Спорт – політика – ідеологія / П. Степовий. – М.: ФиС, 1984. – С. 76–77.

Дюг М.

Науковий керівник – проф. Павлишин Л.Г.

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

З давніх – давен у суспільстві існувала проблема відносин між чоловіком та жінкою, яку вирішували релігія, політика, традиція. Саме життя підказувало хто має бути на якому місці: жінка займається дітьми та хатою, чоловік – працює. Але пройшли століття, і все змінилося. Ролі чоловіків та жінок переплелися, а тому виникає питання, чи повинна жінка чи чоловік робити лише те, що є усталеним в традиціях народу, в житті суспільства? Сучасний світ вимагає змін. Попри технічний та науковий розвиток у суспільстві все ж таки існують певні стереотипи щодо ролі чоловіка і жінки, щодо їх відносин.

Серед людей склалася думка, що жінка – це лише засіб для народження дітей, вона повинна займатися лише сім'єю і бути покійною чоловікові. Чоловік, у свою чергу, повинен працювати, заробляти гроші, поряд з цим забуваючи про дітей та цінність своїх стосунків з дружиною. В сучасному світі багато прикладів, коли жінки хочуть виконувати чоловічу роботу, а чоловіки займаються жіночою. Сучасність довела, що жінки не менш інтелектуально розвинуті, ніж сильна частина суспільства. Жінки стають успішними директорами підприємств, фабрик, вміло керують країною, займаються політикою. Чоловіки попри стереотип, що важлива лише робота і фінанси, можуть добре займатися вихованням дітей, хатніми справами. Це не є погано, коли чоловік прагне виконувати «жіночу роботу», це позитивне явище. Ролі чоловіків та жінок переплітаються між собою. Коли б кожен виконував свою роль, чи було б у нас майбутнє, чи розвивалися б ми? Чоловік та жінка, доповнюючи один одного творять гармонію у світі, та своїми ролями не потрібно зловживати.

Поширеними є зараз думки про фемінізм. Багато жінок прагнуть рівності прав з чоловіками. Але чи є це доречним? Права нібито є, а чогось все одно не вистачає. На мою думку, не вистачає спілкування та поваги між чоловіком та жінкою. Філософ, поет, письменник Павло Цимбаленко, вважає, що про жінок треба піклуватися і захищати і тоді, на думку автора, на рівність чоловіків і жінок їм буде наплювати. Чоловіки починають звикати, що жінки працюють і працюють всюди. Вони доглядають за дітьми, чоловіками, як своїми так і чужими, дбають про сім'ю. Чоловікам це стає вигідно, цим вони інколи прикривають свої недоліки, свою безвідповідальність. Але чи для цього створена жінка? Жінка насамперед повинна бути дружиною та мамою, а не домогосподаркою та рабинею. Жінка - це обличчя чоловіка, яке показує як він до неї ставиться.

Чоловіки повинні знати свій обов'язок захищати та допомагати, зрозуміти своїх жінок. Та поряд із цим і жіноча половина повинна з чесністю ставитися до чоловіків і не зловживати своєю безтурботністю. Ми не повинні боятися виконати роль один одного, адже є різні чоловіки та жінки за психологічними та фізичними особливостями. Тому підкорятись стереотипу про поділ ролей не варто. Потрібно насамперед шанувати себе як особистість та розуміти, що твоя роль повинна не лише тобі принести користь, але й твоїм оточуючим, всьому світу. В сучасному світі ми повинні відродити цінність наших відносин один з одним.

Важливою є проблема знецінення міжособистісних відносин, їх спрощення, втрата духовності. Чоловік та жінка - це два різні світи, яких з'єднує один міст. Цей місток - це любов, сім'я. Про міст між чоловіком та жінкою написав у своїй книзі «Останнє життя» Октай Алієв, який вважав, що «це - міст

сердце... Кожне серце в тілі своєму. Не може воно в чуже вселитися, тільки міст сполучає ці два серця. Цей міст і роз'єднує ці серця. З'єднавши ж на якийсь час два серця, міст дозволяє південь з північчю, а захід зі сходом об'єднати»[1, с. 128]. Наші стосунки втратили ту духовність та справжнє своє призначення. Люди не зрілі як у сфері емоційній, так і духовній. Це пов'язане з незнанням або з легковажним ставленням до світу почуттів. Людина, яка не акцентує увагу на важливості почуттів, майже завжди керується виключно імпульсивними почуттєвими реакціями і часто сама цього не усвідомлює. З почуттями не потрібно боротися чи боятися їх, треба навчитися свідомо та добровільно їх приймати, щоб могли ними правильно керувати. Для хлопців та дівчат, чоловіків та жінок відносини не повинні базуватись лише на задоволенні певних своїх фізіологічних потреб та отриманні користі.

Чомусь в сучасних чоловіків та жінок спостерігається лише одне бажання – отримати сексуальне задоволення від партнера. Духовна складова їхнього спілкування в них не на першому місці. А не рідко таке буває, що, наприклад, одна жінка існує для задоволення сексуальних потреб, а з іншою гарно спілкуватися, отримувати моральне задоволення. Чи, навпаки, один чоловік виступає в ролі гаманця і його використовують, а з іншим живуть бо кохають його. Чи не обманюємо ми себе та інших людей? Чому зрада у відносинах є для нас такою простою. Чому відсоток пар, які вірні один одному такий низький? В Україні 12 % розлучень лише через зраду та ревності. Чоловік та жінка повинні прагнути знайти один в одному все, що їм потрібно, не варто спішити і перекреслювати все. Вони мають один одного виховувати для себе, якщо хочуть бути разом.

Відносини повинні стати тим джерелом енергії спілкування, яке б принесло людині насамперед духовне задоволення, а не лише фізичне. Ці стосунки не повинні бути односторонніми. Справжні відносини можуть поєднувати духовне і фізичне задоволення. Це не забороняється. Сексуальність – дар самого Творця. «Він її створив і визнав, що це дуже добре»[2, с.3]. Ми повинні дивитися на нашу сексуальність, в ній немає нічого негативного, щоб можна було б наперед осуджувати. Людська сексуальність відрізняється від сексуальності тварин саме тим, що керується вона не тільки інстинктами, а насамперед – розумом і свободою. Але гармонія духовного і сексуального має бути правильною.

Багато проблем виникають через те, що чоловік та жінка не вміють спілкуватися між собою. Виникає проблема, коли один з партнерів закривається, не розмовляє, йде з дому, чоловіки шукають розраду в алкоголі, жінки – в тому, щоб комусь виговоритися. На мою думку, безпеку краще передбачити, ніж потім долати її наслідки. Якщо існують певні проблеми в духовному спілкуванні, сексуальному, то про це потрібно говорити. Головна порада – намагатися все обговорювати і нікого не звинувачувати. Що частіше люди будуть говорити про свої проблеми, почуття, то менше буде гніву та образ. Ще недавно в суспільстві вважалося не правильним і не коректним розповідати про свої проблеми, невдачі. Чоловіки ще змалку чули, що не потрібно поводитися «по-дівочому», треба бути справжнім чоловіком, вирішувати самостійно свої проблеми. Хоча такі негативні емоції, як гнів, нестриманість чоловікам дозволялось проявляти. Відкривати свої почуття, аналізувати їх, навіть перед людиною, якій довіряєш, – нелегко. Ми боїмося вербалізувати наші внутрішні почуття також тому, що не хочемо отримати чергову рану. Невисловлені і некеровані, неупорядковані почуття зберігаються в нашому тілі і не завжди ведуть до позитивних результатів. Тому потрібно працювати над собою та своїми почуттями. З часом це принесе користь: людина стане лагіднішою та милосерднішою як до себе, так і до ближніх.

Чи не унікальний цей світ тим, що чоловіки та жінки різні? Чоловіки хочуть, щоб жінка вправно водила машину, підкорялась, критикують їх за балакучість, не сприймають їх відмови від сексу. Жінки від чоловіків хочуть підтримки, критикують їх за невміння слухати, за байдужість, за те, що для мужчин постіль – це насамперед секс, а потім любов. Жінки бояться бути перебірливими у відношенні до чоловіка, адже вважають, що через це можуть залишитись самі. Жінка сьогодні цілком занижує свою чистоту, гідність, самооцінку і взагалі саму себе. Чоловіки вже по-іншому дивляться на жінок. Пам'ятайте, що чоловіки роблять і створюють. Жінки ж оцінюють успішність свого життя по тому, наскільки вони можуть поділитися з чоловіком, по тому, наскільки він захоплюється її успіхами у веденні домашнього господарства, вихованні дітей і кар'єрі. Виникають різні конфліктні ситуації. Потрібно зрозуміти один одного, зрозуміти можливість виникнення конфліктів через те, що ми різні. Мудрі чоловік та жінка знайдуть вирішення проблеми. Психологія, доктор філософських наук Назіп Хамітов вважає, що мудрість чоловіка робить його вільним, мудрість жінки робить її коханою. Відсутність поваги, ніжності, уваги, взаємодопомоги в справах призводять до втрати цього великого почуття.

Любов зберегти дуже важко. Багато вже написано, що потрібно робити подружжю, що вбиває любов або сприяє її розвитку. Потрібно намагатися менше докоряти один одного, менше говорити один одному грубих, неприємних слів. Ці істини всім давно відомі, але ними чомусь нехтують. Чомусь людям більше подобається і швидше вони сприймають те, що є поганим. Погані приклади швидше наслідуються, краще запам'ятовуються, а правильне, добре, часто залишається поза нашою увагою.

Треба шанобливо ставитись до свого партнера, проявляти повагу, відгороджувати себе від своїх негативних емоцій. Потрібно приймати те, що є біля нас тут і зараз, а не мріяти про те, що є так далеко від тебе.

Чоловікові та жінці в сучасності потрібно не зважати на існуючі стереотипи, а прислухатись один до одного. Проблема відносин чоловіка і жінки була, є і залишатиметься актуальною. Тому дослідження у цій галузі не вичерпуються, потрібно надалі звертати увагу на гендерні відносини, їх особливості та

розуміти їх важливість у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алієв О.К. Останнє життя/ Октаї Алієв; пер. з рос. - К.: Саміт Книга, 2015. – 168 с.
2. Біблія: Книга Буття (Бут. 1,31)

Манзик О.

Науковий керівник – проф. Павлишин Л. Г.

ЕВОЛЮЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО

Тема є актуальною і водночас суперечливою, через що заслуговує особливої уваги сучасного дослідника. Проблема філософії у творчості Достоевського привертає увагу дослідника ще й еволюцією поглядів і думок самого автора, які за життя зазнали низку змін.

Перш за все, увагу потрібно зацентувати на певних протиріччях, які властиві автору. Так, гуманне ставлення у творах до кріпаків, селян, люди з середовища яких убили батька автора, поєднується у нього із яскраво вираженим великоросійським шовінізмом та антисемітизмом. Щодо ставлення Достоевського до інших слов'янських народів можна навести його ж слова: «Серб, малорос тощо, який співчуває рідній мові, рідній літературі рішучо шкідливий член суспільства. Він гальмує справу загальної освіти, загальної великоруської літератури, в котрій весь порятунк, уся надія. Він гальмує, поступ цивілізації, створеної самим великоруським народом, що створив найбільшу державу. Тільки великорос великодуншо й чесно дивиться на всі національності, без усякої злоби і упередження, тим часом як малорос, наприклад, вічно тримає камінь за пазухою і не може ставитись до великороса не інакше як з ворожістю» [1, с. 4]. В свою чергу, один з найяскравіших прикладів антисемітизму – «Злочин і кара». Персонаж, вчинок якого символізує покаяння, за іронією долі застрелюється на очах у єврея Ахіллеса. В принципі, такі погляди були не рідкістю в середовищі тогочасної інтелігенції.

Уваги вартує еволюція поглядів Достоевського. Ще у ранній творчості центральною філософською проблемою є проблема людини, її психології, яку він розкриває ще у першому творі – епістолярному романі «Бідні люди» (1845). Це можна зрозуміти і з оцінки твору літературним критиком Валер'яном Майковим, тут же наводиться порівняння Федора Михайловича з Миколою Гоголем: «...Гоголь поет переважно соціальний, а Достоевський переважно психологічний. Для одного індивід важливий як представник відомого суспільства або відомого кола; для другого саме суспільство цікаве своїм впливом на особистість індивіда» [2, с. 3].

В 40-х роках Достоевський приєднується до соціалістичних течій, де витає дух атеїзму. Але навіть тут автор виступає проти критиків християнства. В цей час письменник схиляється до думки, що соціалізм в ідеалі – це свого роду трансформація християнського вчення, тільки соціалізм сподівається побудувати майбутнє людини не на духовному єднанні, а виключно на силі розуму. Тяга до соціалізму була пов'язана з пошуками відповіді на одне з найскладніших метафізичних питань: як поєднати в людському розумі ідею існування Бога та присутність зла у світі? Розум, за Достоевським, це річ надзвичайна, спокуслива і страшна, зокрема якщо вона опиняється без верховенства вищої духовної ідеї, морального начала. З часом автор стає все більш критично ставитись до ідей соціалізму. Він поступово переконується у онтологічному зв'язку атеїзму та соціалізму, через що відкидає соціалістичний шлях побудови людини як шлях без Бога, а, відповідно, без моралі. Автор вважає, що соціалізм є породженням людського самоствердження і свавілля, а тому знищує свободу людини. Повсюди в автора свобода соціального щастя потребує обмеження свободи людини. Вихід же він бачить лише у християнстві.

Зрілий період творчої діяльності (після відбування каторги в Омську) письменника пов'язаний з дотриманням принципів морального вдосконалення на основі християнських (православних) етичних цінностей. Достоевський оперує поняттями загальнолюдських цінностей (добро, краса, істина, справедливість, свобода), одночасно зображує і доводить недосконалість атеїзму, несвободи моралі, які характерні для революційного утопізму. Головним моментом людського існування Достоевський вважав відношення людини до Бога, її містичний зв'язок з Творцем, який проявляється навіть у найелементарніших життєвих ситуаціях через ставлення людини до себе і близьких, через сприйняття світу, суспільства в цілому.

Щодо творчості, то з поглибленням релігійності у письменника виникає бажання продемонструвати «позитивну прекрасну людину», але разом з тим він усвідомлює надзвичайну важкість цього завдання. Для автора існує тільки одна позитивна особа – Христос, образ якого втілюється у персонажі князя Мишкіна в романі «Ідіот». За своїми внутрішніми рисами образ князя перекликається з образом Христа: він не має у собі егоїзму, гордині, здатний всіх розуміти і прощати, оскільки він живе немов не у світі, а над ним. Подібними персонажами є старець Зосим та Альоша Карамазов з «Братів Карамазових».

Разом з тим, у творчості Достоевського не випадковим є й інтерес до природи злочину і покарання. Він пов'язаний з інтересом письменника до темного начала в людській природі. На думку автора, зло, не маючи якості абсолютності, може обернутися добром, і, часто, як показано в його творах,

зло в душі людини є джерелом розвитку і відродження особистості.

Не можна характеризувати Достоевського, не згадавши про проблему страждання. Тут воно є необхідною діяльністю задля духовного вдосконалення особистості. Цю тему автор розкриває у більшості творів, навіть у творчості досибірського періоду.

У своїх творах письменник посилається на багатьох філософів, серед яких Лейбніц, Спіноза, Декарт. В першому ж листі після звільнення з острогу просить у брата надіслати йому твори Гегеля і Канта. До таких течій свого часу, як волюнтаризм, матеріалізм, позитивізм та утилітаризм автор ставиться в кращому випадку іронічно, частіше – різко негативно, адже Достоевський відкидав раціоналістичний погляд на світ (“одною наукою без моралі людина не буде сита”).

За переконанням Достоевського, основою науки, як і релігії, є мораль. Наука того часу намагалась дати спрощене матеріалістичне тлумачення найскладнішим біологічним, геологічним, суспільним, психологічним і навіть духовним явищам, Достоевський же в свою чергу вступав у полеміку, але відкидав не науку, а сцієнтизм – однозначну впевненість, що наука може вирішити абсолютно всі проблеми повсякденної діяльності, мислення і людської душі. На думку Бердяєва, якщо гуманізм вчив про людину, як про тривимірну істоту, то для Достоевського людина вже чотиривимірна істота. І в цьому новому вимірі відкриваються ірраціональні начала, які перекидають істини гуманізму. В людині відкриваються нові світи. І змінюється вся перспектива.

Філософська система Достоевського носить антропоцентричний характер. У своїх працях письменник і досліджує проблеми співвідношення свавілля і внутрішньої свободи в людині, покарання і страждання, любові і ненависті. Разом з тим Достоевський не був повною мірою гуманістом, він, як філософ, пішов далі, досліджуючи найпотаємніші глибини людського духу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Достоевський, Шевченко, Україна - газета "Свобода", ч. №207, — 12 листопада 1970 року
2. Отечественные записки — 1847. — № 1. — Отд. 5. С. 2—4.

Тильчак Т.

Науковий керівник – доц. Ятищук О.В.

ІВАН МАРЧУК, АБО «НЕБАЖАНИЙ» ХУДОЖНИК, ЯКИЙ СТАВ «ГЕНІЄМ СВІТУ»

Після оголошення в 1991 році незалежності України перед вітчизняним мистецтвом постало питання самоідентифікації, необхідності переказати сучасною мовою зміст власної культури, що тривалий час розвивалася в умовах ізоляції від міжнародних тенденцій. Цей процес був започаткований ще в роки так званої «перебудови» (з 1985), коли на художню сцену вийшли молоді митці постмодерністського та неомодерністського спрямувань, стали відкриватися архіви, відбуватися презентації художників андеграунду та цілих напрямків, репресованих у 1930-х роках, зокрема українського авангарду та «бойчукізму». На початок 1990-х Україна вже мала не тільки інтенсивне художнє життя, позначене виступами численних груп та окремих художників, але й зародки альтернативної до державної мистецької інфраструктури – галереї, приватні колекції, незалежні видання та арт-критика.

Актуальність даної статті в тому, що українські художники на сьогодиншньому етапі існування нашої незалежної держави потребують особливого вивчення. Їхня творчість несе в собі код нації, генотип нації. Досліджувати дану тему вимагає не тільки український культурний пласт, а і світ. Для того аби донести інформацію про життя і творчість художника, зрозуміти усі аспекти з його життя, які вплинули на формування творчого генія. В подальшому вміти розкрити зміст його робіт, не тільки теперішньому, а й наступному поколінню.

Зважаючи на актуальність вибраної теми, ми можемо поставити перед собою мету цілісного і детального вивчення усіх аспектів життя і творчості митця. Відбиток творчої діяльності художника на культуру українського народу і на внесок у світовий культурний світ.

Перші серйозні кроки кроки у дослідженні даної теми зроблено Олександром Климчуком. У есе-біографії «Я єсмь...» (Іван Марчук) письменник розкриває всі аспекти життя та творчості народного художника України, лауреата Національної премії України імені Т. Г. Шевченка, почесного громадянина Києва і Тернополя.

У вивченні даної проблеми великий внесок зробили Б.Хаварівський, О.Снітовський, С.Єременко, Т.Стрипко, Р.Синько, Т.Шевченко, М.Гнатенко, С.Ничкало, К.Тарачевська, О.Мельничук, Г.Кияшко, О.Голуб, С.Бондаренко, Є.Букет, Н.Гаманіна та інші. У них, на основі широкої джерельної бази, комплексно висвітлено життя художника від дитячих років до теперішнього часу, творчі поривання та пошуки свого власного стилю, роль в українській та світовій культурі творчого доробку митця.

Він стихією увірвався в культурний простір столиці, обпаливши і здивувавши спраглих на розкуте й щире мистецтво киян. Молодих на той час, а згодом відомих поетів і музикантів, літераторів і науковців підкупили пристрасть і природна безпосередність, що з однаковою силою проступали як у керамічних скульптурках та рельєфних панно (з чого починав), так і в живописних полотнах, створенню

яких свідомо надав перевагу і присвятив життя: живопис більш сприйнятливий для маневру й реалізації особистої свободи. [4;226]

Солідна школа професійної майстерності, закорінена в українську ментальність і незамулена академічними догмами свідомість, сформоване кредо: до самозречення служити мистецтву, ледь не мазохістська вимогливість до себе, феноменальна працездатність і розуміння, що не має часу на розкачку і права на помилку (поразок не пробачать, а успіхів поготів) — з таким «арсеналом» Марчук узявся підкорювати Київ. [2.с.9]

Іван Марчук починає працювати у державному закладі дизайнером, у комбінаті монументально-декоративного мистецтва. Але його робота дуже швидко почала заважати його особистому пошукові. Іконографічні стандарти, що їх нав'язувала політика режиму в культурі, та особливо суспільне життя того часу, в кінцевому результаті, стали поштовхом для розкриття внутрішнього потенціалу художника. У світі, де індивідум губиться через систему, Іван Марчук оголосив про своє існування як особистість. [6]

Праця Івана Марчука починається в 1965 р. з першого циклу картин, що йому художник дає багатозначну назву "Голос моєї душі", й що триває донині. Цей потік свідомості приносить образи сільських дітей і українських традицій. Це образи складної древньої культури, заглушеної у нинішньому часі. Вони заповнюють простір полотна, пересікаючись у пейзажах, що стають реальними: вони народжуються з погляду і душі художника. [2;95]

У роботах "А кругом тільки степ" (1965), або "І зійшов на землю сон блаженний" (1967), дуже чіткими графічними штрихами художник наносить обриси чоловічого та жіночого профілів. Він відтворює їх на папері, наче ікони візантійських святих, зображених на іконостасах церков. Фонові відтінки коричневого й зеленого відображають і колір Землі, і метафору. У той час, як очі намагаються віднайти світло, дух відчуває тяжкість буття людей. Згодом з'являється червоний колір у круглястих формах на кольорових поверхнях: символи тепла і крові. [2;100]

У "Баладі про сонце" (1965), руки чи то тягнуться до вогнища, чи то витягаються з метою захиститися. Примітивна їхня жестикуляція переносить нас у часи печерних людей, які зображували своє життя на кам'яних стінах. Тут також бачимо руки, занурені в болото, що теж є ознакою увіковічення свого зображення.

Радянський режим категорично протидіє експериментам художника, що він здійснює не в офіційно дозволених соціалістичним реалізмом рамках, і це починає заважати митцеві. [6]

«Бо все життя я жив у страху. Я навіть пам'ятаю, як віддав 45 робіт одному українцеві закордонному, його жінка тоді студіювала в сьогоднішній Академії мистецтв. Я їм 45 робіт дав – вони невеличкі, бо писав малі роботи, щоби можна було сховати. Кажу – забирайте, бо не знаю, чи я тут виживу. Я був абсолютно на грані, то нехай хоч роботи живуть.» [5]

Ще з 1980 р. Іван Марчук намагається стати членом Спілки художників, але його запит відхиляють аж до 1988 р. Незважаючи на збережену дистанцію митця з політикою, його звинувачують в інакودумстві, "націоналізмі" та "формалізмі", через відмову передавати у роботах оптимістичне бачення радянської дійсності". Несхвалення робіт художника наповнює його твори тривогою і страхом. Картини стають клубком ліній, лабіринтом знаків, що час від часу стосуються дедалі трагічніших персонажів. Зіниці очей порожніють, і погляд стає непритомним. Профілі, як у роботах Пікассо, здригаються і деформуються. Тонкі витягнуті тіла нерухомо застигають на землі або зіщулюються одне над іншим. [1.с.226].

Усе нерухоме, зламані скрипки, розташовані поруч із сільськими тваринами, далі перетворюються у накопичення розчахнутих черепів, ворон та квітів, цілком позбавлених життєвої сили, що втратили свіжість і засохли. Чоловіки зневоднені, як і рослини; їхня шкіра виконана сухими мазками пензля, мов старий пергамент, на котрому зображені символи страждання.

Тільки тремтливі запалені свічки і кошики з яйцями та грушами вказують на те, що життя ще не зовсім покинуло цей світ, і художник ще не готовий піти. Вирішивши малювати і розповсюджувати свої роботи, він розворюшує ліберальне та культурне середовище. [1.с.235]

Неофіційні виставки відбуваються в приміщенні Спілки художників, Спілки композиторів чи у бібліотеці медичної літератури; але критика страшенно протистоїть цим подіям, і часто висловлюють вимогу, щоб художник забрав усі представлені роботи. Тільки у 1980 р. була проведена перша офіційна виставка в Москві.

У цей особливо складний період багато картин розійшлося або згубилося. Те, що залишилося у колекціях художника і перших колекціонерів, показує, наскільки Марчук заглиблювався у сюрреалістичне дослідження, що характерне відмовою від усіх логічних і соціальних підвалин. Це рух, де переважає мрія про простір, в якому може приховуватись інстинкт, бажання та, іноді, спротив.

У 1989 р. відлуння падіння Берлінської стіни почули в усіх країнах Радянського Союзу. І врешті-решт Іван Марчук може виїхати з України; спочатку він прямує до Австралії. З цього моменту починається його подорож, що приведе у Канаду, згодом він переїде до США, де майже десять років проживе в українському кварталі Нью-Йорка. Вперше, у віці 53 років, він покаже свою творчість у галереях Сіднея, Торонто, Нью-Йорка, Філадельфії, Вашингтона і Далласа. Отож, він пізнає цілком інший артистичний світ, складніший, і продаж картин дасть йому змогу, нарешті, жити своєю творчістю.

Так почався різносторонній пошук, що його художник назвав багатозначним іменем "Одіссея".

Натхненний новим художнім середовищем і культурою, Марчук експериментує з новими формами та відтінками. "[1.c.226].

Незважаючи на визнання, отримане за кордоном протягом десяти років життя в Америці, Іван Марчук ніколи не перериває зв'язку з Україною. Мов пірнальник, який потребує повітря, він постійно повертається до своєї країни - двічі на рік. Україна теж оцінює свого художника: у 1990 році відбувається його перша персональна виставка у Державному художньому музеї (нині Національний художній музей України), після якої його у 1997 році нагороджено одним із найважливіших титулів культурного українського простору — премію імені Тараса Шевченка. Ситуація у країні виглядає вже по-іншому, і старий режим крок за кроком відступає. Під впливом демократичних політичних течій Україна робить свої перші кроки до повної незалежності, що врешті-решт була проголошена у 1991 році.

Іван Марчук бачить зміни у навколишньому світі й продовжує просуватись у своїй діяльності, усвідомлюючи ту порожнечу, що супроводжувала його з моменту від'їзду з рідної країни.

Отож, у 2001 році він вирішує остаточно повернутись Але перед від'їздом із Нью-Йорка нова подія потрясла Марчука: 11 вересня, за тиждень до свого від'їзду, на розі вулиці він стає свідком нападу на вежі Twin Towers, а згодом і всіх шокуючих після цього наслідків. Це був останній етап, найглибший, що привів художника у саме серце світу і людства.

Як могутній спомин, цей нью-йоркський апокаліпсис занурив його у спогади про Чорнобиль, а відтак і ще глибше — до останніх днів Помпеї.

Повернувшись на Батьківщину, Іван Марчук поринає у політичне життя своєї країни; але його почуття, погляди, що він довго виношував, тепер були далекими від початкового ентузіазму і впевненості. Українська політика продовжує свою ходу хистким шляхом, погляд художника стає твердим, зверненням на інше

Відтоді зображення форм щезають із картин Марчука. Спочатку всі фрагменти його переплетіння — у яскравих фарбах, обмотані довкола кольорових ліній, що бурхливо розвиваються, а згодом — і абстракції, що відтворюють лірику. Деталі, що заповнювали його картини від самого початку, тепер губляться у товстих шарах фарби, тяжких і тьмяних. Обриси персонажів, тварини, об'єкти розтікаються і змішуються у просторі, позбавленому своєї тривимірності. Це відтворення світу, що втратив впевненість, — внутрішній світ, віддалений від дійсності. [1.c.228]

Опісля починає з'являтися відчуття сили, ми спостерігаємо її в енергійних та чітких мазках пензля. Вони ще раз переплітаються на полотні, вочевидь, позбавлені будь-якого контролю. І лише ретельне спостереження дає змогу побачити видозміну змісту в згустках матерії, що набувають форми кольорового завихрення. Маючи власне чітке бачення, художник не полишає свого дослідження і знову починає пошук.

Ознака цього останнього усвідомлення відображена у двох кінцевих циклах: "Виходять мрії з берегів" і "Погляд у безмежність", у яких художник висловлює свої бажання відчуженості та несприйняття світу, в якому він живе. Самі назви вказують нам на те, що ми покидаємо Землю для того, аби спрямуватись у космічний простір. У пошуку відповіді, як древня людина, Марчук піднімає очі в небо і готується звернутися до зірок. [1.c.229]

Яким же постає перед нами сьогоднішній Іван Марчук?

У своїй статті Євгенія Олійник описує наступне: «Його майстерня в центрі Києва розташована під дахом одного зі старих будинків. Стеля в тріщинах, за вікном — тьмяне світло, мало меблів і багато картин, овіяних тишею. На стінах — афіші виставок, що відбулися. Господар майстерні — невисокий сивий чоловік із прямою спиною і суворим профілем. Показуючи ряди полотен, він немов перегортає їх, викликаючи тим самим якесь особливе відчуття. Ти розглядаєш у мільярді переплетень кожен окрему лінію і нишком доторкаєшся до полотна, відчуваючи фактуру фарб — цих провідників чарівного світла, що його випромінюють роботи справжнього художника. Іван Степанович, помітивши мою реакцію, по-доброму мружиться й виходить з кімнати, залишаючи наодинці з картинами. Але, ідучи, він продовжує дивитися на мене очима смутку й самотності — очима своїх полотен.[3]

Сьогодні для нього немає Батьківщини — є болісна, вистраждана прив'язаність до місця. Він шкодує, що повернувся. Йому обіцяли визнання, пошану, власний музей, але керівні особи, які роздають обіцянки, змінилися, і тепер про художника згадують лише зрідка. При цьому британська газета The Daily Telegraph внесла його до списку ста геніїв сучасності. Він лауреат Шевченківської премії і заслужений художник України. Проте сьогодні для нього це не має значення.

Своїх картин — а їх понад чотири тисячі — він не продає попри великий попит. Живе Іван Марчук один. Час від часу його відвідують дочка з онуком. Він читає газети, годує синичок, нарікає на владу й сердиться на молодь. І щодня вранці, попри все, стає до мольберта. Кілька останніх років художник працює над серією "Погляд у нескінченність". Це десятий цикл у його творчості. Тепер це абстрактний сюрреалізм, знову — новий напрям, знову — унікальна техніка. Сам він каже, що це новий Марчук. І, дивлячись на картини, важко не погодитися з ним.[3]

Підводячи підсумок, можемо однозначно стверджувати, що «небажаний» художник, прийшовши через великі перешкоди, добився свого визнання і став генієм, якого знає увесь світ. Вага його спадку в

майже п'ять тисяч картин (вдумаймося лишень в арифметику: скільки це праці!) для світової культури важко оцінити всебічно у форматі газетної публікації. Та й рано підбивати підсумки творчої діяльності Майстра: зустрівши 80-ту весну, він продовжує являти людству нові світи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хаварівський Б. Я – серед вас...[Текст] Іван Марчук і Тернопільщина: фотокнига. Кн. 1/ Б. Хаварівський, О. Снітовський. – Тернопіль : Терно-граф, 2013. – 231 с.: іл.
2. Вчора, сьогодні...завжди /Іван Марчук – Макарівець:Софія, 2016. - 112с.
3. Художник Іван Марчук: "Моя найбільша мрія — ніколи не бачити нещасних людей" Євгенія Олійник 19 липня 2013. http://gazeta.dt.ua/CULTURE/hudozhnik-ivan-marchuk-moya-naybilsha-mriya-nikoli-ne-bachiti-neschasnih-lyudey-_.html
4. Олександр Климчук. «Я єсмь...» (Іван Марчук). — Київ: Український письменник, 2013. — 500с.
5. Іван Марчук: «Я міг би розмалювати небо і не повторитися» // Вільне життя плюс, № 37 (15045), 15.05.2009
6. Іван Марчук: «На цій території ніколи не проростав нормальний талант. Бо держава є його могильником» // Голос України, № 84 (5084), 12.05.2011, с. 8-9

Паньків У.

Науковий керівник— доц. Ятищук О.В.

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТНОСТІ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ XIX СТ. НА ОСНОВІ ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Актуальність дослідження. Молодь складає невід'ємну частину соціальної системи, що виконує особливу роль у процесі розвитку людства. Вона, як органічна частина суспільства на кожному етапі його розвитку виконує інтеграційні функції, об'єднуючи і розвиваючи досвід попередніх поколінь, сприяючи соціальному прогресу. Проте, як і у всіх вікових соціальних категоріях в молодіжному середовищі існує поняття конфлікту, який виступає як спосіб міжособистісної і між групової взаємодії.

Безконфліктного розвитку соціальних систем не існує, тому, проблематика конфлікту є однією з найактуальніших. Соціальне самопочуття молоді завжди було одним із головних показників розвитку суспільства, а проблеми конфліктної соціальної взаємодії у цій віковій групі були присутні завжди, однак регулювалися громадою на кожному з історичних періодів по-різному.

Для того щоб формування молоді відбувалося адекватно суспільним процесам, необхідно визначити її роль і місце в суспільстві, з'ясувати труднощі та проблеми. Серед них є традиційні – кохання, дружба, пошуки сенсу життя, створення сім'ї. Вирішення багатьох проблем залежить від факторів соціального життя. Йдеться про вибір професії, життєвого шляху, самовизначення, професійну мобільність. Не менш актуальними є здоров'я, освіта молоді, спілкування її з дорослими й однолітками. Ми пропонуємо ґрунтовно розглянути конфліктну складову молодого покоління через призму аналізу соціальної структури, політичного, економічного, соціального й духовного життя суспільства.

Таким чином, молодь є рушійною силою процесу розвитку суспільства, яка потребує участі всіх елементів соціальної системи в її формуванні та спрямованості на піднесення шляхом прогресу. Саме ґрунтовне дослідження проблеми конфліктності серед молоді на основі етнографічних матеріалів і використовуючи методи історизму та історичної ретроспективи дає можливість зовсім по-іншому поглянути на цю проблему і визначити чи її значущість.

Метою статті є дослідити проблему конфліктності в молодіжному середовищі української сільської громади XIX століття на основі етнографічних матеріалів. А також аналіз проблем сумісності методологій етнографії і конфліктології у вирішенні конфліктів серед молоді.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що питанню конфліктності у молодіжному середовищі сучасною наукою приділялася певна увага. Вивченням проблем виникнення та подолання конфліктів присвячено роботи багатьох українських та зарубіжних психологів та соціологів, серед яких Н.В. Грішина [1], О.А. Донченко [2], М.І. Пірен [3], Т.М. Титаренко [4], А.Я. Анцупов [5], І.Є. Ворожейкін [6], які сформували різні підходи до запобігання та виходу із конфліктних ситуацій. Проте найбільшу цінність для нас мають дослідження з цієї проблеми істориків та етнографів, що відображають особливості взаємодії молодіжних груп в українській та російській сільських громадах і її значення в історичному розвитку.

Одним із перших виокремив особливі поведінкові аспекти молоді як соціальної групи Т.А. Бернштам. У своїй праці «Молодежь в обрядовой жизни русской общины XIX – начало XX века. Половозрастной аспект традиционной культуры» він розкрив соціальний статус молоді у сільській громаді та особливості між групових взаємодій [7]. Вартим уваги, на наш погляд, є етнограф В. Боржковський, який у праці «“Парубоцтво” как особая группа в малорусском сельском обществе» виокремив соціальний статус парубків в українській сільській громаді та окреслив основні види міжособистісних конфліктів в цій групі [8].

Серед сучасних українських етнографів варто відзначити О. Кісь, яка у своїх численних працях сформувала особливий підхід до визначення молодіжних конфліктів і ґрунтовно розробила саме їх

гендерний аспект. Так, у праці «Українська сільська молодь у дзеркалі гендерних відмінностей» авторка визначила юність, як культурно-історичний феномен, який можна збагнути лише крізь призму вікового символізму, тобто системи уявлень та образів, у яких культура сприймає, осмислює і легітимізує життєвий шлях індивіда і вікову стратифікацію суспільства [9, с.52-54].

Сварку, в якості специфічного прояву конфліктності серед молоді у російських селян вивчає в наш час дослідниця з Петербургу А.М. Кушкова. Вона вперше запропонувала модель опису повсякденної сільської сварки в молодіжному середовищі, визначила періоди підвищеної конфліктності і висвітлила найбільш традиційні способи вирішення таких конфліктів [10].

В останні десятиліття серед російських дослідників в рамках етнології і культурології активно вивчається феномен кулачного і палочного бою, а також причини побутових бійок серед росіян, в тому числі в молодіжному середі вищі. Цікаві дослідження в цьому плані презентують А.К. Базлов, [11] В.М. Горбунов [12], Щепанская [13].

Підсумовуючи огляд історіографії праць із досліджуваної проблеми, вважаємо за необхідне констатувати наступне. За період вивчення історії проблеми конфліктів в молодіжному середовищі нагромаджено певну кількість в основному наукової соціологічної і психологічної літератури, що тим чи іншим чином є дотичною до різних аспектів досліджуваної проблеми. Однак вона не є систематично структурованою й цілісною, комплексно не розкриває проблему в цілому, тому недостатнє вивчення цієї проблеми вимагає подальшого її предметного дослідження, що сприяло б глибшому аналізу власне історичної обумовленості таких конфліктних проявів.

Перш ніж перейти до розгляду сутності проблеми, дамо визначення поняттю «конфлікт».

У науковій літературі, в публіцистиці поняття “конфлікт” трактується неоднозначно. Є чимало визначень суті цього поняття. Так, у буденному житті поняття “конфлікт” використовується стосовно широкого кола явищ — від збройних зіткнень, протистояння різних соціальних груп, міжособистісних розбіжностей аж до сімейних непорозумінь.

М. Пірен дає таке визначення: конфлікт — зіткнення, боротьба протилежних поглядів, форма вираження протиріччя; це взаємодія двох або більше суб'єктів, які мають взаємно виключні цілі, які реалізують їх на шкоду іншому (або за рахунок іншого) [3, с. 36].

Н. Гришина визначає конфлікт, за своєю суттю, як факт людського існування, як зіткнення протилежно направлених тенденцій в психіці окремої людини, у взаєминах людей, їх формальних і неформальних об'єднань, обумовлене невідмінністю поглядів, позицій, цілей [1, с. 23].

Конфлікти є частиною нашого буття. Незалежно від того, наскільки ми хочемо вберегти нашу молодь від конфліктів, вона обов'язково стикається з ними у реальності. Конфлікти можуть виникнути у будь-якій сфері їх життєдіяльності. Але молодим людям слід пояснити, що конфлікт не завжди дає негативний досвід, вони повинні знати: конфлікт може сприяти змінам, позитивним змінам. Конфлікт має соціальну природу, оскільки учасниками конфлікту завжди є люди або певні соціальні групи та спільноти. Конфлікти є джерелом змін, що відбуваються у суспільстві, розвиток якого є безперервним процесом виникнення та розв'язання різноманітних суперечностей особистостей та соціальних груп. Саме внаслідок конфліктів суспільні відносини стають більш мобільними, динамічними, здатними до модернізації та оновлення, адже відкидаються застарілі норми мислення та поведінки людей. Молодіжні конфлікти можуть залишатися традиційними конфліктами батьків і дітей і не виходити за межі приватних практик, в основному пов'язаних зі стратегіями виховання батьками і опорою дітей. Але можуть набувати форму більш фундаментального протистояння інноваційних способів самореалізації молоді, що живе в інших соціальних умовах, інституційним, а отже, нормативним і адаптивним способам самореалізації, що відстоюються інститутами соціалізації.

Щоб зрозуміти основні причини виникнення конфліктів в молодіжній громаді українського села XIX ст., варто з'ясувати, що взагалі являли собою парубочі та дівочі громади. Громади були одним із різновидів гуртувань молоді, які виступали важливими осередками соціалізації молодих людей. Прийняття до громад свідчило про перехід до нового соціального етапу життя підлітка та наділяло його обсягом певних цивільних прав та обов'язків [14, с. 1].

Прикметною рисою парубочтва/дівоцтва як соціально-вікової категорії було суттєве розширення особистої свободи та зниження міри контролю за поведінкою молоді зі сторони дорослих. З іншого боку, зберігалась загальна підпорядкованість усіх неодружених молодих людей батьківській/материнській волі.

Соціально-побутові функції молодіжних громад були достатньо різноманітними. Є три основні напрями їхньої діяльності: 1) врегулювання стосунків із місцевою владою; 2) налагодження в селі нормативного життя, насамперед, вирішення конфліктів між парубками, молодіжними громадами й мешканцями села; 3) організація в селі урочистостей, церковних процесій, святкувань храмового дня, Великодня, вітання хазяїв з Різдом та Новим Роком, колядування, щедрювання тощо [15, с. 4].

Отже, розуміємо, що такі молодіжні громади давали право молодим людям уже самостійно відповідати за свою поведінку і вчинки. Саме тому, на них покладалося завдання врегульовувати конфлікти не лише всередині своєї вікової групи, але і між всіма групами села. Таким чином спрацьовував принцип народної педагогіки і молодь на основі вже власного соціального досвіду

виробляла припустиму для громади модель поведінки.

Як зазначав видатний дослідник традиційної української культури Хв. Вовк [16], у кінці XIX – першій половині XX ст. парубочі й дівочі молодіжні об'єднання (громади) були головним інститутом організації дозвілля молоді та регулювання її дошлюбних стосунків, хоч їхні функції цим не обмежувалися. За наданими автором відомостями, кожне з цих товариств мало свого вождя в особі отамана чи отаманки. На чолі дівочої громади стояла старша дівка – «та, котра вела порядок між дівчатами»; називали її отаманшою. На чолі парубочої громади був старший парубок – отаман. Отаман та отаманша були довіреними представниками своїх громад, вони залагоджували сварки, влаштовували забави та мали вирішальний голос у прийнятті нових членів [17].

Сперечатися з отаманшею при бесіді гостям не дозволялося. З дівчат рідного села на це могла наважитися лише та, що сама хотіла зайняти її місце. Якщо «група підтримки» у неї виявлялася більш ваговою за рахунок включення в неї сільських дівчат, що користувалися популярністю серед хлопців, то вона цілком могла добитися успіху у своєму прагненні стати отаманшею. Колишній отаманши з тих пір доводилося переживати лише почуття приниження, що не дозволяло їй носа показувати в хаті, де збиралась громада. У конфлікті між згуртованою молодіжною групою й особистістю навіть дуже амбіційної сільської «отаманши» виграш завжди залишався за групою. До з'ясування відносин через лідерство (або через хлопця) за допомогою фізичної сили діло, в умовах традиційного села, ніколи не доходило [18].

За свідченнями дослідників Степової України, молодіжні громади Одещини, як і на всій території України, мали своєрідний неписаний статут, очолювалися виборними особами, із наданням їм функцій керівників організації і проведення дозвілля. Дівчата і хлопці мали свої окремі ватаги. На Одещині голову парубочої громади називали отаманом. У центральних регіонах України дівчата та парубки також щороку вибирали «березу». Інколи найвправніші обиралися кілька років поспіль. Вибори влаштовували найчастіше перед Різдвом. Як і в інших регіонах, на Одещині також обирали тих, хто знав найбільше колядок, щедрівок, вітань та вмів водити ватагу колядників [17].

Особливого роду конфліктна ситуація складалася на бесідах, вечірках або на літніх ігрищах через невинуватено зарозумілу поведінку окремих дівчат. У подібних випадках хлопці за домовленістю з отаманшею влаштовували їй «бойкот». Приймавши бойкот, молодь домовлялася, що ніхто не буде запрошувати весь вечір зазнайку на танець, не стане виявляти їй ніяких знаків поваги, «щоб багато не задавалася». Це було груповим попередженням дівчині, що її поведінка не вкладається в припустимі серед молоді норми. Тільки правильно сприйнявши таке попередження, дівчина позбувалася від продовження приниження. Специфічні конфлікти, пов'язані з поведінкою деяких дівочих під час традиційних вечорниць і грищ, можна було б позначити в сукупності як «гендерні конфлікти вечорниць і ігрищ» [18].

Важливо, що порядок на молодіжних зібраннях підтримувався авторитетом дорослих хазяїв хати, їхнім завданням було не допускати бійок на таких заходах. Уперше бесіди стали закінчуватися бійками вже в радянський час. Зазвичай билися хлопці одного села проти хлопців іншого або ж юнаки нападали на випадкового відвідувача, якщо в нього не було приятеля з місцевих. Бійка могла бути запеклою, аж до хапання за коли. Ножі, щоправда, в бійках не використовували. «Пинать лежачого» теж було не прийнято. Але якщо до цього доходило, будь-яка дівчина або випадково присутня жінка могла припинити побиття, якщо накривала лежачого хлопця своїм тілом [19].

Такого роду конфлікти споконвічно стали носити характер межгрупових (одиначний випадковий відвідувач вечорниць теж сприймався як представник чужої групи) конфліктів, у яких приналежність до групи була жорстко пов'язана із проживанням її учасників у тому чи іншому селі. На літніх сільських іграх, між хлопцями різних сіл гострих групових конфліктів не виникало. Цьому перешкоджала присутність на гуляннях чималого числа дорослих і старих, у присутності яких девіантна поведінка молоді була неприпустима. І все-таки іноді старі на святкових гуляннях підбивали хлопців і навіть робили «ставки» на представників від свого села. Але в бійку це не перетворювалося. Хлопці повинні були боротися один з одним: переможцем уважався той, хто валив спритним рухом супротивника «на обидві лопатки» або спритним ривком розривав на ньому сорочку від коміра до поділу. Лише зрідка, рознімаючи хлопців, у конфлікт молоді втягувалися старші чоловіки, батьки сімейства [20].

Отже, на основі етнографічних матеріалів щодо дослідження проблем конфліктності в молодіжному середовищі української сільської громади XIX ст. можна стверджувати, що конфлікти були невідомою частиною молодіжного середовища. Причини конфліктів можна поділити на дві групи – внутрішньогрупові та міжгрупові. До внутрішньогрупових варто віднести такі як особиста неприязнь, змагальність між членами групи за лідерство, бажання самоствердитись, отримати певний статус, також варто віднести і майнову диференціацію в групі, яка була важливим чинником розподілу керівних позицій серед громади. Особливою причиною конфліктів є спроба завоювати партнера, це явище було серед всіх представників молодіжної громади. Слід відрізнити і гендерний чинник в молодіжній конфліктології. Адже дівочі конфлікти і парубочі мали певні відмінності і специфіку. Так, серед дівчат формою перебігу конфлікту найчастіше був бойкот, моральні цькування та осуд, а от серед парубків конфлікти часто виливалися у бійки із застосуванням фізичної сили. Також відмінним є те, що конфлікти між молоддю різних сіл мали місце переважно серед парубків. Спільною

ознакою двох видів було те, що, як правило, результат конфлікту залежав від «групи підтримки» його учасників. А у конфлікті між згуртованою молодіжною групою й особистістю виграш завжди залишався за групою.

До міжгрупових причин, тобто таких які визначаються впливом на молодіжну вікову групу представників інших груп, варто віднести маніпуляцію старших, навмисне нацьковування з метою розваги, або особистої неприязні до цілої сім'ї молоді людини, що вже являє собою ще складнішу групу власне міжсільських конфліктів.

Важко встановити чітку межу між власне молодіжними конфліктами і соціальними конфліктами серед громади всього села. Адже окрім деяких специфічних видів молодіжних конфліктів існували конфлікти, що випливали із соціальних конфліктів сімей та майнових груп у селі. В таких випадках доросла громада ставала не лише регулятором молодіжних конфліктів, але і породжувала їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришина Н. В. Психология конфликта. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 544 с.
2. Донченко О.А. Основы социальной психологии : навч. посіб. / О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова, П. І. Бублик; АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2008. – 496 с.
3. Пірен М. І. Основы конфликтологии. – К., 1996. – 326 с.
4. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 373 с.
5. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
6. Ворожейкин И.Е., Кибанов А.Я., Захаров Д.К. Конфликтология: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 240 с.
7. Бернштам Т.А. Молодежь в обрядовой жизни русской общины XIX – начало XX века. Половозрастной аспект традиционной культуры. – Ленинград, 1988. – 277 с.
8. Боржковский В. «Парубоцтво» как особая группа в малорусском сельском обществе // Киевская старина. – 1887. – № 8.
9. Кісь О. Українська сільська молодь у дзеркалі гендерних відмінностей // Незалежний культурологічний часопис «Т». – № 24. «Покоління і субкультури». – Львів, 2002. – С.183-202.
10. А. Н. Кушкова. Сор в славянской традиции: на границе "своего" и "чужого" // Проблемы гуманитарного и социального знания: Сб. науч. работ. СПб., 1999. – Вып. 1. – С.121-129.
11. Базлов Г.Н. Деревенская артель кулачных бойцов-рукопашников (опыт реконструкции). По материалам северо-западной России. – М., 2002. – 27 с.
12. Горбунов Б.В. Традиционные рукопашные состязания в народной культуре восточных славян. – М., 2009. – 327 с.
13. Драки и браки: (сельские праздничные драки: по материалам поездок в Курскую, Псковскую, Новгородскую области в 1996-1997 гг.). //Материалы полевых этнографических исследований : Вып. 4. – Санкт-Петербург, 1998. – С.5 - 21.
14. Мазуркевич О. П. Сільські молодіжні громади як школа етикетного виховання / О. П. Мазуркевич // Культура України. – Випуск 43. – 2013. – С. 1–8.
15. Вареник О. Місце і роль парубочих громад у соціальному регулюванні / О. Вареник // law.univ.kiev.ua/images/.../conf2008_tdp_varenyk.pdf. С. 1–3.
16. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995. – 388 с.
17. Воропай О. Звичай нашого народу: Етнограф. нарис. – К., 2005. – С. 31.
18. Павлюк С.П. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред. С. П. Павлюка (2-е вид., перероб. і доп.). – К., 2004. – 365 с.
19. Сумцов Н. Ф. Досветки и посиделки // Киевская старина. – 1885. – Т. 13. Кн. 9. – С. 159.
20. Чернышев М. К. К вопросу о «парубоцтве», как особой общественной группе // Киевская старина. – 1887. – Т. 19. Кн. 11. – С. 491.

Хандрусь О.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

УКРАЇНА І НІМЕЧЧИНА: ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ СЬОГОДЕННЯ

Німеччина належить до одного з провідних економічних партнерів України і займає першорядне місце у міжнародному співробітництві. Безумовно, для України є важливою співпраця з сильною та потужно економічною державою особливо сьогодні, коли складна нестійка економічна ситуація потребує зовнішньої допомоги та підтримки.

Економічний вимір українсько-німецьких відносин є актуальним. Насамперед з огляду на потребу фінансової допомоги Україні й позитивного сприйняття співробітництва українським споживачем. Однак існують і негативні аспекти співпраці, що в подальшому все ж матимуть наслідки. Перш за все, це створення досить потужної конкуренції національному виробнику на ринку товарів та послуг, що, в свою чергу, знижує рівень валового національного продукту (далі – ВВП). Також негативним для української економіки є маятникові міграції та «відплив умів», що погіршують демографічний фон країни.

Історіографічний та джерелознавчий аналіз засвідчує відсутність комплексного дослідження економічної сфери та побіжне торкання даного питання у сучасній науці. У праці Г. Харлан досліджено еволюцію українсько-німецьких відносин у контексті східноєвропейської політики ФРН [1]. Також деякі аспекти економічного співробітництва висвітлено у працях Р. Кривоноса [2], С. Сокола [3], та ін. Зауважимо, що у цих дослідженнях економічні відносини розглядаються в ключі політичного співробітництва.

Економічна співпраця ведеться у пріоритетних для України напрямках. Предметами експорту є продукти машинобудування, агропромислові вироби, текстильна продукція, мінеральна сировина, дерева, меблі, оптичні прилади та апарати, полімерні матеріали, папір, взуття та головні убори, однак скоротилися обсяги продажу недорогих металів та транспортних засобів. Щодо імпорту товарів з ФРН до України, то серед них □ товари машинобудування, продукти хімічної промисловості, транспортні засоби і полімерні матеріали. Всі статистичні дані наголошують на позитивній динаміці зростання товарообігу та збільшення частки німецької продукції на українському зовнішньому ринку [4].

У інвестиційному плані Україна є досить привабливою для ФРН, адже існує ринок дешевої робочої сили при досить високій кваліфікації та низька собівартість природних ресурсів і, звичайно, проєвропейський вектор України.

Однак є фактори, що негативно відображаються на даному співробітництві, до яких можна віднести високу корумпованість українського бізнесу та його незахищеність у судовій системі, а також нестабільну військову ситуацію на Донбасі.

До речі, вирішення проблеми на сході України німецька влада бачить у двосторонньому відкритому діалозі без відміни політичних та економічних санкцій: «Німецький уряд, європейський уряд, Німеччина та Франція спільно не залишать зусиль зробити все можливе для того, щоб Україна могла розвиватися власним шляхом, зберегла територіальну цілісність, але також ми зробимо все для того, щоб мати підстави повторювати: ми хочемо, щоб Росія стала нашим партнером, ми хочемо робити це разом з Росією, а не проти Росії», □ заявила Меркель, виступаючи 18 лютого на партійному з'їзді Християнсько-демократичного союзу [5].

Станом на 01.10.2016 р. кумулятивний обсяг інвестицій з ФРН склав 5,4 млрд дол. США, що становить 12% від загального обсягу надходження іноземного капіталу в економіку України. Протягом першого півріччя обсяг інвестицій з ФРН збільшився на 32 млн дол. Головними напрямками у розвитку ринку інвестицій є промисловість, у т.ч. металургія, виробництво гумових виробів, оптова та роздрібна торгівля. Але це не означає, що ринок інвестицій розвивається у односторонньому порядку, Україна теж долучається до інвестицій у німецький бізнес. Станом на лютий 2017 року нашими підприємствами інвестовано приблизно 2,38 млн дол. Близько 50 % українських інвестицій спрямовано до промисловості Німеччини.

Німецькі інвестиційні фонди дуже обережно ставляться до інвестицій у будь-які цінні папери України, вважаючи їх "екзотичним" бізнесом. Німецькі інвестори практично ігнорують навіть розміщення державних облігацій, номінованих в іноземній валюті. Винятком є іноземні структурні підрозділи Дойче Банку, зокрема Дойче Банк Москва, який є одним із найбільших покупців гривневих облігацій уряду. Також Дойче Банк має довгу історію фінансування уряду та державних установ під державні гарантії [6].

Але все ж, не дивлячись на вищезазначені дані, в Україні ще досі повністю не вирішені проблеми страхування іноземних траншів. Тільки навесні поточного року Україна перейшла у шосту групу страхування ризиків з сьомої.

Узагалі належність до тієї чи іншої групи ризику серйозно впливає на вартість страхування експортних операцій. Зрозуміло, що держава повинна бути зацікавлена у створенні умов для захисту на законодавчому рівні прав інвесторів та залучення не лише капіталів ФРН, а й інших іноземних держав. Причому, взаємодію на законодавчому рівні слід розвивати в напрямку адаптації українського законодавства до європейського. Це дасть можливість нам в подальшому вийти на провідні позиції європейського ринку і створити чесне та прозоре законодавство. Адже навряд чи можливо підтримувати партнерські стосунки без міцних гарантій як для власного національного виробника, так і для зовнішнього партнера.

Про посилення факту співробітництва свідчить і створення постійної українсько-баварської робочої комісії. Серед її головних завдань:

- поглиблення економічного і торговельного співробітництва між ФРН та Україною;
- заснування низки спільних проєктів та ініціатив у сферах економіки, самоврядування, юстиції, сільського господарства, харчової промисловості, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища та енергоефективності;
- передавання власного досвіду ведення господарства у певних галузях економіки;
- створення умов для підвищення економічного іміджу України в Європі;
- пошук та розвиток нових напрямів економічної взаємодії.

Також важливим аспектом діяльності даної групи є проведення економічних форумів, де українські підприємці не лише дізнаються про нові можливості капіталовкладень, а й презентують власні інвестиційні проєкти та комерційні можливості росту.

Поряд з розвитком співробітництва у галузі енергетики, машинобудування та підтримки малого та середнього бізнесу, відкриваються нові шляхи та можливості співробітництва, а саме: заснування фондів з метою кредитування мікропідприємств, розширення муніципальної співпраці, надання соціальних послуг та підтримки жителям на сході України [7, с. 8 □ 10].

Тож, економічний аспект співробітництва України та Німеччини сприяє та поглиблює процес євроінтеграції України шляхом залучення інвестицій, веденням нових методів господарства та реорганізацією законодавства. Саме економічна сфера співробітництва формує відносини на партнерських засадах, що в подальшому можуть стати запорукою для процвітання України. Німеччина є для нас надійним партнером в процесі досягнення цієї стратегічної мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харлан Г. О. Україна в східноєвропейській політиці Федеративної Республіки Німеччина (1990–2014 рр.). Автореферат ... канд. іст. наук / Інститут історії України НАН України. – К., 2016. – 22 с.
2. Кривонос Р. А. Німеччина у структурі європейського співробітництва : дис... канд. політ. наук : 23.00.04 / Р. А. Кривонос ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 213 арк.
3. Сокол С. М. Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному етапі / С. М. Сокол // Магістеріум. Історичні студії. – К.: Вид-во нац. ун-ту «Києво-Могилянська Академія». □ 2007. – Вип. №28. □ С.55 □ 58.
4. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Німеччиною [Електронний ресурс] // Посольство України у ФРН. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://germany.mfa.gov.ua/ua/ukraine-de/trade>
5. Меркель заявила про бажання Європи продовжувати співпрацю з Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/world/1045809-merkel-zayavila-pro-bajannya-evropi-prodovjувати-spiвpratsyu-z-rosieyu.html>
6. Заблоцький М. Українсько-німецькі економічні стосунки: стан та перспективи [Електронний ресурс] / М. Заблоцький // іpress.ua. – Режим доступу: http://іpress.ua/articles/ukrainskonimetski_ekonomichni_stosunki_stan_ta_perspektivy_6549.html
7. Проекти фінансового та технічного співробітництва (Міністерство економічного співробітництва та розвитку) [Електронний ресурс] // Посольство Федеративної Республіки Німеччина Київ. Офіційний веб-портал. □ Режим доступу: http://www.kiew.diplo.de/contentblob/4683180/Daten/6148960/pdf_WZ_

Манзик О.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ ЕТАП

Тема статті є актуальною через низку аспектів, серед яких основними виступають важливість культурних та освітніх взаємовпливів українського й чеського народів, а на сучасному етапі – співпраця України з країнами Вишеградської четвірки та інтеграція у європейське економічне середовище. Питання досліджували такі науковці, як Кіш Є. [1], Лавринович О. [2], Наріжний С. [3]

Особливої уваги сучасного дослідника заслуговують культурні впливи, адже саме вони були найбільш вираженими протягом всієї історії відносин українців та чехів. Політичне і культурне зближення припадає на ХІХ століття – час пробудження слов'янської самосвідомості. Саме тоді Карел Гавлічек-Боровський, чеський поет і публіцист, одним з перших заявляє про українців як про окремий народ між Польщею та Росією, а на Слов'янському Конгресі в Празі саме чехи прислухаються до думок щодо політичного представництва українців у польському сеймі. Вплив чеської культури, їхньої суспільної думки того часу на українську інтелігенцію був помітний, це висвітлювалось у діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Одним з чеських діячів того часу, Павелу Шафаріку, Тарас Шевченко і присвятив поему “Сретик” [6]; у Празі було надруковано перше повне видання “Кобзаря”. Справжнім “раєм” для видання творів Т. Шевченка в Чехословаччині був період 1919–1944 років, коли Прага стала головним осередком української еміграції [4]. Натомість Шевченкові у 2009 році в Празі встановлено пам'ятник (сприянням української діаспори).

У другій половині ХІХ століття Наукове товариство ім. Т. Шевченка починає співпрацювати із Чеською Академією Наук, членом-кореспондентом якої стає Михайло Грушевський. Володимир Гнатюк, один з кращих учнів автора “Історії України-Руси”, стає членом Етнографічного Чехо-Словацького товариства; Іван Пулюй та Іван Горбачевський викладають у високих школах Праги – це є свідченням становлення не тільки культурних, а й освітніх та наукових зв'язків.

Період між двома світовими війнами також є вагомими для розуміння взаємовідносин Чехії (тоді – Чехословаччини) та України. Активізація взаємовпливів у руслі культури пов'язана багато в чому із політикою відродженої Речі Посполитої, яка негативно ставилась до українських настроїв у середовищі інтелігенції. Тоді ж Український Вільний Університет, сприяннями першого президента Чехословаччини, Томаша Масарика, переноситься з Відня до Праги. Як зазначалося в зв'язку з цим в одному з меморандумів Українського вільного університету (1923 р.), “коли на Великій Україні замовкли святині української науки, а Львів не допустив української молоді до університету, приневолюючи українську науку скритися в підземелля, ціла українська суспільність звернула свою увагу на Прагу, де силою факту утворилося середовище наукової праці за границею” [5]. Також відомою є Празька письменницька школа, в діяльності якої брали участь Олег Ольжич, Олена Теліга, Євген Маланюк та

інші, які свого часу змушені були емігрувати з території України. Вихідці з теренів колишньої Російської імперії становили тут ядро емігрантів – цьому “посприяв” прихід до влади там більшовиків.

Схожим у розвитку обох держав стає дисидентський рух у 70-90-х роках XX століття. Він протиставляв себе в першу чергу стагнації суспільного життя, втручанню держави у життя рядової людини, застарілим соціалістичним ідеалам та радянському політичному впливу. Яскравими представниками були філософ Ян Паточка; поет та автор текстів рок-гурту The Plastic People of the Universe Егон Бонді; публіцист й політик Вацлав Гавел, який згодом став першим президентом Чехії. Діяльність останнього особливо високо оцінена у європейській та світовій спільноті, адже він був одним з тих, хто посприяв підписанню Хартії-77 – програмного документу, який проголошував свободу громадського життя людини в Чехословаччині. В його честь в 2013 році було введено премію, що стосується захисту прав людини – того, чому присвятив своє життя Гавел. В Україні одним з навидатніших громадсько-політичних діячів, вихідцем з середовища дисидентів був В’ячеслав Чорновіл, якому проте не вдалось стати очільником держави.

Особлива тісна співпраця між державами ведеться з вступу в 2004 році країн Вишеградської четвірки в Європейський Союз. Довгий час відносини між державами здійснювались або дуже незначною мірою, або ж лише “на папері”. Як свого часу підмітив Євгеній Кіш, “Україна і Чехія мають реальні шанси на справжню регіональну інтеграцію і активну, дієву співпрацю, про це свідчить існуюча неупереджена дійсність. Для країн Центральної Європи Україна завжди відіграватиме ключову роль через її геополітичне і географічне розташування, а отже, неминучим є співробітництво з нею. Україна є і залишатиметься важливим партнером країн Центральної Європи і її зоною інтересів. Реально перешкоджатиме активізації відносин України з тією ж Чехією лише вона сама. Фактично бездіяльність або імітація співпраці на рівні декларацій поступово приведуть до зменшення ролі і геополітичного статусу України як самодостатньої європейської країни з відповідною економічною і політичною вагою та становлення України як реального об’єкта міжнародних відносин” [1, с.8].

Де-факто, схожості й паралелі в історії, а також спільні проблеми повинні бути фундаментом для співпраці обох народів. Сумною тенденцією є те, що навіть в 19 столітті громадська й наукова спільна діяльність була значно активнішою, аніж у часовому проміжку 1990 – 2000 рр. І наразі проблему стагнації культурно-освітнього середовища можна вирішити тільки культурними взаємозв’язками, серед яких – співпраця не лише вчених, але й студентства. Тому однозначно позитивним є те, що наприкінці 2000-х розпочалась повномасштабна співпраця держав на культурному і на освітньому рівні (серед яких переклад української літератури на чеську мову, ознайомлення з українською музичною культурою, перейняття досвіду чехів у сфері вищої освіти тощо). У жовтні 2008 р. у Львові відбулося підписання двох угод про співпрацю між правничими факультетами Львівського національного університету ім. Івана Франка і Західночеського університету із Пльзеня й між юридичним факультетом ЛНУ ім. Івана Франка та Інститутом держави і права Академії наук Чеської Республіки [3, с.1]. Окрім того, співпрацюють поміж собою ряд технічних та медичних університетів, зокрема, Тернопільський державний медичний університет ім. І. Горбачевського та Карлів університет у Празі [2].

У зовнішній політиці основним напрямком співпраці протягом останніх двох десятиліть була Європа. На початку 2010-х років відбувається певне розходження між Україною і Чехією, адже за правління уряду Віктора Януковича основним напрямком зовнішньої політики була орієнтація на СНД та Росію зокрема (чит. Митний союз). Свого часу в Україні навіть не було представників Чехії (через конфлікт, пов’язаний з наданням політичного притулку Б. Данилишину, міністру уряду Ю. Тимошенко). На сьогоднішній день, після Революції Гідності, Україна кардинально змінила напрям прогресивного поступу і стала ближчою до європейського вектора розвитку. І в цей же час очільником Чехії стає Мілош Земан, який є прихильником проросійських поглядів. Свого часу в Чехії навіть було відкрито посольство ДНР, яке на сьогоднішній день успішно ліквідоване. Прем’єр-міністр країни, Богуслав Сobotка, виступає за інтереси України та неодноразово піднімає питання про підтримку української влади.

Все це говорить про те, що різнобічні погляди на відносини з нашою державою існують і всередині державного апарату Чехії. Думка чеського суспільства більш схожа з поглядами Сobotка, про що свідчить хоча б те, що згідно з опитуваннями, 70 відсотків населення не підтримують антиукраїнських висловів Земана.

Українській та чеській нації необхідно продовжувати взаємовідносини у цьому ж культурному руслі, укріплювати і поглиблювати економічні зв’язки. Співпраця довгий час знаходилась на одному місці, буквально не розвиваючись, але на сьогоднішній день відкриті усі можливості для її вдосконалення. Чехи є одним з тих народів, на прикладі якого повинна відбуватись повноцінна інтеграція України у сучасне європейське культурне, політичне та економічне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі євро регіональної інтеграції / Євгеній Кіш – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
2. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Чехією. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/culture>

3. Лавринович О. Українсько-чеська співпраця / Олександр Лавринович // Каменяр. – 2008. – № 7. – С. 1.
4. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Степан Наріжний – Прага, 1942. – 372+ССХХХІІ с. Друге репринтне видання: Острог, 2008.
5. Український В. Університет в Празі. — Т.1 — 108 с.
6. Шевченко Т. Єретик / Тарас Шевченко // Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 287-296.

Лемішко М.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

НАТО ТА ЄС: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Питання створення сильної країни, та держави, є одним із найвагоміших, як у теоретичному полі, так практичній площині сьогодення. Безпека – головний чинник, який, як і колись, так тепер, потрібний для людей. Оборона держави – це річ, на якій неможна зекономити, вона ніби огорожа, яку ми будемо перед тим, як на даній території побудувати будинок. Навколо оборони, як пишуть військові аналітики, повинна формуватися вся економіка держави. Більше того, її потрібно розвивати у співробітництві з військовим, науково-технічним потенціалом інших як провідних країн, так і наших сусідів. Історично склалося так, що сьогодні жодна країна світу не може гарантувати свою безпеку власними силами. Можливо тільки наблизитися до рівня лідера у гонці озброєнь, але для цього потрібні неабиякі кошти і природні ресурси, які на даний момент, є не для всіх доступними, зокрема, не для України.

Свого часу, брак власних ресурсів та науково-технічної бази зумовлював і країни Європи до своєрідного пошуку «тимчасових союзників», можливості й ресурси яких можна використати у своїх інтересах [1, с. 779]. Таким союзником цього регіону були народи Європейської спільноти, серед яких як провідні – країни, так і сусіди держав, які згодом доєдналися до НАТО та ЄС. Ці організації мають стратегію розвитку шляхом збільшення сфер впливу у всьому Європейському регіоні. У таких країнах проводиться широке реформування, розширюються економічні та торговельні зв'язки, відповідно, зменшується кількість країн, які б зазіхали на їхню територіальну цілісність – відбувається усебічний розвиток в оборонному, а також у суспільно-політичному житті. Це було, є і буде актуальним для держав усього світу, зокрема, для України. Але є й інша сторона медалі, яку потрібно означити. Нею є взаємна користь щодо вступу України до європейської сім'ї. Як нас сприймають, яку передбачають вигоду вступу України до НАТО та ЄС? Цей погляд на проблему зможе дати пояснення тим 19% респондентів, які не визначилися щодо перспективи вступу до ЄС та НАТО, згідно з опитуванням соціологічної групи «Рейтинг» [2].

Отож, метою даної статті є розгляд питання вступу України до НАТО та євроінтеграція до самого альянсу та Європейського Союзу. Які перспективи розвитку чекають на них після входження України, чи вигідно це їм?

Зазначено, що вони мають стратегію власного розвитку шляхом збільшення сфер впливу у Європейському регіоні. З початку заснування НАТО зобов'язались підтримувати мир безпосередньо в Європі та за її межами. Отже, Європа широко зацікавлена в залученні України до оборонної та політико-економічної співпраці. За інших умов може співпрацювати один з грубих принципів – «Хто не з нами, той проти нас». Так чи інакше, Україна, попри її великий і різноманітний природно-ресурсний потенціал та високу науково-технічну базу, не зможе самостійно повноцінно функціонувати, вже не говорячи про її розвиток на світовій арені. Відповідно, вона шукатиме цих співпраць та згодом зможе виступити конкурентноспроможною Європі. Це найперша і найважливіша причина взаємовигідного об'єднання України з країнами Європи. Але існує певний нюанс – однією з основних позицій політики Європейського Союзу є необхідність згоди всіх країн-членів для прийняття рішення. У випадку з можливим членством України, деякі з них мають сумніви. А саме, Франція та Італія, позиція яких впливає на внутрішню політичний розкол всередині них самих. Сельвіо Берлусконі давав дипломатичні сигнали на те, що готовий підтримати євроінтеграційні прагнення України, а його політичний опонент Романо Проді заявив, що перспективи України вступу до Європейського Союзу такі самі, як і в Новій Зеландії [3].

Попри невпевненість деяких країн щодо вступу України, двосторонні зв'язки розвивались і розвиваються історично. За ініціативою Європи, Україна широко втягувалася в питання зміцнення безпеки та оборони в рамках НАТО та економіко-політичного співробітництва в Євросоюзі. На даний час є багато узагальнюючих та монографічних праць, статей, захищено ряд дисертацій в рамках питання двосторонніх відносин України з НАТО та ЄС. Ними займалися такі вітчизняні дослідники: С. Федуняк, Я. Тимків, О. Полторацький та О. Томашевич, Л. Чикаленко, А. Шевченко та інші [4]. Автори зосереджували увагу на позитивному впливі реформ в Україні, вихід її на новий рівень економічних і політичних відносин у світі. Вони розглядали питання часу, яке витратить Україна для того, щоб стати повноцінним членом Європи, де зазначали, що дати відповідь на це повинна сама Україна, так само як і повинна визначити інтенсивність нашої євроатлантичної інтеграції. Досить вдало наголосив Мішель Дьоре: «В Україні потрібно подолати одну з основних проблем - наявність бажання здійснювати конкретні дії чи реформи» [5, с. 19].

Так, питання євроінтеграції розпочалося із здобуттям України незалежності, від якого відбувалося

подальше налагодження стосунків між Києвом та Брюсселем. 22 – 23 лютого 1992 року відбувся перший візит тогочасного генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва, у ході якого Україні було запропоновано участь в Раді Північноатлантичного Співробітництва (РПАС). Відносини активізувались – ми перші з країн СНД підписали 8 лютого 1994 року документ «Партнерство Заради Миру», до якого 25 травня цього ж року передали свій Презентаційний документ із приводу власної участі у програмі ПЗМ.

Варто згадати і те, що Україна з 7 – 8 грудня 1991 року уклала угоду про утворення Співдружності Незалежних Держав, але, як зазначав міністр закордонних справ України в 2005 році Б. Тарасюк, така участь мала лише символічне значення, а саме існування організації та її подальший розвиток проблематичні [6]. Цю точку зору згодом підтримали представники грузинського, азербайджанського та молдавського урядів. Здавалося, що це такий же вигідний союз сусідів зі сходу, як і на заході, цілком можливою була б і співпраця. Але, як зазначав у своїй критиці другий президент Азербайджану Абульфаз Ельчибей, СНД не було задумано як співдружність націй незалежних держав, оскільки Росія використовує його для збереження старої імперії і можливості протистояти заходу. Тут і виділяється вагома причина того, чому Європа запропонувала Україні низку документів, таких як: угода про партнерство та співробітництво (14 червня 1994, набула чинності з 1998 р.), програма «Партнерство Заради Миру», угода про зону вільної торгівлі, якими намагалася збільшити нашу участь в рамках Європи і розширити територію власної безпеки.

Безпека безпосередньо залежить від глобального та регіонального стану. Після «холодної війни» Європа, на жаль, перебувала в розколі двох військово-політичних таборів – тоді роль організацій, які працюють у сфері безпеки, значно зростала [7, с. 111 – 113], а ЄС поступово трансформувалася з політико-економічної організації у безпекову. Виникла потреба зафіксувати та розвивати відносини особливого та ефективного партнерства, яке дасть більшу стабільність та сприятиме просуванню спільних демократичних цінностей у Центральній-Східній Європі. Така потреба була реалізована підписанням 9 липня 1996 року «Хартії про особливе партнерство України та НАТО»[8]. До цього також додався вплив регіональних організацій, в нашій державі – їх функції виконує ОБСЄ, принципи якої ґрунтуються на всеохоплюючій безпеці для створення єдиної Європи без розмежувальних ліній.

Надзвичайно важливим для Європи залишається питання економічного впливу. Тут воно поглиблювалося у «геополітичних трикутниках», серед яких представлені важливі економічно-торговельні союзи: Україна-Польща-країни Балтики; Україна-Польща-Туреччина; Україна-Грузія-Азербайджан. З них, перший трикутник представляє співпрацю в Раді держав Балтійського моря і Балто-Чорноморської співдружності; другий – Співпрацю в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (далі ОЧЕС); третій в регіональне об'єднання Грузії, України, Азербайджану та Молдови (далі ГУАМ). Таким чином, Європа регіонально контролюватиме країни та зможе долучитися до спільного розвитку енергоносіїв, транспортної інфраструктури, торгівлі, тощо. Досить цікавою є об'єднання ГУАМу, яке безпосередньо вигідне для Європи, адже створене для протистояння впливу Росії. Для України є важливою участь у даних організаціях, що підкреслює взаємну вигоду інтеграції.

Варто розглянути і країн-сусідів – якою на даний час є співпраця з ними, з чого ми передбачимо перспективи майбутнього розвитку [9]. Найвагомішим партнером для України є Польща, яка, згідно з провідним виданням Польщі «Rzeczpospolita», повинна відіграти ключову роль допомоги в євроінтеграції та допомогти вирватись з-під опіки Москви, так само як колись це намагались зробити поляки. Інші провідні газети та журнали Польщі, зокрема, «Wyborcza», проводили різні кампанії та акції щодо вимог від польських та європейських політиків скасування віз для українців, або наголошували, що Україна ближча до Європейського Союзу, співпраця з нею дасть ширші можливості для польського бізнесу, полегшить контакти між громадянами та дозволить швидше загоїти історичні рани. Доленосним в українсько-польських відносинах є візит президента Республіки Польща А. Кваснєвського до України 20 – 22 травня 1997 року, під час якого було підписано заяву «До порозуміння і єднання». Після чого було відкинуте упереджене ставлення українців та поляків один до одного, а президенти наголосили на активізації співробітництва між державами, аби кожна із них змогла забезпечити гідне місце в об'єднаній Європі. Основними товарами експортної групи між цими державами є чорні метали, електричні машини, руди, деревина та вироби з неї. Не меншими є зв'язки з Угорщиною та Молдовою, з якими такі ж економіко-експортні відносини і декілька інших своєрідних напрямків. У двосторонніх зв'язках з Угорщиною, окрім торгово-економічних, є спільна прикордонна співпраця, забезпечення прав національних меншин та досить своєрідний розвиток співпраці в аграрному секторі. Щодо Молдови, то тут Україна займає друге місце за обсягом імпорту та зовсім нещодавно між ними зламано стару структуру товарообігу і розглянуто нову для забезпечення зростання.

Співпраця між країнами є важливою і ефективною, може гарантувати європейські цінності за умови, коли вона вигідна для усіх сторін – учасників. Україна, із здобуттям незалежності та непростим становищем, нині вбачає вигідність і можливість власного процвітання з входженням до НАТО та ЄС. З початком російської агресії на сході України це питання набуло особливої актуальності. Відповідно, Євросоюз розглядає прийняття нашої країни до Європи без кордонів, й чи буде це взаємовигідним.

Оскільки Українська євроінтеграція залежить від усіх країн-членів, то важливим є налагодження відносин з кожною. Вагомих причин двосторонніх стосунків з Європою більш ніж достатньо, починаючи від реального забезпечення безпеки на рівні європейського регіону до майбутнього спільного економічного розвитку. Уся ця співпраця досить складна і фактично об'єднує тільки одне питання – безпеки та миру, яке було, є і буде актуальним повсякчас для усього світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власюк О. С. Актуальні проблеми співробітництва України та ЄС/ О. С. Власюк, В. С. Крисаченко, М. Т. Степику // Український соціум. – К.: Знання України, 2005. – С. 779–783.
2. Електоральні та суспільні настрої населення [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ : Соціологічна група «РЕЙТИНГ», 2008–2015. – Режим доступу: <http://ratinggroup.ua/>.
3. Україна і Європейський Союз [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Тернопіль : ТДМУ ім. І. Я. Горбачевського, 2012. – Режим доступу: http://old.tdmu.edu.ua/ukr/relation/Nato_info/Nato.htm.
4. Федуняк С. Г. Перспективи позаблоковості України у контексті сучасних тенденцій у сфері безпеки / С. Г. Федуняк // Актуальні проблеми міжнародних відносин – № 111. – С. 32 – 36.
5. Гайдуків Л. Річ, на якій економити не можна / Л. Гайдуків, С. Терешко // Політика і час. – 2005. - № 7. – С. 14–28.
6. Мартинов А. Ю. Співдружність незалежних держав / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія історії України у 10 томах / за ред. В. А. Смолій – К.: Наукова думка, 2012. – Т. 9. – 750 с.
7. Парахонський Б. Роль ОБСЄ у формуванні Європейського середовища безпеки / Б. Парахонський, Г. Яворська // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3. – С. 109 – 114.
8. Мартинов А. Ю. Хартія про особливе партнерство / А. Ю. Мартинов, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. // Енциклопедія історії України у 10 томах. – К. : Наукова думка, 2013. – Т. 10; Т–Я. – 361 с.
9. Чикаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник для студентів ВНЗ / Л. Д. Чикаленко. – Київ, 2006. – 464 с.

Петрущак Л.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Потреба нової національної політики щодо політичних, трудових чи інших іммігрантів у 70-х роках минулого століття викликала впровадження нової політики мультикультуралізму, яка передбачала повну їх інтеграцію у суспільство держави, що їх прийняла. Однак, наслідки такої прогресивної політики і досі викликають неоднозначні погляди для світу і для будь-якої конкретно взятої держави.

Метою статті є висвітлення власної думки про мультикультуралізм та спроба особистих пошуків для розв'язання складної задачі, яка постає у все глобальніших масштабах не лише у високорозвинутих державах, а й в Україні. Однак, незважаючи на якому рівні політичного розвитку не знаходилася б наша держава, питання іммігрантів навіть на сьогоднішній час стукає у наші двері: як стверджує авторитетний історик Василь Ткаченко, Україна є четвертою у світі за їх притоком [1, с. 8]. Тому, уже зараз необхідно впроваджувати національну стратегію, пов'язану із міграційними процесами, щоб не опинитися на роздоріжжі із розумінням того, що безпека держави знаходиться під загрозою від “неідентичних національно” її громадян. Цьому питанню присвячено праці багатьох вчених, зокрема, українських: В. Ткаченка, Л. Горбунова, Н. Висоцької, І. Предборської, Т. Сенюшкіна, С. Дрожижина та ін.

“Ідентичність”, “глобалізація” та “мультикультуралізм” – це три терміни, які визначають подальший напрям розвитку людської цивілізації. Ці поняття мають спільні точки дотику, і водночас, є настільки різними, що можуть заперечувати постулати один одного. Попри це все вони і досі є тими факторами, котрі дозволяють утримувати різні тенденції в рівновазі. Однак, коли порушується ця рівновага, то система починає виходити із ладу, і така держава починає впливати на суспільні чи державні процеси в світі. Ідентичність – це те, що визначає окремішність певної спільноти, деяку її особливість, вона визначає її культуру, межі. Національна ж ідентичність як частина цього поняття починає втрачати свою важливість у високорозвинутих країнах, оскільки на зміну їй приходить поняття ширше – громадянської ідентичності, яка помітно стирає межі між усіма попередніми ідентичностями і створює дещо нове, котре немає кордонів. І цьому допомагає глобалізація, яка визначає рух уперед, нові можливості для створення і розвитку чогось нового, і водночас, провокує до консолідації ті локальні групи, ідентичність яких є досить сильною. Здобутком і одночасною жертвою цих процесів є людина інформаційної епохи, поверхова за своєю суттю, яка прогресує у невідомому напрямку, руйнуючи попередні досягнення. Quo vadis, Європо?

Вимушені чи добровільні мігранти стали розв'язанням соціальних та економічних проблем перших десятиліть повоєнної Європи. Передбачалося, що широко розрекламована політика мультикультуралізму, здатна забезпечити інтеграцію інокультурних груп в будь-яке національне співтовариство [2, с. 135–165]. Однак, ніяка політика не може бути успішно проведена, не маючи достатніх методично пророблених основ. Відбулася зустріч різних цивілізаційних та культурних ідентичностей, певний шок, який до сьогоднішнього дня переживають європейці. Замість політичного

врегулювання ситуації із мігрантами було взято за основу принцип споглядання та толерантності. Ідеологічною основою мультикультуралізму є збереження культурної та релігійної ідентичності іммігрантів із одночасною їх інтеграцією у громадянське суспільство держави. Але проблема є значно серйознішою. У країні із ідентичностями, в основі яких лежить християнство лише поверхово інтегруються іммігранти, переважно, мусульманського віровизнання. Вони продовжують сповідувати власні культурні цінності, консолідуючись у відокремлені спільноти, де не діють закони країни. Саме релігія є фактором, який визначає ідентичність мусульман, які, приймаючи допомогу від держави, недоторканість їхніх прав, релігійну толерантність, починають поводитися не як гості, а як господарі в країні, яка на їхню думку, їм “винна”.

Відокремлення від традиційних суспільств Європи і створення власних спільнот створює ненависть до чужого і породжує прояви радикальних форм ісламу, наслідками яких є, зокрема, теракти на континенті. Також неабияку загрозу становлять іммігранти без правового статусу, які, не знаючи законів та державних мов, часто стають членами кримінальних угруповань із розповсюдження наркотиків і т.п. Така поведінка “довічних гостей” сприяє тенденції, яка призводить до радикалізації європейського суспільства, яке починає усвідомлювати, що воно опинилося під загрозою існування як традиційне. Практика останніх виборів у країнах ЄС свідчить про зростання популярності політичних партій із націоналістичним спрямуванням, які вдало користуються гаслами про обмеження міграції та зміцнення ідентичності кожної нації.

“Класичні суспільства пройшли шлях від держави до нації або від нації до держави” [3, с. 27]. Раніше вважалося, що громадянство ідентифікувало національну приналежність людини, однак, не кожен німець, хто народився в Німеччині. Намагаючись виділити себе як окрему соціальну групу, турки в Німеччині створили мовний суржик, який складався із суміші німецької та турецької мов із спрощеною граматиною, неправильними наголосами. Сьогоднішня радикально налаштована турецька молодь називаючи себе канаками, часто несвідомо, визнає себе аутсайдером суспільства [4, с. 125]. У порівнянні із країнами американського континенту, провал мультикультуралізму в Європі полягає у збереженні ідентичності мігрантів у період їх тимчасового перебування в Європі. Це означає, що країни не бажають асимілювати мігрантів, а повернути їх на історичну батьківщину [5, с. 72]. Тоді, коли європейці сподіваються на повернення мігрантів, відбувається проникнення декларативно рівних і водночас різних за рівнем розвитку, культур, що призводить до руйнування традиційної національної культури. Можливо, створена “нова” культура може стати тим рушієм, який призведе до розвалу держави у класичному розумінні.

Будь-яка країна об’єднує не лише титульну націю, а й представників інших національних меншин. У багатонаціональному суспільстві повинні функціонувати процеси, які допомагають мирно взаємодіяти представникам різних національностей. За даними всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні нараховується близько 130 національностей, що становить 22,2% від усього населення [6]. Проблеми соціально-економічного характеру зумовлюють щораз інтенсивніші міграційні рухи: у 2012 році українці стали п’ятими в списку жителів ЄС, до червня 2012 3,4% населення України (1,2 млн осіб) працювали або шукали роботу за кордоном [7, с. 4].

Практика показує, що українці, які виїжджають за океан на постійне місце проживання, входять до групи осіб, віком до 30 р. із переважно вищою освітою, а це означає, що наша держава втрачає значний ресурс – не лише інтелектуальний, а й демографічний, що є одним із чинників старіння нації. Тоді, коли українці невпинно збільшують чи не найчисленнішу діаспору в світі, Україну починають населяти іммігранти із менш розвинутих держав. Станом на 2010 рік, 198325 осіб перебували на обліку в органах внутрішніх справ як іноземці, 5,3 млн осіб від усього населення держави народилися не на території України, через внутрішню міграцію ще у СРСР [8, с. 3]. Внаслідок бойових дій на Сході країни кількість іммігрантів дещо зменшилася.

Приблизно 80% іммігрантів є громадянами пострадянських держав, понад половина із них отримала дозволи на тимчасове перебування на території нашої країни на підставі близьких родинних зв’язків. Незважаючи на процеси і надалі, держава потребує чіткої стратегії щодо іммігрантів. По суті, практична політологія не може запропонувати іншого варіанту крім мультикультуралізму, однак, він повинен враховувати особливості України. Це завдання ускладнюється пошуком національної ідентичності та проблемою “постачання” трудових мігрантів. Щодо національної ідентичності, то воєнні дії на Сході нашої держави в деякій мірі, сприяють швидшому її виробленню, усвідомленню українцями того, що вони є носіями високої культури та багатовікових традицій. Маючи сформовану ідентичність, українці менше піддаватимуться асиміляційним впливам з боку представників інших національностей, тоді не буде підстав до побоювань щодо зміни релігійної свідомості та потенційно можливого впливу ісламу зі сторони іммігрантів із арабських країн.

Авторка вважає, що теперішній час можна вдало використати у питанні методологічної розробки політики мультикультуралізму. Виходячи з цього, доцільно звернути увагу на деякі питання: варто ускладнити процедуру отримання дозволів на право тимчасового перебування, яка повинна включати в себе і обов’язкове вивчення державної мови та законодавства. Щодо осіб, які мають намір отримати

громадянство, то держава повинна сприяти інтеграції їх у громадянське суспільство та вести асиміляторську політику, також повинен вестися контроль за діяльністю іноземців.

Наведені вище факти й міркування дозволяють оцінити політику мультикультуралізму як неоднозначну, оскільки у багатьох країнах вона була застосована по-різному. Не зайвим буде також нагадати і те, що альтернативи мультикультуралізму ще не створено, тому, користуючись як позитивним, так і негативним досвідом, Україна може створити власний шлях, який враховуватиме не лише соціально-економічні чи релігійні чинники, а й історичний шлях становлення держави і державної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко В. Страсті по ідентичності: критика історичного досвіду / Василь Ткаченко // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини – 2012. – № 9. – С. 261–283.
2. Куропятник А. И. Иммиграция и национальное общество: Франция / А. И. Куропятник // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2005. – Т. VII. – № 4. – С. 137–165.
3. Ляпіна Л. А. Мультикультуралізм як визнання: соціологічна концепція Чарльза Тейлора / Л. А. Ляпіна // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки – 2015. – Т. 20. – № 2 (23) – С. 26–33.
4. Трохименко О. Політика мультикультуралізму в громадській думці сучасної Німеччини / Олександра Трохименко // Етнічна історія народів Європи – 2014. – № 43. – С. 122–129.
5. Халілова – Чуваєва Ю. О. Європейська політика мультикультуралізму і криза національної ідентичності: політичний аспект / Ю. О. Халілова – Чуваєва, І. В. Бубнов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган – Барановського. Серія: Гуманітарні науки – 2013. – № 2 (58). – С. 66–77.
6. Всеукраїнський перепис населення [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Міграція в Україні: цифри і факти / [авт. передмови М. Профазі] / Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс] – 2013. – № 2. – С. 1–16 – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf
8. Міграція в Україні: цифри і факти / [авт. передмови М. Профазі] / Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс] – 2011. – С. 1–7. – Режим доступу: http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf

Луковицький Д.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

РЕЛІГІЯ ТА МІФОЛОГІЯ СЛОВ'ЯН: ВІД ЯЗИЧНИЦТВА ДО ХРИСТІАНСТВА

Сучасні тенденції проведення історичних досліджень передбачають розгляд питань духовного життя людей, яке є вирішальним у прийнятті важливих для майбутнього рішень – вони мають, щонайменш, не суперечити релігії та особистим поглядам на життя людини. Таким чином, окреслений дискурс популяризується – при проведенні біографічних досліджень значну увагу приділяють дитинству та особистому життю людини, при історико-соціологічних дослідженнях – ідеології держави та релігії. Ці питання стають настільки значимими, що на них акцентують увагу науковці. Зокрема, досліджуються слов'янські релігії та міфологія – питання вірувань, обрядів, міфологічних поглядів. Адже у слов'ян були власні, характерні уявлення про цей світ до 988 року, коли Володимир Великий приніс нову релігію – християнство. Після зміни релігії на державному рівні попередні релігії та міфологія зникли. Але чи залишили вони слід по собі? Якщо так, то яким він є за масштабами та якими є його особливості? Це складні та важливі питання у розумінні сучасного становища, зокрема, східних слов'ян. Отже, метою пропонованої статті є вирішення таких завдань: означення слов'янського язичництва до кінця X сторіччя, його масштабів та впливу, визначення реакції слов'ян на зміну релігії 988 року, з'ясування подальшої ролі слов'янського язичництва та його впливів на східних слов'ян.

Говорячи про такі два поняття як «релігія» та «міфологія», потрібно зауважити, що ототожнювати їх неправильно. Релігія – це система поглядів щодо надприродних персоніфікованих чи не персоніфікованих сил, які здатні впливати на Всесвіт, зокрема й на людей [1, с. 8–9]. Міфологія – сукупність ненаукових пояснень явищ та подій цього світу [2, с. 7–12]. Отже, ці два поняття різняться й розглядати їх в історії країн та народів варто окремо. Але у слов'янському язичництві релігія та міфологія сильно переплетені – уявити їх окремо в цьому випадку неможливо. Тож, у статті розглядаємо суміжно.

Слов'янська міфологія сягає давніх часів – перші міфологічні уявлення, які, очевидно, передували слов'янському язичництву, сягають другого тисячоліття до нашої ери – ці вірування особливо не виділялись із загальної тогочасної системи землеробських культів [3, с. 23–25]. На основі археологічних даних можна визначити, що основним був анімізм, у якому жива і нежива природа представлена добрими та злими духами. Тобто, ще з тих часів помітним є зв'язок слов'ян з природою.

Надалі на формування релігії та міфології впливали кельти [3, с. 30–32]. Зокрема, на заході тогочасної території розселення слов'ян починається будівництво культових споруд. Вплив кельтів був досить великим, на що вказують власні назви слов'янських богів, які є схожими з кельтськими. Як приклад, Дагда-Дажбог.

Іранські племена так само впливали на слов'янське світобачення. На основі даних з лінгвістики, вчені припускають, що були запозичені такі боги як «Хорс», «Сімаргл» [1, с. 355–356].

Після поділу слов'ян на східних, західних та південних, язичництво вступило у новий період (проміжок часу орієнтовно від IV до VIII століття) – час племінних вірувань [3, с. 45–46]. У східних слов'ян нараховувалось близько 12 найбільших племінних угруповань у цей період і кожне з них мало власні регіональні обряди, вірування. Також, ці союзи племен мали свою ступінь важливості богів. Так, поляни найбільше шанували Перуна, уличі та тиверці – Стрибога, сіверяни, сармати – Мокош [4, с. 38, 43–45, 60–61].

У часи Київської Русі відбулась часткова систематизація – через створення єдиної держави, регіональні особливості почали змішуватись, поєднуватись. Але чітким та єдиним язичництвом стати не могло через відсутність писемності – цей фактор ще є причиною часткової втрати язичництва в наш час, оскільки власні писемні джерела з'явилися на Русі лише після її хрещення, коли певна частина вірувань та обрядів вже забулась [1, с. 361].

У 980 році відбулась спроба реформи язичництва – був створений у Києві пантеон богів [5, с. 60–66]. На чолі цього пантеону знаходився Перун. Окрім нього, до пантеону входили Стрибог, Дажбог, Хорс, Сімаргл та Мокош. У Києві був створений Перунів пагорб, де і розміщувались ідоли цих богів. У центрі знаходився ідол Перуна, який, згідно з літописом, був прикрашений найкраще – мав золоті вуса та срібну голову [5, с. 60–66]. Але через 8 років відбулось хрещення Русі й язичництво втратило фактично державний статус.

Говорячи безпосередньо про язичництво, в першу чергу, варто пам'ятати, що в основі – одухотворення природи. Живою була навіть земля (образ «Землі – святої мати») [4, с. 56–57]. Такі тенденції проглядаються і в пантеоні богів, оскільки переважна більшість були покровителями різних сил природи.

Пантеон богів несталий. Немає чіткого визначення головного бога – головна боротьба, на думку істориків, відбувалась між Родом та Перуном [3, с. 122–127]; від бога Рода пішло усе живе, але Перун зазвичай мав найбільшу кількість ідолів в свою честь. Походження богів є найрізноманітнішим – від індоєвропейських до іранських. Серед головних: Перун – бог блискавки та грому, війни, Рід – бог роду, Сварог – бог хліборобства та вогню, Стрибог – бог вітру та неба, Дажбог – бог сонця, Хорс – бог сонця, Сімаргл – бог росту, молодості, Велес – володар потойбічного світу, Мокош – богиня материнства, Лада – богиня кохання, Див – бог світла, Мара – богиня ночі, страху та жаху.

Всесвіт представлявся трьома світами: Прав – світ богів, Яв – дійсний світ людей, Нав – світ померлих [2, с. 169–170]. Пов'язані вони Світовим деревом, яке слугує шляхом переходу від одного світу в інший та основою, що тримає всі ці три світи разом.

Характерною для слов'янського язичництва є велика кількість міфічних істот. Дослідники припускають, що це спричинено племінним поділом слов'ян і особистим поглядом на язичництво кожним союзом племен. Їхні походження та функції є найрізноманітнішими. Вплив їхньої інколи був сильніший за вплив богів. Зокрема, на свято Івана Купала цвіт папороті, який за легендами, дарував здоров'я, можливість розмовляти з тваринами ставав бажаним об'єктом здобуття для великої кількості людей [6, с. 33–34].

Інститут жрецтва точно не означений. За археологічними даними бачимо, що богам створювали ідоли – високі подоби богів, які слугували об'єктом поклоніння [1, с. 357–359]. Біля кожного з них знаходився щонайменш жертвний камінь. Про жерців відомо мало; є теорії, що жерців не існувало взагалі, але більшість вчених дотримуються позиції, що жерці були волхвами, знахарями, віщунами [1, с. 361]. Вони займалися побутовою магією та лікуванням.

Отже, таким було первинне світобачення слов'ян. Але у 988 році відбулась докорінна зміна – Володимир Великий почав християнізацію Русі. Велика й впливова релігія замінена на нову. Ця проблема довго досліджується, але у рамках вказаної теми зосередимо увагу на реакції народу на таку реформу.

На південних територіях Русі під час християнізації населення переважно погоджувалось з релігією, але на півночі була велика кількість виступів на чолі жерців-волхвів та зустрічались випадки двовір'я [2, с. 184–186]. З часом знайдений вихід – християнські священики почали проводити паралелі між християнством та язичництвом. Таким чином, Перуна вони вважали святим Іллею, Велеса – святим Власієм [2, с. 185]. Незмінним залишився тільки вплив бога Рода – його шанували довго тому, але таємно. Сила його культу настільки значима, що у російськомовній версії Біблії зустрічається поняття «рододатель» у тому ж сенсі, що й «бог».

Вплив язичництва був величезний навіть після християнізації. Зокрема, язичництво до сих пір існує у нашому житті, причому у досить значних масштабах. Варто згадати свята. Великдень – свято весіннього рівнодення, на момент християнізації святкувалось в один день з Пасхою. Великодній калач був символом сонця і дня рівнодення, оскільки в цей день сонце перемагало темряву, писанка – символом нового життя, а малюнки на ній відображали таємний зміст, який мав вступити в силу в цей день [2, с. 184–186].

Свято Івана Купала повністю язичницьке; несло у собі боротьбу проти зими, яка настає після літнього сонцестояння. Найпомітнішим виявом цього є спалення опудала Марі – богині темряви [4, с. 37].

Вербна неділя – давнє свято, яке шанує Світове дерево, як основу злагоди та порядку [2, с. 184–186]. Але суттєвим є те, що християнська та язичницька Вербні неділі несуть різний зміст, не дивлячись на одночасність проведення. Християнська Вербна неділя святкує вхід Ісуса Христа до Єрусалиму.

Масниця є виключно язичницьким святом, оскільки означало для давніх слов'ян час першої зустрічі з весною та час початку боротьби сонця з темрявою [2, с. 184–186]. Щоб «підтримати» сонце,

смажили млинці округлої форми, так само як і саме сонце. Закінчується святкування «Прощеною неділею» – днем, коли кожен має попросити вибачення. Так люди очищують душу та допомагають прощатись з зимою.

Окрім того, дуже багато звичок, які є характерні для язичництва, існують у наші дні. Наприклад, вислів «будь здоровий» [2, с. 180–181]. Версій походження є декілька. Основною є те, що міфічна істота «Чих» так намагається принести хворобу людині. Дані слова виступають у ролі оберегу. Також є версія, що чханням предки погоджуються зі словами або діями, які сказала, почула або виконала ця людина. Але є загроза, що так людина позбавить себе душі й будь-хто довкола має вимовити ці слова у якості захисту.

Варто згадати, що в наш час багато людей повертаються до цієї первинної релігії. Даний процес іменується становленням неоязичництва [1, с. 429–431]. Зокрема, в Україні гілкою неоязичництва є рідновірство.

Фактично, відбувається популяризація язичництва. Причин цьому є безліч, але в контексті даної теми варто окреслити специфіку язичництва для українця.

Можна помітити, що українці, та й загалом східні слов'яни, приділяють велику увагу душі та духовним зв'язкам. Для них є важливими думки інших людей, відношення інших людей до них, тощо. Тобто, у сучасності східні слов'яни так само думають про поняття «дух» та «духовні зв'язки» як давні слов'яни, але у трансформованому виді. Тобто, це так само пережиток минулого, який штовхає людей на зміну релігії на рідновірство.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що слов'янське язичництво є самобутнім з декількох причин. У першу чергу, через свій «збірний» вигляд – щонайменш імена слов'янських богів походять з різних народностей, а, отже, у слов'янському язичництві зустрілись різноманітні погляди на цей світ. Впливовим на цю самобутність є й те, що релігія та міфологія тісно сплетені. Окрім того, не дивлячись на малу кількість писемних пам'яток та відсутність широкої релігійної організації, слов'янське язичництво є великим та багатогранним. Ці фактори стали вирішальними у з'ясуванні впливовості означеної системи поглядів – язичництво сильно впливає на слов'ян. Настільки, що через понад 1000 років після його заміни на християнство, воно знову популяризується серед людей і це є безпосереднім доказом значного масштабу слов'янського язичництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кислюк К. В. Релігієзнавство: підручник для студентів вузів / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – 5-е вид., виправ. і доп. – К.: Кондор, 2005. – 636 с.
2. Дарморіз О. Міфологія: навчальний посібник / Оксана Дарморіз. – Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 248 с.
3. Рибаків Б. О. Язичництво давніх слов'ян / Борис Рибаків. – Москва: Наука, 1981. – 608 с.
4. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології / Плачинда Сергій. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 63 с.
5. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
6. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / Іван Нечуй-Левицький. – К., 1992. – 88 с.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Бойчук А.

Науковий керівник – доц. Омеляненко В.Г.

СТАН СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ШКОЛЯРІВ 8-9 РОКІВ ПІСЛЯ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. Україна займає 150 місце серед 223 країн світу за показником середньої тривалості життя. Мешканці нашої країни живуть на 10 років менше, ніж у Євросоюзі та багатьох країнах СНД. За даними Держстату, кожен десятий українець не доживає до 35 років, а кожен четвертий - до 60 років. Демографічна криза зумовлюється зменшенням кількості населення України з 52,2 млн. у 1992 році до 42 млн. 388,7 тис. осіб на 1 лютого 2017 року [1].

В Україні більше 40 відсотків юнаків 16-18-літнього віку не мають шансів дожити до 60 років; порівняно з 2007 роком кількість осіб, що віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, збільшилася на 40 відсотків [2].

Вирішення проблеми покращення здоров'я школярів є можливим через підвищення рівня адаптації, оскільки саме адаптованість є об'єктивним показником стану здоров'я дітей.

Різні засоби фізичного виховання по-різному впливають на процес адаптації організму. Тому, щоб визначити оптимальний зміст уроків фізичної культури для підвищення рівня здоров'я школярів, необхідно виявити, як різні за характером вправи впливають на рівень адаптованості школярів. Зокрема, як впливають фізичні вправи на адаптованість серцево-судинної системи організму, оскільки від ефективності роботи цієї системи залежить працездатність всього організму. У зв'язку з цим, **метою** нашого дослідження було виявити вплив фізичних вправ різної спрямованості на стан серцево-судинної системи школярів 8-9 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз науково-методичної літератури дав можливість отримати інформацію про суть фізичної адаптації, механізми її забезпечення, стадії розвитку і способи діагностики; значення фізичних вправ у забезпеченні фізичної адаптованості.

Фізична адаптація – це стійкий рівень активності і взаємозв'язку функціональних систем, органів і тканин, а також механізмів управління, який забезпечує нормальну життєдіяльність організму і трудову активність людини в нових (в тому числі і соціальних) умовах існування і здатність до відтворення здорового потомства [3].

Найбільш поширеним способом діагностики фізичної адаптації є метод математичного аналізу серцевого ритму (Р.М. Баєвський, 1979). Визначення та оцінка виконується спеціальною комп'ютерною програмою [4].

Оцінку показників електрокардіограми виконують за десятибальною шкалою (Мотиланська Р.Є.) [5]:

- 10 балів – ЕКГ, що відповідає всім ознакам норми для тренуваного спортсмена. Синусовий ритм, брадикардия (інтервал R-R більше 1,1с), синусова аритмія (різниця в тривалості інтервалу R-R 0,11-0,2с). Інтервал P-Q 0,16-0,20с, комплекс QRS 0,06- 0,10 с. Вольтаж зубців R у стандартних відведеннях більше 25 мм, зубці Rs або qRs у лівих грудних відведеннях і RS у перехідній зоні при R висотою 6-7 мм. Позитивний зубець Т (крім відведень III, aVR і V₁) при зубці R у грудних відведеннях висотою не менше 3-5 мм. Систолічний показник до 36. Кут розбіжності векторів QRS і Т до 60°. Ізоелектричне розташування сегменту ST або зміщення доверху в грудних відведеннях не більше, ніж на 1-1,5 мм без зміни форми.

- 9 балів – нормальна ЕКГ, але з меншим ступенем брадикардії (0,9-1с) і синусової аритмії (до 0,11 с). Вольтаж зубця R 16-25 мм, висота зубців Т 2-3 мм. Систолічний показник 36-38. Кутова розбіжність 60°, кут α QRS у межах +71-90°. Інтервал P-Q менше 0,16 с при брадикардії. Зубець Т у відведеннях V₂-V₅ до 3-4 мм, у V₆ - до 6 мм.

- 8 балів — інтервал R-R до 1с, вольтаж зубця R 15 мм і менше, висота зубця Т 1-2 мм. Систолічний показник 39-40. Така ж оцінка дається при незначному подовженні інтервалу P-Q (до 0,22-0,23 с) при вираженій брадикардії, частковій блокаді правої ніжки передсердно-шлуночкового пучка, куту α QRS до 90°, виражених ознаках гіпертрофії міокарда.

- 7 балів – такий же характер ЕКГ, але при наявності декількох із перерахованих ознак.

- 6 і 5 балів – при сплюснених (але позитивних) або дуже високих зубцях Т в грудних відведеннях (крім V₁-V₂), вираженої зазубреності зубця R. Максимальний зубець комплексу QRS у грудних відведеннях не більш 6-7 мм. Кутова розбіжність 100-120°. Інтервал P-Q до 0,24-0,25с при брадикардії

або 0,22-0,24с без неї.

– 4 і 3 бали – монотонні, шлуночкові, атріовентрикулярні або кутові екстрасистоли, міграція джерела ритму, порушення реполяризації II ступеня нестійкого характеру, гігантські зубці Т, подовження інтервалу Р-Q до 0,28с і більше.

– 2 і 1 бал – виражені або комбіновані форми аритмії, порушення реполяризації II-III ступеня, ознаки порушення кровообігу міокарда, кардіо- і коронаросклероза.

Перші три ступені оцінки характеризують фізіологічні варіанти нормальної ЕКГ, але при різному ступені тренуваності, VI і VII ступеня – перехідні, що вказують на появу ознак перевтоми і перевантаження, наступні варіанти – перед- і патологічні зміни внаслідок фізичної перенапруги або захворювання.

Одним із способів діагностики фізичної адаптації є метод визначення індексу напруження (ІН) – свідчить про ступінь напруження регуляторних механізмів ритму серця. ІН розраховують за спеціальною формулою [6, с.50]:

$$IH = \frac{A_{Mo}}{2M_o} \times BP \quad (1)$$

Оцінка результату індексу напруження виконується за таблицею 1.

Таблиця 1

Оцінка результату індексу напруження

Нормотонія	ІН = 50-200 ум.од.
Ваготонія	ІН = <50 ум.од.
Симпатикотонія	ІН = 200-500 ум.од.
Гіперсимпатикотонія	ІН = >500 ум.од.

У добре тренуваних спортсменів ІН дорівнює 80-140 у.о. При збільшенні тонуусу симпатичного відділу ВНС, як правило, збільшується A_{Mo} і зменшується M_o і BP , що збільшує показник ІН. Підвищення тонуусу парасимпатичного відділу (з тренуваністю) спричинює зниження A_{Mo} , підвищення M_o і BP , зменшення ІН.

Іншим способом діагностики фізичної адаптації є метод визначення адаптаційного потенціалу системи кровообігу [6, с.51]. Для його розрахунку реєструються такі показники: вік, маса тіла, зріст, артеріальний тиск. Адаптаційний потенціал системи кровообігу розраховується за спеціальною формулою, а загальна оцінка виконується за таблицею 2.

Таблиця 2

Оцінка адаптаційного потенціалу системи кровообігу

Бали	Стан адаптаційного потенціалу
2.1 і нижче	Задовільна адаптація
2.11 – 3.20	Напруження механізмів адаптації
3.21 – 4.30	Незадовільна адаптація
4.31 – і вище	Зрив механізмів адаптації

Результати дослідження. Констатувальний педагогічний експеримент проводився для визначення і оцінки у школярів 8-9 років реакції серцево-судинної системи на фізичні вправи різного характеру. Для реєстрації показників кардіограми ми використовували комп'ютерний комплекс «Кардіолаб». Дослідження відбувалося в декілька етапів.

Вересень-жовтень 2016 року – отримання вихідних показників кардіограми. Проведення уроків з елементами легкої атлетики та реєстрація показників кардіограми після реалізації цього розділу навчальної програми.

Листопад-грудень 2016 року – реалізація розділу гімнастика навчальної програми з фізичного виховання та реєстрація показників кардіограми.

Січень-березень 2017 року – застосування засобів спортивних ігор на уроках фізичної культури з третьокласниками та реєстрація показників кардіограми.

Вплив різних засобів фізичного виховання на адаптаційні можливості серцево-судинної системи оцінювали шляхом порівняння показників кардіограми дітей після використання засобів з кожного розділу навчальної програми.

Аналізуючи показники ЕКГ (табл. 3) на початку нашого дослідження, можна зробити висновок про те, що функціональний стан серця обстежених дітей оцінюється у 6 балів, що є свідченням напруження роботи серця. ІН складав 290 ум.од. (норма 50-200 ум.од.), що свідчить про напруження механізмів адаптації.

Біоелектрична активність серця школярів 8-9 років на початку дослідження

Статистичні показники ЕКГ	M_x	S_x	S_{mx}	$V\%$
Інтервал R-R, с.	0.863	0.10	0.06	11.58
Варіаційний розмах, с.	0.074	0.01	0.007	10.6
Мода (M_0)	0.78	0.125	0.08	12.7
Амплітуда моди (AM_0)	18	2.10	1.50	11.66
Тривалість зубця Р, с	0.082	0.01	0.01	10.10
Вольтаж зубця Р, мм	1.06	0.15	0.1	13.76
Інтервал Р-Q, с.	0.28	0.03	0.02	12
Кут розбіжності векторів QRS і Т	110	10.86	7.84	9.8
Індекс напруження ум.од.	290.3	184.94	69.96	63.7
Тривалість зубця R, с.	0.04	0.02	0.004	50
Вольтаж зубця R, мм.	12.1	0.17	1.07	1.41
Тривалість зубця Т, с.	0.14	0.02	0.02	14.21
Вольтаж зубця Т, мм.	1.12	0.17	0.11	12.2
Ізоелектричне розташування сегменту ST, мм.	0.6	0.3	0.003	50

За даними табл.4, які були отримані внаслідок обстеження дітей після реалізації розділу легка атлетика навчальної програми видно, що функціональний стан серця обстежених дітей оцінюється у 8 балів.

ІН зменшився на 44% і становив 165.33 ум.од., що свідчить про збільшення економічності регуляції роботи серця.

Таблиця 4.

Біоелектрична активність серця школярів 8-9 років після реалізації розділу «легка атлетика» навчальної програми

Статистичні показники ЕКГ	M_x	S_x	S_{mx}	$V\%$
Інтервал R-R, с.	0.794	0.11	0.07	13.85
Варіаційний розмах, с.	0.076	0.01	0.008	13.15
Мода (M_0)	0.91	0.119	0.07	13.07
Амплітуда моди (AM_0)	15	2.18	1.51	12.1
Тривалість зубця Р, с	0.089	0.01	0.01	11.23
Вольтаж зубця Р, мм	1.11	0.15	0.1	13.51
Інтервал Р-Q, с.	0.24	0.03	0.02	12.5
Кут розбіжності векторів QRS і Т	90	11.9	7.82	10.91
Індекс напруження ум.од.	165.33	97.94	35.45	59.2
Тривалість зубця R, с.	0.04	0.02	0.008	50
Вольтаж зубця R, мм.	11.8	0.15	1.06	1.27
Тривалість зубця Т, с.	0.14	0.02	0.02	14.2
Вольтаж зубця Т, мм.	1.28	0.17	0.11	13.28
Ізоелектричне розташування сегменту ST, мм.	+1.3	0.17	0.12	13.07

Після реалізації розділу гімнастика навчальної програми (табл.5), показники біоелектричної активності серця не зазнали суттєвих змін у порівнянні з попередніми. Як і за наслідками реалізації попереднього розділу шкільної програми легка атлетика ЕКГ третьокласників оцінена у 8 балів.

Індекс напруги збільшився на 8% і становив 178,28 ум.од., що свідчить про підвищення напруги механізмів адаптації.

Таблиця 5.

Біоелектрична активність серця школярів 8-9 років після реалізації розділу «гімнастика» навчальної програми

Статистичні показники ЕКГ	M_x	S_x	S_{mx}	$V\%$
Інтервал R-R, с.	1.2	0.13	0.09	12.74
Варіаційний розмах, с.	0.089	0.02	0.03	16.80
Мода (M_0)	0.94	0.19	0.09	16.66
Амплітуда моди (AM_0)	10	1.92	0.94	19.2
Тривалість зубця Р, с	0.91	0.02	0.01	20
Вольтаж зубця Р, мм	1.10	0.16	0.1	13.44
Інтервал Р-Q, с.	0.22	0.02	0.02	10

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Кут розбіжності векторів QRS і T	58	8.1	5.1	13.96
Індекс напруження ум.од.	178.28	99.42	40.11	55.76
Тривалість зубця R, с.	0.06	0.01	0.04	16.66
Вольтаж зубця R, мм.	20	2.95	2.29	14.75
Тривалість зубця T, с.	0.19	0.03	0.02	15.78
Вольтаж зубця T, мм.	3.9	0.46	0.31	11.79
Ізоелектричне розташування сегменту ST, мм.	+1.3	0.17	0.12	13.07

Після реалізації розділу спортивні ігри навчальної програми, ми отримали показники біоелектричної активності серця, які представлені в таблиці 6. Зважаючи на ці показники, ми оцінили ЕКГ третьокласників після реалізації розділу спортивні ігри навчальної програми в 9 балів.

Індекс напруги зменшився до 65,43 ум.од. у порівнянні з попереднім розділом (гімнастика) на 60%, що є свідченням відмінної діяльності механізмів адаптації третьокласників.

Таблиця 6.

*Біоелектрична активність серця школярів 8-9 років після реалізації розділу «спортивні ігри»
навчальної програми*

Статистичні показники ЕКГ	M_x	S_x	S_{mx}	V%
Інтервал R-R, с.	1.045	0.14	0.09	13.39
Варіаційний розмах, с.	0.090	0.02	0.01	16.66
Мода (M_0)	1.16	0.15	0.1	12.93
Амплітуда моди (AM_0)	8.7	1.07	0.71	13.37
Тривалість зубця P, с	0.12	0.02	0.01	16.66
Вольтаж зубця P, мм	1.18	0.16	0.1	13.55
Інтервал P-Q, с.	0.18	0.02	0.02	11.11
Кут розбіжності векторів QRS і T	54	7.2	4.8	13.33
Індекс напруження ум.од.	65.43	31.24	12.18	47.74
Тривалість зубця R, с.	0.06	0.01	0.01	14.28
Вольтаж зубця R, мм.	28	3.73	2.49	13.72
Тривалість зубця T, с.	0.21	0.03	0.02	14.28
Вольтаж зубця T, мм.	4.1	0.56	0.37	13.65
Ізоелектричне розташування сегменту ST, мм.	+1.4	0.19	0.14	14.1

Висновок. Аналізуючи зміни біоелектричної активності серця школярів 8-9 років протягом навчального року, ми виявили, що найсуттєвіші позитивні зрушення відбулися після реалізації розділу спортивні ігри навчальної програми. Дещо меншою позитивна динаміка біоелектричної активності серця спостерігалась після реалізації розділу легка атлетика навчальної програми.

Після реалізації розділу гімнастика навчальної програми, особливих змін в біоелектричній діяльності серця не відбулось. Варто зазначити, що майже всі показники електрокардіограми після реалізації різних розділів навчальної програми перебували в межах норми або були наближені до неї.

Таким чином, щоби досягнути найбільшого ефекту у роботі серцево-судинної системи та підвищити її адаптаційні можливості на уроках фізичної культури в учнів 8-9 років варто ширше використовувати елементи ігрового та змагального характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Загальнодержавна соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2013-2017 роки. Проект Постанови Верховної ради України від 5 вересня 2013 року № 460-VII. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/460-18>
3. Мурза В.П. Фізичні вправи і здоров'я. – К.: Здоров'я, - 1991. – 254с.
4. Баевский Р.М. Прогнозирование состояния на грани нормы и патологии. – М.: Медицина, 1979. – 295с.
5. Мотиланская Р.Е. Врачебно-физиологический раздел спортивного отбора и ориентации. – М.:1977. – 37с.
6. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медицинская валеология. – К.: Здоров'я, 1998. – 248с.

Семенець І.

Науковий керівник – доц. Омельяненко В.Г.

ОПТИМІЗАЦІЯ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНАКІВ 16-17 РОКІВ НА БАЗОВОМУ ЕТАПІ

Постановка проблеми. Сила є однією з тих фізичних якостей, яка має високий ступінь кореляції зі здоров'ям людини, що дозволяє використовувати цей факт у підвищенні рівня здоров'я дітей та

підлітків шляхом дії на складові фізичної підготовленості засобами фізичного виховання, а, отже, відкриває можливості керувати здоров'ям підростаючого покоління [1].

Від сили окремих м'язових груп, які визначають поняття «м'язового корсету», залежить постава людини. Силкові вправи справляють позитивний вплив на розвиток дихальних м'язів, м'язів живота, грудей і у такий спосіб підвищують ефективність дихання [2]. Це робить актуальною проблему розвитку цієї важливої фізичної якості, тому **метою** нашого дослідження було обґрунтування ефективності методики розвитку силових можливостей юнаків на базовому етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сила, як рухова якість людини - це її здатність долати певний опір або протидіяти йому [3, 4]. Як опір можуть виступати сили земного тяжіння, які дорівнюють масі тіла людини; реакція опору при взаємодії з нею; опір навколишнього середовища; маса обтяжень предметів; спортивного знаряддя; сили інерції власного тіла або його ланок та інших тіл; опір партнера тощо.

Основними якісно специфічними, для різних рухових дій, видами прояву сили є абсолютна сила, швидкісна сила і вибухова сила. В залежності від режиму роботи м'язів розрізняють статичну і динамічну силу [4].

Силу, яку здатна проявити людина у довільному русі, залежить як від зовнішніх факторів (величина опору, довжина важелів, погодно-кліматичні умови добова та річна періодика), так і від внутрішніх факторів (структура м'язів, м'язова маса, внутрішньом'язова координація, міжм'язова координація, реактивність м'язів, потужність енергоджерел) [3, 4, 5].

Аналіз спеціальної літератури дозволив визначити методи силової підготовки: ізометричний, концентричний, ексцентричний, пліометричний, ізокінетичний, перемінних зусиль [5, 6]. Кожний із цих методів передбачає різний режим роботи м'язів, міру їх напруження, інтенсивність виконання вправ, кількість повторень та ін. Тому залежно від завдань тренування кожний метод забезпечує розвиток м'язової маси або/та м'язової сили.

Маючи уявлення про сутність силових здібностей, можна адекватно добирати відповідні засоби для їх розвитку. Серед основних засобів використовуються фізичні вправи з обтяженнями, які спрямовано стимулюють збільшення ступеня напруження м'язів.

За особливостями обтяжень всі силові вправи поділяються на такі групи: вправи із зовнішнім обтяженням; вправи, обтяжені вагою власного тіла; вправи в самоопорі [3, 7].

Аналіз науково методичної літератури дозволив сформулювати власну методику розвитку силових здібностей юнаків, яка відрізнялася від загальноприйнятої.

Загальноприйнята методика розвитку силових здібностей передбачає використання методу повторних зусиль, який доповнюється застосуванням концентричного методу. Головна особливість використання методу повторних зусиль полягає в тому, що досягнення ефекту у розвитку сили відбувається лише за умови роботи «до відмови».

Особливістю використання концентричного методу є те, що виконання рухових дій відбувається з акцентом на долаючий характер роботи з одночасним напруженням і скороченням м'язів. При виконанні вправ із традиційними навантаженнями опір присутній протягом усього руху. Ефективність при застосуванні концентричного методу можлива лише за умови постійної невисокої швидкості виконання вправи.

Аналіз літературних джерел дає нам підстави для введення в експериментальну методику поруч з вище зазначеними методами ексцентричного та ізометричного методів розвитку силових здібностей [5].

Особливості використання методу ізометричних напружень в нашій методиці полягає в тому, що в паузах між окремими підходами, які тривають 8-10 с, відбуваються ізометричні напруження м'язів, які працювали при виконанні вправи. Це дозволяє підтримувати необхідний рівень активності нервової системи та позитивно впливає на якість наступних підходів і дає додаткове навантаження на м'язи.

В основі методу ексцентричних повторень лежить підвищення ефективності поступової роботи при виконанні кожного повторення. Поступлива фаза виконується у 2 рази довше, ніж долаюча для збільшення навантаження в ексцентричних повтореннях долаючу частину спортсмен виконує з допомогою партнера, а поступливу - повільно, з повним навантаженням відповідних м'язових груп. Під час жиму спортсмен може долаючу частину вправи виконувати самостійно, а під час повільного опускання штанги партнер тисне гриф, збільшуючи опір.

Загальноприйнята методика розвитку силових здібностей передбачає використання таких методичних прийомів – додаткові повторення, односпрямовані серії вправ.

В експериментальну методику поряд із вищезазначеними методичними прийомами нами був введений ще методичний прийом різноспрямованих серій вправ, який на відміну від попереднього прийому передбачає об'єднання в серію вправ, що впливають на м'язи антагоністи.

Результати дослідження. З метою перевірки ефективності результатів впровадження експериментальної методики розвитку сили юнаків 16-17 років на базовому етапі підготовки був проведений педагогічний експеримент. На його початку і в кінці проводилися антропометричні і фізіометричні вимірювання. Результати вимірювань до педагогічного експерименту свідчать про те, що юнаки дослідних груп за своїми морфо-функціональними показниками практично не відрізнялися

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

(табл.1). Коефіцієнт варіації ($G_v, \%$) показує, що групи були майже однорідними.

У результаті педагогічного тестування було виявлено, що показники фізичного розвитку юнаків дослідних груп відповідають середньому рівню (табл.1).

Таблиця 1.

Показники фізичного розвитку юнаків дослідних груп до експерименту

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Маса тіла		72,4	4,04	1,3	6,11	70,9	5,03	1,7	7,09
Ріст		175,5	3,12	1,2	1,61	177,5	3,25	1,08	1,83
Обсяги	Плеча	25,16	0,37	0,11	1,67	26,75	0,49	0,16	1,83
	передпліччя	23,7	0,74	0,25	3,13	24,2	0,81	0,27	3,35
	стегна	47,9	4,07	1,1	8,47	48,4	4,2	1,4	8,68
	гомілки	33	1,07	0,31	3,19	32,9	1,1	0,36	3,34
Жирова склабка	плеча двоголов.	0,33	0,21	0,06	71,15	0,34	0,24	0,08	70,59
	триголов.	0,81	0,38	0,14	47,15	0,79	0,37	0,12	46,84
	передпліччя	0,61	0,22	0,08	34,9	0,63	0,23	0,07	36,5
	стегна	1,5	0,64	0,22	41,56	1,4	0,58	0,19	41,43
	гомілки	0,96	0,34	0,2	38,41	0,85	0,32	0,1	37,56
Периметр грудної клітки	пауза	86,2	1,8	0,5	2,28	86,9	1,9	0,6	2,19
	видих	84,1	1,5	0,4	1,7	84,6	1,3	0,6	2,25
	ширина плеч	40	1,3	0,43	3,25	40	1,3	0,43	2,47
	ширина тазу	25,89	0,66	0,32	2,54	26,35	0,65	0,22	3,25
	ЖЄЛ	4,2	0,36	0,11	8,97	4,3	0,39	0,13	9,07

Оцінка результатів визначення силових здібностей юнаків дослідних груп свідчить про їх нижче середній рівень (табл.2).

Таблиця 2.

Функціональні показники силових здібностей юнаків дослідних груп до експерименту

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Станова динамометрія		81	6,54	2,18	8,01	82	6,49	2,16	7,9
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи		29,1	5,6	1,95	19,4	28,4	5,52	1,84	19,4
Сила кисті		40,9	4,79	1,65	11,9	40,7	4,87	1,62	11,96
Динамометрія сили ніг		71	11,7	3,82	16,4	70,5	11,36	3,79	16,1
Підтягування на високій перекладині		9,7	3,68	1,21	37,64	9,5	3,57	1,19	37,58
Вис на перекладині		29,4	7,18	2,44	24,8	29,1	7,14	2,38	24,54

Оцінка результатів силових здібностей юнаків дослідних груп методом індексів також свідчить про їх нижче середній рівень (табл.3).

Таблиця 3.

Результати оцінки силових здібностей юнаків дослідних групи до експерименту методом індексів

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Поверхня тіла		17,9	0,5	0,22	3,4	18,6	0,8	0,3	4,3
Індекс Кетле		397,7	21,2	6,91	5,4	397,6	22,7	7,6	5,7
Показник міцності статури		21	3,4	1,1	61,1	22,4	4,87	1,6	21,74
Показник розвитку сили м'язів спини		115,9	21,1	3,98	10,1	116,5	12,2	4,06	10,47
Індекс ширини плечей		22,1	0,5	0,2	2,31	22,54	0,6	0,2	2,66
Індекс пропорційності розвитку грудної клітки		48	1,25	0,41	2,48	49	1,27	0,42	2,59

Після педагогічного експерименту ми провели повторні антропометричні і фізіометричні вимірювання. Показники фізичного розвитку і силових здібностей у юнаків дослідних груп покращилися, проте у юнаків експериментальної групи вони більш виражені (табл.4-6).

Показники фізичного розвитку юнаків дослідних груп після експерименту

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Маса тіла		73,3	4,7	1,6	6,41	75,4	4,87	1,62	6,46
Ріст		177,5	3,25	1,08	1,83	177,5	3,25	1,08	1,83
Обсяги	Плеча	28,6	0,32	0,1	1,12	29,5	0,32	0,1	1,08
	передпліччя	25,5	0,97	0,3	3,8	26,45	0,97	0,32	3,66
	стегна	48,2	4,2	1,4	8,65	50,4	3,57	1,19	7,08
	гомілки	34	1,1	0,36	3,24	35,8	0,97	0,32	2,7
Жирова складка	плеча двоголов.	0,24	0,09	0,03	37,04	0,25	0,11	0,036	44
	трюхголов.	0,61	0,23	0,08	37,04	0,63	0,16	0,05	25,4
	передпліччя	0,45	0,16	0,05	35,16	0,53	0,16	0,05	30,6
	стегна	1,4	0,58	0,19	41,43	0,84	0,23	0,076	27,4
	гомілки	0,85	0,32	0,1	37,56	0,66	0,16	0,05	24,6
Периметр грудної клітки	пауза	88,75	1,95	0,65	2,19	89,2	1,95	0,65	2,18
	видих	84,6	1,6	0,5	1,89	85,8	1,62	0,54	1,88
	ширина плеч	40	0,65	0,43	3,25	40	1,3	0,43	3,25
	ширина тазу	26,35	0,39	0,22	2,47	26,35	0,65	0,22	2,47
	ЖСЛ	4,3	0,39	0,13	9,07	4,3	0,39	0,13	9,07

Таблиця 5.

Функціональні показники силових здібностей юнаків дослідних груп після експерименту

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Станова динамометрія		95,8	8,76	2,92	9,14	101,6	6,49	2,16	3,38
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи		34,7	5,5	1,83	15,85	33,8	4,87	1,62	14,4
Сила кисті		46,9	4,2	1,4	8,95	43,1	4,54	1,5	10,5
Динамометрія сили ніг		87,8	9,7	3,23	0,11	101,2	11,69	3,89	11,55
Підтягування на високій перекладині		12,2	2,29	0,86	21,2	13	2,27	0,75	17,46
Вис на перекладині		33,5	7,46	2,48	22,26	34,5	6,17	2,05	17,8

Таблиця 6.

Результати оцінки силових здібностей юнаків дослідних групи після експерименту методом індексів

Показники		Контрольна група				Експериментальна група			
		M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$	M_x	S_x	S_{ms}	$G_v, \%$
Поверхня тіла		18,98	0,75	0,25	3,95	19,29	0,75	0,25	3,85
Індекс Кетле		411,3	18,8	6,27	4,57	424	20,8	6,7	4,9
Показник міцності статури		19,6	3,25	1,08	16,58	18,3	9,74	3,25	53,2
Показник розвитку сили м'язів спини		131,23	15,7	5,23	11,96	135,4	12,46	4,15	9,2
Індекс ширини плечей		22,54	0,6	0,2	2,66	22,54	0,6	0,2	2,66
Індекс пропорційності розвитку грудної клітки		50,02	1,26	0,42	2,52	50,3	1,1	0,36	2,18

Про ефективність розробленої нами методики свідчать дані таблиці 7, де представлені результати зростання силових здібностей та змін у фізичному розвитку юнаків у відсотковому співвідношенні. Ми не отримали будь-яких змін у показниках зросту, ширини плечей, тазу та ЖСЛ і, відповідно, життєвого індексу. Найменшим був приріст в результатах периметру грудної клітки на видиху (1,6%) та на паузі (2,6%), обсягу стегон (4,1%) та поверхні тіла (3,7%). Незначний приріст результатів, які свідчать про функціональні можливості дихальної системи стали основою незначних зрушень і у показниках індексу пропорційності грудної клітки.

Найбільшими були позитивні зрушення у зменшенні товщини жирових складок (18,8-66,7%). Значних результатів ми досягнули у показниках динамометрії сили ніг (43,5%), силовій витривалості м'язів верхніх кінцівок (підтягування на перекладині - 36,8%) та станової динамометрії (23,9%). Такі зміни пояснюються завданнями силовій підготовки базового етапу. Половина із отриманих нами результатів є статистично достовірними.

Показники ефективності експериментальної методики

Результати дослідження Показники	До експерименту			Після експерименту			t	Приріст результатів
	M _x	S _x	S _{ms}	M _x	S _x	S _{ms}		
Маса тіла	70,7	5,03	1,7	75,4	4,87	11,62	2	6,6%
Ріст	177,5	3,25	1,08	177,5	3,25	1,08	0	0%
Обсяг: плеча	26,75	0,49	0,16	29,5	0,32	0,1	14,47	10,3%
передпліччя	24,2	0,81	0,27	26,45	0,97	0,32	5,625	9,3%
стегна	48,4	4,2	1,4	50,4	3,57	1,19	1,1	4,1%
гомілки	32,9	1,1	0,36	35,8	0,97	0,32	6,04	8,8%
Жирова складка: плеча двоголов. триголов.	0,34	0,24	0,08	0,25	0,11	0,036	1	36%
	0,79	0,37	0,12	0,63	0,16	0,05	1,23	25%
передпліччя	0,63	0,23	0,07	0,53	0,16	0,05	1,1	18,9%
стегна	1,4	0,58	0,19	0,84	0,23	0,076	2,8	66,7%
гомілки	0,85	0,32	0,1	0,66	0,16	0,05	1,9	28,8%
Периметр грудної клітки: пауза	86,9	1,9	0,6	89,2	1,95	0,65	2,6	2,6%
Видих	84,4	1,9	0,6	85,8	1,62	0,54	1,75	1,6%
Ширина плечей	40	1,3	0,43	40	1,3	0,43	0	0%
Ширина тазу	26,35	0,65	0,22	26,35	0,65	0,22	0	0%
ЖЄЛ	4,3	0,39	0,13	4,3	0,39	0,13	0	0%
Станова динамометрія	82	6,49	2,16	101,6	6,49	2,16	6,4	23,9%
Згин. і розг. рук в упорі лежачи	28,4	5,52	1,84	33,8	4,87	1,62	2,25	19%
Сила кисті	40,7	4,87	1,62	43,1	4,54	1,5	1,09	5,8%
Динамометрія сили ніг	70,5	11,3	3,79	101,2	11,6	3,89	5,68	43,5%
Підтягування на високій перекладині	9,5	3,57	1,19	13	2,27	0,27	2,5	36,8%
Вис на перекладині	29,1	7,14	2,38	34,5	6,17	2,05	1,7	18,5%
Поверхня тіла	18,6	0,8	0,3	19,29	0,75	0,25	1,77	3,7%
Індекс Кетле	397,6	22,7	7,6	424	20,8	6,9	2,57	6,6%
Показник міцності статури	22,4	4,87	1,16	18,3	9,74	3,25	1,14	8,4%
Показник розвитку сили м'язів спини	116,5	12,2	4,06	135,4	12,4	4,15	3,26	16,2%
Індекс ширини плечей	22,54	0,6	0,2	22,54	0,6	0,2	0	0%
Інд.пропорц.розв.грудн.клітки	49	1,27	0,42	50,3	1,1	0,36	2,36	2,6%

Отже, оцінка показників фізичного розвитку і силових здібностей юнаків контрольної та експериментальної груп після експерименту дає підстави для твердження, що експериментальна методика є більш ефективною, ніж традиційна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круцевич Т.Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания. - К.: Олимпийская литература, 1999. - 232с.
2. Волков Л.В. Спортивна підготовка дітей і підлітків: Навч. посібник. - К.: Вежа, 1998.
3. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: Навч. посібник. - Львів: «Штабар», 1997.
4. Платонов Н.В. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. - К.: Олимпийская литература, 1997. - 583с.
5. Келлер В.С., Платонов В.М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. - Львів: Українська спортивна асоціація, 1993.
6. Платонов В.Н. Подготовка квалифицированных спортсменов. - М.: Физкультура и спорт, 1986. - 288с.
7. Драга В.В., Мироненко П.М., Гавацко С.П. Тяжелая атлетика укрепляет здоровье. - Киев: Здоров'я, 1993. - 120с.

Мандзюк І.

Науковий керівник – доц. Омельяненко В.Г.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФУТБОЛУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Постановка проблеми. К.Л. Віхровим, Є.В. Столітенком, В.М. Костюкевичем та ін. широко вивчені питання щодо відбору юних футболістів, планування тренувального процесу, розвитку фізичних якостей [1-3]. Проте науковцями недостатньо уваги приділяється дослідженням, які б удосконалювали методику навчання футболу на уроках фізичної культури різних вікових груп. У зв'язку з цим ми поставили за мету обґрунтувати ефективність впровадження засобів футболу у фізичне виховання старшокласників.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Проведений **аналіз науково-методичної літератури** дав можливість сформулювати експериментальну методику, яка має такі особливості.

1. Перерозподіл фізичного навантаження для розвитку фізичних якостей. В експериментальній групі (ЕГ) на швидкісну і швидкісно-силову підготовку у першому півріччі було відведено 40% всього часу, на швидкісну витривалість – 31% і загальну витривалість – 29%. У другому півріччі це співвідношення було змінено, відповідно – 44%, 19% і 37%.

2. Застосовувалися спеціальні засоби футболу: ведення м'яча, ігри та ігрові вправи техніко-тактичного характеру, прискорення з м'ячем на різні дистанції, виконували стрибки, підскоки; жонгливання м'ячем на місці і в русі та ін.

3. У процесі застосування засобів футболу для розвитку фізичних якостей змінювалися такі компоненти навантаження: інтенсивність вправ; тривалість вправ; тривалість та характер відпочинку; кількість повторень; кількість серій.

4. З метою пошуку більш ефективних впливів на організм школярів ми дещо змінили обсяги фізичного навантаження впродовж навчального року.

Старші школярі контрольної групи використовували державну типову шкільну програму планування навантаження в навчальному році, яку переважно застосовують у школах України. Впродовж першого півріччя юнаки контрольної групи (КГ) вдосконалювали аеробні можливості і техніко-тактичні навички. В кінці першого півріччя вони виконували навантаження, яке розвиває швидкісну витривалість, швидкісно-силові якості і в дуже малих обсягах – швидкісні якості. У другому півріччі навчального року переважно було застосовано навантаження аеробного характеру і вправи на вдосконалення техніко-тактичної майстерності. Робота спрямована на розвиток швидкісно-силових якостей, швидкісної витривалості і особливо швидкості, виконувались у незначних обсягах: відповідно 15%, 10%, 7% від загального обсягу фізичного навантаження.

Старшокласники експериментальної групи використовували протягом навчального року в 2,5-3 рази більший, ніж у контрольній групі обсяг навантаження швидкісної та швидкісно-силової спрямованості – в першому півріччі, відповідно 15% і 30%, а в другому півріччі – 18% і 26% від загальних параметрів навантаження. На вправи для розвитку швидкісної витривалості також відводилось багато часу – 25% у першому півріччі та 15% – у другому. Робота з швидкісною і швидкісно-силовою спрямованістю супроводжувалась зменшенням часу на розвиток загальної витривалості, а також ігрової підготовки.

5. В експериментальній групі переважно використовували спеціальні засоби футболу:

а) в першому півріччі: спеціальні вправи становили 85-90% від загального часу; загальнорозвиваючі вправи – 10-15%;

б) у другому півріччі: спеціальні вправи становили 90-95% від загального часу; загальнорозвиваючі вправи – 5-10 %.

6. У навчальній роботі з старшокласниками широко використовували ігровий та змагальний методи, які створювали особливий емоційний стан, що в свою чергу посилювало вплив вправ та активізувало процес навчання.

Результати дослідження. З метою перевірки ефективності результатів впровадження експериментальної методики застосування засобів футболу на уроках фізичної культури з старшокласниками був проведений педагогічний експеримент. На його початку і в кінці визначали рівень розвитку фізичних якостей старшокласників (табл. 1).

Таблиця 1.

Зміни показників швидкісних та швидкісно-силових якостей старшокласників

Показники	Групи	Етапи дослідження	(S±m)	P
Біг 30 м з високого старту, с	КГ	початок	4,47±0,01	< 0,01
		кінець	4,39±0,01	< 0,01
	ЕГ	початок	4,43±0,01	< 0,001
		кінець	4,18±0,01	< 0,001
Біг 60 м з високого старту, с	КГ	початок	7,86±0,04	> 0,05
		кінець	7,72±0,04	> 0,05
	ЕГ	початок	7,82±0,04	< 0,001
		кінець	7,53±0,02	< 0,001
Стрибок вверх з місця, см	КГ	початок	35,4±0,49	> 0,05
		кінець	38,3±0,55	> 0,05
	ЕГ	початок	36,7±0,38	< 0,001
		кінець	47,6±0,47	< 0,001
Потрійний стрибок з місця, см	КГ	початок	667,9±3,75	> 0,05
		кінець	672,2±2,95	> 0,05

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Метання набивного м'яча (1 кг) сидячи, см	ЕГ	початок	670,7±3,38	< 0,001
		кінець	735,0±1,97	< 0,001
	КГ	початок	630,0±2,77	> 0,05
		кінець	631,6±2,71	> 0,05
	ЕГ	початок	627,1±3,01	< 0,001
		кінець	678,0±1,54	< 0,001

За даними таблиці 1 можна стверджувати, що завдяки впровадженню експериментальної методики відбувся значний приріст у старшокласників показників швидкісних (3,7-7,9%) і швидкісно-силових (5,7-13,8%) якостей, а також показників швидкісної витривалості (5,1%).

Висновок. За результатами дослідження виявлено, що одним із дієвих засобів, який позитивно впливає на фізичний розвиток, сприяє розвитку рухових якостей та зміцненню здоров'я школярів є засоби футболу. Юнаки, які на уроках фізичної культури використовували засоби футболу, значно переважають своїх однолітків за показниками функціональної та фізичної підготовленості.

Запропонована методика, яка передбачала перерозподіл обсягів фізичного навантаження впродовж навчального року, сприяла підвищенню загального рівня фізичної підготовленості старшокласників експериментальної групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віхров К. Л. Футбол у школі. – К. : «КОМБІ ЛТД», 2002. – 256 с.
2. Костюкевич В.М. Футбол : Навчальний посібник для студентів факультетів фізичного виховання – Київ-Вінниця: ВАТ “Віноблдрукарня”, 1997. – 260 с.
3. Столітенко Є.В. Фізичне виховання учнів 1-11 класів у процесі занять футболом [Текст] : [посібник] / Євгеній Столітенко ; Федер. футболу України, Ін-т пробл. виховання Нац. акад. пед. наук України. - К. : Аванпост-Прим, 2011. – 296.

Тарабалка І.

Науковий керівник – доц. Омельяненко В.Г.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. За останні роки в Україні в умовах економічної та екологічної кризи значно загострилися проблеми, пов'язані з погіршенням стану здоров'я дітей і підлітків. У переважній більшості школярів спостерігається зниження розумової і фізичної працездатності, рівня психосоціальної активності, погіршується емоційний стан, з'являється схильність до конфліктів, підвищується захворюваність. Однією з головних умов виховання фізично і психічно здорових учнів є формування у них потреби ведення здорового способу життя. Формування здорового способу життя (ЗСЖ) у молодших школярів залежить від ефективності застосованих форм, методів і засобів. У зв'язку з цим, **метою** нашого дослідження було обґрунтувати ефективність розробленої методики залучення дітей молодшого шкільного віку до ведення ЗСЖ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні підходи до формування ЗСЖ та зміцнення здоров'я громадян визначені Національною стратегією з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація», де наголошується, що здоров'я підростаючого покоління – це інтегративний показник суспільного розвитку, могутній фактор впливу на економічний і культурний потенціал країни.

Недосконалість системи охорони здоров'я, низький рівень усвідомлення цінності здоров'я як власного капіталу, перебування переважної більшості населення в умовах соціально-економічної нестабільності призвели до створення несприятливих умов для ведення ЗСЖ.

Загальновідомо, що ведення населенням ЗСЖ для збереження та зміцнення здоров'я є у п'ять разів ефективнішим, ніж лікувально-діагностичні процедури. За інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, співвідношення витрат і прибутків від виконання програм ЗСЖ становить 1 до 8 [1].

Аналіз різноманітних джерел виявив, що у сучасній науково-методичній літературі немає єдиного підходу до визначення змісту й структури поняття «здоровий спосіб життя». Більшість дослідників він визначається як комплекс оздоровчих заходів, що сприяють збереженню, зміцненню і відтворенню здоров'я людини. До основних компонентів ЗСЖ переважно відносять – дотримання оптимального рухового режиму, відмову від шкідливих звичок, загартування, дотримання особистої гігієни та режиму раціонального харчування [2, 3]. Ці компоненти були покладені в основу експериментальної методики, яка передбачала інформування школярів експериментальної групи (ЕГ) на уроках фізичної культури протягом 5-10 хвилин про основи гігієни, дотримання режиму навчання та відпочинку, правил особистої гігієни, визначення і обов'язкового виконання оптимального рухового режиму, раціонального харчування, загартування, усвідомлення шкідливості вживання наркотичних речовин, алкоголю, паління. Поряд з цим на зборах батьків ЕГ доводилась інформація з питань організації фізичного виховання дітей та ведення ЗСЖ.

Для батьків проводилися бесіди за такою тематикою:

1. Організація занять фізичною культурою в сім'ї.
2. Вплив загартування та ранкової гігієнічної гімнастики на стан здоров'я дітей.
3. Оптимальний руховий режим школяра.
4. Вплив систематичних занять фізичною культурою на стан здоров'я дітей.
5. Значення особистого прикладу батьків у фізичному вихованні дітей та формування у них ЗСЖ.
6. Санітарно-гігієнічні вимоги в побуті.

Важливим чинником зміцнення та збереження здоров'я є самостійні заняття фізичними вправами. Фізичні вправи виконувались школярами за рекомендацією вчителів фізичної культури та лікарів, на основі результатів медичного огляду, фізичного розвитку та рухової підготовленості молодших учнів під наглядом і допомогою їх батьків.

Контроль за виконанням вправ здійснювався через ведення школярами щоденника «Зміцнення здоров'я». На початку щоденника описані рекомендації щодо правильного складання режиму дня. У щоденнику подано комплекси ранкової гімнастики та комплекси фізичних вправ для занять вдома на кожну чверть. Пропонувалися вправи для формування правильної постави, попередження та виправлення плоскостопості, комплекси фізичних вправ з предметами і без предметів; фізичні вправи для запобігання та виправлення сколіотичної постави, сутулої спини, кіфосколіотичної постави в домашніх умовах на кожну чверть. Кожного тижня батьки учнів своїми підписами у щоденнику підтверджували правдивість записів.

Результати дослідження. Для перевірки ефективності методики формування ЗСЖ проводився педагогічний експеримент. Мета експерименту полягала у вивченні впливу організованої просвітницької та пропагандистської роботи у сфері фізичної культури, впливу індивідуальних цілеспрямованих фізичних вправ на рухову активність школярів та дотримання ними норм ЗСЖ.

На початку та в кінці навчального року було *проведено анкетування* з метою визначення особливостей ведення ЗСЖ молодшими школярами. Анкета включала в себе комплекс питань, за допомогою яких можна визначити рівень знань з основ ведення здорового способу життя: дотримання режиму дня та особистої гігієни, обсяг занять фізичними вправами і рухливими іграми в позаурочний час, відомості про навчання в школі, шкідливі звички (алкоголь, паління); частоту захворювань та ін.

За результатами анкетування рівень знань з основ ЗСЖ і його ведення у молодших школярів виявився невисокий (рис. 1). Так, 52,6% хлопчиків та 40,4% дівчаток мають низький рівень; 41,7% хлопчиків та 50,0% дівчаток – середній рівень; високий рівень у 5,7% хлопчиків і 9,6% дівчаток. Молодші школярі в недостатній мірі обізнані із шкідливістю негативних звичок, не мають повної уяви про значимість дотримання правил особистої гігієни та режиму харчування, загартування і ранкової гімнастики для збереження і зміцнення здоров'я.

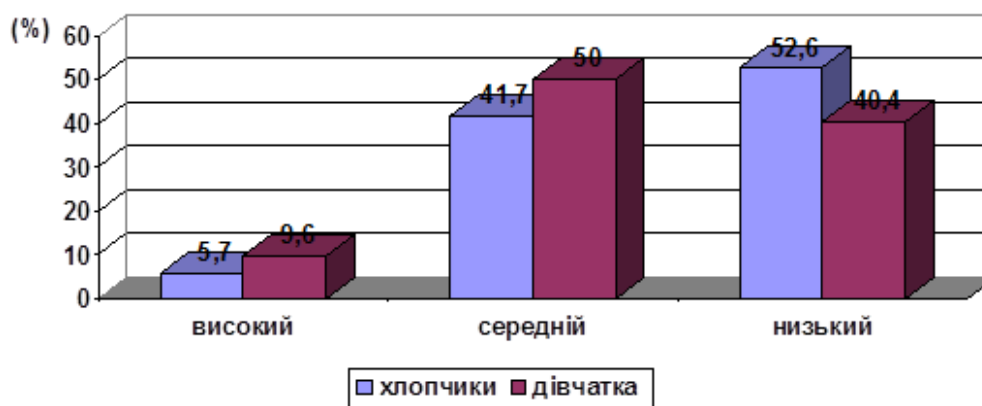

Рис. 1. Рівень знань школярів з основ ведення здорового способу життя.

Наведені дані дають підстави стверджувати про суттєву недостатність просвітницької діяльності з даної проблеми як з боку вчителів, так і батьків учнів.

Аналіз результатів анкетування показав, що на початок дослідження в усіх групах спостерігався високий відсоток дітей, які нерегулярно займалися фізичними вправами (рис 2.). Так, 67,8% хлопчиків і 72,2% дівчаток КГ, 70,3% хлопчиків і 76,2% дівчаток ЕГ займалися фізичними вправами нерегулярно. Лише 25,0% хлопчиків і 11,1% дівчаток КГ, 22,2% хлопчиків і 9,5% дівчаток ЕГ - систематично займалися фізичними вправами (грали у футбол, рухливі ігри, займалися бігом тощо). Щоранку відводили 1-15 хв. для гімнастики 7,1% хлопчиків і 11,1% дівчаток КГ, 7,4% хлопчиків і 14,3% дівчаток ЕГ.

Рис. 2. Частота занять спортом і рухливими іграми у позаурочний час молодшими школярами.

Робили перерви і фізкультурні паузи під час виконання домашніх завдань 17,9% хлопчиків і 33,3% дівчаток КГ, 11,1% хлопчиків і 38,1% дівчаток ЕГ (рис. 3).

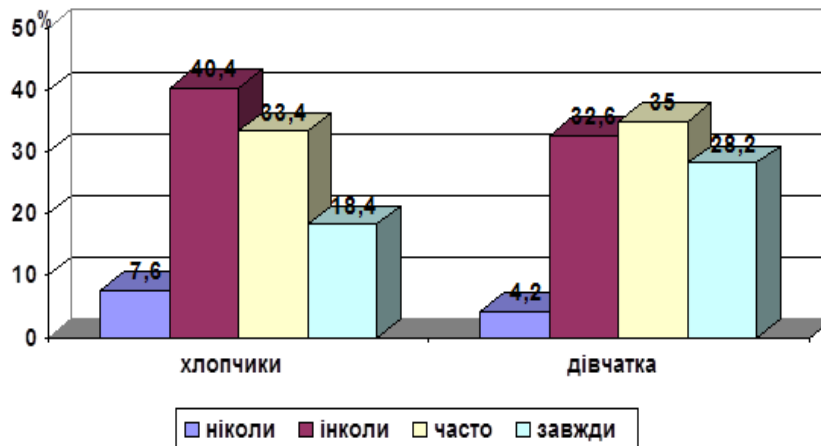

Рис. 3. Використання фізкультпауз під час виконання домашніх завдань

Систематично загартовували свій організм 7.1% хлопчиків і 5,6% дівчаток КГ, 7,4 хлопчиків і жодна дівчинка ЕГ (рис.4). Основними причинами, що заважали школярам займатися фізичними вправами, були названі такі: невміння виконувати фізичні вправи самостійно 39,1% КГ; 39,5 ЕГ; відсутність спортивних секцій 30,4% КГ; 20,8% ЕГ; перевантаженість навчанням 13,1% КГ; 18,6% ЕГ.

Батьки молодших школярів в переважній своїй більшості мають недостатній рівень знань з основ ведення ЗСЖ і не дотримуються його. Зазначені факти вказують на необхідність посилення інформаційно-просвітницької роботи з населенням щодо ведення ЗСЖ.

Повторне анкетування дало можливість встановити, що після експерименту в КГ змін майже не відбулося (табл. 1). Так, кількість учнів, які систематично займаються фізичними вправами становить 28,6% хлопчиків і 10,5% дівчаток. Ранковою гімнастикою займалися 14,2% хлопчиків і 16,7% дівчаток. Робили перерви й фізкультурні паузи під час виконання домашніх завдань 32,2% хлопчиків і 55,6% дівчаток. Систематично загартовувати свій організм 10,7% хлопчиків і 16,7% дівчаток.

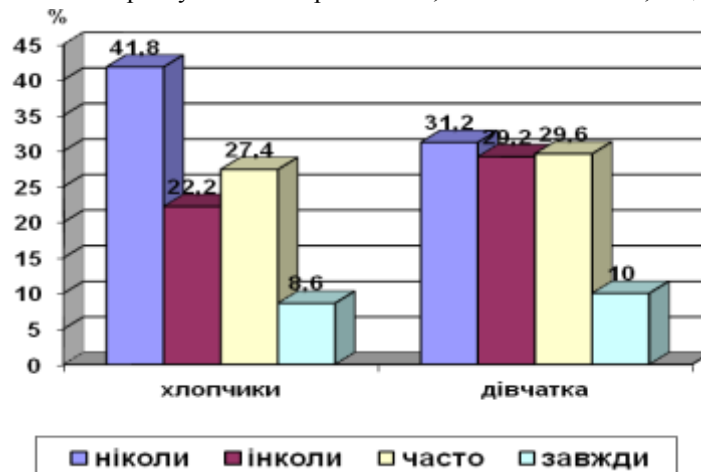

Рис. 4. Загартовування організму молодшими школярами.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В ЕГ відбулися значні якісні зміни. Систематично стали займатися фізичними вправами 33,3% хлопчиків і 28,6% дівчаток. Щоранку почали виконувати гімнастику 22,3% хлопчиків і 33,3% дівчаток. Робити перерви й фізкультурні паузи під час виконання домашніх завдань почали 29,6% хлопчиків і 57,1% дівчаток. Систематично загартовуватись почали 14,8% хлопчиків і 19,1% дівчаток.

Таблиця 1.

Показники ведення здорового способу життя молодшими школярами (%)

№ з/п	Чинники здорового способу життя	Контрольна група				Експериментальна група			
		хлопчики		дівчатка		хлопчики		дівчатка	
		до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
1.	Фізичні вправи	25,0	28,6	11,1	10,5	22,2	33,3	9,5	28,6
2.	Гімнастика	7,1	8,2	11,1	12,4	7,4	23,3	14,3	33,3
3.	Перерви і фізкультурні паузи	17,9	21,2	33,3	45,6	11,1	29,6	38,1	67,1
4.	Загартовування	7,1	8,7	5,6	9,3	7,4	16,8	0	19,1

Разом із тим, при повторному опитуванні, виявлено зміни в мотивації занять фізичними вправами в ЕГ. Так, на початку дослідження основним мотивом до занять фізичними вправами у 58,3% з ЕГ було бажання стати красивим, сильним; у 25,0% – вимоги батьків чи бажання мати хорошу оцінку з фізкультури. На кінець експерименту для 43,8% з ЕГ основним мотивом до занять фізичними вправами стало бажання зміцнити здоров'я та підвищити фізичну підготовленість; у 20,0% мотивація залишалась направленою на вдосконалення зовнішнього вигляду, а для 12,5% важливою була хороша успішність на уроці фізичної культури.

Упровадження в практику запропонованої методики сприяло суттєвим ($P < 0,05$) зрушенням у веденні ЗСЖ молодшими школярами. Порівняно з вихідними даними на 61,0% хлопчиків і на 63,1% дівчаток більше почали систематично займатися фізичними вправами; на 87,1% хлопчиків і на 78,5% дівчаток більше виконувати ранкову гімнастику; на 32,3% хлопчиків і на 31,6% дівчаток більше систематично загартовувати свій організм. Разом із тим, змінилась і мотивація занять фізичними вправами. Так, для 43,8% дітей з ЕГ основним мотивом до занять фізичними вправами стало бажання зміцнити здоров'я та підвищити фізичну підготовленість.

Висновок. Комплексне використання мотиваційних аспектів формування ЗСЖ, диференційований підхід до планування рухової активності дітей у різноманітних її проявах забезпечує формування стійкого інтересу та мотивацію на ведення ЗСЖ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація». Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016 [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.president.gov.ua/documents/422016-19772
2. Когін І.В. Методологічні і методичні аспекти дослідження системи «Спосіб життя – стан здоров'я» як інформаційної бази валеології // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з валеології «Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти. – К.: ІЗМН, 1997. – С.261-264.
3. Булич Є.Г., Муравов І.В. Валеологія. Теоретичні основи валеології : Навчальний посібник. – К. : ІЗМН, 1997. – 224 с.

Хома О.

Науковий керівник – доц. Боднар Я.Б.

ЕВОЛЮЦІЯ СОКІЛЬСТВА НА ГАЛИЧИНІ (1894-1939 РР.)

Актуальність. У багатовіковій історії українського народу значне місце належить боротьбі за незалежну українську державу. У процесі визвольних змагань кінця XIX – першої половини XX ст. українському народу не раз довелося зі зброєю в руках виборювати свободу та незалежність своєї держави. Великої уваги заслуговують молодіжні організації Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст., адже саме молодіжні товариства завжди були особливою формою прояву соціальної активності молодого покоління. У багатьох випадках молода людина в середовищі молодіжних організацій здобуває важливий життєвий досвід, проходить процес соціалізації та формує умови для самореалізації. Зважаючи на це, дослідження діяльності та розвитку молодіжних організацій стає актуальним. Особливий інтерес викликає діяльність української молодіжної організації "Сокіл", яка відіграла вагомий роль у національно-патріотичному вихованні західноукраїнського населення.

Мета дослідження: дослідити процес зародження та розвитку сокільських товариств в Галичині.

Українське сокілство - це національно-патріотичні руханкові товариства, що існували в Західній

Україні з 1894 до 1939 року.

Українське сокілство - це добровільний союз людей, що керувався певними принципами яких вони самі встановили. Ці принципи - статут, що його прийняла найвища влада в організації - загальні збори а затвердила влада.

Популяризації сокілського руху в Галичині сприяв приклад Чехії, де 1862 р. було створено гімнастичне товариство "Сокіл". В програмі сокілської гімнастики вказувалось, що сокілський рух є засобом фізичного виховання всього народу і покликаний зміцнювати його силу мужність, благородство і боєготовність. Сокілський рух став імпульсом розвитку фізичної культури слов'янських народів.

Усі тогочасні тіловиховні системи були гімнастичними, лише гімнастика давала змогу розвивати найрізноманітніші частини тіла. Сокілські організації здійснювали фізичну підготовку, підносили національний дух, відігравали культурно-просвітницьку роль. Вони об'єднували народ до боротьби за незалежність країни, сприяли відродженню національної культури, пропагували волелюбні ідеї.

Система чеської сокілської гімнастики була спрямована на систематичне тренування тіла. Вона була задумана, як засіб масової фізичної підготовки чеського народу. На початку липня 1892 р. до Львова прибуло понад 200 чеських соколів на зліт, присвячений 25-й річниці польського "Сокола". Коли наші діячі побачили на вулицях Львова ряди соколів-чехів, що ряд за рядом крокували до руханкового майдану, коли побачили соколів-поляків в національно-амаратових сорочках і сокілських одностроях, тоді стали зрозумілими ідеї сокілства [3].

Перше українське товариство "Сокіл" було створено за сприяння Кліма Жмури і Павла Думка в селі Купчинах на Тернопільщині. Що ж до Львова, то процес створення сокілського життя відбувався повільно. Українське населення міста та окремі національні провідники ще не розуміли, що на першому етапі лише спортивне товариство "Сокіл" може активізувати населення до громадської роботи. Українське громадянство було позбавлене можливості знати про те, що в Німеччині існували вже від 1800 р. подібні гімнастично-спортивні товариства, які сприяли пробудженню німецького народу та зростанню його громадянської активності.

Певні зміни у Львові настали в 90-х рр. XIX ст. 17 липня 1892 року, через місяць після виїзду чеських "Соколів" зі Львова, у великому залі Народного дому відбулися установчі збори товариства українських пуховиків. Головою зборів було обрано професора гімназії Онуфрія Геціва. Референтом – Володимира Лаврнського, секретарювали Олександр Кулачковський та Сильвестр Яричевський. Першим виступив на зборах О. Кулачковський. Свій виступ він розпочав словами: «Наші письменники закликають нас до праці, а Шевченко кличе: «Ставайте, кайдани порвіте». Однак кайдани залізні і нелегко їх порвати. Будемо сидіти закуті в кайданах і не ворухнемось навіть. Нам треба залізної сили, а тоді порвемо кайдани. Таке товариство мусимо заснувати, щоб зібрати українців разом. А назвати можемо «Січ» або «Сокіл» [1].

При голосуванні, більшість голосів обрали назву руханкового товариства «Сокіл». Через півтора року підготували статут і дістали дозвіл уряду.

Перше загальне зібрання товариства «Сокіл» на основі статуту відбулось 11 лютого 1894 року.

Відповідно до статуту, "Сокіл" мав власний прапор (лев на синьому полі), гімн ("Соколи,соколи, вставайте в ряди", написаний Я.Ярославенком (справжнє прізвище – Вінцьковський)) і гасла – кличі ("Усі вперед – усі разом", "У здоровому тілі – здоровий дух", "Де сила – там воля») [2].

З перших днів існування товариства до його складу вступали і молоді, і старі; кожен намагався надати організації допомогу в мірі своїх сил. Членів товариства нараховувалось 121; вправи вели настоятелі Лукасевич і Гамота. З 15 листопада 1894 року розпочався курс вправ для дівчат і дітей. Займались вільними гімнастичними вправами, вправами на гімнастичних приладах. З 20 листопада 1894 року проводились заняття з фехтування, проводив їх Джулинський. В них брало участь 13 членів. Окрім того, займались протипожежною справою, мандрівництвом, їздою на конях та стрільбою з лука [5].

Від заснування українського гімнастичного товариства "Сокіл у Львові почалася систематична праця над національною системою тіло виховання. Серед перших діячів руханки можна виділити Володимира Лаврівського пропагандиста і агітатора, який підготував статут товариства "Сокіл" і переклав українською мовою книги з футболу й тенісу (завдяки йому змагання з цих видів спорту вже у 1900р. проводились за існуючими правилами змагань);

Вже через рік кількість членів гімнастичного товариства «Сокіл» подвоїлось, і досягло 240 осіб. У залі товариства проводились заняття з гімнастики та фехтування, відбувались звіти та вечори танців.

Велике зацікавлення «Соколом» проявили студенти, ремісники, а особливо молода українська інтелігенція, яка була і його організатором, і активним учасником.

Сокільська ідея боротьби за соборну Україну була привабливою, однак на початковому етапі своєї діяльності, український сокілський рух не мав підтримки серед сільського населення. Причиною цього було несприйняття самої назви широкими верствами селян. Як підтверджує дослідник М.Гуванюк, сучасники тих подій зазначали: "Наші селяни відносяться до польського "Сокола" з найбільшим недовір'ям, навіть вороже... тому саме слово "Сокіл" селяни сприймають як щось польське...". Одним із перших сокілських осередків у сільській місцевості був протипожежний "Сокіл" у с. Купчинцях на

Тернопільщині. Згодом, на 1913 р. у сільській місцевості вже налічувалось 600 "Соколів", які окрім пожежно-руханкової діяльності проводили ще й культурно-просвітницьку.

Незважаючи на те, що в українському "Соколі" згуртувались кращі сили міщанства, до 1901 р. він обмежувався територією м. Львова. Тривалий час сокільська ідея не знаходила прихильників на теренах Буковини. З метою залучення до занять спортом населення від різних соціальних верств та груп, у 1902 р. було створене жіноче відділення "Сокола", активними членами якого були: О.Суховерська (Федів), Д.Навроцька (Білинська), С.Сидорович та ін. Згодом, у 1902 р. були засновані сокільські товариства в Станіславові, Перемишлі, Коломиї; у 1903 р. – в Самборі, Чорткові, Тернополі; у 1904 р. – в Бучачі, Кутах, Бережанах, Золочеві.

З 1909 р. львівський "Сокіл" став центром сокільського руху краю під назвою "Сокіл-Батько". Його рішення та постанови стають обов'язковими для виконання усіма сокільськими та січковими філіями. Вони повинні були звітувати перед "Соколом-Батьком", виконувати одержані доручення та інструкції. Зв'язковою ланкою між "Соколом-Батьком" і периферійними осередками були обласні та окружні старшини [6].

З метою залучення до занять спортом усього населення у 1902 р. був створений "жіночий руханковий відділ".

У 1903 р. при товаристві була заснована музична секція, яка згодом переростає у вищий навчальний заклад. Це був перший заклад такого рівня, який ґрунтувався на вивченні музичних мистецтв, а один із його засновників – Ярослав Вінцьковський – написав гімн для "Сокола".

Однак головним завданням товариства було виховання своїх членів в дусі спортивного та духовного розвитку. Члени товариства займалися такими видами спорту, як велосипедний (наколесництво), веслування, фехтування, лижний спорт (лещетарство), ковзанярський та санний спорт, хокей (гаківка), баскетбол (кошиківка), волейбол (сітківка або відбиванка), бокс (стусан), туризм (мандрівництво), стрільба. До речі, таку термінологію було розроблено І.Боберським, який у жовтні 1908 р. очолив український сокільський рух. На власні кошти новообраний керівник товариства опублікував перші підручники гімнастичних вправ і спортивних ігор: "Забава й гри рухові" (1904–1905), "Копаний м'яч" (1906), "Значення руханкових товариств" (1909) тощо.

На початку ХХ ст. український "Сокіл" став масовою організацією. Свідченням цього є сокільські маніфестації (здви́ги) в Стрию (1909 р.), Тернополі (1910 р.), Станіславові (1911 р.), Львові (1911 р.), Бережанах (1911 р.), Калуші, Жовкві, Підгайцях, Роздолі, Снятині (1912 р.). Окружні маніфестації відбувалися у Львові, в Рава-Руській, Олеську та Білім Камені у 1913 р [5].

Чисельність українського "Сокола" постійно зростала. Так, на лютий 1913 р. на західно-українських теренах діяло 880 місцевих осередків сокільських товариств, тоді як на початок 1914 р. – 974, які об'єднували представників інтелігенції, студентства, селянства, робітничого класу та духовництва [1]. Варто зазначити, що через товариства "Сокіл" та "Січ", а також через Українських Січових Стрільців галицькі українці дійшли ідеї повної незалежності та соборності.

Таким чином, виникнення українського сокільського руху в Галичині стало наочним доказом прагнення до незалежності. Головним завданням сокільського руху було фізичне, спортивне виховання, а згодом і військове навчання молоді, як необхідної передумови до створення власного війська, яке мало стати засобом боротьби за державну самостійність України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боберський І. Українське сокільництво (1894–1939). – Львів, 1939. – С. 5.
2. Бережинський В. Галицькі військово-спортивні організації. – К., 1997. – С. 4–5; "Сокіл-Батько" – спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Львів, 1996 – С. 12.
3. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – І.-Франківськ, 1997. – С. 19–20
4. Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. – Львів, 1990. – С. 6.
5. Гуїванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900–1914). – Чернівці, 2009. – С. 67.
6. "Сокіл-Батько" – спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах. 1894–1994. – Львів, 1996. – С. 23

Лабівська Х.

Науковий керівник – доц. Огністий А.В.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Актуальність дослідження. Інтенсифікація навчального процесу, активізація творчої роботи, збільшення навантажень гостро поставили питання про активне впровадження в повсякденне життя студентів фізичної культури та спорту. У своїх дослідженнях Л.М. Басанець, О.І. Іванова, 2007; М.В. Божик, 2015; О.В. Дрозд, 1999; В.Л. Назарук, 2016; Biddle, 2005, продемонстрували, що систематичні заняття фізичними вправами зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність, сприяють підвищенню успішності студентів.

Проте за наукові дослідження Г.Л. Апанасенко 2016, М.В. Дутчак, 2016 виявили, що останнім часом

спостерігається стійке погіршення стану здоров'я студентської молоді. Виявляється загальна закономірність збільшення серцево-судинних захворювань, погіршення функціональних резервів організму.

Метою нашого дослідження є вивчити стан питання про рухову активність та її вплив на здоров'я у науково-методичній літературі.

Формування людини відбувається на тлі активної м'язової діяльності, яка є однією з визначальних умов, що забезпечує нормальну роботу серцевої та дихальної систем, постійність внутрішнього середовища організму, його гомеостаз тощо.

Зниження фізичної активності відбувається у зв'язку із гіпертонічною хворобою, атеросклерозом, ішемічною хворобою серця, ожирінням, порушенням постави з пошкодженням кісткового, м'язового і зв'язкового апарату, а також хвороби, які характеризуються функціональною слабкістю внутрішніх органів.

Світова наука розробила цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує, принаймні, чотири його сфери або складові – фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) і духовну. Всі ці складові невід'ємні одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і в сукупності визначають стан здоров'я людини [2].

Здоров'я людини – це процес збереження і розвитку її психічних і фізіологічних функцій, оптимальної працездатності і соціальної активності при максимальній тривалості життя [2].

Відомий вчений, кардіохірург Амосов М. [1] звертає увагу на те, що здоров'я організму визначається його кількістю, яку можна оцінити максимальною продуктивністю органів при збереженні якісних меж їхніх функцій. Схожий підхід ми знаходимо у працях П. Капиці [4], який тісно поєднував здоров'я з «якістю» людей даної суспільної формації і пропонував оцінювати його тривалість життя, скороченням захворювань, злочинності і наркоманії.

Дослідження проведені у Державному інституті проблем сім'ї та молоді України [3] виявили, що на стан здоров'я людини впливають такі фактори:

- 50% – спосіб життя людини;
- 20% – стан оточуючого середовища;
- 10% – генетична спадковість;
- 8,5% – медичні фактори.

Використання різноманітних форм фізичної культури сприяє профілактиці захворювань, підвищенню працездатності, продовженню тривалості життя; забезпечує активне творче довголіття, організацію повноцінного дозвілля, боротьбу із шкідливими звичками, створює умови пізнання власних можливостей [7].

Наукові дослідження М.Р. Могендовича [5] про моторно-вісцеральні рефлекси показало взаємозв'язок діяльності рухового апарату, скелетних м'язів і вегетативних органів. В організмі людини порушуються нервово-рефлекторні зв'язки, закладені природою, вони призводять до розладу регуляції діяльності серцево-судинної системи, порушення обміну речовин. Це відбувається в результаті недостатньої рухової активності. Для нормального функціонування людського організму і збереження здоров'я необхідна певна «доза» фізичних вправ.

Видатний академік В.В. Парин [6] писав - «Рухова активність належить до основних чинників, що визначають рівень обмінних процесів організму і стан його кісткової, м'язової та серцево-судинної систем». М'язи людини є могутнім генератором енергії. Потік нервових імпульсів проходить через м'язи людини, для того, щоб підтримати оптимальний тонус центральної нервової системи. За їхньої допомоги полегшується рух венозної крові по судинах до серця, створюють необхідну напругу для нормального функціонування рухового апарату. Позитивний вплив занять оздоровчою фізичною культурою на організм людини вливають фізичні вправи, які впливають на всі ланки рухового апарату, перешкоджають розвитку дегенеративних змін, підвищується зміст кальцію в організмі.

Узагальнюючи вище викладене ми можемо зробити наступні **висновки**:

аналіз доступної науково-методичної літератури виявив зацікавленість вчених щодо вивчення проблеми рухової активності та вплив її результатів на здоров'я людини;

переважна більшість науковців у своїх дослідженнях констатують факт позитивного впливу занять фізичними вправами на здоров'я людини та відзначають, що для нормального функціонування людського організму і збереження здоров'я необхідна певна «доза» рухової активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. – М. : Мол. Гвардия, 1978. – 191 с.
2. Апанасенко Г.Л., Науменко Р. Г. Физическое здоровье и максимальная аэробная мощность // Теория и практика физической культуры. – 1988. – № 4. – С. 29–31.
3. Балакірева О. М. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через систему освіти: оцінка ситуації / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Л. С. Ващенко, О. Т. Сакович та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 108 с.
4. Капица П. Л. Эксперимент, теория, практика Статьи, выступления. 3-е издание, дополненное / П. Л. Капица. – М. : Наука, 1981. – 495 с.
5. Могендович М. Р. Рефлекторное взаимодействие локомоторной и висцеральной систем / М. Р. Могендович. - Л. : Медгиз, 1957. - 430 с.

6. Парин В. В. Космическая биология и медицина. Биокбернетика и медицинская электроника. Теоретические и методологические работы / В. В.Парин. - М. : Наука, 1974. - Т. 2 : . - 380 с.
7. Эдвард Хоули Руководство инструктора оздоровительного фитнеса / Эдвард Хоули, Б. Дон Френкс / «Планета фитнес» - Олімпійська література, К : 2004. – 375 с.

Лукачат Ю.

Науковий керівник – доц. Єднак В.Д.

ПЕРВИННИЙ ВІДБІР ДО ЗАНЯТЬ ЛЕГКОЮ АТЛЕТИКОЮ

Постановка проблеми. У світовій літературі проблема спортивного відбору висвітлена достатньо широко, накопичені значні експериментальні дані, що характеризують суттєві аспекти відбору у окремих видах спорту. Але разом з цим, питання спортивного відбору все ж відноситься до недостатньо вивчених і залишається центральною проблемою дитячо-юнацького спорту.

Сьогодні разом із подальшими експериментальними розробками різних сторін відбору, а також спортивної орієнтації, є потреба в теоретичному узагальненні та аналізі матеріалів численних досліджень, створенні науково обґрунтованих програм відбору талановитих спортсменів на всіх етапах багаторічної підготовки.[1]

Відбір – обов'язкова складова частина підготовки спортсменів.

Велике зацікавлення до цієї проблеми пояснюється тим, що зростання спортивних результатів є бурхливим й настільки високим, що наблизитися до них і перевищити цей рівень може далеко не кожен. Звідси виникають проблеми пошуку фізично обдарованих дітей, які б показували високі результати за умов жорсткої конкурентної боротьби, що є характерною рисою сучасного спорту. [2]

Враховуючи вищезазначене, дослідження такого питання, як відбір дітей на етапі початкової підготовки є дуже актуальними.

Аналіз досліджень і публікацій. Основні аспекти первинного відбору до занять легкою атлетикою описано у працях В. Загорського (1970), В. Волкова (1983), А. Гужаловського (1986), Л. Матвєєва (1999), В. Зеліченка (2000), І. Тер-Ованєсяна (2000) та ін. Автори розкривають основи відбору у спорті та у легкій атлетиці зокрема. Описують особливості та критерії відбору спортсменів.

Мета статті – проаналізувати основні особливості та критерії відбору дітей у секції легкої атлетики.

Виклад основного матеріалу. Досягнення високих результатів в будь-якому виді спортивної діяльності залежить від багатьох чинників, індивідуальних особливостей особистості, вимог обраної спортивної діяльності. У зв'язку з цим знання вимог конкретного виду спорту, до спортсменів, складання моделей провідного спринтера, стрибун або металника - найважливіші умови ефективного відбору [1].

В даний час багато провідних фахівців спорту надають наукову обґрунтованість процесу відбору дітей на етапі початкової підготовки і поступовому перетворенню новачка у майстри спорту міжнародного класу. Сам процес відбору в легкоатлетичних видах не можна розглядати без прогнозування і моделювання задатків спортсмена. Ця вимога ґрунтується на тому, що для навчання людини і розвитку його здібностей необхідно попередньо встановити його можливості і змалювати модель, до якої слід прагнути, а також визначити чинники, що визначають перспективність конкретного спортсмена [4].

Дуже актуальна проблема віку, в якому дітей слід залучати для початкових занять в умовах дитячих спортивних шкіл. Тут у фахівців досі немає єдиної думки. Аналіз багаторічної динаміки спортивних результатів найсильніших спринтерів показав, що більшість з них почали тренування і виступи на змаганнях у віці 14-15 років. При цьому спортсмени мали високий рівень первинних результатів - в середньому 11,64 сек. Якщо Л.П. Матвєєв (1975) пропонує почати багаторічний процес спортивної підготовки юних легкоатлетів з 10 років, то Ігор Тер-Ованєсян (2000) аналізуючи вікові дані найсильніших легкоатлетів світу останні 25 років прийшов до висновку, що гасло загального омоложення в спорті, виявляється помилковим. Вік світових рекордсменів в чоловічих видах легкої атлетики в 68% випадків знаходиться в діапазоні 25-38 років, а 75% всіх рекордів належать жінкам, вік яких коливається від 26 до 33 років. Тому він пропонує оптимальний вік для початку спеціалізованих занять в швидкісно-силових видах легкої атлетики - 13-15 років, за умови, якщо техніка видів була засвоєна раніше [5, 6].

В іншому випадку, як показує спортивна практика, більша частина переможців юнацьких змагань не досягають вершин легкоатлетичного спорту і поступово, особливо при виході з категорії юніорів (18-19 років), зупиняються в спортивному зростанні, і закінчують свою «спортивну кар'єру». У той же час в планомірній багаторічній підготовці, що почалася в 10-11-12 років, можна досягти високих результатів в старшому юнацькому віці (16-17 років) і успішно виступити потім на Олімпійських іграх. При цьому важливо також брати до уваги вік, в якому показаний перший результат, вихідний рівень результатів і вік досягнення вищих результатів. Аналіз результатів провідних найсильніших спринтерів світу показав, що вони мали дуже високий вихідний рівень спортивних результатів. [2]

При початковій оцінці перспективності дітей потрібно опиратись на якості і здібності, які

обумовлюють успіх в спорті вищих досягнень. Ознаки, що мають тимчасовий характер і виявляються тільки під час навчання, не можуть бути використані в якості критеріїв відбору.

При відборі перш за все потрібно орієнтуватися на стабільні признаки. В найбільшій мірі цим вимогам відповідають морфологічні признаки. Так, згідно результатів Н. Ж. Булгакової (1986), спостерігається тісний зв'язок між зростом дітей у віці 11-12 і 16-17 років. В 12-річному віці хлопчики досягають приблизно 86% свого майбутнього росту. В процесі оцінки перспективності спортсменів необхідно враховувати, що найбільш прогностичними показниками «дорослого зросту» є довжина стопи та кисті. Довжина стопи в поєднанні з іншими розмірами може слугувати більш надійним показником кінцевого росту, ніж сам ріст. [6]

У питанні про вплив особливостей статури і антропометричних показників на досягнення спортивних результатів існують в даний час різні точки зору. Л. Жданов є противником методики відбору за антропометричними показниками. У той же час багато фахівців вважають, що легкоатлети повинні мати при високому зрості відносно невелику вагу. Спортивний відбір обдарованих дітей в легкій атлетиці - багатоступеневий процес, де поступово відбувається природний відбір спортсменів, які мають потрібні для різних видів легкої атлетики якості [3].

У бігу на короткій дистанції антропометричні показники особливо не грають великої ролі. Високих результатів у спринтерському бігу досягають як високорослі, так і низькорослі спортсмени [3]. Слід зазначити, що починаючи приблизно з результату 11,6 сек, тобто з віку 14-15 років, зріст спринтерів практично не змінюється аж до досягнення ними результатів 9,9-10,0 сек. Зате вага спортсменів неухильно збільшується і як наслідок - зростає ваго-ростовий індекс [4].

Для занять основними видами легкої атлетики необхідно відбирати дітей з високим зростом і невеликою вагою. Саме такий підхід пропонують провідні фахівці при відборі майбутніх стрибунів. Показники зросту, ваги і співвідношення розмірів деяких частин тіла, а також співвідношення жирової і м'язової маси є головними сторонами, що визначають можливість досягнення високих результатів у стрибках в довжину і висоту.

Фахівці зі стрибків також відзначають, що результати в стрибках в довжину з розбігу багато в чому обумовлені рівнем вихідних задатків.

У процесі відбору перевага віддається дітям з добре розвиненою мускулатурою, високим зростом і відносно невеликою вагою. Ваго-ростові показники можуть служити додатковими критеріями відбору новачків для занять стрибками в довжину і у висоту [3].

На думку фахівців, стрибун повинні бути з високим зростом. Росла дитина має більші переваги в стрибках. При відборі потенційно рослих дітей можна використовувати простий спосіб визначення майбутнього зросту стрибуна:

- Зріст (для хлопчиків) = (зріст матері x 1,08 + зріст батька) / 2
- Зріст (для дівчаток) = (зріст батька x 0,923 + зріст матері) / 2

Рівень сучасних світових досягнень у всіх видах метань призводить до необхідності пред'являти підвищені вимоги не тільки до фізичної підготовленості, а й до особливостей статури спортсменів [6].

При цьому у всіх видах метань ваго-ростові дані найсильніших металників світу мало відрізняються одна від одної, що свідчить про стабілізацію антропометричних вимог до спортсменів високого класу [3].

За даними ряду дослідників, для метань диска особливе значення має розмах рук. У всіх видатних металників диска розмах рук значно (на 10-12 см) перевищує довжину тіла. Тому його потрібно обов'язково враховувати в процесі початкового і подальшого відбору майбутніх дискоболів [3].

Висновок. Отже в останні роки проблема відбору набула особливої актуальності. Сучасний рівень спортивних результатів є настільки високим, що наблизитись до них, а тим більше перевищити, можуть лише люди, що володіють винятковими фізичними здібностями і якостями. Це викликає необхідність відбору осіб з найвищим рівнем фізичних і психологічних здібностей, функціональних можливостей, які є важливими для певного виду спорту. Опрацювавши ряд літературних джерел, були відібрані критерії на основі яких і може проводитися відбір дітей для занять легкою атлетикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков, В.М. Спортивний відбір / В.М. Волков, В.П.Филин. – М. :ФиС, 1983. – 204 с.
2. Гужаловский, А.А. Проблеми теорії спортивного відбору/ А.А.Гужаловский // Теорія і практика фізичної культури – 1986. – №8. – 24-25 с.
3. Зеліченко, В.Б. Легка атлетика : критерії відбору / В.Б.Зеліченко, В. Г. Нікітушкин, В.П. Губа. – М. :Терра – спорт, 2000. – 240 с.
4. Калодій, О.В. Легка атлетика й методику викладання : підручник для студентів інститутів фізичної культури / О.В.Калодія, О.М.Лутковского, В.В.Усова ; під ред. О.В.Калодія. – М. : Фізкультура і спорт, 1985. – 271 с.
5. Матвеев, Л. П. Основи загальної теорії спорту системи підготовки спортсменів / Л. П. Матвеев. – Київ : Олімпійська література, 1999. – 238 с.
6. Тер-Ованесян, І.А. Підготовка легкоатлета / І.А.Тер-Ованесян. – М.:Терра- спорт, 2000. – 128 с.

ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ

Чільне місце в системі фізичного виховання займають спортивні ігри, зокрема — волейбол. Заняття волейболом — ефективний засіб зміцнення здоров'я і фізичного розвитку. Велике значення має при навчанні в грі у волейбол фізична підготовка: від рівня розвитку фізичних якостей залежить оволодіння техніко-тактичними навиками. Чим вищий рівень розвитку фізичних якостей у волейболістів, тим успішніше проходить навчання ігрових дій. Фізична підготовка скерована на всебічний і спеціальний розвиток волейболістів, зміцнення здоров'я та підвищення функціональних можливостей організму.

Мета статті — провести теоретичний аналіз поняття «фізична підготовка» у підготовці майбутніх волейболістів.

Актуальність дослідження зумовлено тим що фізична підготовка займає чільне місце у навчально-тренувальному процесі кваліфікованих волейболістів. При навчанні техніко-тактичних прийомів вона має особливе значення. Це пов'язано із тим, що вправи з техніки гри малоефективні у розвитку фізичних якостей.

Засоби волейболу, і особливо двостороння гра, не роблять великого впливу на всебічний фізичний розвиток гравців, якщо вони не оволоділи ще добре навиками гри у волейбол. Зовсім інша справа, коли гравці вже оволоділи технікою гри досконало, знають тактику — в цьому випадку дія засобів волейболу вельми ефективна: волейбол в його сучасному вигляді — це атлетичний вид спорту [4].

Чим вище рівень розвитку фізичних якостей у волейболістів, тим успішніше у них відбувається оволодіння технікою гри. В першу чергу значення мають фізичні якості в такому поєднанні, як цього вимагає специфіка волейболу. Якщо рівень розвитку фізичних якостей недостатній, оволодіння технікою відбуватиметься менш успішно і зажадає багато часу. Наприклад, щоб оволодіти навичкою прийому і передачі м'яча зверху двома руками, потрібна певна сила м'язів рук. Інакше ті, що займаються, не зможуть добре оволодіти основою волейболу — прийомом і передачею м'яча зверху двома руками. Це особливо торкається дітей, дівчат і жінок. Також якщо у тих, що займаються низький рівень стрибучості, не зможуть виконувати нападаючий удар швидко і на потрібній висоті сітки [6].

Роль фізичної підготовки виявляється в двох напрямках: в початковий період навчання початківців головне завдання фізичної підготовки полягає в тому, щоб сприяти успішному оволодінню руховими навиками (технікою гри); на подальших етапах навчання фізична підготовка спрямована на вдосконалення рухових якостей [5].

Основу фізичної підготовки волейболістів складає швидкісно-силова підготовка і розвиток сили, швидкості в поєднаннях, впливаючи із специфіки гри у волейбол. Якщо подивитися на техніку волейболу можна помітити, що взаємодія швидкості і сили займає провідну роль в здійсненні результативності технічних прийомів гри, наприклад нападаючого удару, захисних дій [7].

На думку Г.П.Богданова [3] фізична підготовка має особливе значення в роботі з спортсменами. Вона є складовою частиною навчально-тренувального процесу. Від рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, специфічних для гри у волейбол, залежить оволодіння учнями техніко-технічних навичками. Чим вищий рівень розвитку спеціальних якостей і здібностей, тим швидше можна оволодіти основами техніки гри. Такого ж твердження дотримуються О.П.Топишев і Є.В.Фомин [11].

А.Г.Айриянц і Ю.Н.Клещев [1] вважають, що вплив специфічних для волейболу засобів на всебічний розвиток і функціональний стан організму повністю залежить від рівня оволодіння навичками гри. Тому на початковому етапі багаторічного процесу підготовки волейболістів вправи з техніки, тактики і сама гра в волейбол недостатньо впливають на загальний фізичний розвиток волейболістів. Отже, щоб навантаження на заняттях було оптимальним, потрібно застосовувати певну кількість загально розвиваючих і підготовчих вправ.

Фізична підготовленість особливо впливає на результати змагань з волейболу юнацьких команд. В умовах, коли змагання проводяться кілька днів поспіль, юний волейболіст, в якого недостатньо розвинуті швидкісно-силові якості, не може результативно використовувати весь арсенал сучасних прийомів техніки гри, виконувати їх у швидкому темпі. Адже при недостатній витривалості учень швидко стомлюється, у нього порушуються рухові навички, внаслідок чого знижується точність ударів в подачі м'яча, стрибучість і тим самим ускладнюється ведення гри у швидкому темпі.

Тому проблема фізичної підготовленості волейболістів є основною у сучасному спорті. Це проблема була предметом дослідження багатьох вчених [5].

Важливість вивчення цієї проблеми пояснюється тим, що рівень розвитку фізичних якостей визначає працездатність спортсменів взагалі, й волейболістів зокрема, у процесі тренування і змагань, впливу на ефективність відновлення.

Фізична підготовка є складовою частиною спортивного тренування. Тому вона розглядається як педагогічний процес, спрямований на розвиток фізичних якостей та функціональних можливостей систем організму, на створення сприятливих умов для досконалого оволодіння навичками гри та ефективної змагальної діяльності.

Фізична підготовка поділяється на загальну і спеціальну. Ці два види підготовки органічно пов'язані між собою і становлять єдиний процес. М. Я. Набатникова [8] розглядає їх у поєднанні, у дотриманні певної міри їх пропорцій на кожному із етапів багаторічного тренування.

В.Н.Платонов [10] стверджує, що загальна фізична підготовка (ЗФП) спрямована на зміцнення здоров'я, всебічний розвиток організму, розширення його функціональних можливостей. У процесі загальної фізичної підготовки особливу увагу приділяють розвитку, тих фізичних якостей, які недостатньо розвиваються спеціальними вправами з техніки і тактики гри. Саме це визначає основний зміст ЗФП. У кваліфікованих спортсменів у підготовчому періоді доля загальної фізичної підготовки досягає 60% часу тренування. По мірі наближення до змагань її доля знижується до 10 - 25%.

Н.Г.Озолін [9] вказує на необхідність враховувати у процесі фізичної підготовки характерні особливості виду спорту. Він вважає, що загальна фізична підготовка – це цілеспрямований процес підготовки спортсменів, спрямований на зміцнення органів і систем, підвищення їх функціональних можливостей, розвитку рухових якостей, а спеціальна фізична підготовка (СФП) – на побудову спеціального фундаменту, основна мета якого – можливість більш широкого розвитку рухових якостей в залежностей від вимог та особливостей виду спорту. Отже, зміст ЗФП повинен базуватися із використанням закономірностей першого тренувального ефекту у підготовчих вправах на основні дії, які виконуються у процесі змагань в даному виді спорту.

А. В.Беляєв [2] відзначає, що з підвищенням кваліфікації спортсмена доля ЗФП зменшується, а зростає значення СФП.

Зміст спеціальної підготовки у значній степені залежить від специфіки конкретного виду спорту, амплуа гравців, що суттєво визначає структуру спортивного тренування, його зміст, обсяг, інтенсивність тренувальних і змагальних навантажень.

СФП повинна бути продовженням ЗФП і спрямована на подальше зміцнення фізичної бази спортсмена і наближує процес фізичної підготовки до конкретної спортивної спеціалізації. При цьому СФП повинна носити інтегральний характер, охоплювати в себе елементи різних видів підготовки. Тобто проходить розвиток фізичних якостей найбільш характерних для конкретного виду спорту.

Висновки: Отже, фізична підготовка, як одна із сторін тренування має велике значення у розвитку основних фізичних якостей волейболіста. Загальна і спеціальна фізична підготовка на всіх етапах спортивного тренування виступають у поєднанні, адже вони мають одну мету – підготувати кваліфікованого спортсмена до високих спортивних досягнень.

Фізична підготовка, як педагогічний процес спрямована на розвиток фізичних якостей та функціональних систем організму, на створення сприятливих умов для досконалого оволодіння навичками гри та ефективної змагальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айриянц А. Г., Клещев Ю. Н. Волейбол. - М.: ФиС, 1985. -248 с.
2. Беляев А.В. Исследование физиологического воздействия специальных упражнений волейболистов //Материалы конференции молодых ученых ГЦОЛИФКа. Актуальные проблемы физической культуры и спорта. - М. - 1974. - С.31-33.
3. Богданов Г. П. Содержание занятий в группах навчальної підготовки ДЮСШ //Физкультура в школе.
4. Вайцеховский С.И. Книга тренера. М.: Физкультура и спорт, - 1976. — 312 с.
5. Гнатчук.Я. Фізичний розвиток та загальна фізична підготовленість кваліфікованих волейболістів // Спортивний вісник Придністров'я. - 2005. - №3. –с. 92 -95
6. Линець М.М. Основы методики развития рухових якостей. - Львів. - 1997. - 207 с.
7. Морган Д. Методика развития скоростно- силовых способностей квалифицированных волейболистов: Автореф.дисс. ... канд. пед. наук. – К.-1993.- 19с.
8. Набатникова М.Я. Основы управления подготовкой юных спортсменов. - М.: Физкультура и спорт, 1982. - 129 с.
9. Озолін Н.Г. Современная система спортивной тренировки. — М.: Физкультура и спорт, - 1970. — 478 с.
10. Платонов В.М., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена. - К.: Олимпийская литература, 1995. - 320 с.
11. Топишев О. П.; Беляев А.В.; Фомин Е.В. и др. Динамика физической подготовки волейболистов в подготовительном периоде// Теория и практика физической культуры – 1988 - №3. с. 54-56 .

Чиботар А.

Науковий керівник – асист. Сопотницька О.В.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ РОБОТИ В СЕКЦІЇ ДЮСШ З ВОЛЕЙБОЛУ

У нашій країні волейбол – один із масових і доступних видів спорту, але без наполегливої і систематичної навчально-тренувальної роботи досягти високих спортивних результатів у сучасному волейболі неможливо.

Волейбол - як важливий, ефективний засіб фізичного виховання, набув великого поширення серед учнівської та студентської молоді. У зв'язку з цим зростають вимоги до вчителів фізичної культури, тренерів, щодо їх професійної підготовки. Вони повинні добре володіти основними технічними прийомами і тактичними діями гри, знати правила змагань і вміти судити гру.

Мета статті – провести теоретичний аналіз організації навчально-тренувальної роботи в секції ДЮСШ з волейболу.

Актуальність дослідження зумовлено проблемою спортивної підготовки дітей і юнаків і поступове підведення їх до спортивної майстерності в найбільш сприятливий для цього періоду змагань. Завдання дитячого і юнацького спорту далеко не вичерпується підготовкою майстрів спорту і розрядників. Вони значно ширше і включають в себе гармонійний фізичний і розумовий розвиток дітей і юнаків, зміцнення їх здоров'я і підвищення стійкості організму до різноманітних несприятливих впливів зовнішнього середовища [2].

Для створення волейбольної секції потрібна спеціальна підготовча робота в колективі. Тренер, інструктор чи вчитель фізичної культури залучає до організації секції фізкультурний актив, також проводиться роз'яснювальна робота, показові виступи кращих волейбольних команд міста, зустрічі з провідними волейболістами, тренерами, які розповідають про волейбол, про цікаві епізоди із спортивного життя і таке інше.

Організація навчально-тренувальної роботи з молодшими школярами має деякі відмінності порівняно з організацією роботи із старшими школярами [5].

По-перше, інтереси у старших школярів більш стійкі, та їх бажання займатися волейболом ґрунтується саме на цих інтересах. У молодших школярів інтереси менш стійкі, їх бажання займатися волейболом більш ґрунтується на стихійному бажанні до занять спортивного характеру, ніж на міцності інтересу до занять саме волейболом. Тому у цьому віці, особливо початковому етапі навчання, дуже важливо зацікавити дітей заняттям прищепити їм любов до волейболу.

По-друге, тренуючи дітей молодшого шкільного віку, набагато важче відповідати на запитання, як буде проходити у них оволодіння волейболом, перспективи їх чекають у майбутньому.

Для ДЮСШ, вихованці якої повинні оволодіти високою спортивно-технічною майстерністю, велике значення має правильне комплектування груп [1].

У секцію приймаються всі, хто бажає грати у волейбол і допущенні лікарем до занять. Від загальної кількості бажаючих, їх віку, статі і спортивної підготовки встановлюється і кількість груп.

Групи початкової підготовки у ДЮСШ організовують окремо для хлопців та дівчат, і вони не повинні перевищувати 18 чоловік.

При великій кількості бажаючих дуже важливо розподілити всіх за групами з урахуванням їх підготовки і потенційних можливостей в оволодінні навиками гри у волейбол. При цьому, всіх тих, хто має кращі показники, потрібно об'єднати в одну групу, потім йдуть групи більш слабші.

При організації навчальних груп враховуються такі показники: рівень фізичної підготовки, антропометричні дані, здібності в оволодінні технікою гри, здатність до тактичного мислення у гри, рівень оволодіння навиками гри у волейбол. Для виявлення всіх цих здібностей застосовуються різноманітні контрольні нормативи.

Крім усіх показників, потрібно також мати дані про стан здоров'я і антропометричні дані. При рівних показниках перевагу надають тим бажаючим, які мають кращі антропометричні дані, особливо у зрості.

Широке коло показників при комплектуванні навчальних груп необхідне для того, щоб більш детально виявити можливість кожного бажаючого грати у волейбол. Керуючись тільки спостереженнями в контрольних іграх, часто можна помилитися і не помітити майбутнього хорошого учня-волейболіста тільки тому, що в даний час він не вміє грати у волейбол. А пройде деякий час, і в наслідок регулярних занять такий учень стане на вищий рівень від багатьох, які на початку грали краще від нього.

У кожній навчальній групі вибирається або призначається староста чи капітан. Складений і затверджений керівництвом розклад занять повинен бути погоджений з режимом роботи колективу фізкультури.

У процесі комплектування навчальних груп можна виділити три етапи (за Желєзняком [4]).

На першому етапі проводиться велика агітаційна робота з метою викликати у дітей стійкий інтерес до занять волейболом. Кожен кандидат підлягає ретельному вивченню (стан здоров'я, умови життя, інтереси, відношення батьків до занять спортом тощо).

Другий етап представляє собою систему випробувань (тестів) і спостережень з метою отримати дані, згідно яких можна було б робити висновок до успішного оволодіння навиками гри у волейбол.

На третьому етапі, у процесі навчання дітей техніки і тактики гри, перевіряється наскільки швидко проходить оволодіння технічними прийомами і тактичними діями. Це один із головних показників здібностей до успішного оволодіння навиками гри у волейбол [3].

Вибір правильних форм організації тренування помітно підвищує спортивні показники команди в цілому і її окремих гравців. Як і в інших спортивних іграх, у волейболі розрізняють командне, групове та індивідуальне тренування. У тренувальній практиці зміст та структура тренування потребує використання всіх трьох або ж найменше двох із перерахованих форм [4].

Під командним тренуванням розуміють такі організаційні форми, завдяки яким всі

гравці вирішують одне конкретне завдання одночасно. Командне тренування є величезним стимулом для більш слабших гравців, які можуть порівняти свої досягнення і навички з досягненнями і навичками кращих спортсменів. Такі тренування надзвичайно важливі для виховання всього колективу.

Групове тренування - це форма тренування, яка використовується на заняттях для декількох гравців, при цьому кожна група вирішує свої завдання. Це тренування найбільш ефективне, коли всі групи займаються в один час. Групове тренування сприяє, з одного боку, підвищенню інтенсивності, а з другого-дозволяє встановлювати перед гравцями більш індивідуальні вимоги.

Індивідуальне тренування визначається як тренування окремого гравця, яке він здійснює на основі індивідуального плану. При цьому відпрацьовуються вольові, фізичні або техніко-тактичні якості і враховуються вимоги, до гравця певної зони. Ця форма тренування дає найкращу можливість визначати і контролювати навантаження, а також техніко-тактичні вимоги для окремого гравця.

Всі названі організаційні форми допомагають тренеру найбільш раціонально використовувати навчальний час і зводити до мінімуму перерви.

Висновки: Правильна організація тренувального процесу підвищує рівень спортивних показників команди в цілому та окремих гравців зокрема, сприяє зміцненню опорно-рухового апарату і досконалого володіння техніки та тактики гри у волейбол. При організації навчальних груп враховуються такі показники: рівень фізичної підготовки, антропометричні дані, здібності в оволодінні технікою гри, здатність до тактичного мислення у грі, рівень оволодіння навичками гри у волейбол.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацер В.Г. Группы начальной подготовки ДЮСШ // Физкультура в школе. - 1987. - № 9. - с. 52-54.
2. Богданов Г.П. Содержание занятий в группах начальной подготовки ДЮСШ // Физкультура в школе. - 1984. - № 4. - с. 36 - 39.
3. Железняк Ю.Д., Ивойлов А.В. Волейбол. - М.: Физкультура и спорт, 1991. - 239 с.
4. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе. - М.: Физкультура и спорт, 1978. - 224 с.
5. Клещев Ю.Н., Фурманов А.Г. Юный волейболист. - М.: Физкультура и спорт, 1979. - 130 с.

Силивонюк Р.

Науковий керівник – доц. Омеляненко І.О.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ У СТАВЛЕННІ ШКОЛЯРІВ 14-15 РОКІВ ДО УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гендерний стереотип – це спрощений, стійкий, емоційно забарвлений образ поведінки і рис характеру чоловіків та жінок. Під час шкільного навчання вчителі активно впроваджують започатковану батьками традицію формування різного типу поведінки в хлопців та дівчат, керуючись усталеними гендерними стереотипами. Залежно від того, які цінності прищеплює школа молодому поколінню, формуються ті чи інші гендерні ролі моделі поведінки, у тому числі, у процесі фізичного виховання[1,2]. Дослідження гендерних стереотипів сприятиме реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання школярів з урахуванням їхньої статі з метою підвищення його ефективності.

Завдання дослідження

1. Виявити особливості інтересів 14-15 річних дівчат і хлопців до уроків фізичної культури
2. Дослідити різницю у поглядах 14-15 річних дівчат і хлопців на зміст фізичного виховання.

Проблему гендерних особливостей у ставленні школярів 14-15 років до уроків фізичної культури ми досліджували методом опитування. Загалом було опитано 122 учнів 8-9 класів, з яких 61 хлопчик та 61 дівчинка.

Розроблену нами анкету умовно можна поділити на два блоки. Перший з них містив запитання, які виявляли власне ставлення дівчат і хлопців до уроків фізичної культури. Другий блок питань анкети був спрямований на вивчення засобів фізичного виховання з урахуванням гендерних особливостей респондентів. Заповнення респондентами анкети було доповнено інтерв'юванням учнів для уточнення окремих обставин проблеми, що вивчалася нами.

На пряме запитання: "Чи подобаються тобі уроки фізкультури?" майже 90% відповіли "так". І лише 8 % дівчат і 2 % хлопців висловились негативно. У цьому немає нічого дивного, тому що урок фізкультури вирізняється серед інших навчальних дисциплін емоційністю, можливістю рухатися та сталою думкою, що заняття фізичною культурою корисні для здоров'я.

Інтерес респондентів до уроку фізкультури ми перевірили через інше питання: «Як часто ти пропускаєш уроки фізкультури?». Виявилось, що «не пропускають ніколи» тільки 27% хлопців і 3% дівчат. Відповідь «намагаюся не пропускати» дали 25 % - хлопців і 27% дівчат, що може свідчити про те, що поодинокі пропуски пов'язані з хворобою, або іншими важливими причинами. Таким чином, з часткою імовірності можна стверджувати, що 52% школярів регулярно відвідують уроки фізкультури. Такі результати дещо суперечать відповідям на пряме запитання про ставлення учнів до уроків фізичної культури.

У відповідях на питання "Що не влаштовує Вас на уроках фізкультури?" у учнів було багато

зауважень щодо методики проведення занять, програмного змісту і організації навчального процесу. У той же час, майже 46 % учнів висловилися про неадекватність фізичних навантажень їхнім фізичним можливостям, а також про те, що на уроках не здійснюється диференційований підхід до учнів (рис.1).

Більшість учнів не задоволені змістом занять. 22% хлопців і 32% дівчат зазначають, що на уроках відсутні вправи, які їм подобаються. Про те, що на уроках фізкультури вчитель пропонує нецікаві вправи відзначає 26% хлопців і 29 дівчат. Не влаштовує 9 % хлопців і 8 % дівчат переважно освітня спрямованість занять, не достатню кількість змагальних моментів на уроці відзначають 24 % хлопців і лише 5 % дівчат, значна кількість хлопців (34 %) і дівчат (21 %) відзначає, що на уроках фізкультури мало ігор.

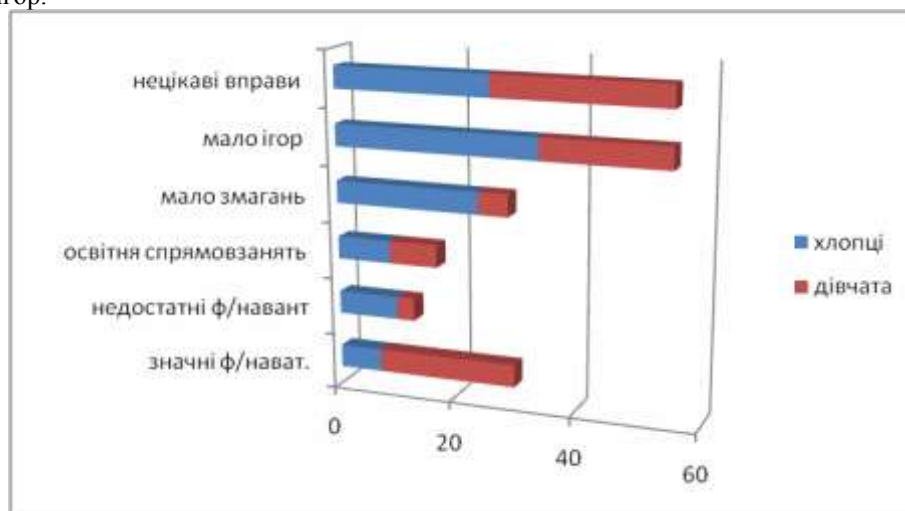

Рис1. Що не влаштовує Вас на уроках фізичної культури?

Про інтерес учнів до уроків фізичної культури свідчить також їх ставлення до виконання домашніх завдань. Наше опитування показало, що домашні завдання "іноді" виконують 10% школярів і серед таких школярів лише 1 % дівчат, а 9 % - хлопці. Всі решта не виконують домашнє завдання з фізичної культури. Серед причин такого положення справ не виявлено гендерних особливостей: 52 % хлопців і 43 % дівчат не бачить сенсу у виконанні домашніх завдань. Вагомою причиною є відсутність умов для виконання завдань (28,% хлопців і 35 % дівчат). 14 % хлопців і 13% дівчат стверджують про відсутність перевірки з боку вчителя.

Якщо домашні завдання "безглузді", то чи можуть школярі самі скласти індивідуальну програму і займатися самостійно? На це питання ствердно відповіло майже 50%. Серд них 42 % хлопців і 8 % дівчат. Вагомою причиною цього є відсутність знань про зміст програми. На неї вказали 30 % хлопців і 50 % дівчат.

На питання "Чим є урок фізичної культури в школі" більшість

дітей урок фізичної культури в школі вважають уроком спорту (41% дівчат та 46 % хлопців). На другому рейтинговому місці у цьому питанні відповідь дівчат -" урок розваги " (28 %), а хлопців " урок здоров'я"(24 %).

У відповідях на запитання: «Які з перелічених видів спорту найчастіше проводять на уроках фізичної культури у Вашій ■ школі?» прослідковується, що вчителі подекуди намагаються враховувати гендерні інтереси школярів і такі види спорту як легка атлетика, гімнастика та настільний теніс серед хлопців проводиться рідше ніж серед дівчат, натомість футбол, баскетбол, волейбол проводилися найчастіше як серед дівчат, так серед хлопців.

На запитання : «Якими видами спорту Ви хотіли б займатися на уроках фізичної культури?» 74 % хлопців відповіли - футболом, 53 % баскетболом та 43 % волейболом. Більшість дівчат проявили бажання займатися волейболом (56 %), тенісом (54 %), плаванням (54 %), бадмінтоном (44 %). Слід зазначити, що близько 20% хлопців проявили інтерес до таких видів як регбі та гольф.

У дітей поцікавилися: «Які з нижче перелічених видів спорту Ви вважаєте чоловічими, які жіночими і які відносите до спільних?». За результатами опитування чоловічими вони вважають регбі (97 % хлопців, 98 % дівчат), футбол (88 % хлопців та 67 % дівчат); важку атлетику (74 % хлопців, 69 % дівчат) та баскетбол (82 % хлопців, 41 % дівчат). Що стосується таких видів спорту як баскетбол і футбол значно більше хлопців вважають ці види чоловічими, в свою чергу, все більше дівчат відносять ці види до спільних.

Щодо жіночих видів спорту, то ними діти вважають: танці (44 % хлопців та 34 % дівчат), гімнастику (43 % хлопців та 41 % дівчат), бадмінтон (67 % хлопців). Лише 28 % дівчат віднесли цей вид до рангу жіночих і 67 % дівчат вважають його спільним.

Таким чином, переважна більшість як хлопців, так і дівчат емоційно налаштовані на позитивне ставлення до уроків фізичної культури. Втім, серед тих хто висловлює негатив – дівчат більше у 4 рази ніж хлопців. В той же час, фактичне ставлення до уроків фізичної культури, що виявляється через їх відвідуваність, виконання домашніх завдань, самостійних занять фізичними вправами, бажання займатися фізичними вправами після закінчення школи, виявлення недоліків уроків є не оптимістичним і дівчат серед такої категорії респондентів значно більше ніж хлопців. Зазначимо, що хлопці та дівчата вбачають в уроці фізичної культури різне призначення, що повинно впливати на вибір вчителем засобів фізичного виховання. І вчителі подекуди намагаються враховувати гендерні інтереси школярів, хоча таких намагань є замало і учні прагнуть більшого щодо розв'язання цієї проблеми. Інтереси хлопців, переважно, сконцентровані на командних та нетрадиційних видах спорту, а дівчата надають перевагу індивідуальним видам і їх не цікавлять нові види спортивної діяльності. Отже, гендерні особливості у ставленні школярів до фізичного виховання існують і їх треба враховувати педагогу при проведенні уроків фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свєтлінець І. В. Гендерне виховання учнів основної школи на уроках фізичної культури : дис. канд. пед. наук : 13.00.7 / І. В. Свєтлінець. – Луганськ, 2012. – 228 с.
2. Кімел М. Гендероване суспільство / пер. С. Альошкіної. – Київ: Сфера, 2003.

Новосад В.

Науковий керівник – доц. Винничук О.Т.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

Відродження традицій гармонійного виховання людини, зокрема фізичного виховання кінця XIX середини XX століття, вимагало теоретичного підґрунтя, на основі якого можна було б творити дієву систему тіловиховання. Це розуміли вчені-педагоги і у своїх працях обґрунтовували фізичне виховання на національній основі. До таких належать К. Ушинський, О. Духнович, Г. Ващенко, І. Боберський, О. Тисовський, В. Сухомлинський та ін. Когорту видатних педагогів, які у своїх працях висвітлювали проблеми фізичного виховання, можна умовно поділити на педагогів загальновиховного напрямку і тіловиховного напрямку. Перша група – науковці, які у своїх працях питання фізичного виховання розробляли лише частково. До них слід віднести : К. Ушинського, О. Духновича, А. Волошина, Х. Алчевську, С. Русову, І. Огієнка, І. Стешенка, І. Тимківського, І. Ставровського. Друга група - педагоги, які працювали в основному над створенням національної системи тіловиховання. До них можна віднести: Івана Боберського, Степана Гайдучка, Тараса Франка, Петра Франка, Едварда Жарського, Олександра Тисовського.

Працюючи над засадами фізичного виховання педагоги прагнули довести до широкого загалу українців необхідність “виховання сили духу і тіла” з метою розв'язання глобальних завдань, які ставить перед українським народом історія. Наші просвітелі досконало вивчали системи фізичного виховання розвинених європейських країн. Розуміючи, що кожна з цих систем може мати як позитивні, так і негативні впливи, вчені радять творчо використовувати це при опрацюванні української національної систем.

Ідеї, погляди, що стосуються фізичного виховання і підтверджені історичним досвідом інших народів педагоги викладали у своїх працях та застосовували у практичній роботі (І. Боберський, П. Франко, О. Тисовський).

На основі аналізу спадщини українських педагогів минулого, щодо фізичного виховання можна сформулювати засади творення української системи тіловиховання. До них належать такі положення : 1. Тіловиховання - це не окрема галузь формування людської особистості, а його органічна частина, яка міцно поєднана з вихованням розумовим, моральним, естетичним. 2. Завдання тіловиховання - не тільки в тому, щоб зміцнити здоров'я, розвинути рухові якості, а й сприяти утвердженню духовних сил людини, зокрема зміцненню її волі, вихованню наполегливості, вмінню керувати своїм тілом як знаряддям духу. 3. Керівники тіловиховання української молоді повинні знати завдання, які поставила перед народом історія: створення незалежної соборної України, розбудова її господарства, розвиток духовної культури. Виконання цих завдань вимагає певних якостей духу і тіла. 4. Керівникам тіловиховання необхідно ознайомитися з його історією у різних народів, бо вона повчальна з погляду і позитивного, і негативного. 5. Створена система фізичного виховання не може залишатися незмінною протягом багатьох років. Вона змінюється у зв'язку із новими завданнями, які ставить перед народом історія. Крім того, слід брати до уваги невпинний розвиток наук, що пов'язані з питаннями тіловиховання. Керівники фізичного виховання повинні ретельно стежити за досягненнями науковців і вміло використовувати це у практиці. 6. У тіловихованні, як і в інших галузях виховання, останнє треба поєднувати із самовихованням. Це означає : а) вихованець сам розуміє потребу і сенс фізичного виховання ; б) розуміє завдання, які стоять перед українським народом і усвідомлює свої обов'язки перед ним ; в) не тільки ретельно і з бажанням виконує накази керівників під час походів і занять фізичними вправами, а й за певною системою сам займається тіловихованням.

Інакше воно може обернутися на муштру, а вона, яка не дає добрих наслідків у вихованні молоді [1].

Розглядаючи питання фізичного виховання як і при викладенні інших питань теорії і практики, К.Д. Ушинський виходив із важливого, ним же і сформульованого принципу народності виховання. Він наполягав на створенні системи виховання, яка б враховувала особливості рідного народу, що виключає будь-яке механічне, сліпе і бездумне запозичення і втілення в практику виховання чужоземних систем і практичного досвіду без попереднього критичного опрацювання. Він говорив: “Я люблю, щоб українець був українцем, росіянин – росіянином, англієць — англійцем, і якщо в Пруссії треба бути пруссаком, то у Франції бути французом” [2].

Аспекти національної системи фізичного виховання, які знаходимо у педагогічній спадщині актуальні й нині при розв’язанні багатьох питань творення дієвої системи гармонійного розвитку людини-патріота. Творчі доробки наших педагогів допомагають розв’язати завдання, які сформулював Г. Ващенко: “розбудова господарства, духовної культури України і виховання людини, яка міцна духом і тілом, але такої, щоб у неї дух панував над тілом”. У цьому і полягає основний сенс тіловиховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / Упорядн. та авт. Передмови О. Вацеба, А. Окопний. – Львів: Українські технології, 2001. – 56 с.
2. Окопний А. Місце фізичного виховання молодого покоління в творчій спадщині К.Д. Ушинського // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Студентський фізкультурно-спортивний рух в Україні на порозі ХХІ століття: національно-історичні, соціально-економічні, оздоровчо-профілактичні аспекти відродження”. – Київ. – 1998. – С. 21-22.

Смоляк О.

Науковий керівник – доц. Винничук О.Т.

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

Метою нашої роботи є виявлення та аналіз передумов становлення Олімпійського руху сучасності.

Концепцію олімпізму як поняття, Кубертен виклав у лекції, прочитаній ним 25 листопада 1892 року в Сорбоннському університеті з нагоди п’ятилітньої річниці створення Французького легкоатлетичного союзу. Саме тоді він, як генеральний секретар Союзу, вніс офіційну пропозицію про відновлення олімпійських ігор.

“Давайте, - сказав він на закінчення лекції, - пошлемо за рубіж веслярів, фехтувальників, бігунів і тим самим положимо початок вільному рухові спортсменів, за допомогою якого в кровообіг старої Європи влиється ідея миру. Це дозволяє мені, користуючись вашою підтримкою, внести пропозицію про поновлення олімпійських ігор, адаптованих до вимог сучасності” [4].

У січні 1894 р. Кубертен розіслав запрошення і програму конгресу багатьом закордонним клубам, персонально запросивши У. Слоена зі США, Ч. Герберта з Англії, В. Бланка зі Швеції і Ф. Кеменя з Угорщини. На жаль, його зусилля не отримали практичної підтримки в самій Франції. Були і відмови від участі в конгресі з націоналістичних мотивів. Представники Австралії і Японії письмово підтвердили про своє приєднання до установчого конгресу.

16 червня 1894 р. у великому залі Сорбонського університету (Париж) зібралося біля 2000 чоловік. У запрошеннях був зроблений напис «Конгрес відродження Олімпійських ігор». Були присутні 79 делегатів від 49 спортивних організацій 12 країн, включаючи США, Італію, Іспанію, Францію, Грецію і Росію. Особливо високо оцінював Кубертен роль в організації конгресу У. Слоена і Ч. Герберта.

Відроджуючи Олімпійські ігри, Кубертен багато чого почерпнув з історії організації і проведення давньогрецьких Ігор. Він додав древнім звичаям характер натхнення, щоб вони краще могли служити сучасному світу. Кубертен майже детально розробив організацію і процедуру проведення Олімпійських ігор, додавши елементи, які на його думку були необхідні для задоволення потреб сучасного людства. До них варто віднести, насамперед, інтернаціональний характер ігор, включення в програму змагань більшої кількості видів спорту, добровільна участь спортсменів-аматорів і ін.

Делегати конгресу працювали в двох секціях. У першій секції обговорювалася проблема аматорства. В результаті обговорення перемогла точка зору Кубертена, який завжди виступав проти перетворення спортсменів високої кваліфікації в циркових виконавців. Делегати першої секції критикували принципи аристократичного спортивного аматорства в Англії. На засіданнях другої секції обговорювалися концепції олімпізму.

Напередодні відкриття конгресу Кубертен опублікував статтю “Відродження Олімпійських ігор”, де були чітко викладені принципи й ідеали олімпізму:

1. Як і древні фестивалі, сучасні Олімпійські ігри варто проводити кожних 4 роки.
2. Відроджені Ігри (на відміну від древніх Олімпіад) будуть сучасними і міжнародними. В них увійдуть ті види спорту, що культивуються в ХІХ ст.
3. Ігри будуть проводитися для дорослих.
4. Будуть впроваджені суворі визначення поняття “аматор”. Гроші будуть використовуватися

тільки для організації ігор, будівництва споруд і проведення торжеств.

5. Сучасні Олімпійські ігри повинні бути “пересувними”, тобто проводитися в різних країнах [1].

У Хартії МОК — основному документі, прийнятому на конгресі, було зафіксоване наступне:

1. В інтересах моралі Міжнародний конгрес і окремі країни вважають за необхідне відродити на міжнародній основі Олімпійські ігри в сучасній формі, але з дотриманням древніх традицій.

2. До участі в іграх варто запрошувати спортивні об'єднання всіх країн. Кожна країна може бути представлена тільки своїми громадянами. Перед Олімпійськими іграми, що будуть проводитися кожні чотири роки, окремі країни повинні проводити відбіркові або попередні змагання, із тим щоб їх представляли тільки кращі спортсмени.

3. В програму міжнародних Олімпійських ігор будуть включені наступні види спорту: біг, стрибки, метання диска, важка атлетика, вітрильний спорт, плавання, веслування, ковзанярський спорт, фехтування, боротьба, бокс, кінний спорт, спортивна стрільба, гімнастика, велоспорт.

4. За винятком фехтування, у всіх інших видах спорту можуть брати участь тільки аматори. Ті, для кого спорт є професією, не можуть приймати участі в змаганнях. (У доданому до протоколу документі відносно “аматорства” відзначалося: “до змагань не допускаються ті, хто професійно займається спортом, і ті, хто одержував у минулому або одержує зараз грошову винагороду за заняття спортом. Саме тому на Олімпійських іграх ніколи не можна призначати грошові призи а можна вручати тільки почесні нагороди.”)

5. Комітет має право не допускати до участі в змаганнях тих, хто коли-небудь, виступав проти олімпійської ідеї або проти ідеї сучасних Олімпійських ігор.

6. Для легкоатлетів необхідно організувати головні змагання під назвою “п'ятиборство” [2].

Одним із найважливіших результатів роботи конгресу було безсумнівно створення Міжнародного олімпійського комітету (МОК), від членів якого вимагалось пропагувати принципи сучасного олімпізму і представляти МОК у своїх країнах.

Список членів МОК був підготовлений П'єром де Кубертенем. Ними стали: Ернест Калло (Франція), генерал Олексій Бутовський (Росія), капітан Віктор Бальк (Швеція), професор Вільям Слоен (США), юрист І. Гут-Ярковський (Богемія, Австро-Угорщина), Ференц Кемень (Угорщина, Австро-Угорщина), Чарльз Герберт і лорд Амтхіл (Англія), доктор Хосс Бенжамін Субіаур (Аргентина), Леонард Кафф (Нова Зеландія), граф Луккезі Паллі і Дюк Андрія Карафа (Італія), граф Максим де Бузі (Бельгія). Генеральним секретарем МОК був обраний барон П'єр де Кубертен, президентом МОК — Деметріус Вікелас. Складаючи список кандидатів у члени МОК Кубертен піклувався насамперед про те, щоб ця міжнародна організація була по справжньому інтернаціональною. І не випадково в назві комітету спочатку є слово “міжнародний”, а потім уже “олімпійський”. Крім того, багато хто з членів МОК практичною діяльністю довели свою відданість ідеям міжнародного відродження Олімпійських ігор. Дійсно, без допомоги своїх друзів і соратників Кубертену навряд чи вдалося б відродити Олімпійські ігри.

Одним із найближчих соратників був Е.Калло, що очолював Союз гімнастичних товариств Франції, а з 1894 по 1909 р. виконував функції скарбника МОК. Давній друг Кубертена Ф. Кемень - редактор «Угорської педагогічної енциклопедії», автор численних статей із проблем освіти і фізичного виховання. В. Бальк у 1893 р. був обраний президентом Міжнародного союзу ковзанярів (у роботі конгресу він брав участь і як директор Центрального інституту гімнастики Стокгольму, і як президент Гімнастичного союзу Швеції). Що стосується А. Бутовського, він встановив контакти з Кубертенем ще в 1892 р., коли вивчав досвід викладання гімнастичних і атлетичних дисциплін у навчальних закладах Швеції, Данії, Німеччини, Бельгії і Франції. У своїй книзі «Тілесні вправи у Франції» А. Бутовський дає цінну інформацію для російської громадськості про зародження і розвиток шкільного спорту у Франції, почерпнуту з робіт Кубертена і при особистих зустрічах із ним.

Для розширення членства в МОК була розроблена своєрідна, але далеко не демократична система самопоповнення його складу, відповідно до якого нові кандидати не делегуються своєю країною, а обираються самим МОК. Ця система зберігається і дотепер.

Конгрес закінчився тріумфально. Під час заключного засідання 23 червня 1894 р. було вимовлено багато промов, записи яких, на жаль, не збереглися. Промова ж Кубертена дійшла до нас у письмовому вигляді. Ось що він сказав:

«Ми, представники міжнародного спорту, одноголосно проголосували за відродження ідеї, якій більше двох тисяч років. Ця ідея змушує частіше битися серця людей, стимулюючи найбільш шляхетні і життєві інстинкти... Деякі прихильники старої школи причитали, що ми провели наше засідання в самому серці Сорбони. Вони знали добре, що ми бунтарі і що ми на наших засіданнях дійдемо до того, що зруйнуємо структуру їхньої застарілої філософії. Це правда, джентльмени! Ми — заколотники, і от чому представники преси, що завжди підтримували шляхетні революції, зрозуміли нас і допомогли нам, за що я сердечно дякую їм.

Я прошу пробачення, джентльмени, за мою риторичку і за те, що я підняв вас до таких величних висот. Якщо я буду продовжувати, то шампанське може випаруватися, залишивши нудьгу. Тому я знову пропоную тост. Я піднімаю мій келих за олімпійську ідею, що, подібно променю всемогутнього сонця, простромив темряву століть, щоб опромінити переддень ХХ століття радістю і надією» [3].

Відповідно до Хартії, прийнятої конгресом, на МОК покладалися наступні завдання:

1. Забезпечення регулярного проведення Ігор.
2. Турбота про те, щоб Ігри були все більш гідними їхньої славної історії і високих ідеалів.
3. Заохочення зростання кількості організацій, що сприяють проведенню змагань спортсменів-аматорів.
4. Керівництво аматорським спортивним рухом і сприяння поглибленню дружби між спортсменами [2].

На думку істориків спорту, МОК протягом перших років свого існування працював не дуже активно. Ось що писав про це П'єр де Кубертен у 1934 р. у листі американському історикові Біллу Генрі: «Важко собі представити, як повільно створювався МОК. Він практично не приступав до активних дій аж до початку XX століття. Його члени були друзями, що збиралися навколо мене з усією своєю байдужістю і приємними посмішками. Якщо судити по суспільній думці, то взагалі нічого не сталося». Далі Кубертен визнає, що в цей період часу розвиток олімпізму був доволі штучним. Тоді він запропонував відродити не форму, а благородний дух олімпійських змагань Стародавньої Греції в міжнародному масштабі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оликова В. Люди и игры: у истоков современного спорта/Пер. с чешск. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 240 с.
2. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. – М.: Радуга, 1982. – 399 с.
3. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник (в 2 кн.). – К.: Олимпийская литература, 1994. – 496 с.
4. П'єр де Кубертен// Олімпійські мемуари. Науково-популярне видання. – К.: Олімпійська література, 1997. – 179 с.

Цвігун Л.

Науковий керівник – асист. Власюк Р. А.

МІСЦЕ ЗАСОБІВ ГІМНАСТИКИ У ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

*“Завдяки сприйняттю прекрасного в природі та
мистецтві людина відкриває прекрасне в самому собі”*

В. О. Сухомлинський

Актуальність. Актуальним питанням сьогодення є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури підрастаючого покоління. В процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення мало естетичне виховання. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне - це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство.

У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на всебічний і гармонійний розвиток людини, як найвищої цінності суспільства. Зокрема сприяти естетичному вихованню особистості, формуванню її духовних смаків та творчих здібностей [5].

Мета нашого дослідження виокремити засоби гімнастики, що впливають на естетичне виховання школярів.

Термін “естетика” вперше був введений у літературу німецьким теоретиком мистецтва О. Г. Баумгартеном. Його праця “Естетика” була опублікована в 1750 р. з цього часу цим терміном стали позначати певну галузь наукових знань. Проте сама естетика зародилася значно раніше і знання про неї сягають ще глибокої давнини.

Естетика - від грецького перекладається, як чуттєве сприйняття, наука про закономірності естетичного освоєння світу, про сутність і форми творчості за законами краси [3].

Аналіз літературних джерел свідчить, що в естетичних поглядах того часу існувала думка про те, що основним засобом естетичного виховання є музика, а фізичного - гімнастика. У класичних ученнях античності взаємодія фізичного та естетичного розуміється як гармонія краси тіла й духу. Поєднання музики та гімнастики античними філософами визначалось як головний засіб розвитку особистості тому, що ритм та гармонія краще за все проникають у глиб душі, народжуючи красу. Важливий внесок у розуміння єдності фізичного та естетичного виховання через красу форм та рухів зробили Аврелій Августин, Боецій, Фома Аквінський, Ульріх Страсбургський. Зокрема, велике значення має теорія Аврелія Августина про природжений ритм та його властивості впливати на красу рухів. На двох основних ідеях - красі внутрішній (краса духу, характеру, почуттів) та красі зовнішній (краса рухів, форм тіла, людських вчинків, поведінки) базується теорія єдності фізичного та естетичного виховання у К. Гельвеція, Д. Дідро, Г. Лессінга, Д. Локка [7].

Як і в ті часи так і зараз велику роль розвитку естетичного виховання школярів відводиться фізичному вихованню. Розумне і доцільне виконання фізичних вправ розкриває красу і виразність рухів, формує гарну поставу, зовнішню культуру. Все це допомагає вихованню естетичних почуттів, смаків уявлень, сприяє прояву позитивних емоцій, життєрадісності, оптимізму [1].

Найбільш розташовані у цьому відношенні і наділені величезними можливостями є засоби гімнастики. Гімнастика, як система спеціально підібраних фізичних вправ і науково обґрунтованих методичних прийомів спрямована на розв'язання завдань педагогічного, оздоровчо-гігієнічного характеру, всебічного фізичного розвитку, удосконалення рухових здібностей та зміцнення здоров'я.

Вона покликана забезпечити всебічний гармонійний розвиток організму у цілому й окремих його систем; озброїти спеціальними знаннями, вміннями і навичками, які потрібні у повсякденному житті; сприяти вихованню моральних, вольових і естетичних якостей людини [6].

Зібраність, стрункість і підтягнутість - якості, що виокремлюють людину котра займається гімнастикою. Заняття гімнастикою їх чітка регламентація та вимоги до точності виконання рухів, необхідність дотримання дисципліни, старанність, наполегливість створюють умови ефективного впливу на естетичні переживання і запити школярів [2]. Дієвим засобом виховання в учнів виразності і пластичності під час виконання гімнастичних вправ а також дотримання певної форми рухів є наявність музичного супроводу в ході їх виконання, що розширює естетичні можливості учнів. Цьому сприяють уроки фізичної культури з використанням танцювальних вправ, ритмічної гімнастики, вправ художньої гімнастики.

Останнім часом розробляються і нетрадиційні, інноваційні системи та методики фізичної культури, які впливають на фізичний розвиток підростаючого покоління [4]. Серед них існують, різні фізкультурно-оздоровчі системи, як для юнаків, так і для дівчат, які сприяють формуванню естетичних поглядів учнів і в позаурочний час на секції з аеробіки і її різновидів (аква-або гідроаеробіка, степ-аеробіка, слайд-аеробіка, танцювальна аеробіка: фанк, хіп-хоп і ін), атлетичної гімнастики, шейпінгу, калланетики, різновидів фітнесу і т.д.

Висновок. Підсумовуючи вище викладене хочемо сказати, що гімнастика, як засіб фізичного виховання своєю різноманітністю форм покликана різносторонньо формувати естетичну культуру учнів і тим самим сприяти їх гармонійному розвитку, що в свою чергу відповідає вимогам які ставляться до фізичного виховання зокрема і освіти в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаскіна А. А. Особливості прояву естетичного ставлення при сприйнятті дійсності / А. А. Адаскіна // Питання психології. – 1999. – № 6. – С.100-110.
2. Бервінова Н.С. Дослідження естетичної підготовленості студентів фізкультурних вузів на заняттях гімнастикою. – Дис. канд. пед. наук. 13.00.04; Утв 18.07.79. - М. 1977. – 172с.
3. Короткий словник з естетики: Книга для вчителя / За ред. Аконьшіна Е.А., Аронова В.Р., Овсяннікова М.Ф. - М.: Просвещение, 1983. – 224с.
4. Лук'яненко В.П. Фізична культура: основи знань / В. П. Лук'яненко // Навчальний посібник. – Ставрополь: Вид-во СГУ. – 2001. – 224с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 201–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pdf
6. Огнистий А. В. Теоретико-методичні основи гімнастики / А.В. Огнистий, М. В. Божик, Р. А. Власюк // Навчально-методичний посібник. – 2016. – 210с.
7. Ротерс Т. Т. Взаємодія фізичного та естетичного виховання старшокласників у процесі профільного навчання / Т. Т. Ротерс // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2008. – № 4(143). – С. 232-237.

Возьна М.

Науковий керівник – доц. Винничук О.Т.

ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Проблема дослідження інтелекту, інтелектуальних здібностей, інтелектуального (розумового) розвитку є однією з найстаріших та водночас найактуальніших проблем психолого-педагогічного дослідження. Адже успішне виконання будь-якої діяльності, а особливо навчально-пізнавальної, інтелектуально-творчої залежить, перш за все, від наявності і участі у цій діяльності інтелектуальної складової суб'єктів навчального процесу. Інтелект визначає успішність діяльності людини. На нашу думку, від нього залежить: адекватність поведінки в міжособистісних стосунках, рішення комплексу навчальних, життєвих та професійних проблем, соціальний статус та самореалізація в житті. Отже, інтелект є показником не лише когнітивного, а й цілісного особистісного розвитку. Знання педагогом структури і змісту інтелектуальної складової суб'єктів навчального процесу є невід'ємною умовою його ефективної педагогічної діяльності.

Мета статті - надати характеристику інтелекту та його складовим на основі аналізу виявилось об'єктом дискусій, суперечностей, критики. Певний час в психології інтелект ототожнювався з мисленням і не розглядався як окрема єдина когнітивна система.

Протягом XX –початку XXI століття дослідники в області психології, педагогіки, соціології, філософії, кібернетики та інших областей наукового пізнання намагались дослідити поняття «інтелект».

Серед зарубіжних дослідників інтелекту виділяють: Р.Амтхауера, Ф.Вернона, Ф.Гальтона, А.Біне, Ч.Спірмена, Е.Боринга, Л.Термена, Г.Спенсера, В.Штерна, Л.Л.Терстоуна, Г.Ю.Айзенка, Р.Стернберга, Р.Б.Кеттела, Мейера та інших.

Результати психолого-педагогічних досліджень поняття інтелекту зарубіжними науковцями сприяють розширенню його розуміння.

За філософським словником «Інтелект (лат. Intellectus – пізнання, розуміння, розум) – суб'єктивна здатність живих істот здійснювати соціально-орієнтовану діяльність, що виражається у пристосуванні до середовища, його творчій зміні. Як здатність, що дозволяє живим істотам активно досягати поставленої мети» [1, с.234].

У соціолого-педагогічному словнику за редакцією В.В.Радула [2, с.95] інтелект розглядається як здатність до мислення, раціонального пізнання.

За психологічним словником «Інтелект (від лат. Intellect – розуміння, пізнання) – це:

1) загальна здатність до пізнання і рішення проблем, визначає успішність будь-якої діяльності і є основою інших здібностей;

2) система усіх пізнавальних здібностей індивіда: відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви;

3) здатність до рішення проблем без проб і помилок «в умі» [3, с.31].

Поняття «інтелект» (англ. intelligence) як об'єкт наукового пізнання було введено в психологію англійським антропологом Ф. Гальтоном в кінці XIX ст.

Наступні історичні етапи дослідження інтелекту пов'язані зі спробами структуризації цього психологічного поняття та виділення в його змісті особистісного чинника. Відповідно до великої кількості наукових досліджень в області інтелекту та теорій інтелекту, існує велика кількість підходів до розкриття цього поняття. На основі аналізу наукових джерел з проблеми інтелекту людини, можна виділити наступні підходи до розуміння сутності поняття «інтелект», які протягом XX –початку XXI століття підлягали науковому аналізу:

- феноменологічний підхід (інтелект пояснюється в контексті проблеми організації феноменального поля свідомості (М.Вертгеймер);

- психометричний підхід (інтелект розглядається як такий, що вимірюється тестами інтелекту (А.Біне);

- контекстуальний (соціокультурний) підхід (інтелект – як результат процесу соціалізації, а також впливу на нього культури (Л.С.Виготський, П.Ружгіс);

- біологічний (генетичний) підхід (інтелект – як генетично зумовлений адаптаційний механізм, що сприяє пристосуванню людини до різних умов, виступає як здатність особистості зосереджувати свої розумові зусилля на засвоєнні та застосуванні інформації в житті, адекватно реагувати та знаходити правильні шляхи рішення проблемних ситуацій (Ж.Піаже);

- діяльнісний підхід (інтелект – як особлива форма людської діяльності (А.В.Брушлінський, С.Л.Рубінштейн, Н.Ф.Тализіна);

- освітній підхід (інтелект – як чинник і результат цілеспрямованого навчання, зокрема, як «зона найближчого розвитку» за Л.С.Виготським, як здібність або один з факторів успішності навчання за В.М.Дружиніним, С.А.Корніловим);

- інформаційний підхід (інтелект – як сукупність процесів переробки інформації в процесі вирішення складних логічних задач, як аналог роботи комп'ютера (Г.Ю.Айзенк, В.А.Звегенцев);

- функціонально-рівневий підхід (інтелект як система різнорівневих пізнавальних процесів (структурно-рівнева теорія інтелекту Б.Г.Ананьєва), інтелект як ієрархія пізнавальних процесів (теорія функціональної організації пізнавальних процесів Б.М.Величковського);

- регуляційний підхід (інтелект – як чинник саморегуляції психічної активності (Р.Стернберг); метакогнітивний (інтегративний) підхід (інтелект – як багатоаспектний, однак інтегрований конструкт (В.Ю.Крамаренко, В.Е.Нікітін, Г.Г.Андрєєв, М.Л.Смұльсон, М.О.Холодна) [4].

У представників кожного підходу виробились свої уявлення про поняття «інтелект». Розглянемо їх детальніше.

Б.Г. Ананьєв вважає, що інтелект є складною розумовою діяльністю, яка характеризується єдністю міжфункціональних зв'язків пізнавальних функцій різного рівня (зокрема, психомоторики, пам'яті, уваги, мислення). В.М.Дружинін зазначає, що інтелект виражає властивість, здібність, здатність до мислення.

Ю.Крамаренко, В.Е.Нікітін, Г.Г.Андрєєв розглядають інтелект як сукупність розумових здібностей людини, як інтегральну і високо диференційну здібність до мислення, як універсальну тренуваність мозку.

Ж.Піаже розглядає поняття «інтелект» як гнучку, одночасно стійку структурну рівновагу поведінки, як адаптацію до оточуючого світу, що виражається в підтриманні рівноваги між асиміляцією (засвоєння та відтворення елементів середовища у психіці суб'єкта у вигляді когнітивних схем) та акомодациєю (зміна цих когнітивних схем залежно від вимог об'єктивного світу).

М.Л.Смұльсон тлумачить поняття інтелект як цілісне інтегроване психічне утворення, яке забезпечує породження, конструювання і перебудову особистісних ментальних моделей світу

Р.Стернберг розглядає інтелект як вид розумової саморегуляції (самоуправління) своїм життям конструктивним, метакогнітивним способом, метакогнітивною адаптивною поведінкою.

На думку М.О.Холодної: «Інтелект – форма організації індивідуального ментального досвіду у вигляді наявних ментальних структур, породжуваного ними ментального простору відображення і ментальних репрезентацій явищ, які будуються у рамках цього простору» [5].

Як бачимо, передусім інтелект вчені характеризують як загальну здібність, метакогнітивну

структурну організацію, систему психічних механізмів, як інформаційну, адаптивну та регулятивну діяльність, що полягає у здатності ефективно розв'язувати задачі, навчатися, використовувати набутий досвід для вирішення проблем, адаптуватись у суспільстві

У психологічних дослідженнях зарубіжних дослідників ХХ ст. в області інтелекту намагались окреслити його структуру: когнітивні моделі (багатофакторні, ієрархічні моделі Ч.Спірмена, Л.Л.Терстоуна, Р.Б.Кеттелла, Ф.Вернона, Дж.Гілфорда); здібності, пов'язані з міжособистісним спілкуванням і рішенням щоденних проблем (триархчна теорія Р.Стернберга); виділені особливі види інтелекту (теорія множинності форм інтелекту Г.Гарднера); операційна теорія інтелекту Ж.Піаже.

Ієрархічну модель структури інтелекту запропонував Ч.Спірмен. Цей науковець започаткував перший напрям дослідження структури інтелекту. Дослідник запропонував двофакторну теорію організації властивостей інтелекту. Згідно цієї теорії, будь-яка інтелектуальна діяльність містить єдиний спільний фактор (генеральний g-фактор) і ряд специфічних s-факторів, властивих лише одному виду діяльності. Зокрема, g-фактор містить загальну розумову енергію, а різні види специфічних факторів відображають механізми, за допомогою яких ця енергія використовується в різних видах діяльності. До трьох основних підфакторів загального інтелекту вчений відносив: числовий (обумовлює успішність вивчення точних наук), просторовий (обумовлює успішність навчання предметів природничо-гуманітарного циклу), вербальний (обумовлює успішність навчання всіх предметів, а особливо – гуманітарних) [6].

Одним з провідних представників багатофакторної теорії інтелекту був Л.Л.Терстоун. Він виділив 7 чинників, які позначив як «первинні розумові здібності»: «просторовий» (здібність мислено оперувати просторовими відношеннями), «сприйняття» (здібність деталізувати зорові образи), «числовий» (здібність виконувати основні арифметичні дії), «вербальне розуміння» (здібність розкривати значення слів), «легкість мовлення» (здібність швидко підібрати слово за заданим критерієм), «пам'ять» (здібність запам'ятовувати і відтворювати інформацію), «логічне розмірковування» (здібність виявляти закономірність в ряду букв, цифр, фігур) [7].

Ми здійснили узагальнення і виділили власне бачення поняття інтелекту. Це поняття можна розглядати як інтегроване психологічне явище, що об'єднує в своїй структурі когнітивні і особистісні властивості особистості та спрямоване на набуття та застосування знань і досвіду у побудові логічних схем та розумових операцій, з подальшим використанням їх у процесі мислення. Ми схильні до інтегративного підходу у визначенні структури інтелекту. На наш погляд, складові інтелекту не є окремо функціональними, а поєднані між собою міжфункціональними та міжструктурними зв'язками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський словник [за ред. В. І. Шинкарука]. – 2 вид., перероб. і доп. – К: Голов. Ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
2. Соціолого-педагогічний словник [за ред. В. В. Радула]. – К.: Екс Об, 2004. – 304 с.
3. Психологический словарь [под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.
4. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / Марина Александровна Холодная. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
5. Психология: [учебник для гуманитарных вузов / под. общ. ред. В. Н. Дружинина]. – СПб.: Питер, 2001. – 656 с. – (Серия «Учебник нового века»).
6. Айзенк Г. Ю. Интеллект: новый взгляд / Г. Ю. Айзенк; пер. с англ. А. В. Александровой // Вопросы психологии. – 1995. – 340 с.
7. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта / Говард Гарднер; [пер. с англ. А. Свирид; под ред. Э. Крайникова]. – М.: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 512 с.

Безпалько В.

Науковий керівник – доц. Винничук О. Т.

ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Інтелектуальна культура особистості є одним із структурних компонентів загальної особистісної культури. Вона включає комплекс знань і умінь у сфері розумової праці: вміння визначати цілі пізнавальної діяльності, планувати її, виконувати пізнавальні операції у різний спосіб, працювати із джерелами.

Інтелектуальна культура як психологічний феномен є складно-структуроване утворення, що реалізується через когнітивну, регулятивну, комунікативну функції. Інтелектуальна культура – це характер і стиль мислення, пов'язані з духовним кліматом суспільства.

Аналіз праць вітчизняних науковців (Є. Сковін, І. Ладенко, В. Лозова, А. Алексюк, М. Чошанов та ін.) показав, що інтелектуальна культура студента – це рівень розвитку його особистості в сфері інтелектуальної діяльності.

Мета статі полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття «інтелектуальної культури» в психолого-педагогічній науці з урахуванням різних точок зору вчених щодо трактування цього терміну.

Розкриття суті інтелектуальної культури особистості передбачає спочатку уточнення тлумачення таких термінів, як «культура» й «інтелект».

На підставі аналізу наукових праць [1; 2; 3] визначено, що культура є непорушним складником життєдіяльності як суспільства в цілому, так і кожної окремої особистості. У свою чергу, культура особистості – це комплексна характеристика людини, яка дає їй змогу жити в гармонії з національною культурою, розвивати суспільство й індивідуальну своєрідність своєї особистості.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, термін «інтелект» (віл лат. *Intellectus* – розуміння, пізнання) визначається вченими теж неодно- значно, зокрема як:

- загальні здібності індивіда до пізнання, розуміння й вирішення проблем, що об'єднують всі його пізнавальні властивості: відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява (Б. Введенський);
- суб'єктивна здатність людини здійснювати доцільно орієнтовану діяльність, що дає їй змогу забезпечувати активну діяльність у природному й соціальному середовищі (Г. Адлер);
- складна розумова діяльність, що характеризується єдністю міжфункціональних зв'язків пізнавальних функцій різного рівня (зокрема, психомоторики, пам'яті, уваги, мислення) (Б. Ананьєв);
- створення порядку з хаосу на основі приведення у відповідність індивідуальних потреб із об'єктивними вимогами реальності (М. Холодна);

Важливою частиною його формування є інтелектуальні заняття у системі освіти. СENS їх у тому, щоб діти з різним рівнем інтелектуальної підготовки: слабкі й сильні – могли би вирішувати нетипові, пошукові завдання, які пов'язані не тільки з навчальним матеріалом. Це допоможе знайти упевненість у своїх силах, оскільки рішення не навчальних завдань спирається не тільки на шкільні знання, а більшою мірою на пошукову активність і кмітливість дитини. Саме тому установи освіти відіграють величезну роль у формуванні інтелектуальної культури школяра.

Необхідність формування високої інтелектуальної культури обумовлена самим типом освітнього закладу. Основну і додаткову освіту найчастіше наповнено суто навчальною діяльністю, а система виховної роботи недостатньо забезпечує розвиток інтелектуального потенціалу.

У процесі освоєння інтелектуальних цінностей особистість набирає свої індивідуальні сили, реалізує свої природні властивості, входить у процес гармонізації інтелекту.

Інтелектуальна культура включає інтерес до роботи з книгою і новими інформаційними технологіями; розвинені розумові сили, мислення, здатність здійснювати саморегуляцію інтелектуальної діяльності.

Відомі різні стратегії формування інтелектуальної культури. Перша – формування мислення завдяки змістові та системі понять кожного навчального предмета. Суть цього підходу в припущенні, що процес засвоєння знань є одночасно процесом формування інтелектуальної культури (Н.О.Менчинська, Д.Б.Богоявленський, В.П.Беспалько та інші). Саме він переважає в сучасній практиці навчання. Друга – цілеспрямоване, поетапне формування загально навчальних інтелектуальних умінь в умовах оптимізації навчального процесу (В.Ф.Паламарчук, О.Я.Савченко, А.М.Паламарчук та інші) [4, с.348-352].

Інтелектуальна культура людини формується протягом всього життя. Інтелектуальна культура особистості є одним з структурних компонентів особистісної культури як цілісного та системного явища. Інтелектуальна культура залежить і одночасно впливає на розвиток всіх видових підсистем особистісної культури, пов'язаних між собою.[5, с. 58].

Проаналізувавши різні поняття інтелектуальної культури можемо говорити про те, що інтелектуальна культура залежить від відповідного розвитку інтелектуальної сфери суспільства, а також від розумових і аналітичних здібностей кожної конкретної особистості.

Для розуміння сутності інтелектуальної культури необхідно простежити процес її становлення під взаємозв'язку з розвитком інтелекту. Інтелектуальний рівень особистості характеризується в цілому двома основними параметрами: об'ємом набутої інформації і здатністю використовувати цю інформацію для вирішення що виникають у процесі діяльності різного роду проблемних ситуацій. Перший з цих параметрів характеризує ерудицію людини, другий - його інтелектуальний розвиток.

Завданням інтелектуальної культури є розвиток інтелектуальних здібностей, творчого професійного мислення й ерудиції, культури інтелектуальних почуттів, високих особистих моральних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия / Гл. ред. Б. Введенский. – М. : БСЭ, 1957. – Т. 28. – С. 270.
2. Егорова Г.И. Технологии развития интеллектуальной культуры будущего специалиста : учеб. пособие/ Г.И. Егорова. – Тюмень : ТюмГНГУ, 2010. – 170 с.
3. Маркова. А.Н. Культурология. История мировой культуры. / Под ред. Марковой А.Н.; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 600 с.
4. Тамбовська К. Інтелектуальна культура як складова професійної компетентності вчителя / Збір- ник наукових праць. Педагогіка вищої та середньої школи. Кривий Ріг. – 2010. – Вип.30. – С.348-352.
5. Адлер Г. Техника развития интеллекта / Г.Адлер. – СПб.: Питер, 2001. – 192с.: ил. (Серия «Сам по себе»).

Кінчило К.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ У РОЗБУДОВУ СВІТОВОЇ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

На нашу думку, зв'язок медицини з психологією і педагогікою є найдавнішим видом інтелектуальних людських цінностей. Наприклад, Гіппократ (бл. 460 – 377 до н.е.) вважав лікарську мудрість засобом гуманізації, моральної чистоти, способі життя. Медицина самого Гіппократа була тісно пов'язана з філософським осмисленням середовища проживання, минулого, сьогодення і майбутнього способу життя людини.

Згідно тверджень Гіппократа, ми можемо зробити висновок, що професійна мудрість робить лікарів істинними філософами, тобто стурбованими долею людей. Це благородне служіння людям. Воно дає лікарям відчуття високої громадянської відповідальності за своєчасне і якісне попередження захворювань. Філософська мудрість націлює медика на постійне прагнення до оволодіння науковими знаннями, засобами рятування людей від болю: фізичних і душевних. Тому медику, як мудрому наставнику в забезпеченні здоров'я людей, потрібне глибоке соціально-культурне та морально-етичне осмислення філософії медицини.

Мета статті: Обґрунтувати та висвітлити роль лікарів-уродженців України, які зробили значний внесок у розбудову світової медицини.

Проголошення незалежності України 1991 року дало поштовх для перегляду стану національної культури і науки, повернення імен, заборонених тоталітарним комуністичним режимом, утвердження об'єктивної історії України.

Уже в середньовіччі українські лікарі були відомими в Європі. Юрій Дрогобич (Котермак) (1450-1494) – уродженець Львівщини, доктор філософії і медицини, професор астрономії та медицини і ректор Болонського університету.

У XVIII ст. у європейській медицині була відомою низка імен українських лікарів. В той час відомим борцем з епідеміями чуми був Данило Самійлович Самойлович (1744-1805). Одним з перших вказав на можливість бацилоносійства у людей, усе своє життя присвятив самовідданий боротьбі з чумою, розробив систему профілактичних та карантинних заходів.

Нестор Максимович Максимович-Амбодик (1744-1812) Впровадив в акушерську практику низку хірургічних інструментів.

Олександр Михайлович Шумлянський (1748-1795). дослідив та описав особливості мікроскопічної будови нирок.

В XIX - XX ст. все більше лікарів з України ставало відомими у світовій медицині, насамперед у галузі бактеріології та епідеміології, що тоді бурхливо розвивалася. Значне місце тут займає Ілля Ілліч Мечников (1845-1916), лауреат Нобелівської премії. Учень Мечникова Володимир Ааронович Хавкін (1860-1930) – відомий в Європі та Азії мікробіолог і епідеміолог. Інший учень І. Мечникова – Яків Ю. Бардах (1857-1929), досліджував сказ, дифтерію, черевний і поворотний тифи. Видатним патологом, морфологом і мікробіологом був Володимир Костянтинович Високович (1854-1912) – Вперше описав внутрішньоклітинне розмноження мікроорганізмів, створив теорію сприйнятливості до інфекційних хвороб.

Данило Кирилович Заболотний (1866-1929) – видатний мікробіолог і епідеміолог, академік, Президент Всеукраїнської академії наук. Провів на собі дослід пероральної імунізації від холери. Українські лікарі зробили внесок у розвиток світової клінічної медицини. Уродженець Тернопільщини Михайло Борисикевич (1848-1899) - професор окуліст, опублікував оригінальні праці з офтальмології. Олександр Андрійович Кисіль (1859-1938) Вивчав малярію, туберкульоз, ревматизм у дітей, вроджені вади серця. «Святим лікарем» називали видатного терапевта і гуманіста Теофіла Гавриловича Яновського (1860-1928), який досліджував туберкульоз, гострі інфекційні захворювання, хвороби нирок, легень, працював в галузі клінічної бактеріології та курортології. Антін Хомич Каковський (1871-?) – терапевт і винахідник, здійснив дослідження в галузі легеневого туберкульозу, лікування раку, фармакології, розробив нові способи діагностики. Іван Опанасович Соколянський (1889-1960) винайшов оригінальну методику навчання сліпोगлухонімих, яка дозволила здобувати освіту, навіть вищу, отримала визнання в усьому світі. Видатний хірург Юрій Карлович Шимановський (1829-1868), вдосконалив операцію кістково-пластичної ампутації. Микола Васильович Скліфосовський (1836-1904). Зробив внесок у розвиток військово-польової хірургії, один з основоположників метало остеосинтезу. Нестор Дмитрович Монастирський (1847-1888) – одним з перших виконав операцію гастроентеростомії. Вагомий внесок лікарів-науковців України у розвиток світової теоретичної медицини. Уродженець Тернопільщини Іван Пуллоу (1845-1918) – талановитий вчений-фізик, професор Празького університету (1884-1918) запатентував катодні лампи за 14 років до відкриття К.Рентгена, зробив перші знімки кісток руки в «Х-променях». Іван Горбачевський (1854-1942) – видатний лікар і хімік, вперше описав синтез сечової кислоти (1882), відкрив фермент ксантиноксидазу (1888). Олександр Володимирович Палладін (1885-1972), видатний біохімік Досліджував біохімію вітамінів, обміну речовин, порівняльну біохімію нервової тканини і головного мозку при різних функціональних станах. Леонтій Дмоховський (1909-1981) – дослідник раку, професор вірусології. У США працював у галузі імунології, серології пухлин, вірусології, генетики і ендокринології. Одним з перших відкрив вірусне походження злоякісних пухлин, лауреат низки міжнародних нагород. Звичайно, назвати імена всіх лікарів, які зробили вагомий внесок у розвиток світової медицини, це завдання наступних

досліджень. Можна зазначити, що немало лікарів, які протягом століть народилися або працювали в Україні, в багатьох випадках спеціалізувалися і вдосконалювалися в європейських і американських лабораторіях і клініках, співпрацювали з найкращими європейськими вченими і зробили немало відкриттів та винаходів, які увійшли в скарбницю світової медицини. Сьогодні вітчизняна медицина позитивно впливає на людину та її здоров'я. Медики створили свою систему раціонального осмислення та оцінки буття людини. Сьогоднішня медична реальність більше, ніж будь-коли потребує осягнення філософської мудрості, яка покликана допомагати медикам у розумінні наукової системно-комплексному взаємозв'язку людини з навколишнім світом, усвідомлювати детермінацію здоров'я і хвороби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Yaroslav Ganitkevich. Внесок українських лікарів у світову медицину. – Наукове товариство ім. Шевченка, – 2007–2016.
2. Саркісов Д.С. Клінічна медицина. – Київ, – 1999. – с. 21 <http://moyaosvita.com.ua/filosofija/filosofski-osnovi-medicini-yak-nauki/>
3. В.Філатов, С.Федоров. Українські лікарі. – Інтернет-видання «Wikipedia» (14) розділ. <http://ntsh.org/content/vnesok-ukrayinskih-likariv-u-svitovu-medicinu>

Сухецька О.

Науковий керівник – доц. Іваськів С.М.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЗИЧНУ ПІДГОТОВКУ ЮНИХ ГАНДБОЛІСТОК

Сучасний стан гандболу, характеризується яскравою емоціональною напругою, що призводить до фізіологічних змін в організмі, які відбуваються по типу стресових реакцій (В.Я.Ігнат'єва[5]. Висока динамічність, емоційність, та інші особливості гандболу пред'являють великі вимоги до розвитку таких фізичних якостей як швидкісно-силових, швидкісних, стрибучості, стрибкової витривалості, доброї координації в поєднанні з відмінними психофізіологічними якостями – ігровим мисленням, спроможністю швидко приймати рішення і реалізовувати їх в раціональних рухових діях. [2,3,6]. За останнє десятиліття відзначається значна інтенсифікація гри. Це виражається в безперервній рухливості гандболіста в грі, в підвищенні швидкості пересування і виконання прийомів з м'ячем, в поліпшенні так званої гри без м'яча, в більш напруженій боротьбі кожного спортсмена в кожному ігровому епізоді.

Основу гри в гандболі складають такі природні рухи як біг, стрибки, метання м'яча (кидки). Основне місце в гандболі становить біг, що обумовлюється необхідністю застосовувати різні різновиди бігу для вибору позиції; крім того, біг є основою інших засобів гри-стрибків, кидків м'яча, ведення м'яча, блокування гравця.

В процесі змагальної боротьби діяльність спортсменів проходить в умовах постійних і швидкісних змін ігрових ситуацій. На організм діють екстремальні за величиною і тривалістю навантаження, які потребують мобілізації всіх фізичних можливостей гандболістів і вміння проявити їх у варіативних умовах. Це говорить про те, що фізична підготовка поряд із вдосконаленням техніко-тактичної майстерності є одним з найважливіших компонентів побудови тренувального процесу.

Відомо, що в дитячому віці закладається фундамент високих і стабільних спортивних досягнень. Це зобов'язує тренерів вирішувати питання підготовки юних спортсменів в відповідності з закономірностями вікової фізіології, психології і педагогіки.

При оцінці вихідного рівня і динаміки фізичної підготовленості юних гандболісток необхідно враховувати особливості природного розвитку фізичних якостей в онтогенезі. Починати систематичні заняття гандболом можна з 8-9 років. З 9–10 років діти можуть приймати участь в змаганнях з міні-гандболу, а з 11–12 років—у Всеукраїнських змаганнях.

Волков Л.В.[1]. вказує, що розвиток фізичних якостей у дітей та підлітків відбувається гетерохронно; величини річних приростів різні в різні вікові періоди і неоднакові для хлопчиків і дівчаток; у більшості дітей і підлітків показники фізичних якостей різні за своїм рівнем; неоднакові у дітей з різними темпами статевого дозрівання; спеціальне тренування одними і тими ж методами при однаковому за обсягом і інтенсивністю фізичному навантаженні дає різний педагогічний ефект, більш високий у період природного збільшення темпу розвитку тієї чи іншої фізичної здатності. Юні спортсменки однієї вікової групи, але з різними темпами біологічного дозрівання (ретарданти, нормальний розвиток, акселерати) характеризуються різною динамікою фізичної підготовленості.

Враховуючи нерівномірний приріст фізичних якостей навчальна програма ДЮСШ [2] визначає для кожної вікової групи спортсменів фізичні якості, які необхідно розвивати в процесі занять. Рекомендації ґрунтуються на даних про періоди високої чутливості організму, що росте і розвивається, до зовнішніх впливів, одним з яких є фізичне навантаження. Детальний аналіз науково-методичної літератури щодо особливостей природного розвитку фізичних якостей дітей та підлітків показав, що величини річних приростів у різні вікові періоди неоднакові; у кожного спортсмена чутливі періоди розвитку фізичних якостей індивідуальні, тому для їх визначення необхідно проводити комплексне тестування не менш, як чотири рази на рік і за цими результатами та їх динамікою можна не лише визначити межі чутливих періодів, а й ті фізичні якості, на основі яких буде сформований індивідуальний стиль гри.

Практика свідчить, що фізичні якості можна розвивати протягом усього спортивного віку, однак для досягнення найбільшого ефекту потрібно спрямовувати зусилля на їх розвиток саме у ті сенситивні періоди, коли якості активно природно розвиваються. В аспекті зазначеного, періоди різної чутливості організму дитини в онтогенезі до дії фізичних навантажень, позначають як «критичні періоди».

Розрізняють критичні періоди з найбільш високими, високими, помірно високими темпами росту певної фізичної якості й субкритичні періоди, які є відповідно сприятливі (але з різним результируючим ефектом) та найменш сприятливі для цілеспрямованого впливу на неї. Назвою «критичні періоди» підкреслювалась їх важливість у тому значенні, що недостатня увага фізичній якості, яка в певному віці знаходиться у цьому періоді, вже не може бути компенсована в іншому віці. Проте, аналіз літератури [1,3,5,6] свідчить, що немає єдності поглядів про вікову динаміку сенситивних періодів. Тому дана проблема вимагає подальшого вивчення.

У віковий період 7-11 років найбільш інтенсивно розвиваються швидкість, гнучкість, витривалість і координаційні здібності, а менш інтенсивно – сила. Віковий період 11-14 років є сприятливим для розвитку сили, швидкісно-силових здібностей. Для м'язової сили найбільші темпи приросту характерний в 13-15 років У дівчаток 11-13 років і підлітків 14-16 років відзначається найбільший приріст довжини тіла, рук і ніг. Темпи приросту загального обсягу навантаження в цей час трохи сповільнюються.

Отримані дані свідчать про наявність повільних і прискорених періодів розвитку фізичних якостей на етапі 7–17 років. а також певна неузгодженість даних різних дослідників про терміни їх прояву обумовлюють необхідність подальших досліджень для ефективної оцінки впливу тренувального процесу на фізичну підготовленість гандболісток..

Фізична підготовленість - це показник розвитку основних фізичних якостей та навичок, результат фізичної підготовки. Фізична підготовка гандболіста повинна вирішувати два головних завдання: всебічно розвивати всю рухову систему гравця і удосконалювати специфічні рухові здібності, від яких залежить успіх в досягненні високих результатів саме у грі в гандбол. Звідси і йде розподілення фізичної підготовки на загальну і спеціальну. Загальна служить базою для більш успішного росту спеціальної підготовленості [1,2].

Фізична підготовленість визначає працездатність гандболіста. При високому рівні фізичної підготовленості спортсмен набуває здатність виконувати великий обсяг роботи, підвищується ефективність і швидкість відновлення після великих фізичних навантажень, а також в інтервалах між ними

Фізичній підготовленості гандболістів присвячено багато наукових робіт. Вони стосуються висококваліфікованих гандболістів чоловічих команд. Робіт, які стосуються дитячого гандболу вкрай мало [3,4,5,6].

Заняття гандболом пред'являють максимальні вимоги до фізичної підготовленості юних гандболісток. Встановлено, що за гру гандболісти у нападі долають відстань, що дорівнює, в середньому, 5500 м, з яких 737 м – з максимальною швидкістю. Більша частина гри проходить у зонах аеробного та анаеробного енергозабезпечення, при ЧСС в першому випадку рівній 160-180 уд.хв., у другому – 181-195 уд.хв.. За гру спортсмени виконують до 88 передач м'яча (центральный гравець); до 16 стрибків (напівсередній гравець); до 10 кидків м'яча (напівсередній гравець); від 12 (лінійний гравець) до 26 (крайній гравець) прискорень; від 20 (центральный гравець) до 32 (крайній гравець) ривків у нападі, до 40 ривків у захисті.

Виходячи з цих відомостей, можна говорити про те, що в системі фізичної підготовленості гандболістів важливу роль відіграє якість **аеробної витривалості**. Останнє підтверджується дослідженнями В.Я.Ігнат'євой [5], згідно яких, споживання кисню під час гри досягає 4,1 л / хв. ⁻¹, що складає 93,3% від МСК. За гру витрачається до 1500 Ккал. Важливим є факт великих витрат енергії при зупинках після швидкісного бігу - виникає необхідність погашення інерції власного тіла і придбання великої початкової швидкості при виконанні ривків.

Виконання вказаних дій вимагає високого рівня розвитку всіх фізичних якостей, що і складає підґрунтя фізичної підготовленості спортсменів.

Розподіл гравців у гандболі на розігруючих, крайніх, півсередніх і лінійних, воротаря говорить про те, що цей вид спорту досяг високої стадії вдосконалення, а з іншого боку, ставить перед спортсменами, тренерами-викладачами, вченими низку дослідницьких і педагогічних завдань. [3,4,5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Л. Спортивная подготовка детей и подростков.-Киев, Вежа, 1998.-190с.
2. Гандбол Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / [Данилов О. О., Кубраченко О. Г., Кушнірук С. Г., Маслов В. М.]. – К : Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, 2003. –150с.
3. Гандбол. Навчально-методичний посібник/ Укл.: Ю.Б. Ячнюк, І.О. Ячнюк, М.Ю. Ячнюк – Чернівці: Рута, 2007. – 104 с.
4. Денисова Н, Степанюк С. Контроль фізичної підготовленості у юних гандболісток 9-11 років. Збірник наукових праць: Проблеми сучасної валеології, фізичної культури та реабілітації. Херсон – 2007.с33-38
5. Игнат'єва В.Я. Многолетняя подготовка гандболистов в детско- юношеских спортивных школах. Советский спорт, 2004. 216 с.
6. Леонтьев О.В., Максимов Г.Я., Леонтьева І.В. Теорія і методика підготовки гандболіста. Посібник для студентів, спортсменів, спеціалістів, що працюють у сфері фізичного виховання, дитячо-юнацького спорту. Луганськ, 2009

Чечель Т.

ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА РЕЖИМУ ДНЯ УЧНІВ ВОСЬМИХ КЛАСІВ

Актуальність. Реалізація оздоровчих завдань фізичного виховання можлива за умови, якщо заняття фізичними вправами стануть органічною частиною життєдіяльності учня. Ефективність самих занять фізичними вправами буде найвищою лише за умови дотримання необхідних гігієнічних норм [3].

Одним із гігієнічних чинників, який впливає на стан здоров'я та фізичний розвиток дитини в процесі фізичного виховання є режим дня. Виступаючи допоміжним засобом фізичного виховання, правильно організований режим дня набуває великого значення для повноцінного вирішення завдань фізичного виховання. Бажаного ефекту від занять можна отримати за умови дотримання належного режиму дня [2].

Крім того, за даними наукових досліджень, одним із негативних факторів, що впливає на здоров'я і фізичний розвиток дітей та підлітків, є недотримання режиму дня, який посідає вагоме місце у структурі збереження та зміцнення здоров'я школярів.

Режим дня – це чіткий розпорядок життя продовж доби, що передбачає чергування неспання і сну, а також раціональну організацію різних видів діяльності. Правильний, відповідний віковим можливостям дитини режим зміцнює здоров'я, забезпечує працездатність, успішне здійснення різноманітної діяльності, охороняє від перевтоми [2].

Фізіологічною основою, що визначає характер і тривалість діяльності, є рівень працездатності клітин кори головного мозку, тому так важливо не перевищувати межу працездатності центральної нервової системи, а також забезпечити повне функціональне відновлення її після роботи. Ступінь морфофункціональної зрілості організму, визначає зміст режиму дня і тривалість основних його елементів, серед яких виділяють наступні: сон, перебування на відкритому повітрі, виховна, навчальна та ігрова діяльність і заняття за власним вибором (читання, заняття музикою, малювання та іншої творчої діяльності, спорт), самообслуговування, допомогу родині, прийом їжі, особиста гігієна [1].

У сучасних умовах значення раціонального добового режиму дня ще більше зростає. Швидкий темп життя, величезний потік інформації вимагають від школяра високого рівня уваги, активності, працездатності. У зв'язку з цим необхідні й кращі умови для відпочинку та відновлення сил після напруженої діяльності.[4] Тому *метою* нашого дослідження було оцінити відповідність гігієнічним нормам режиму дня учнів восьмих класів .

Методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, анкетування, методи математичної статистики.

Результати досліджень. Дослідження проводилися в тернопільських ЗОШ I-III ступенів №3 і №4. У ньому брали участь 27 учнів 8-х класів, з них 12 хлопців і 15 дівчат, віком 13-14 років Для досягнення поставленої мети було використано такий метод соціологічного опитування як індивідуальне анкетування. Анкета включала напівзакриті, закриті та контрольні питання. Зміст питань дозволив з'ясувати особливості режиму восьмикласників та його відповідність гігієнічно-віковим нормам. За результатами контрольних запитань, лише 8% респондентів дали неправдиві відповіді.

Одним із головних факторів біоритмологічної оптимізації життєдіяльності школяра є сон. Аналіз анкет вказує, що у 65% учнів тривалість сну в середньому становить 8 годин 30 хвилин, у 20% 8 годин, у 10% 9 годин (рис 1.). Решту 5% респондентів дали різноманітні відповіді серед, яких була відповідь 6 годин. У більшості респондентів тривалість сну відповідає гігієнічній нормі восьмикласників. Проте через насичений день школярів, великий обсяг домашньої роботи, сумлінному учневі майже не лишається часу на відпочинок.

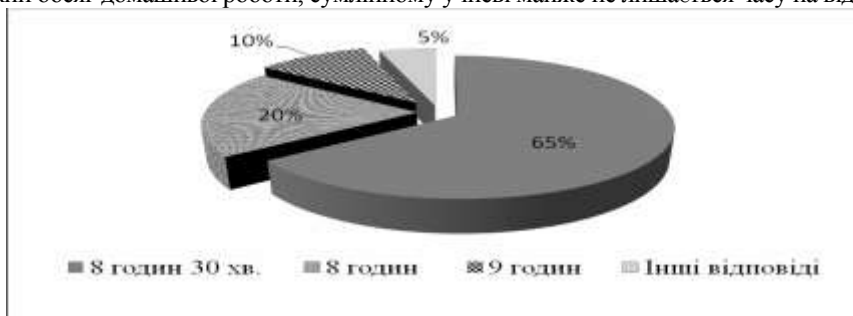

Рис. 1. Тривалість сну восьмикласників

На питання «Чи просянаються учні самостійно вранці, чи їх будять батьки», результати відповідей були наступні: лише 31% учнів встають зранку самостійно, без допомоги будильника і батьків, а більшість (69%) учнів будять батьки. Це свідчить, що їхній організм ще не адаптувався до просинання вранці.

Згідно результатів анкетування більшість опитаних восьмикласників (73%) не роблять ранкової зарядки, що відповідно негативно впливає на стан їхньої розумової і фізичної працездатності на уроках, здоров'я. І лише 27% учнів виконують ранкову зарядку протягом 5 хв. Ця тривалість є недостатньою для досягнення належного підготовчо-стимулюючого ефекту.

За даними анкетування більшість респондентів (69%) в середньому біля екранів комп'ютера, телевізора проводять більше 3-х годин (рис.2). Але є учні (11%), що через навчальні або індивідуальні потреби, за комп'ютером проводять біля 3 годин, що значно перевищує норму. І лише 20% школярів перебувають біля моніторів приблизно 1,5 години. Можливо це пов'язано з переходом навчання на електронний рівень і збільшення кількості різноманітних розваг і соціальних мереж, де діти спілкуються між собою, що значно збільшує час їхнього перебування за комп'ютером.

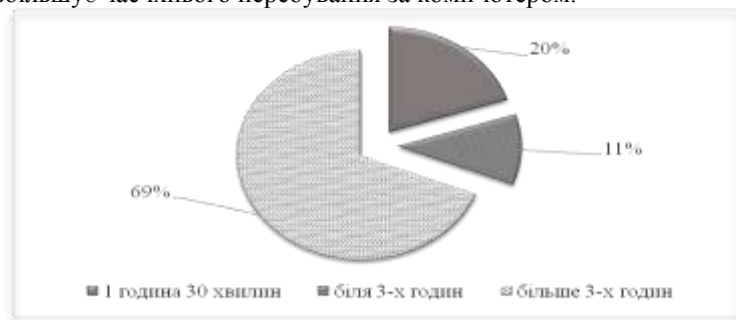

Рис. 2. Тривалість перебування восьмикласників за екранами та моніторами

Відповіді респондентів на питання режиму харчування розподілилися наступним чином: більшість учнів (56%) харчується 3 рази на день, 40% - 4 рази на день. І лише 4% респондентів харчується 2 рази на день, що є неприпустимим в їхньому віці. Організм дітей потребує добової норми надходження білків, жирів, вуглеводів, вітамінів і інших поживних речовин. При недостатності надходження вище перерахованих речовин до організму може сповільнитися ріст і розвиток учнів, погіршуватися розумова і фізична працездатність.

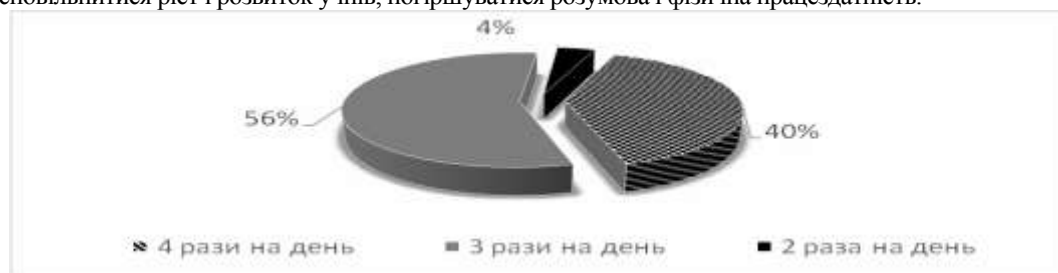

Рис. 3. Режим харчування восьмикласників

Більшість учнів (65%) приблизно 2 години на день активно відпочивають. Серед форм, які вони використовують це прогулянки, велопогулянки, катання на роликах і інші. 35% школярів також займаються різними видами спорту: танці, волейбол, бокс, легка атлетика і інші. Варто відзначити, що багато школярів займаються пробіжками і виконання різноманітних фізичних вправ.

Наукові дані свідчать, що прогулянки на вулиці позитивно впливають на організм: зміцнюють імунітет, сприяють загартовуванню, допомагають стати здоровим. Наші респонденти в середньому проводять 2 години 40 хвилин на вулиці, що відповідає гігієнічній нормі восьмикласників.

Питання щодо загартовування організму дозволили виявити що, дітям відомі різноманітні засоби загартовування, серед яких: вода, повітря, сонце. Але варто зазначити, що переважна більшість учнів не загартовуються, і лише 6% - приймають контрастний душ, як один із способів загартовування.

Висновок. Гігієнічна оцінка режиму дня восьмикласників свідчить, що значна кількість учнів намагаються дотримуватися режиму дня. У більшості з них такі показники режиму дня: тривалість сну, прогулянок; кратність прийому їжі; фізична активність відповідають гігієнічній нормі. За окремих показників (тривалість перегляду телевізора, робота за комп'ютером, виконання ранкової зарядки, загартовування) спостерігається тенденція до перевищення гігієнічної норми, або її не досягнення.

Тому діяльність вчителів фізичної культури, основ здоров'я, класного керівника повинна бути спрямована на формування в учнів правильної установки щодо режиму дня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даценко І.І. Гігієна дітей та підлітків: Підручник / І.І. Даценко, М.Б. Шегедин, Ю.І. Шашков. – К.: Медицина, 2006. 304 с.
2. Плахтій П.Д. Основи гігієни фізичного виховання: навч. Посібник / П.Д. Плахтій / – Кам'янець-Подільський, 2003. – 240 с.
3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян/ Ч. 1. — Т.: Навчальна книга-Богдан, 2002. — 272 с.
4. Яременко О. О. Формування здорового способу життя молоді: [проблеми і перспективи]/ О. О. Яременко, О. М. Балакірева, О. В. Вакуленко. – К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 207 с.

АНАЛІЗ РІВНЯ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТОК НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Питанням вивчення координаційної підготовки спортсменів займаються багато науковців: одні пропонують нові підходи у розвитку окремих проявів координаційних здібностей [2,3], у контролі за рівнем їх розвитку, інші вказують на зв'язок рівня розвитку координації із технічною майстерністю спортсменів [4].

Фахівці відмічають, що втрачені можливості розвитку координаційних здібностей у дітей 10-11 років дуже важко буде надолужити, що в свою чергу негативно відіб'ється на успішності професійної спортивної діяльності, оскільки технічна майстерність спортсменів тісно пов'язана з їх координаційними здібностями [1,2, 4, 5].

Інший науковець [3] у своїй роботі наводить ряд рухливих ігор, вправ без м'яча та з м'ячем, спрямованих на розвиток координаційних здібностей, які можна використовувати на уроках фізичної культури та під час тренувань з баскетболу.

Таким чином, науковці підкреслюють актуальність пошуків нових і доступних для тренерів засобів і методів розвитку координаційних здібностей. Наше дослідження продовжує низку робіт у напрямку вдосконалення координаційної підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

Мета дослідження- проаналізувати стан розвитку координаційних здібностей гандболісток на етапі попередньої базової підготовки

Виходячи із встановленої мети, завдання дослідження формувалися таким чином:

1. Проаналізувати науково-методичні джерела з питання координаційної підготовки спортсменів.
2. Визначити рівень розвитку координаційних здібностей гандболісток на етапі попередньої базової підготовки

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань, використовувались такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне тестування, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Аналіз результатів дослідження.

Результати тестувань показали, що існує різниця у рівні розвитку окремих координаційних здібностей обстежених спортсменок.

Рівень розвитку окремих координаційних здібностей у відсотках представлений у таблиці 1

Таблиця 1

Характеристика рівня розвитку координаційних здібностей гандболісток

Рівень розвитку координаційних здібностей	Координаційні здібності				
	Здатність до оцінки та регуляції просторово часових параметрів рухів	Здатність до орієнтування в просторі	Здатність до утримання рівноваги	Здатність до узгодженості рухів	Здатність до відчуття ритму
Високий	6,40%	16,00%	19,20%	16,00%	9,60%
Вище середнього	17,20%	44,40%	32,60%	27,40%	22,20%
Середній	60,20%	25,30%	35,40%	43,80%	49,00%
Нижче середнього	16,20%	11,10%	12,80%	12,80%	16,00%
низький	--	3,20%	--	--	3,20%

Високий рівень розвитку здатності до оцінки та регуляції просторово часових параметрів рухів виявлений у 6,4% дівчат, рівень розвитку вище середнього виявлений у 17,2%, низький рівень—не виявлений, а рівень розвитку нижче середнього спостерігається у 16,2%. У переважної більшості дівчат виявлений середній рівень розвитку цієї здатності (60,20%).

Аналізуючи показники розвитку здатності до орієнтування в просторі ми виявили 16,00% дівчат з високим рівнем цієї здібності. Проте, рівень розвитку вище середнього спостерігається у переважної більшості (44,40%), рівень розвитку нижче середнього—у 11,10%, низький—у 3,20%, середній рівень розвитку здатності до орієнтування в просторі виявлений у 25,30%.

Високий рівень розвитку здатності до утримання рівноваги спостерігається у 19,20% спортсменів туристів. Обстежених з рівнем розвитку вище середнього нами було виявлено 32,60%. Середній рівень

розвитку здатності до утримання рівноваги спостерігається у більшості досліджуваних дівчат—35,40%, а рівень розвитку нижче середнього виявлений у 12,80%. туристок з низьким рівнем розвитку здатності до утримання рівноваги не виявлено.

Проаналізувавши показники розвитку здатності до узгодженості рухів ми одержали наступні результати: високий рівень притаманний 16,00%, рівень розвитку вище середнього—27,4%, середній рівень розвитку виявлений у більшості досліджуваних дівчат (43,8%), рівень розвитку нижче середнього—у 12,80%. Показники, що свідчать про низький рівень розвитку здатності до узгодження рухів не виявлені.

Високий рівень розвитку здатності до відчуття ритму виявлений в 9,60% досліджуваних, рівень вище середнього спостерігається у 22,20%, , рівень розвитку нижче середнього—у 16,0%, у 3,20% дівчат виявлено низький рівень розвитку, середній рівень виявлений у більшості досліджуваних (49,00%) розвитку здатності до відчуття ритму.

Висновки. Результати тестування показали, що у досліджуваних спортсменок найкраще розвинуті здатність до утримання рівноваги та здатність до узгодженості рухів (високий рівень розвитку по 9,20% та 16,00% у дівчат відповідно). Також рівень розвитку вище середнього здатності до оцінки та регуляції просторово часових параметрів рухів та здатності до орієнтування в просторі виявлено відповідно у 17,20% та 44,40% дівчат . Найслабше розвинута здатність до відчуття ритму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверьянов А.В. Методика совершенствования кинестетических координационных способностей футболистов 10-11 лет: автореф. дис.канд. пед. наук.: специальность: 13.00.04. «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / И. В. Аверьянов. - Тюмень, 2008. -22 с.
2. Батеева Н.П. Удосконалення координаційних здібностей спортсменів віку 13-15 років у бойовому самбо / Н.П. Батеева// Слобожанський науково-спортивний вісник. - Х.: ХДАФК, 2016. - №2(52). - С.14-21
3. Бикова Е.А. Индивидуализация процесса специализированной подготовки гандболисток 15-17 лет / Е.А. Бикова // Слобожанський науково-спортивний вісник. -Х.: ХДАФК, 2010. - №3. - С.
4. Лях В.И. Координационные способности: диагностика и развитие / В.И. Лях. – М.:ТВТ Дивизион, 2006. – 290 с.
5. Платонов В.М., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена. - К., Олімпійська література. 1995 - 319 с.

Гуменюк М.

Науковий керівник – доц. Шандригось В.І.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ АТЛЕТИЗМУ

Актуальність. Одним із найважливіших завдань фізичного виховання у вищих навчальних закладах є формування у студентів стійкого інтересу і потреби до фізичного самовдосконалення як до основного чинника їх якісної життєдіяльності.

Студенти розглядають заняття фізичним вихованням, не як можливість поліпшення стану здоров'я, а як вимушену необхідність. Статистика свідчить, що 80 % студентів не відвідували б заняття, якщо б вони не були обов'язковими. Традиційна система фізичного виховання у вищому навчальному закладі не сприяє ефективному вирішенню проблеми зменшення недоліку рухової активності, який є однією з причин різних відхилень у стані здоров'я студентів. На думку науковців [5, 6], дефіцит рухової активності у студентів складає 30-40 %. Організовані заняття фізичною культурою, передбачені навчальною програмою, задовольняють лише 25-30 % від загальної добової потреби студентів у руховій активності. Ця проблема посилюється відсутністю у більшості з них необхідного інтересу до занять фізичною культурою. Підвищення мотивації студентів до занять фізичними вправами багато в чому залежить від форми і змісту навчальних занять з фізичного виховання, використання популярних видів рухової активності [1, 3, 6].

На сьогоднішній день пошук нових форм і засобів фізичного виховання – одне з найважливіших завдань викладачів ВНЗ, оскільки заняття фізичною культурою у вузах для основної маси студентів є єдиним засобом збільшення рухової активності і мають велике значення в плані зміцнення і збереження здоров'я молодого покоління [1, 2, 3, 6].

В якості оптимізації засобів фізичного виховання студентів і більш точного врахування їхніх індивідуальних можливостей ми пропонуємо розглянути атлетизм. Його більшість фахівців рекомендують використовувати як ефективний засіб зміцнення здоров'я, фізичного вдосконалення, досягнення краси тіла, що викликає великий інтерес у сучасної молоді [5, 6].

Метою роботи є теоретичне обґрунтування використання атлетизму, як засобу фізичного виховання студентів ВНЗ.

Із **методів дослідження** ми використовували аналіз та узагальнення науково-методичної літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Атлетизм – це система вправ з обтяженнями (вагою власного тіла, гантелями, гирями, дисками, штангою, амортизаторами, різноманітними тренажерами

тощо) спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, формування красивої тілобудови і правильної постави [4, 5, 6].

В Україні атлетизм в останній час користується великою популярністю як засіб до досягнення фізичного розвитку і досконалості. Це не спорт в його класичному варіанті, де найголовніше – змагальна діяльність, співставлення своїх можливостей з можливостями інших. Це творчість, задоволення від самих вправ, «м'язова радість».

Вправи з обтяженнями не лише удосконалюють силові якості та роблять людину фізично розвинутою, вони виховують волю, наполегливість, цілеспрямованість, впевненість у власних силах, психологічну стійкість до різних негативних впливів зовнішнього середовища [5].

Наукою та практикою доведено, що вправи з обтяженнями позитивно впливають на поставу, дозволяють скорегувати дисгармонійний фізичний розвиток молоді, сприяють нормалізації маси тіла, покращують в цілому рівень фізичної підготовленості. Заняття з обтяженнями покращують кровопостачання головного мозку та внутрішніх органів, створюють сприятливі умови для роботи центральної нервової системи, нормалізують нервові процеси, збільшують розміри серцевого м'язу, удосконалюють серцево-судинну систему. Під впливом занять атлетизмом нормалізується ЧСС, збільшується ємність легенів, покращується діяльність шлунково-кишкового тракту, зміцнюється опорно-руховий апарат [6].

Атлетизм відрізняється помірним навантаженням, окрім того її можна використовувати в комплексі з фізичними вправами атлетичного характеру (біг, плавання, аеробіка, велоспорт, спортивні ігри, види єдиноборств), що сприяє покращанню життєвого тону та фізичної працездатності, формує красиву тілобудову та поставу. Правильне поєднання силових вправ з іншими видами фізичної активності – бігом, аеробікою, спортивними іграми, єдиноборствами, дозволяє досягти високого рівня розвитку основних фізичних здібностей, формувати високі морально-вольові якості студентів.

Засоби та окремі методи занять з навантаженнями використовуються як форма лікувальної фізичної культури у вигляді коригуючої гімнастики для виправлення дефектів тілобудови та постави, відновлення та удосконалення рухової функції в післяопераційний період та після вимушеної гіподинамії [5].

На основі чисельних наукових досліджень [1, 5, 6 та інші] було виявлено цілий ряд позитивних зрушень, яких може домогтися кожен, хто займається атлетизмом. За результатами даних досліджень регулярні заняття атлетизмом:

- збільшують м'язову силу та силову витривалість;
- є ефективним засобом формування тілобудови;
- збільшують міцність кісток, товщину хрящів та кількість капілярів у м'язах;
- зміцнюють серце, інтенсифікують рівень метаболізму та нормалізують тиск;
- збільшують рівень гемоглобіну в крові;
- знижують в організмі рівень холестерину;
- допомагають контролювати вагу та знижувати відсоток жиру;
- сприяють розвитку практично всіх фізичних якостей;
- покращують здоров'я та фізичну підготовленість;
- знімають стрес повсякденного життя, покращують самооцінку, знижують агресивність та схильність до асоціальної поведінки.

Таким чином, атлетизм є популярним видом рухової активності. Як засіб фізичного виховання він ефективно вирішує завдання формування гармонійної тілобудови, розвитку сили, зміцнення здоров'я, залучення молоді до здорового способу життя та виступає проявом загальної культури.

Спираючись на вищенаведені дані, можна зазначити накопичення значного наукового та практичного матеріалу, пов'язаного із заняттями атлетизмом.

Однак, у сучасній системі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів атлетизм не займає чільного місця, що відповідає його великим потенційним можливостям в фізичному удосконаленні людини.

Також слід констатувати, що опубліковані праці з проблем використання засобів атлетизму у фізичному вихованні студентів носять розрізнений характер, а в деяких аспектах навіть суперечать одна одній. Особливо це стосується віку початку занять, кількості тренувальних занять на тиждень, тривалості окремого заняття, кількості вправ в окремому занятті, послідовності виконання вправ та ін.

Висновок. Заняття атлетизмом є одним з найбільш різнобічних і універсальних засобів фізичного виховання для оздоровлення студентів, що дозволяє підвищити якість навчання і удосконалення фізичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акинин Л.А. Атлетизм в системе занятий по физическому воспитанию в высших учебных заведениях / Л.А.Акинин, В.А. Темченко // Физическое воспитание студентов творческих специальностей / ХГАДИ (ХХПИ). – Харьков, 2008. – № 6. – С. 3-10.

2. Бальсевич В.К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи / В.К. Бальсевич // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка, – 1996 – № 1. – С. 23-25.
3. Вілігорський О. Атлетизм як різновид самостійних занять з фізичного виховання студентів вищого навчального закладу / О. Вілігорський // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 11. – Т. 1. – С. 611-619.
4. Віровський Л.П. Атлетична гімнастика: Навч. посібник для вищих навчальних закладів / Л.П. Віровський. – К.: ІСДО, 1994. – 100 с.
5. Виноградов Г.П. Атлетизм. Теория и методика тренировки. Учебник для высших учебных заведений / Г.П. Виноградов. – М.: Советский спорт, 2009. – 328 с.
6. Пилипко В.Ф. Атлетизм: Навчальний посібник / В.Ф. Пилипко, В.В. Овсєнко. – Харків: «ОВС», 2007. – 136 с.

Онищук В.

Науковий керівник – доц. Шандригось В.І.

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ДІЙ БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Технічна підготовленість – найважливіша частина спортивної підготовки спортсмена. Борець, який володіє повним комплексом прийомів боротьби завжди перемагає на змаганнях тому, що він раціонально використовує можливості м'язів, включаючи їх в роботу послідовно чи одночасно згідно конфліктної ситуації на килимі, витрачаючи на це менше зусиль ніж суперник, який менш технічно підготовлений [3]. Різноманітна технічна підготовка дає можливість спортсмену бути більш різноманітним своїми діями у кожній складній ситуації, не бути скутим, менше втомлюватися під час сутички. А це дає можливість борцю вести поєдинки у високому темпі, активно використовувати свою вагу, інерцію руху маси тіла, зусилля та інерцію руху суперника, більш свідомо оцінювати конфліктну ситуацію на килимі і своєчасно знайти, найкращі варіанти проведення техніко-тактичних дій [4, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висока технічна підготовленість є критерієм оцінки спортивної майстерності борців. Різноманітно підготовлений борець повинен володіти прийомами боротьби з усіх груп, складаючи під час сутички різні комбінації та варіанти захисту, атаки, контратаки [2, 5].

Технічна підготовка тісно взаємопов'язана з усіма сторонами спортивної підготовки: фізичною, морально-вольовою, тактичною, психологічною. Технічна підготовка борця базується на індивідуальних фізичних, морально-вольових якостях та на морфологічних особливостях структури тіла спортсмена. Під час підбору коронних прийомів і комбінацій спортсмен і тренер повинні керуватись цими закономірностями, що у майбутньому принесе успіх на змаганнях. Якщо зневажати цим правилом, то зростання спортивної майстерності значно затримується [3, 4].

Успішне виконання прийомів під час сутички залежить від умінь борця переборювати збиваючі фактори. Стійкість проти збиваючих факторів відрізняє борців за рівнем майстерності. Чим вищий рівень майстерності спортсмена, тим менше впливають збиваючі фактори на результативність проведення технічних прийомів боротьби [1].

Аналіз навчальної програми для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ [7], показує, що кількість годин, відведених на удосконалення техніки збільшується з роками заняття боротьбою та із ростом майстерності спортсмена.

Виходячи із вище зазначеного, **метою** нашої роботи було дослідити особливості технічної підготовки борців вільного стилю та виявити критерії їхньої майстерності на третьому етапі спортивної підготовки.

Для вирішення завдань застосовувались наступні **методи дослідження**: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; педагогічний експеримент; метод тестів для оцінки рівня технічної підготовки борців та методи математичної статистики.

Результати дослідження. Нами проводився *педагогічний експеримент* з метою визначення та порівняння технічної підготовленості борців у різні періоди. Для визначення технічної підготовленості борців ми використовували наступні *тести*:

- кидок манекена підворотом через спину (реєструвалась максимальна кількість разів за 30 сд);
- кидок манекена прогином (реєструвалась максимальна кількість разів за 30 с);
- виконання «коронних» прийомів (кидків) з партнером (реєструвалась максимальна кількість разів за 60 с);
- виконання складної техніко-тактичної дії (комбінації) з партнером (реєструвалась максимальна кількість разів за 60 с).

Під час дослідження вивчалися особливості удосконалення техніки прийомів боротьби на етапі спеціальної базової підготовки. Експеримент проводився з борцями відділення вільної боротьби ТОДЮСШ з літніх видів спорту. В експерименті приймали участь борці з групи попередньої базової підготовки 3го року навчання та групи спеціалізованої базової підготовки 1го року навчання. Загальна кількість обстежуваних 15 осіб у кожній групі.

Планування тренувального процесу протягом року відбувалось згідно навчальної програми для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ [7].

Борці групи попередньої базової підготовки (ПБП) 3го року навчання тренувалися 18 годин на тиждень, а борці групи спеціалізованої базової підготовки (СБП) 1го року навчання – 24 години на тиждень. Борці групи ПБП, окрім прийомів і комбінацій, які вивчали та удосконалювали всі роки тренувань, вивчали і удосконалювали 17 нових прийомів і 5 комбінацій, а борці групи СБП – 20 нових прийомів і 5 комбінацій та більше часу удосконалювали тактику підготовки до виконання цих прийомів, щоб успішніше протистояти збиваючим факторам.

Провівши дослідження протягом 2016-2017 років нами була зроблена спроба виявити особливості удосконалення технічної підготовки та визначити рівень технічної підготовленості борців.

Аналізуючи результати експерименту потрібно відзначити, що борці усіх груп поліпшили показники *кидків манекена підворотом через спину за 30 с*. За рік, приріст результатів у групі ПБП становив 13,48 % ($p < 0,01$), а у групі СБП становив 22,30 % ($p < 0,001$). Проте, показники приросту результатів борців у групі СБП вищі, ніж у борців з групи ПБП. Це свідчить про те, що техніко-тактична майстерність вища у тих борців, у яких більший стаж занять спортом і їм виділено більше годин на удосконалювання техніко-тактичних дій.

Потрібно відзначити, що борці усіх груп поліпшили результат *кидків манекена прогином за 30 с*, проте дані приросту результатів менші, ніж у попередньому тесті. Це пояснюється тим, що структура прийому кидка прогином складається із рухів незвичайних для людини і це заважає виконанню цього прийому. Прирости результатів у групі ПБП становили 11,11 % ($p < 0,05$), а у групі СБП становили 14,75 % ($p < 0,001$).

Борці усіх груп також поліпшили результат *виконання коронних прийомів (кидків) за 60 с з партнером*, проте дані приросту результатів менші, ніж у попередніх двох тестах. Це пояснюється тим, що спортсмени багато часу удосконалювали тактичні дії підготовки вигідних ситуацій для виконання коронних прийомів. У цьому тесті також кращі показники приросту результатів у борців групи СБП. Приріст результатів у групі ПБП становив 13,11 % ($p < 0,001$), а у групі СБП – 24,89 % ($p < 0,001$).

Борці усіх груп поліпшили результат *проведення складної техніко-тактичної дії (комбінації) за 60 с*. Показники приросту результатів менші, ніж у попередніх трьох тестах. Це пояснюється тим, що спортсменами багато часу витрачали на удосконалення складних тактичних дій підготовки вигідних ситуацій для виконання комбінацій.

Приріст результатів проведення складної техніко-тактичної дії (комбінації) за 60 секунд у борців групи ПБП становив 7,46 % ($p < 0,05$), а у борців групи СБП 10,53 % ($p < 0,001$). У цьому тесті також кращі показники приросту результатів у борців групи СБП.

Отримані результати дали можливість корегувати планування навчально-тренувального процесу борців, що дозволило успішно вирішувати поставлені завдання на змаганнях з вільної боротьби. Отже, на оцінювання конфліктної ситуації та прийняття рішення до виконання дії у відповідь борець низької кваліфікації витрачає більше часу, ніж спортсмен високого класу.

Висновки.

Результати досліджень показали, що різниця часу виконання прийомів борцями з групи ПБП та групи СБП незначна, а при виконанні коронних прийомів, комбінацій з тактичною підготовкою, витрачають більше часу менш кваліфіковані борці.

При плануванні засобів технічної підготовки необхідно враховувати методичні умови, необхідні для удосконалення техніки прийомів боротьби; засоби технічної підготовки, які повинні бути взаємопов'язані із засобами інших видів підготовки (фізичної, тактичної, психологічної, інтелектуальної) і забезпечувати успішну роботу над удосконаленням інших сторін підготовленості борців.

Тренерам і спортсменам потрібно використовувати різноманітні методи тренування і удосконалення прийомів боротьби для меншого впливу стабілізації розвитку рухових якостей. При підборі коронних прийомів боротьби, засобів тактичної підготовки при виконанні коронних прийомів тренерам потрібно зважати на індивідуальні особливості борців (морфологічні, фізичні, психологічні). При вивченні і удосконаленні прийомів боротьби спортсменам потрібно змінювати просторово-часові, силові характеристики прийому, відповідно своїм індивідуальним особливостям (морфологічним, фізичним, психологічним).

Тренерам та спортсменам при удосконаленні коронних прийомів і складних техніко-тактичних дій потрібно постійно розширювати умови складності збиваючих факторів.

Провівши аналіз потрібно відзначити, що борці усіх груп поліпшили результати виконання технічних дій. Так, приріст результатів *кидків манекена підворотом через спину за 30 секунд* у групі ПБП становив 13,48 % ($p < 0,01$), а у групі СБП становив 22,30 % ($p < 0,001$); *кидків манекена прогином за 30 секунд*, відповідно—11,11 % ($p < 0,05$) і 14,75 % ($p < 0,001$); *виконання коронних прийомів (кидків) за 60 секунд з партнером*, відповідно—13,11 % ($p < 0,001$) і 24,89 % ($p < 0,001$); *складної ТТД (комбінації) за 60 секунд*, відповідно—7,46 % ($p < 0,05$) і 10,53 % ($p < 0,001$).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алиханов И.И. О становлении технико-тактического мастерства / И.И. Алиханов // Спортивная борьба. Ежегодник. – 1982. – С. 7-10.
2. Бобров А.А. Совершенствование технического мастерства в подготовительной части тренировочного занятия по дзюдо в условиях, приближенных к соревновательному поединку / А.А. Бобров, А.Ф. Карашук, Н.Ю. Студеникин // Сборник научных трудов. – М., 2000. – С. 4-10.
3. Дахновский В.С. Подготовка борцов высокого класса / В.С. Дахновский, С.С. Лещенко. – К.: Здоров'я. – 1989. – 192 с.
4. Завьялов Д.А. Анализ факторов оптимизации спортивного мастерства борцов / Д.А. Завьялов, П.В. Трутнев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2002. – № 4. – С. 49.
5. Купрейшвили О.М. Систематика изучения бросков подворотом и прогибом / О.М. Купрейшвили // Спортивная борьба. Ежегодник. – 1983. – С. 11-13.
6. Медведь А.В. Повышение эффективности технической подготовки высококвалифицированных борцов в соревновательном периоде / А.В. Медведь, А.М. Шахлай, А.А. Медведь, В.Н. Мурзинков // Теория и практика физической культуры. Тренер: Журнал в журнале. – 2000. – № 6. – С. 31-32.
7. Навчальна програма (вільна боротьба) для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ. – К.: АСБУ, 2012. – 95 с.

Чорномидз А.

Науковий керівник – доц. Шандригось В.І.

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У ЮНИХ БОРЦІВ

Актуальність. Світові сучасні досягнення в спортивній боротьбі сьогодні настільки високі, що без систематичної підготовки з юних років не можна розраховувати на високу результативність у зрілому віці спортсмена. Підготовка юних борців – одне з головних завдань підготовки спортивного резерву, підняття престижу спортивної боротьби в країні. Питання підготовки юних борців в даний час є одними з найбільш актуальних в побудові спортивного тренування. І від того наскільки раціонально будуть вирішені питання тренування в молодому віці, процес початкового становлення технічної майстерності, рівня розвитку спеціальних фізичних якостей, багато в чому залежить подальше зростання спортивно-технічних результатів [1, 3, 7].

У спортивній боротьбі, вирішальне значення для досягнення спортивних результатів мають високорозвинені якості загальної та спеціальної витривалості, або, висловлюючись науковою мовою, рівень розвитку аеробних і анаеробних можливостей організму спортсмена. При недостатньому розвитку витривалості немислимий високий рівень загальної та спеціальної підготовок юних борців [2, 4].

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що для досягнення високих результатів в такому виді спорту як боротьба, важливо розвивати спеціальну витривалість у юних борців.

Метою дослідження є оптимізація засобів і методів, що використовуються у розвитку спеціальної витривалості у юних борців.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми дослідження;
2. Розглянути методи і засоби розвитку спеціальної витривалості;
3. Провести педагогічне тестування;
4. Проаналізувати отримані результати дослідження і зробити висновки.

У дослідженні взяли участь юнаки (10 осіб), які займаються вільною боротьбою у Тернопільській обласній ДЮСШ з літніх видів спорту. Стаж їх занять цим видом спорту на початок експерименту становив 2,5-3 роки. Вік був між 13 і 15 роками (2002-2004 року народження). Спортивна кваліфікація – 1-2 розряди. Дослідження проводилося протягом трьох місяців.

На початку дослідження нами було проведено тестування на визначення рівня розвитку спеціальної витривалості. Ми використовували такі тести [1, 3, 5, 6]:

- кидки борцівського манекена через спину протягом трьох хвилин за схемою: 4 кидка за 40 с, 20 с – спурт (кидки в максимальному темпі). Виконувалося три таких серії без перерви;
- скорочений варіант тесту – 2 періоди по 3 хв за тією ж схемою з хвилинною перервою між періодами;
- змінений тест – 2 періоди по 2 хв за схемою першого тесту, з хвилинною перервою між періодами.

Тестування проходило в три дні. У перший день спортсмени виконували тест: кидки борцівського манекена через спину протягом трьох хвилин за схемою: 4 кидка за 40 с, 20 с – спурт (кидки в максимальному темпі).

У другий день тест: кидки борцівського манекена через спину протягом 2 періоди по 2 хв, з хвилинною перервою між періодами.

І в третій день спортсмени виконували тест: кидки борцівського манекена через спину протягом 2 періоди по 3 хв з хвилинною перервою між періодами.

Нами було запропоновано ряд вправ, які ми спільно з тренером включили в навчально-тренувальні заняття. Іноді навчально-тренувальні заняття будувалися тільки на запропонованих вправах:

1. Боротьба протягом 5 хв без інтервалів відпочинку;
2. Швидкісно-силова робота – відпрацювання кидків в парах, протягом 10 хв, між зміною вправи відпочинок 1,5-2 хв;
3. Колове тренування;
4. Ігрове тренування («Регбі», «Регбі в партері», «Естафети»);
5. Інтервальне тренування – кидки манекена прогином протягом 3 хвилин, з інтервалом відпочинку 1 хв (12 серій);
6. Змінно-прогресуюче тренування – борцівські сутички протягом 20 хв, з інтервалами відпочинку.
7. Рівномірне тренування.

Протягом навчально-тренувального процесу, який входив в період нашого дослідження (з січня по квітень) використовувалися запропоновані нами вправи. У тренуваннях ми застосовували інтервальний, ігровий, повторний, рівномірний, коловий методи і метод змінно-прогресуючого навантаження, «фартлек».

В кінці нашого дослідження було проведено повторне тестування. Після повторного тестування ми отримали такі дані. Рівень підвищення розвитку спеціальної витривалості у юних борців підвищився:

- в кидках борцівського манекена через спину протягом трьох хвилин за схемою: 4 кидка за 40 с, 20 с – спурт (кидки в максимальному темпі) – на 20 %;
- в кидках борцівського манекена через спину 2 періоди по 2 хв, з хвилинною перервою між періодами – на 22,4 %;
- в кидках борцівського манекена через спину 2 періоди по 3 хв з хвилинною перервою між періодами – на 18,7 %.

У результаті отриманих результатів ми можемо зробити такі висновки, що запропоновані нами спеціальні вправи для розвитку спеціальної витривалості дали позитивний ефект. Для юних борців такий приріст розвитку спеціальної витривалості є оптимальним.

Найефективніші вправи:

1. Швидкісно-силова робота – відпрацювання кидків в парах, протягом 10 хв, між зміною вправи відпочинок 1,5-2 хв;
2. Інтервальне тренування – кидки манекена прогином протягом 3 хв, з інтервалом відпочинку 1 хв (12 серій);
3. Змінно-прогресуюче тренування – борцівські сутички протягом 20 хв, з інтервалами відпочинку.

З низки запропонованих нами вправ ці вправи виявилися найбільш підходящі для розвитку спеціальної витривалості у юних борців у процесі тренувальних занять. Методи, що ми використовували у навчально-тренувальних заняттях, були підібрані правильно: інтервальний, ігровий, повторний, рівномірний, коловий методи і метод змінно-прогресуючого навантаження, «фартлек».

Ігровий метод необхідно використовувати в тренувальних заняттях у борців для того, щоб не відбувалося втоми. Інтервальний і метод змінно прогресуючого навантаження, «фартлек» необхідні для підвищення швидкісної витривалості.

Ігровий і повторний методи у борців розвивають швидкісно-силову витривалість. Менш ефективним методом для розвитку спеціальної витривалості є рівномірний метод, так, як він більше служить для розвитку загальної витривалості, але ми його застосовували для того, щоб у борців не було сильної втоми.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури та проведені дослідження дозволили нам зробити наступні висновки.

Витривалість є однією з важливих фізичних якостей, необхідних для юних борців. Витривалість – це здатність здійснювати роботу заданого характеру протягом тривалого часу, здатність боротися з втомою. Загальна витривалість відіграє істотну роль в оптимізації життєдіяльності, виступає як важливий компонент фізичного здоров'я і, в свою чергу, служить передумовою розвитку спеціальної витривалості. Спеціальна витривалість для кожної спортивної дисципліни має свої провідні компоненти, що визначають її специфічність в конкретному виді змагальної діяльності.

Методами розвитку спеціальної витривалості є: інтервальний, ігровий, повторний, рівномірний, коловий методи і метод змінно-прогресуючої навантаження, «фартлек».

В результаті проведеного нами дослідження ми отримали наступні дані. Рівень розвитку спеціальної витривалості у юних борців підвищився: в кидках борцівського манекена через спину протягом трьох хвилин за схемою: 4 кидка за 40 с, 20 с – спурт (кидки в максимальному темпі) – на 20 %; в кидках борцівського манекена через спину 2 періоди по 2 хв, з хвилинною перервою між періодами –

на 22,4 %; в кидках борцівського манекена через спину 2 періоди по 3 хв з хвилинною перервою між періодами – на 18,7 %.

Отримані результати свідчать про те, що застосовувані нами засоби і методи для розвитку спеціальної витривалості у юних борців були ефективні, так як даний приріст у розвитку спеціальної витривалості є оптимальним.

Протягом дослідження ми використовували в основному інтервальний, ігровий метод і метод змінно-прогресуючої навантаження «фартлек». Ігровий метод застосовувався нами з метою зняття напруги та попередження втоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В.Ф. Физическая подготовка борцов / В.Ф. Бойко, Г.В. Данько. – К.: Олимпийская литература, 2004. – 224 с.
2. Бомпа Т. Подготовка юных чемпионов / Т. Бомпа. – М.: АСТ; Астрель, 2003. – 259 с.
3. Волков В.Л. Вольная борьба: комплексная оценка базовой подготовленности. Состояние здоровья, физическая подготовленность, функциональные возможности, психофизиологическое состояние / В.Л. Волков. – К.: Нора-принт, 2000. – 64 с.
4. Зациорский В.М. Физические качества спортсмена: основы теории и методики воспитания / В.М. Зациорский. – М.: Физкультура и спорт, 2009. – 200 с.
5. Латышев С. Борьба в партере. Научно-методические основы совершенствования специальной силовой подготовки в партере борцов вольного стиля: Метод. рекомендации / С. Латышев. – Донецк: ДГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2003. – 60 с.
6. Малинский И.И. Индивидуализация функциональной подготовленности борцов: Метод. рекомендации / И.И. Малинский. – К.: Науковий світ, 2001. – 49 с.
7. Миндиашвили Д.Г. Вольная борьба. История, события, люди. Монография / Д.Г. Миндиашвили, Б.А. Подливаев. – М.: Советский спорт, 2007. – 360 с.

ЗМІСТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ	3
<i>Король І. НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЯК ВІЯВ ДИНАМІКИ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	<i>3</i>
<i>Кавка М. ІНСТИТУТ СІМ'Ї У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....</i>	<i>4</i>
<i>Лукашевич В. ДИНАМІКА ІМЕННИКА КОРОПЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....</i>	<i>7</i>
<i>Смарж Т. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ В 6 КЛАСІ</i>	<i>8</i>
<i>Гайда Х. СУЧАСНА ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО ПОЛЬЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У ПОЛЬСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО</i>	<i>10</i>
<i>Забазнова Т. НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ М.ХОРОСТКІВ ГУСЯТИНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЩО СВІДЧАТЬ ПРО РІД ЗАНЯТТЯ ЧИ ПРОФЕСІЮ ЛЮДЕЙ.....</i>	<i>13</i>
<i>Пасєка О. ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АРХАЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК»</i>	<i>14</i>
<i>Басалига К. ЛЕКСИЧНА СИНОНІМІЯ В ТВОРІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «ЗАБУДЬ-РІЧКА»</i>	<i>15</i>
<i>Полиняк М. ПРИЙОМИ ХУДОЖНЬОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕПІТЕТІВ У ПОЕЗІЇ М. ФІЛЯНСЬКОГО</i>	<i>17</i>
<i>Семак Д. ТЕНДЕНЦІЙНІСТЬ СИСТЕМИ СУПЕРРУБРИКАЦІЇ У ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ГАЗЕТАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАНЬ «ДЕНЬ» ТА «СВОБОДА»)</i>	<i>19</i>
<i>Муквич М. ВІДГОЛОСКИ СОКРАТИВСЬКОГО ВЧЕННЯ</i>	<i>21</i>
<i>Король В. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «СОРОКА».....</i>	<i>22</i>
<i>Рибак В. АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»: СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ</i>	<i>24</i>
<i>Шевчук К. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ «ПОКРОВ» ЛЮКО ДАШВАР: СЕМАНТИКО-ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	<i>26</i>
<i>Федчишин Т. СЕМАНТИКО-ЕСТЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОЗИТИВ-ІМЕННИКІВ У РОМАНІ «ГАСТАРБАЙТЕРКИ» НАТАЛКИ ДОЛЯ</i>	<i>28</i>
<i>Шама Т. ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ПЕРСОНАЛІЗМУ У ХРИСТИЯНСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ.....</i>	<i>29</i>
<i>Рожанська В. ҐЕНДЕР У ПСИХОЛОГО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ.....</i>	<i>30</i>
<i>Юсик М. НАРОДНІ ДУМИ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ</i>	<i>32</i>
<i>Мулярська І. ДУХОВНИЙ ВІРШ ЯК СИНТЕТИЧНИЙ ЖАНР ДУХОВНОЇ КНИЖНОЇ ПОЕЗІЇ</i>	<i>34</i>
<i>Ітрина Н. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕМИ ІВАНА ДРАЧА «ДУМА ПРО ВЧИТЕЛЯ».....</i>	<i>35</i>
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ	38
<i>Григорчук Л. ПОНЯТТЯ «МІФ» ТА ШЛЯХИ МІФОЛОГІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</i>	<i>38</i>
<i>Тукало П. СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ</i>	<i>39</i>
<i>Яновська Х. МІЖОСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У СОЦІАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА</i>	<i>40</i>
<i>Кучер О. ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ТЕКСТІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ</i>	<i>45</i>

<i>Петровська Л. КАТЕГОРІЯ ЛАКУНАРНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МОВНИХ РЕАЛІЙ</i>	47
<i>Лотоцька І. СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ</i>	49
<i>Федик А. МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ</i>	51
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ	54
<i>Штибель Н. СИНОНІМ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	54
<i>Шеліга Н. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ</i>	56
<i>Хомин Л. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ</i>	57
<i>Терлюк Л. ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	59
<i>Петрик Т. ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ТА ЇЇ АДАПТАЦІЯ ДО ШКОЛИ</i>	62
<i>Кубик С. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ</i>	64
<i>Карпа І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ</i>	66
<i>Чорна Х. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-НЕОБХІДНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА</i>	69
<i>Крочак А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ ТА АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ</i>	72
<i>Лукашевич В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ</i>	75
<i>Томашевська Х. КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ ЯК ПОФЕСІЙНО НЕОБХІДНІ У РОБОТІ МАЙБУТНІХ МЕДСЕСТЕР</i>	77
<i>Сенчишин В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ</i>	79
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	82
<i>Чернух Д. ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ (1933-1939 РР.)</i>	82
<i>Склярова Т. ЗБРОЙНІ АНТИВИСЕЛЕНСЬКІ АКЦІЇ УПА В ЛІСЬКОМУ ПОВІТІ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА СЕРЕДНЄ ВЕЛИКЕ)</i>	83
<i>Митник Н. ПОСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ</i>	86
<i>Гейда Р. ОЛІВЕР КРОМВЕЛЬ – ВИДАТНИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ, ОРГАНІЗАТОР АНГЛІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ АРМІЇ</i>	88
<i>Максимів Н. НАЙВІДОМІШИЙ ПЕРСОНАЖ ЧАСІВ СТОЛІТНЬОЇ ВІЙНИ - ЖАННА Д'АРК. ХТО ВОНА? ВІЙСЬКОВИЙ ЛІДЕР, ЧИ СВЯТА?</i>	91
<i>Стасишин Н. ДОКТРИНА МОНРО – ПЕРША ГЕОПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ</i>	93
<i>Жданович Я. САМОАНСЬКИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ 1879–1880 рр.</i>	97
<i>Капуш О. ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПОЛ ПОТА (1925–1998 РР.)</i>	99
<i>Сагайдачна К. ПОЛЬЩА ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (вересень 1939 р. – червень 1941 р.)</i>	101
<i>Безпалько Б. ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ЛАТИНСЬКУ АМЕРИКУ</i>	103
<i>Процків Г. ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ХАЙРАДДІНА БАРБАРОССИ II (1475–1546 РР.)</i>	105
<i>Семеген О. ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ АРУДЖА БАРБАРОССИ I (1473–1518 РР.)</i>	107

<i>Поляк С. ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ СТРУКТУРИ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗА СУЛЕЙМАНА І ПИШНОГО</i>	<i>110</i>
<i>Дума О. ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ (1958-1969рр.)</i>	<i>112</i>
<i>Беднарська О. ОЛІМПІЙСЬКИЙ РУХ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ</i>	<i>113</i>
<i>Дюг М. ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ</i>	<i>116</i>
<i>Манзик О. ЕВОЛЮЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО</i>	<i>118</i>
<i>Тильчак Т. ІВАН МАРЧУК, АБО «НЕБАЖАНИЙ» ХУДОЖНИК, ЯКИЙ СТАВ «ГЕНІЄМ СВІТУ».....</i>	<i>119</i>
<i>Паньків У. ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТНОСТІ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ ХІХ СТ. НА ОСНОВІ ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ.....</i>	<i>122</i>
<i>Хандрусь О. УКРАЇНА І НІМЕЧЧИНА: ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ СЬОГОДЕННЯ.....</i>	<i>125</i>
<i>Манзик О. ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ ЕТАП</i>	<i>127</i>
<i>Лемішко М. НАТО ТА ЄС: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ</i>	<i>129</i>
<i>Петрущак Л. ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ</i>	<i>131</i>
<i>Луковицький Д. РЕЛІГІЯ ТА МІФОЛОГІЯ СЛОВ'ЯН: ВІД ЯЗИЧНИЦТВА ДО ХРИСТІАНСТВА.....</i>	<i>133</i>
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	136
<i>Бойчук А. СТАН СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ШКОЛЯРІВ 8-9 РОКІВ ПІСЛЯ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ</i>	<i>136</i>
<i>Семенець І. ОПТИМІЗАЦІЯ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНАКІВ 16-17 РОКІВ НА БАЗОВОМУ ЕТАПІ.....</i>	<i>139</i>
<i>Мандзюк І. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФУТБОЛУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З СТАРШОКЛАСНИКАМИ.....</i>	<i>143</i>
<i>Тарабалка І. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ</i>	<i>145</i>
<i>Хома О. ЕВОЛЮЦІЯ СОКІЛЬСТВА НА ГАЛИЧИНІ (1894-1939 рр.)</i>	<i>148</i>
<i>Лабівська Х. РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ</i>	<i>150</i>
<i>Лукачат Ю. ПЕРВИННИЙ ВІДБІР ДО ЗАНЯТЬ ЛЕГКОЮ АТЛЕТИКОЮ</i>	<i>152</i>
<i>Бойко Д. ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ.....</i>	<i>154</i>
<i>Чиботар А. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ РОБОТИ В СЕКЦІЇ ДЮСІШ З ВОЛЕЙБОЛУ</i>	<i>155</i>
<i>Силивонюк Р. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ У СТАВЛЕННІ ШКОЛЯРІВ 14-15 РОКІВ ДО УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....</i>	<i>157</i>
<i>Новосад В. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ.....</i>	<i>159</i>
<i>Смоляк О. ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ</i>	<i>160</i>
<i>Цвігун Л. МІСЦЕ ЗАСОБІВ ГІМНАСТИКИ У ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ</i>	<i>162</i>
<i>Возьна М. ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ.....</i>	<i>163</i>

ЗМІСТ

<i>Безпалько В. ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ.....</i>	<i>165</i>
<i>Кінчило К. ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ У РОЗБУДОВУ СВІТОВОЇ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ.....</i>	<i>167</i>
<i>Сухецька О. ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЗИЧНУ ПІДГОТОВКУ ЮНИХ ГАНДБОЛІСТОК</i>	<i>168</i>
<i>Чечель Т. ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА РЕЖИМУ ДНЯ УЧНІВ ВОСЬМИХ КЛАСІВ</i>	<i>170</i>
<i>Громико І. АНАЛІЗ РІВНЯ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТОК НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ</i>	<i>172</i>
<i>Гуменюк М. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ АТЛЕТИЗМУ</i>	<i>173</i>
<i>Онищук В. ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ДІЙ БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ.....</i>	<i>175</i>
<i>Чорномидз А. РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У ЮНИХ БОРЦІВ.....</i>	<i>177</i>
ЗМІСТ	180

ББК 74.480.278
С.88

Студентський науковий вісник. — Випуск № 42. — 2017. — 183 с.

***Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка***

Комп'ютерна верстка: **Процик Н.І.**